

*Присвячується світлій пам'яті жертв
Голодомору в Україні 1932–1933 років*

*In Memoriam of the Victims
of Holodomor 1932 – 1933 in Ukraine*

NATIONAL INSTITUTE
FOR STRATEGIC STUDIES

HOLODOMOR IN UKRAINE 1932 – 1933

**IN THE DOCUMENTS OF THE POLITICAL ARCHIVE
OF THE FEDERAL FOREIGN OFFICE OF GERMANY**

**Edited by
A. I. Kudriachenko, PhD, Professor**

Kyiv – 2008

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ГОЛОДОМОР В УКРАЇНІ 1932–1933 РОКІВ

ЗА ДОКУМЕНТАМИ ПОЛІТИЧНОГО АРХІВУ
МІНІСТЕРСТВА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ
ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА

Упорядник

доктор історичних наук, професор Кудряченко А. І.

Київ – 2008

УДК 323.25(477)+(430)«1932–1933»
Г59

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного інституту стратегічних досліджень
(Протокол № 7 від 9 липня 2008 р.)*

*За повного або часткового відтворення матеріалів даної публікації
посилання на видання є обов'язковим*

Упорядник, автор вступної статті та перекладу документів з німецької мови:
Кудряченко А. І., д.і.н., професор, завідувач відділу стратегій розвитку громадянського суспільства та соціальних відносин Національного інституту стратегічних досліджень

Передмова:
Рубан Ю. Г., к.т.н., директор Національного інституту стратегічних досліджень

Рецензенти:
Кульчицький С. В., доктор історичних наук, професор
Шаповал Ю. І., доктор історичних наук, професор

Голодомор в Україні 1932–1933 років за документами Політичного архіву
Г59 Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки Німеччина / Упоряд.,
вступна стаття, пер. з нім. А. І. Кудряченка; Передмова Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД,
2008. – 340 с.

ISBN 966–554–135–8

У виданні вперше в Україні оприлюднено копії службових повідомлень німецьких дипломатів урядові своєї країни про Великий Голод в Україні у 1932–1933 роках та їх український переклад. Унікальні документи Політичного архіву Міністерства закордонних справ ФРН свідчать про масштаб гуманітарної катастрофи на теренах Європи ХХ століття, яка тривалий час старанно замовчувалась. Архівні документи значною мірою розкривають причини, перебіг та наслідки Голодомору в Україні 1932–1933 років.

Для широкого кола фахівців, науковців, політиків та тих, хто цікавиться історією України.

ISBN 966–554–135–8

© Національний інститут стратегічних досліджень, 2008
© Майнові, Національний інститут стратегічних досліджень, 2008
© Переклад, Кудряченко А. І., 2008

ЗМІСТ

<i>Ю. Г. Рубан.</i> Голодомор 1932–1933 років в європейській історії (Передмова)	8
<i>А. І. Кудряченко.</i> Голодомор 1932–1933 років в Україні: свідчення німецьких дипломатів	13

1932 рік

Документ № 1

Звіт Консульства Німеччини в Києві про голодні бунти на Волині й арешт двох громадян Німеччини з цього приводу <i>від 2 травня 1932 р.</i>	27
--	----

Документ № 2

Звіт Консульства Німеччини в Києві про голодні бунти на Волині та їх наслідок <i>від 9 вересня 1932 р.</i>	33
---	----

Документ № 3

Витяг з річного звіту за 1932 рік Генерального консульства Німеччини в Харкові <i>від 30 вересня 1932 р.</i>	35
---	----

Документ № 4

Політичний звіт за 1932 Консульства Німеччини в Києві рік <i>від 5 січня 1933 р.</i>	62
---	----

1933 рік

Документ № 5

Тяжке становище в Україні. Подальше повідомлення довіреної особи з Харкова (Україна) <i>від 18 травня 1933 р.</i>	95
--	----

Документ № 6

Повідомлення про голод у Західній Україні від довіреної особи з Києва, яка має особливий статус, <i>від 26 травня 1933 р.</i>	100
---	-----

Документ № 7

Додаток до повідомлення німецького дипломатичного
представництва в Ризі від 15 червня 1933 р. 104

Документ № 8

Звіт експерта з питань сільського господарства
при посольстві Німеччини в Москві Отто Шиллера
про голод у Радянському Союзі від 19 вересня 1933 р. 109

Документ № 9

Короткі повідомлення німецького консула
в Києві Андора Генке про ситуацію в Україні
від 2 листопада 1933 р. 135

Документ № 10

Витяг з річного звіту Генерального консульства
Німеччини в Харкові про становище в Україні
від 11 грудня 1933 р. 139

Документ № 11

Політичний звіт за 1933 рік Консульства Німеччини
в Києві від 15 січня 1934 р. 163

Документ № 12

Річний звіт за 1933 рік Консульства Німеччини
в Одесі від 6 грудня 1933 р. 202

1934 рік*Документ № 13*

Витяг з Доповнення до звіту № 312 від 11 грудня 1933 року
Генерального консульства Німеччини в Харкові
про загальне становище в Україні від 26 січня 1934 р. 237

Документ № 14

Політичний звіт за півріччя Генерального
консульства Німеччини в Харкові від 10 липня 1934 р. 250

Документ № 15

Політичний звіт за 1934 рік Генерального консульства Німеччини в Харкові від 5 грудня 1934 р.	272
---	-----

Документ № 16

Річний звіт за 1934 рік Консульства Німеччини в Одесі від 4 грудня 1934 р.	299
--	-----

*Додаток**Документ № 17*

Повідомлення, що ґрунтується на особистих враженнях від кількатижневої поїздки Україною «Чи є Україна українською?», травень 1936 р.	326
Список аббревіатур і скорочень	334
Іменний покажчик.....	336

ПЕРЕДМОВА

Голодомор в Україні 1932–1933 років в європейській історії

Чому Голодомор залишився фактично непоміченим європейською спільнотою? Чому смерть мільйонів селян не стала приводом для міжнародного засудження комуністичного режиму і не завадила налагодженню дипломатичних відносин з Москвою? Чесна відповідь на ці питання допоможе адекватніше зрозуміти Європу і засади міжвоєнного і повоєнного міжнародного устрою.

«Я вважаю, що більшовики добрі для російських мас, і я вірю в більшовизм для Росії; але я щоразу більше переконуюся, що він не підходить для Сполучених Штатів і Західної Європи»¹. 1932 року ці слова написав журналіст Волтер Дюранті, який пояснював комуністичні репресії «російською душею» і заперечував факти масового голоду, за що був нагороджений Пулітцерівською премією та згодою Сталіна на два ексклюзивні інтерв'ю.

Таке пояснення реалій радянського життя виглядало у міжвоєнному світі цілком переконливо. Жорстокість комуністичного експерименту виправдовувалася тим, що його об'єктом стали «східна країна» та «відсталий народ». Схвалюючи насильницькі методи індустріалізації, вірячи в «зізнання» підсудних на показових політичних процесах, західні спостерігачі (серед яких були інтелектуали і політики найвищого рангу, як от Бернард Шоу, Ліон Фейхтвангер та Едуард Ерріо), стали не просто жертвами радянської пропаганди. У їх захоплених оцінках більшовизму відбилася глибока криза, що охопила Європу і США наприкінці 20-х – початку 30-х років. На тлі Великої депресії 1929 року, очевидної політичної неспроможності міжнародних організацій на кшталт Ліги Націй, поширення авторитарних і расистських ідеологій, радянський досвід індустріалізації, коли «з нічого» поставали нові міста, залізниці чи електростанції, привертав увагу як альтернатива міжнародному капіталізму². Моральна проблема ціни комуністичних перетворень списувалася на «особливі умови» СРСР та «російську душу». Американський журнал *National Geographic* у розпал репресій вмістив захопливий репортаж про ГУЛАГ, а віце-президент США Генрі Уоллес висловився так: «Я би не хотів комунізму в Америці, але він має сенс у Росії»³.

У першій половині 1932 року в Україні та інших сільськогосподарських регіонах СРСР почався голод, що став наслідком невиконання плану хлібозаготівель урожаю 1931 року. Сучасні дослідники, зокрема італійський історик Андреа Граціозі та британський економіст Майкл Еллман, наголошують на тому, що починаючи з осені 1932 року в українських областях та на Кубані почався Голодомор, тобто цілеспрямована державна політика конфіскації всіх продуктів харчування, обмеження свободи пересування селян та суворої кримінальної відповідальності за протидію політиці колективізації⁴. Цікаво, що в додатку до українського видання «Чорної книги комунізму» французький дослідник радянського ладу Ніколя Верт долучився до цієї точки зору, хоча в раніших публікаціях та попередніх виданнях «Книги ...» не погоджувався з тезою про зумисність сталінського терору голодом⁵.

Фактично восени 1932 року розпочалася нова, вирішальна стадія війни комуністичного режиму із селянством. Як підкреслює А. Граціозі, жертвами державної політики голоду стали не тільки етнічні українці, але оскільки в Україні смертність була безпосередньо пов'язана з місцем проживання, а села були переважно українські, то найбільших, непорівнюваних з іншими національними групами втрат зазнало саме українське населення. Найпромовистішим виявом політики голоду стала директива від 22 січня 1933 року про попередження масових виїздів голодуючих за продуктами, внаслідок чого сотні тисяч людей, які втікали від голодної смерті, були затримані на вокзалах чи кордонах міст.

Паралельно з упокоренням селянства в грудні 1932 року видається таємна постанова про негайне припинення українізації в усіх місцях компактного проживання українців у СРСР. Найдошкульнішого удару зазнала Кубань, де було фактично одномоментно закрито всі українські школи та всі україномовні газети (хоча за союзним переписом 1926 року 62 % населення Кубані складали українці)⁶. Весна 1933 року позначилася арештами за справою сфабрикованої Української військової організації, до якої записано колишнього наркома освіти Олександра Шумського та низку діячів мистецтва. Трохи пізніше розпочинається кампанія проти ще одного «батька українізації», впливового націонал-комуніста Миколи Скрипника. 7 листопада 1933 року Скрипник вчиняє самогубство (раніше, 13 травня, позбавляє себе життя ще один націонал-комуніст, визначний письменник Микола Хвильовий).

Міжвоєнна Європа знала про масовий голод в Україні і смерть мільйонів селян, але ця тема не стала предметом міжнародної дискусії, а надто офіційного засудження політики СРСР. У той час панувало переконання про абсолютність державного суверенітету та недоречність втручання міжнародних організацій у внутрішні справи інших країн. Одразу після закінчення першої світової війни і розпаду Російської, Австро-Угорської та Османської імперій здавалося, що модернізація і демократія – це синоніми.

У міжвоєнному світі Європа зіткнулася з двома неліберальними версіями модернізації: комунізмом і нацизмом, що стрімко і напрохуд успішно розвивалися і вирішували проблеми, з якими не могли впоратися демократичні уряди. При цьому, загалом поділяючи погляд на суспільство як об'єкт соціальної інженерії, виключні права на здійснення якої належать державі, міжвоєнний світ втрачав здатність бачити проблему ціни тоталітарної модернізації в усій її загрозливій гостроті – ціни, що вимірювалася людськими життями.

Коли Державний департамент США отримав звернення від Української Національної Ради про масовий голод, він інструктував свого генконсула у Вінніпегу: «оскільки описані в ньому [зверненні] події не стосуються безпосередньо американських громадян, департамент не вважає за можливе вдатися до будь-яких заходів»⁷. У листопаді 1933 року Сполучені Штати встановили дипломатичні відносини з СРСР.

А у січні 1933 року до влади в Німеччині прийшов Гітлер. Страх перед націонал-соціалізмом, змішаний із захопленням, звертав погляди принаймні частини британської і французької еліти на Москву. Джордж Оруел, автор проникливого художнього аналізу тоталітаризму, нарікав: «Такі грандіозні події, як голод 1933 року в Україні, коли загинули мільйони людей, практично проходили повз увагу більшості англійських русофілів»⁸. У деталях знаючи про події в Україні, британський уряд уникав будь-яких публічних заяв, роблячи пріоритетом «нормальні стосунки» з СРСР. Німецький уряд, як свідчать наведені в цій книзі документи, також мав усю інформацію про голод, але так само уникав її оприлюднення, маючи на думці можливий геополітичний альянс з більшовиками. Інакше кажучи, вирішальним у тогочасній європейській політиці виявився поточний політичний розрахунок, який поєднав у собі моральну короткозорість, політичний прагматизм та мислення в категоріях «подвійних стандартів».

Після закінчення другої світової війни в колективній пам'яті про європейську історію міжвоєнної доби місця для Голодомору не знайшло-

ся. Значною мірою на це вплинула особлива роль Радянського Союзу в перемозі над нацизмом та абсолютизація злочинів гітлерівського режиму, расова політика якого спричинила безпрецедентний геноцид європейських євреїв і ромів. Західний світ ще у 70–ті роки дискутував, чи голод 1932–1933 років узагалі мав місце; наприкінці 80–х років і дотепер дискусія зосередилася на проблемі його спланованості; й лише останніми роками почалося змістовне обговорення теми Голодомору як геноциду, що передбачає принципову відповідь на запитання про зумисність радянської політики та її національний складник⁹.

Лише в наш час Голодомор 1932–1933 років, не в останню чергу завдяки послідовним зусиллям Президента України Віктора Ющенка та значної кількості українських і закордонних науковців, повертається як важлива і невід’ємна сторінка спільної європейської історії ХХ століття й одна з ключових подій для розуміння радянської політики та проблем міжнародного реагування на гуманітарні катастрофи.

Передаючи до рук читачеві книжку, в якій українською мовою перекладено звіти німецьких дипломатів з України 1932–1934 років, не можу не порушити питання, що має фундаментальне значення для розмови про європейські ідентичності: чи зробила Європа і демократичний світ висновки з історії ігнорування Голодомору, з прецеденту розмінювання фундаментального права кожної людини на життя на дрібний ситуативний інтерес?

Визнання та розуміння глибини трагедії Голодомору – питання не минулого, а теперішнього і майбутнього Європи. Наскільки європейська цивілізація змінилася порівняно з міжвоєнним періодом? У Гельсінкському Акті було визнано неподільність європейської політики безпеки, наріжним каменем якої є безпека кожної людини. Але чи збереглося це розуміння нині, коли на наших очах воно випробовується пропозиціями повернення до «європейських концертів», політичної доктрини першої половини ХХ століття? Ось питання, відповідь на яке вимагає свідомої колективної готовності та здатності реагувати на нові глобальні виклики, що загрожують самим підвалинам існування демократичного, вільного світу.

Юрій РУБАН,

директор Національного інституту стратегічних досліджень

Примітки:

¹ Эткінд А. Толкование путешествий: Россия и Америка в травелогах и интертекстах. – М., 2001. – С. 177.

² Mazower M. Dark Continent. Europe's 20th Century. – London, 1999. – P. 118.

³ Эткінд А. Толкование путешествий: Россия и Америка в травелогах и интертекстах. – М., 2001. – С. 169.

⁴ Граціози А. Голод у СРСР 1931–1933 рр. та український Голодомор: чи можлива нова інтерпретація? // Український історичний журнал. – 2005. – № 3. – С. 120–131; Граціози А. Листи з Харкова. Голод в Україні та на Північному Кавказі в повідомленнях італійських дипломатів: 1932–1933 роки. – Харків, 2007. – С. 39; Ellman M. The Role of Leadership Perceptions and of Intent in the Soviet Famine of 1931–1934 // Europe–Asia Studies. – 2005. – Vol. 57; № 6. – P. 823–841. Таку саму періодизацію використовує в юридично–історичній аргументації природи Голодомору голова Харківської правозахисної групи Євген Захаров: Захаров Є. Правова кваліфікація Голодомору 1932–1933 років в Україні та на Кубані як злочину проти людяності та геноциду / Рукопис.

⁵ Куртуа С. Чорна книга комунізму: Злочини, терор і репресії / С. Куртуа., Н. Верт, Ж.–Л. Панне та ін. – Львів, 2008. – С. 679–680.

⁶ Про особливу ситуацію з національною політикою на Кубані пише, зокрема, М. Еллман, який вважає тамтешню радянську політику класичним прикладом геноциду: Ellman M. Stalin and the Soviet Famine of 1932–33 // Europe–Asia Studies. – 2007. – Vol. 59; № 4. – P. 681.

⁷ Carynnyk M. Blind Eye to Murder: Britain, the U.S. and the Ukrainian Famine of 1933 // Famine in Ukraine 1932–1933 / Ed. by R. Serbyn, B. Krawchenko. – Edmonton, 1986. – P. 134.

⁸ Конквест Р. Велика помилка: радянські міфи й західні уми // Конквест Р. Роздуми над сплюндрованим сторіччям. – К., 2003. – С. 152.

⁹ Докладний аналіз західних наукових дебатів див.: Портнов А. Концепції геноциду та етнічних чисток: західні наукові дискусії та місце в них українських сюжетів // Україна модерна. – 2008. – Т. 13 (2). – С. 95–102.

Голодомор 1932 – 1933 років в Україні: свідчення німецьких дипломатів

Нинішній 2008 рік згідно з Указом Президента України № 1144/2007 «Про оголошення в Україні 2008 року Роком пам'яті жертв Голодомору» від 24 листопада 2007 року проголошений роком вшанування жертв голодного лихоліття в Україні початку 30–х років XX століття. Цього року минають 75–ті роковини неймовірно, тяжких для нашого народу випробувань. Голодомор в Україні бентежить не одне покоління дослідників. Ще на початку 50–х років XX століття Гарвардський університет виконав великий науковий проект – здійснив запис кількох тисяч спогадів біженців з Радянського Союзу – свідків Голодомору 1932–1933 років в Україні. Тоді жакливі розповіді очевидців Голодомору інтерв'юери сприймали переважно як неправдоподібні, міфологізовані, а часом й упереджені спогади.

За слушним зауваженням С. В. Кульчицького, «50–та річниця цієї трагедії стала переламною. Події 1932–1933 років в Україні почали привертати увагу істориків, політиків, журналістів»¹. Гостроти ситуації додавало те, що в тогочасному СРСР не визнавали самого факту голоду 1933 року. Натомість у США було створено дві комісії, що досліджували це питання, – Комісія Конгресу США (у квітні 1988 року) та Міжнародна комісія юристів під керівництвом Дж. Сандберга (у листопаді 1989 року). Комісію Конгресу очолив американський історик і публіцист Джеймс Мейс, який згодом, у 90–ті роки, переїхав на постійне проживання в Україну, де продовжив благородну справу вивчення Голодомору та інформування суспільства про злочини радянської системи.

Величезну роль у сприйнятті світом трагедії Українського народу відіграла книга англійського історика Роберта Конквеста «Жнива скорботи. Радянська колективізація і Голодомор», уперше видана Оксфордським університетом у 1986 році. Книжка одразу спричинила сенсацію. Р. Конквест не тільки засвідчив масштаби трагедії, а й розкрив її зв'язок з національною політикою партії та описав технології замовчування і заперечення голоду – також на Заході².

Вже у 1987 році факт голоду був змушений визнати перший секретар ЦК КПУ В. Щербицький. У промові з нагоди 70-річчя Жовтневої революції він назвав причиною голоду посуху.

З початку 90-х років з'явилася низка першорядних наукових досліджень, присвячених Голодомору. Серед них вирізняються роботи С. Кульчицького, Ю. Шаповала, В. Васильєва³. Опубліковано низку ґрунтовних збірників документів (зокрема московське видання за редакцією В. Данілова та київське за редакцією Р. Пирога)⁴.

Уведення в науковий обіг нових матеріалів, архівних документів, наукових розвідок дозволили уточнити масштаби трагедії, географію найжахливіших подій. Нині ми знаємо, що Голодомор припав на період з квітня 1932 до листопада 1933 року, тобто тривав 17 місяців, або 500 днів. Пік голодування припав на весну 1933 року. В Україні тоді вмирало 17 людей щохвилини, 1000 – щогодини, майже 25000 – щодня⁵.

Наукові відкриття істориків, політична воля керівництва держави суттєво змінили ставлення українського суспільства до Голодомору 1932–1933 років. Втім, визнаючи факт масштабного голоду в Україні, зарубіжні та частина вітчизняних істориків ще не готові сприйняти його як акт геноциду Українського народу.

У 1998 році згідно з Указом Президента № 1310/98 «Про встановлення Дня пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій» в Україні було запроваджено День скорботи, тобто день пам'яті безвинно померлих від голоду людей, що відзначається щороку в четверту суботу листопада. У 70-ту річницю Великого Голоду – у 2003 році – у березні й травні відбулися парламентські слухання щодо цих подій. Результатом стало прийняття «Звернення до Українського народу» та рекомендацій щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору. У зазначених документах Голодомор визнавався актом геноциду Українського народу, результатом зумисних дій тоталітарного сталінського режиму, спрямованих на масове знищення частини українського та інших народів колишнього СРСР.

У 2003 році Президент України Леонід Кучма виступив на 58-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН, де наголосив, що «наслідком голоду в Україні стала загибель від 7 до 10 мільйонів наших співгромадян», і закликав усіх присутніх, міжнародну спільноту «підтримати ініціативу України зі вшанування ООН пам'яті загиблих».

Значну роботу для визнання Голодомору в Україні міжнародною спільнотою здійснило Міністерство закордонних справ України. У 2003 році у зв'язку з 70-річчям Голодомору за ініціативою України в ООН було

прийнято Спільну заяву 63 країн, у якій вперше Голодомор було визнано національною трагедією Українського народу.

Після обрання Президентом України В. Ющенка робота щодо визнання Великого Голоду геноцидом Українського народу відчутно посилилася. Ще за часів свого прем'єрства В. Ющенко на міжнародному рівні визначив Голодомор геноцидом Українського народу. Протягом 2005 року цілеспрямованими роз'яснювальними заходами було охоплено понад 80 країн світу. У 2006 році з метою координації роботи з проблематики Голодомору в МЗС України було створено спеціальну робочу групу.

Наприкінці листопада 2006 року Верховна Рада України ухвалила довгоочікуваний Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні». Це рішення українського парламенту можна сміливо назвати історичним. На офіційному рівні було відновлено історичну правду про Голодомор і віддано історичний борг його безвинним жертвам.

Найбільше постраждали від голоду Харківська та Київська області – нинішні Полтавська, Сумська, Харківська, Черкаська, Київська, Житомирська та Одеська області. Фактично голод охопив увесь Центр, Південь, Північ та Схід сучасної України. Масовий голод спостерігався і в інших районах СРСР: на Кубані, Північному Кавказі та Поволжі, де масово жили українці. За інформацією тогочасного Державного політичного управління (ДПУ), на яку посилався у березні 1933 року перший секретар ЦК КП(б)У С. Косіор, голод охопив тоді 103 райони України, з них 49 районів Дніпропетровщини, 17 – Вінничини, 11 – Донеччини, 14 – Одещини, 9 – Харківщини. Серед уражених голодом районів були й тогочасні національні: німецькі, російські, болгарські. Невипадково саме на цей період припадає згортання політики «коренізації», ліквідація всіх 25 національних районів, численних національних сільських рад⁶.

Нині Україна прагне до міжнародного визнання факту Голодомору як одного з найстрашніших злочинів тоталітарної сталінської системи.

Навесні 2006 року МЗС України ініціював розгляд питання Голодомору на засіданні Ради міністрів закордонних справ Співдружності Незалежних Держав і запропонував ухвалити заяву чи звернення до міжнародної громадськості у зв'язку з наближенням 75-річчя Голодомору.

Завдяки наполегливості українських політиків питання Голодомору не пройшло повз увагу Парламентської Асамблеї Ради Європи. На засіданні Політичного комітету ПАРЄ у червні 2008 року було затверджено доповідача з питання засудження Голодомору як злочину тоталітарного режиму в Україні та на інших територіях колишнього Радянського Союзу. Ним став віце-президент ПАРЄ Олександр Біберай (Албанія).

Станом на середину 2008 року вже 17 парламентів світу визнали Голодомор геноцидом Українського народу. Зокрема так вчинили органи законодавчої влади Естонії, Австралії, США, Канади, Угорщини, Литви, Грузії та Польщі.

Дискусії щодо найадекватнішого визначення природи голоду 1932–1933 років тривають і в науковому середовищі. Вчені, які погоджуються з визначенням Голодомору як геноциду Українського народу, наголошують на взаємопов'язаності аграрної та національної політики Сталіна, виокремлюють ідеологічні, соціально-економічні та національні виміри геноциду⁷.

Італійський історик Андреа Граціозі звернув увагу на те, що «за кількістю жертв голод 1931–1933 років у різних регіонах СРСР стоїть у ряду явищ, що їх у рамках європейської історії можна прирівняти хіба що до нацистських злочинів. А тогочасний перебіг подій в Україні та на Північному Кавказі, їх зв'язок як зі сталінською інтерпретацією кризи, так і з політичними заходами, які з неї випливали, показують у новому світлі його природу: чи був український голод геноцидом?»⁸.

А. Граціозі зазначає, що «відповідь буде «ні», якщо мати на увазі голод, задуманий радянським режимом або Росією з метою знищити український народ. Ця відповідь залишається негативною, якщо прийняти обмежене визначення геноциду як заздалегідь сплановане політичне знищення всіх членів етнічної, релігійної чи соціальної групи. Але навіть вузьке визначення геноциду, прийняте в Конвенції ООН про попередження злочину геноциду та покарання за нього від 1948 року, до можливих актів геноциду поряд з «вбивством представників спільноти та завданням їм серйозної фізичної чи розумової шкоди» зараховує також *«навмисне створення представникам спільноти таких умов життя, які мають на меті повне чи часткове фізичне знищення»* (курсив – А. Граціозі)⁹.

Італійський історик наголошує: «якщо ми замислимося над істотною різницею між рівнем смертності в різних республіках; якщо додамо до мільйонів жертв в Україні включно з жертвами на Кубані мільйони русифікованих українців після грудня 1932 року і мільйони селян-втікачів, які зазнали тієї ж долі після того, як прорвалися через міліцейські застави і знайшли притулок у Російській республіці; якщо врахуємо те, що внаслідок цього українське етнічне населення втратило 20–25 %; і якщо врешті візьмемо до уваги знищення великої частини політичної та інтелектуальної еліти республіки, від сільських вчителів до національних лідерів, тоді відповідь на запитання про український геноцид не може не бути ствердною» (курсив – А. Граціозі)¹⁰.

Зі свого боку зазначимо таке. Природу дій влади, а отже, і розвиток подій під час Голодомору, ми не зможемо до кінця з'ясувати, якщо не розглядатимемо її в широкому контексті всіх політичних та соціально-економічних процесів у тогочасному СРСР загалом і в Україні зокрема.

У 20–30-ті роки національні проблеми й питання децентралізації влади значною мірою пов'язувалися з українським питанням. З 69 млн неросійського населення СРСР у 1926 році 31 млн, або 44 %, складали українці. У 1931 році в Україні проживало 31,4 млн жителів, у той час як у п'яти неросійських союзних республіках кількість населення становила неповних 19 млн осіб. Тобто українці за демографічним потенціалом і політичною вагою залишали в тіні решту неросійських союзних республік. Водночас наслідки політики «українізації» («коренізації») набирали обертів та виходили за межі партійної доктрини. За таких умов боротьба за Україну набувала вирішального значення. Вона відбувалася в усіх сферах соціально-економічного життя і набула відверто брутальних вимірів.

* * *

Усебічне дослідження подій 1932–1933 років в Україні вимагає максимально повного залучення найширшого кола джерел, зокрема іноземного походження. Автор цих рядків мав змогу опрацювати німецькі архівні матеріали. Цьому сприяла підтримка Німецької служби академічних обмінів та дієва допомога доктора А. Айсфельда, завдяки якому стало можливим двомісячне наукове стажування в Політичному архіві Міністерства закордонних справ Німеччини. Знаючи про голод та людодіство в Україні з розповідей батьків, які ледве вижили у 1932–1933 роки й у 1947 році, та сучасної наукової літератури, у мене як історика виникло природне бажання з'ясувати, як оцінювали ті страшні події сучасники, зокрема дипломати німецьких консульств в Україні.

Варто нагадати, що в міжвоєнний період з усіх держав Західної Європи Німеччина, вочевидь, найбільше цікавилася СРСР й Україною. Тут вплинув і досвід першої світової війни, і її наслідки (у 1918 р. на значній території України перебували німецькі та австро-угорські війська). Важливу роль відіграло й те, що в міжвоєнному світі Німеччина та Радянська Росія (а потім СРСР) протягом тривалого часу були державами-«аутсайдерами». У 20-ті роки Німеччина була фактично піддана міжнародному ostracizmu за свою роль у розв'язанні першої світової війни, а СРСР – за прагнення здійснити світову революцію. Міжнародна ізоляція змусила дві держави укласти Рапалльський договір 1922 року, який став базою для тісної співпраці, особливо в економічній сфері. Тому Німеччина відчувала нагальну потребу в розумінні перебігу подій у Радянському Союзі.

Чисельність та компетентність німецьких дипломатів у СРСР свідчили про те, що Міністерство закордонних справ Німеччини надавало відноси́нам з СРСР особливої ваги. Усі співробітники навіть низової ланки німецьких дипломатичних установ вільно розмовляли російською, мали добрі знання про Росію, її історію (їх знання про Україну були здебільшого значно обмеженіші, але це не дивно з огляду на фактичну відсутність західноєвропейських центрів українських студій до 1917 року). Чимало німецьких дипломатів народилися та виросли ще у дореволюційній Росії й не мали досвіду відносин із Країною Рад.

Окрім посольства в Москві, на території СРСР діяли ще сім німецьких консульств. Три з них знаходилися в Україні: Генеральне консульство в Харкові – тодішній столиці республіки, яке очолював Карл Уолтер; консульство в Києві на чолі з Андором Хунке і консульство в Одесі на чолі з Фрідріхом Ротом. Окрім того, по всій території СРСР функціонували німецькі ділові компанії зі своїми офісами та штатом. Нарешті, джерелом цінної інформації для німецьких дипломатів були спільноти етнічних німців, які компактно проживали, зокрема в Україні. Таким чином, можемо припустити, що наприкінці 20-х – початку 30-х років саме німці були поінформовані про події у СРСР краще за всіх інших західних дипломатів.

У звітах німецьких дипломатів про Україну висвітлювалися, зокрема, внутрішньополітична ситуація, економічна політика влади, становище німецького населення, стан справ з українським питанням тощо.

Важливою науковою подією стало видання, хоча й неповної, добірки документів про Великий Голод в Україні, відібраних з архівів Дмитром Злепком¹¹. У ній мовою оригіналу опубліковано понад 20 звітів, що охоплюють період з 1930 року по 1934 рік. Серед цих звітів повідомлення консульств Німеччини в Україні і секретний звіт 1933 року посольства Німеччини в Москві, в якому детально описано події Голодомору.

Варто зауважити, що вже у ранніх звітах, оцінюючи економічні події, німецькі дипломати вказували, що радянська влада вважає досягнення економічних планів, включно з колективізацією, своїм головним пріоритетом. Тому німецькі спостерігачі доходили висновку: економічний прогрес без масових жертв неможливий.

Питання колективізації, голоду та настроїв селян у звітах дипломатів висвітлено на широкому тлі «внутрішньополітичної» ситуації, складовими якої були: ставлення преси й суспільства до Німеччини, стан національних меншин, репресії, державна пропаганда, судоустрій, освіта, політика щодо церкви, охорона здоров'я (див. Документ 11).

Для інтерпретації німецьких повідомлень про голод 1932–1933 років та з'ясування перебігу подій в Україні в ті часи доцільно порушити й на підставі залучених архівних матеріалів спробувати дати відповіді на такі запитання.

1. Що сталося в тогочасній Україні – голод чи все–таки Голодомор?
2. Який розмах мала тогочасна трагедія, і чи можна було їй зарадити, обмежити її масштаб?
3. Чи був Великий Голод в Україні спланований владою?
4. Чи існував зв'язок між боротьбою проти селянства й боротьбою проти українства?
5. Які соціально–політичні наслідки для України мало голодне лихоліття?

З'ясовуючи перше питання, автор цих рядків дійшов висновку, що у 1932–1933 роках в Україні був Голодомор. Тобто до об'єктивних чинників – неврожаю 1932 року – додавалася цілеспрямована політика Кремля, який не зробив жодних кроків для зменшення негативних наслідків неврожаю. Не відбулося ані коригування політики, щодо примусових хлібозаготівель у колгоспах та радгоспах, ані зниження оподаткування приватних одноосібних сільських господарств. Відсутність своєчасних державних заходів щодо підтримки охоплених голодом районів України не викликає сумнівів. На це звертали увагу й німецькі дипломати.

Для аргументування цієї тези можна згадати:

- реакцію влади на голодні бунти на Волині (нині Житомирська область) в останні тижні квітня 1932 року (див. Документи 1, 2);
- протидія переїзду сільських жителів до міст України та інших регіонів Радянського Союзу, запровадження паспортної системи (див. Документ 11);
- ухвалення Постанови «Про охорону майна державних підприємств колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 року, яку в народі називали «законом про колоски» (див. Документ 8);
- направлення в Україну уповноваженого Москви П. Постишева, який активно викорінював «націоналістів» і «сепаратистів» (див. Документ 13).

У річному звіті Одеського консульства Німеччини від 6 грудня 1933 року зазначалося, що голод був викликаний передусім діями влади, яка з кінця 1932 року «систематично конфісковувала усі зернові запаси», оскільки Одеська область неповністю виконала планові поставки (див. Документ 12).

Підкреслюючи принципову відмінність ситуацій із забезпеченням продуктами у селах і містах, німецькі дипломати звертали увагу на затримання виплат зарплат промисловим робітникам та солдатам Червоної Армії (див. Документ 9).

За рівнем узагальнень серед дипломатичних звітів вирізняється документ від 18 вересня 1933 року за підписом Отто Шиллера – аташе з сільськогосподарських питань посольства Німеччини в Москві. У книзі він наведений за № 8. Фахівець з аграрної справи, прикріплений до німецького посольства, Шиллер здійснив спеціальну автомобільну поїздку на 10000 км з тим, щоб скласти власне враження про становище у найважливіших сільськогосподарських регіонах СРСР, проаналізувати ситуацію з продовольством і запропонувати оцінку перебігу подій.

Підтвердженням високого аналітичного рівня звіту можна вважати те, що його визнали документом підвищеної секретності й терміново направили до кількох міністерств Німеччини та посольств і дипломатичних представництв Рейху у провідних державах світу. Керівництво тогочасної Німеччини виходило з того, що німецькі дипломати в усіх країнах світу мали достеменно знати про Великий Голод.

Дещо раніше в Німеччині була проведена широка пропагандистська кампанія, під час якої відбулася виставка листів про голод, у пресі друкувалися статті, проводилися зібрання тощо. СРСР виступив з дипломатичним протестом проти кампанії, але вона тривала. Лише 5 липня 1933 року надійшло розпорядження міністра пропаганди Геббельса: «уряд просить припинити розповіді з Радянської Росії, оскільки публікації вже досягли необхідного ефекту»².

Тож відтепер німецький уряд переймався тим, щоб інформацію фахівця з посольства в Москві німецькі дипломати не оприлюднювали, тим самим не ускладнюючи відносин з кремлівським керівництвом. На той час подібної позиції дотримувалися керівники більшості держав світу.

Уважне вивчення становища у СРСР загалом та в регіонах, найбільше уражених голодом, зокрема дало О. Шиллеру змогу ґрунтовно і виважено змалювати політичну та соціально-економічну ситуацію.

Шиллер починає з визначення географічних меж голоду, тобто території, що охопила Україну, Північний Кавказ, Казахстан та деякі регіони вздовж нижньої Волги. Відповідаючи на запитання, чому голод уразив саме багаті сільськогосподарські області на півдні, Шиллер шукає пояснень у більшому опорі радянській владі, що його чинили заможніші аграрні регіони. Автор звіту наголошує, що навіть за умов низького врожаю голоду можна було

уникнути, якби не колективізація та нещадна конфіскація зерна у селян. Утім питання про те, чи був голод викликаний жорстокістю місцевих чиновників або наказами державного керівництва, залишалося для Шиллера відкритим.

Точну кількість жертв дипломат не наважувався назвати, тільки зазначив, що в найбільш уражених голодом областях рівень смертності становив 25–30 % населення, а цифра в 10 млн померлих не видається йому перебільшенням.

Але найважливіше у звіті Шиллера інше. Попри жахливі масштаби голоду, не було жодного посилення опозиції, а надто реальної загрози для панівного режиму. Навпаки, «батіг голоду» зміцнював колгоспи та навчав селян покорі й дисципліні. Для дипломата не викликає сумніву свідомо політика уряду щодо використання голоду для досягнення власних політичних цілей. Своєрідним підтвердженням слушності такого припущення можна вважати слова другого секретаря ЦК КП(б)У М. Хатаєвича, наведені в книзі споминів Віктора Кравченка: «між селянством і нашим режимом триває нещадна боротьба. Це боротьба не на життя, а на смерть. Цей рік був перевіркою нашої сили й нашої стійкості. Лише голод показав, хто тут хазяїн. Знадобилося втратити мільйони життів, щоб колгоспна система залишилася назавжди»¹³.

Відповідає Шиллер і на запитання про політику повного замовчування й заперечення голоду, яку обрала радянська влада. Адже на відміну від голоду 1921–1923 років, коли уряд офіційно звернувся по допомогу до світової спільноти, голод 1933 року вона просто не визнавала. На думку Шиллера, грандіозні масштаби голоду не дозволяли списати його на звичні пояснення про «хворобу росту» або «куркульський саботаж». Тому, на думку дипломата, влада може вдатися до відповіді на кшталт: голодують ті, хто відмовляється працювати.

1933 рік відзначився для Німеччини приходом до влади Гітлера й завершенням «рапальської» доби німецько–радянських відносин. З огляду на це та тривання в Німеччині пропагандистської кампанії радянське керівництво прагнуло поліпшувати стосунки з іншими провідними державами Заходу, зокрема із Францією. Німецькі дипломати у СРСР ревниво стежили за цими діями, що було особливо помітно під час візиту Едуарда Ерріо – колишнього прем'єр-міністра Франції. Візит припав на розпал голоду 1933 року. Прагнучи переконати Захід, що в Радянському Союзі все добре, влада організувала винахідливий маскарад. Села, які відвідав Е. Ерріо, стали «потьомкінськими поселеннями», спеціально

підготованими для приймання високих гостей. Французький політик не зміг або не схотів розгадати радянської хитрості. Про це німецькі дипломати застерігали в річних звітах консульств за 1933 рік (див. Документи 10–12).

Голод 1933 року генеральний консул у Харкові визначив як «перемогу соціалізації сільського господарства» (див. Документ 10). Її складовими стала жорстока боротьба з розкраданням колгоспного майна, проведення хлібозаготівель, партійні чистки, боротьба з виявами організованого опору. Останній не слід переоцінювати, але ще у 1932 році в ході боротьби з «організованим саботажем хлібозаготівель, масовими крадіжками в колгоспах і радгоспах» органи ДПУ ліквідували «повстанське підпілля» в Україні, що, за їх даними, «охопило близько 200 районів». У період найтяжчого голоду (листопад 1932 року – січень 1933 року) в Україні було знищено понад 1200 «контрреволюційних колгоспних груп», арештовано 6682 особи, а впродовж 1932 року з України депортовано понад 800 тисяч осіб. Такою була реальна політична лінія радянської влади¹⁴.

Голодувало все сільське населення, зокрема німці-колоністи. Допомога німецькій меншині, попри офіційне заперечення владою самого факту голоду, все одно надходила. У самій Німеччині допомогою голодуючим в Україні опікувалися організації «Брати у скруті», «Фаст і Бріліант», «Комісія з пересилання пакетів до СРСР», «Центральний комітет німців Чорномор'я», «Союз закордонних німців» тощо. Допомога надходила через Торгсін (Всесоюзне об'єднання торгівлі з іноземцями), поштовими переказами по 5–10 марок, пакетами, бандеролями з продуктами, посівним насінням тощо. Обсяги допомоги були чималі. Лише комітет «Брати у скруті» станом на серпень 1933 року зібрав 500 тис. рейхсмарок. За даними Державного Політичного Управління України, розмір допомоги з квітня 1933 року до квітня наступного склав 487 825 рублів золотом. В окремих національних районах допомогу отримували до 40–60 % німців та їх сусідів¹⁵.

Як ставилася до цих допомогових акцій радянська влада? Спочатку радянському керівництву було вигідне збільшення валютних надходжень. Власне, метою створеної у 1931 році системи Торгсину було надання населенню змоги обміняти золото, дорогоцінне каміння або готівкову валюту на продукти харчування чи побутові товари. Але згодом голова сільськогосподарського відділу ЦК ВКП(б) Л. Каганович запропонував організувати на місцях «добровільну» відмову радянських громадян від пожертв з-за кордону на користь Міжнародної організації допомоги революціонерам. Індивідуальна «роз'яснювальна робота» проводилася з кожним колоністом. Так, у річному звіті Одеського консульського округу

німецькі дипломати повідомляли, що німців–колоністів «примушують відмовлятися від цієї допомоги «добровільно» (див. Документ 12).

Терпиме ставлення влади до одержувачів допомоги з Німеччини різко змінилося наприкінці 1933 року. Розгорнулася рішуча боротьба з «гітлерівською допомогою, яка підривала авторитет соціалістичної держави». Станом на червень 1934 року було заарештовано понад 100 осіб–організаторів допомоги, влада заборонила діяльність благодійних організацій, за межі Радянського Союзу було вислано секретаря німецького консульства в Одесі Ганна та представників німецького транспортного товариства «Дойче Леванті Лініє»¹⁶.

Серед наведених у книзі документів на особливу увагу заслуговує датована травнем 1936 року записка «Чи є Україна українською?» (див. Документ 17). У ній зазначається, що Радянська Україна здобула значну «національно–культурну автономію» завдяки перебуванню при владі «комуністів особливого українського типу» на чолі з наркомом освіти М. Скрипником. Але протиріччя між українським національним самовизначенням та інтернаціональною комуністичною ідеологією були неминучі. Національне самовизначення вступало в конфлікт з політикою Кремля на пришвидшення соціалістичних перетворень. Автор документа бачить безпосередній зв'язок між політикою голоду та знищенням Сталіним політичного та інтелектуального проводу Українського народу.

За словами німецького автора, протягом 1932–1933 років Українському народові було зламано моральний хребет – «на десятиріччя, а може, й назавжди». Хочеться вірити, що подальша історія України свідчить, що останній прогноз все–таки не виправдався. Хоча й через понад 70 років з часу написання звітів і з часу голоду моральна рана у серці Україні не загоїлася.

На сучасному етапі, після прийняття Закону України «Про голодомор 1932–1933 років в Україні» перед істориками постало завдання підготувати максимально повне, енциклопедичне видання про Голодомор 1932–1933 років. Необхідним елементом такої праці мусять бути архівні матеріали, зокрема іноземного походження. До речі, консульські установи в Україні на той час мали, окрім Німеччини та Італії (звіти італійських дипломатів з Харкова про події 1932–1933 років ще в 1991 році опублікував не раз згадуваний італійський вчений А. Граціозі), ще Польща, Чехословаччина, Туреччина та інші держави. Сподіваємося, що публікація цієї книжки стане однією з необхідних складових поступального розвитку досліджень Великого Голоду 1932–1933 років в Україні.

Андрій Кудряченко

Примітки

1. Кульчицький С. Почему он нас уничтожал: Сталин и украинский Голодомор. – К., 2007. – С. 14.
2. Конквест Р. Живна скорботи: Радянська колективізація і Голодомор. – К., 1993.
3. Кульчицький С. В. Голод 1932–1933 рр. на Україні: очима істориків, мовою документів. – К., 1990; Кульчицький С. В. Колективізація і голод на Україні: 1929–1933. – К., 1993; Шановал Ю., Васильєв В. Командири Великого Голоду: Поїздки В. Молотова і Л. Кагановича в Україну та на Північний Кавказ, 1932–1933 рр. – К., 2002.
4. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание: Документы и материалы. 1927–1939 / Под ред. В. П. Данилова. – М., 2003; Голодомор 1932 – 1933 років в Україні / Упор. Р. Пиріг. – К., 2007.
5. Кудряченко А. І. Повернення історичної правди про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні – імператив часу // *Стратегічні пріоритети*. – 2007. – № 1 (2). – С. 77–78.
6. Докладніше: Ченцов В. В. Трагические судьбы. – М., 1998; Чирко Б. В. Національні меншини в Україні (20–30-і роки ХХ ст.). – К., 1995.
7. Кульчицький С. В. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: Труднощі усвідомлення. – К., 2008.
8. Граціозі А. Листи з Харкова. Голод в Україні та на Північному Кавказі в повідомленнях італійських дипломатів. 1932–1933 роки. – Харків, 2007. – С. 41.
9. Там само. – С. 42.
10. Там само.
11. Zlepko D. Der ukrainische Hunger – Holocaust. Sonnenbül, 1988.
12. Цит. за: Hilger G. Wir und der Kreml. Deutsch – sowjetische Beziehungen 1918 – 1941. Erinnerung eines deutschen diplomaten. II. Auflage. – Frankfurt am Mein – Berlin, 1956.
13. Див.: Kravchenko V. I Chose Freedom. London, 1947. Віктор Кравченко (1905–1966) – радянський посадовець, очевидаць Голодомору, який, працюючи в торговому представництві СРСР у Вашингтоні, попросив політичного притулку у США. У книзі *I Chose Freedom* («Я обрав свободу») Кравченко одним з перших на Заході розповів про сталінські репресії, ГУЛАГ і масовий голод 1932–1933 рр. Наведеним у книзі фактам спочатку багато хто не повірив, автор навіть судився із французькою комуністичною газетою, що звинуватила його у брехні та шпигунстві. Завдяки свідченням людей, які пройшли через радянські табори й змогли виїхати на Захід, Кравченко виграв процес. У 1966 році він був знайдений мертвим у власній квартирі. Офіційна версія смерті – самогубство, неофіційна – помста радянської розвідки.
14. Кудряченко А. І. Повернення історичної правди про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні – імператив часу // *Стратегічні пріоритети*. – 2007. – № 1 (2). – С. 77–78.
15. Buchsweiler M. Volksdeutsche in der Ukraine am Vorabend und Beginn der Zweiten Weltkriege – ein Fall doppelter Loyalität. – Gerlingen, 1984. – S. 64–71.
16. Оскільки радянська влада не дозволяла допомогу від організацій, допомога з Німеччини надходила у вигляді посилок з продуктами харчування, надісланими на приватну адресу або як квитанції платежів у валюті. Останні давали одержувачам право придбати товари в мережі торгсінів. Значну частину посилок провела берлінська фірма Fast & Brilliant. А. Фаст був менонітом, який емігрував з Росії. В. Бріліант був євреєм і радянським підданим. Коли в «новій» Німеччині постало питання щодо єврейського походження останнього (фірма була заснована у 1932 році), МЗС відповіло, що ця людина – родич радянського високопосадовця, що полегшувало відправку посилок допомоги. Рішення про продовження діяльності з надання допомоги було прийняте МЗС за взаємною згодою з зовнішньополітичним відомством та гестапо, тому фірму перейменували на «Fast & Co». Коли у вересні 1934 року В. Бріліант вибув з товариства (внаслідок серпневої радянської заборони на подальшу діяльність організації «Брати у скруті»), власником товариства залишився А. Фаст.

1932 рік

ДУ «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ» НАН УКРАЇНИ

ДУ «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ» НАН УКРАЇНИ

Deutsches Konsulat
Kiew
II.4.

Inhalt: Hungerrevolten in
Wolhynien und Verhaftung
zweier Reichsdeutscher aus
diesem Anlass.

1 Anlage.
4 Durchdrucke.
Durchdruck.
Kiew, den 2. Mai 1932.

H. Schleifer
H. Bräunlich
H. Senf ^{13/5}
(siehe auch H. R. L. R. (K. Senf)
und H. R. R. (K. Senf))

Die Lebensmittelnot in Wolhynien, hervor-
gerufen durch strichweise Missernte, vornehm-
lich aber durch rücksichtslose Erfassung der
Getreide- und Kartoffelvorräte sowie des
Viehbestandes hat in der letzten Aprilwoche
in einer ganzen Reihe von Ortschaften, wie
Solodyrie, Marianowka, Liski Chutor, Stawka und
Rogowka Hungerrevolten ausgelöst. Die Dorf-
bewohner, in der Hauptsache Frauen rotteten
sich in grosser Anzahl zusammen, zogen nach
dem Dorfrat und verlangten Brotgetreide. Da
dieser Forderung nicht nachgegeben wurde,
stürzten sie sich auf die Staatlichen Getreide-
despeicher, plünderten sie und schleppten ^{das} Getreide nach Hause. In Marianowka dauerte der
Aufruhr nach der Meldung eines reichsdeut-
schen Bauern, der von ähnlichen Vorkommnissen
in den Dörfern „rund herum“ glaubwürdig be-
richtete, etwa 5 Stunden, bis berittene Polizei,
nachdem sie verschiedentlich Schreckschüsse
abgegeben.

An
das Auswärtige Amt
in Berlin.

Rec 22 1H

2.

abgegeben, in die Menge hineinritt und sie auseinander trieb. In Stawka, wo es zu einem ähnlichen Aufruhr gekommen sein soll, wurde zuverlässiger Meldung zufolge der Chef der Rayonmiliz von den Bauern totgeschlagen und der Vorsitzende des Dorfrats »halbtot« geprügelt. Zahlreiche Verhaftungen fanden anlässlich dieser Ereignisse statt, auch hat die Polizei stellenweise in der dem Aufruhr folgenden Nacht Haus-suchungen vorgenommen und Getreide beschlagnahmt, von dem sie vermutete, es sei bei dem Aufruhr von den Bauern weggeschleppt worden.

Welches Ausmass der Nahrungsmittelmangel, der strichweise bereits die Formen wirklicher Hungersnot angenommen hat, auf dem flachen Lande erreicht hat, zeigt ausser den bereits gemeldeten Erscheinungen die Tatsache, dass Staatliche Güter und Kollektivwirtschaften nachts Wachen ausstellen, die die Kartoffelfelder zu beobachten haben und verhindern sollen, dass Tags zuvor gesteckte Kartoffeln von hungrigen Bauern wieder ausgepudelt und zum Verzehr fortgeschafft werden. In Brennereien, die, soweit sie überhaupt

3.

überhaupt noch mit Rohstoff versorgt sind, nur mehr Mais und Kartoffeln verarbeiten, nähren sich die Arbeiter in der Hauptsache von Fabrikationsabfällen und Kartoffelschalen, die im übrigen auch neben Brotresten der Speisehäuser auf den Kiewer Wochenmärkten feilgeboten werden. Aus dem Kaukasus, wohin zahlreiche Bauern auch aus dem Amtsbezirk in der Hoffnung, bessere Versorgungsmöglichkeiten anzutreffen, abgewandert waren, hat die Rückwanderung bereits eingesetzt. Die ganze Situation, wie sie im übrigen auch der abschriftlich beigelegte Brief eines reichsdeutschen Arbeiters aus Wolhynien deutlich erkennen lässt, hat sich derart zugespitzt, dass Unruhen nach Art der gemeldeten auch in anderen Teilen des Amtsbezirks erwartet werden müssen.

Aus Anlass des Aufruhrs in Marianowka, Rayon Wolodarsk (Wolhynien), der sich am 23.v.M. ereignete, wurden unter anderem auch die Reichsdeutschen Emil P r e u s s und Franz L a n g h a n s, die nach den Angaben ihrer Verwandten sich aus anderer Veranlassung auf der Dorfstrasse befanden, denen aber die aufrührerische Menge den Weg versperrte, und die so in ihre Mitte gerieten

4.

gerieten, am 25.v.M. in ihrer Wohnung verhaftet und am folgenden Tage von Wolodarsk nach Schitomir in Untersuchungshaft abgeführt. Dabei wurde, offenbar um auf die Bauern abschreckend zu wirken, die Nachricht verbreitet, die beiden seien dem Konsulat auf dessen Verlangen zur Aburteilung zugeführt worden.

Da dem Konsulat keine behördliche Mitteilung über die Festnahme des Emil Preuss und Franz Langhans zugegangen war, habe ich mit Rücksicht auf die Maifeiertage die Staatsanwaltschaft in Schitomir noch am 30. April d.J. drahtlich um Bekanntgabe der Haftgründe gebeten. Ein gleiches Ersuchen werde ich morgen an den Vertreter des Aussenkommissariats richten und ihn um Erwirkung der Erlaubnis bitten, die beiden Verhafteten in Schitomir zu besuchen.

Die Deutsche Botschaft in Moskau hat Durchdruck erhalten.

gez. S o m m e r.

Документ № 1

**Консульство Німеччини
в Києві**

Київ, 2 травня 1932 року

II.4.

Міністерству закордонних справ у Берліні

Зміст: голодні бунти на Волині й арешт
двох громадян Німеччини з цього приводу

1 додаток

4 копії

Продовольча скрута на Волині, викликана подекуди неврожаєм, але переважно надмірною заготівлею зерна, картоплі, а також худоби, призвела в останні тижні квітня до голодних бунтів у цілій низці населених пунктів, як-от: Солодирі, Мар'янівка, Ліський Хутір, Ставки і Рогівка. Багато сільських жителів, здебільшого жінки, зібралися разом і попрямували до сільської ради вимагати від неї збіжжя. Оскільки їх вимоги не було задоволено, вони захопили державне зерносховище, спустошили його і забрали зерно собі. В Мар'янівці заворушення, за повідомленням селянина—німця, тривали, як і в інших селах «довкола», напевно, близько п'яти годин, поки не прибула кінна поліція. Щоб розігнати натовп, вони вдалися до попереджувальних пострілів. У селі Ставки, де відбулися подібні заворушення, селяни, за достовірними повідомленнями, вбили начальника районної міліції, а голова сільської ради внаслідок побоїв ледве лишився живим. У результаті багатьох селян було заарештовано, а подекуди наступної ночі після заколоту міліція вдалася до обшуків селян і конфіскації зерна, яке, за їх припущеннями, селяни викрали під час заколоту.

Про масштаби дефіциту продуктів харчування, що поширився сільською місцевістю й подекуди вже призвів до голоду, свідчить, окрім щойно описаних подій, і той факт, що державні та колективні господарства виставляють нічну варту для нагляду за картопляними полями, аби запобігти голодним селянам уночі викопувати посаджену вдень картоплю, щоб прохарчуватися. На винокурних заводах, що переробляють (якщо вони взагалі забезпечені сировиною) лише кукурудзу та картоплю, робітники харчуються переважно

відходами виробництва та картопляними лушпайками – тільки це їм зрештою і пропонують разом з рештками хліба з їдалень, що працюють на київських недільних базарах. Через запровадження реєміграції вимушено повернулася з Кавказу величезна кількість селян, зокрема з цього службового округу, куди вони вирушили в пошуках кращих умов життя. Вся ця ситуація, про що ви зрештою можете довідатися з листа робітника – німецького громадянина з Волині, копію якого подаю в додатку, загострилася настільки, що варто очікувати на такі заворушення і в інших частинах округу.

Через непорядки у Мар'янівці, Володарський район (Волинь), які мали місце 23-го числа минулого місяця, було затримано серед інших також двох німців – Еміля Пройса та Франца Лангганса, які, за свідченнями їх родичів, цілком випадково опинилися на сільській вулиці й потрапили у натовп невдоволених людей. 25-го числа минулого місяця їх заарештували у власних помешканнях, а протягом наступних днів доправили з Володарська до Житомира для допиту. При цьому, вочевидь, з метою залякати селян поширили інформацію, що цих двох було засуджено на вимогу їх консульства.

Оскільки жодних офіційних повідомлень про арешт Еміля Пройса і Франца Лангганса консульство не отримувало, я з огляду на травневі свята ще 30 квітня цього року телеграфував до прокуратури в Житомирі з проханням повідомити про підстави арешту німецьких підданих. Таке саме звернення я надішлю завтра представникові Комісаріату закордонних справ, щоб отримати дозвіл відвідати двох заарештованих у Житомирі.

Примірник цього повідомлення отримало Німецьке Посольство в Москві.

Підпис: Зоммер

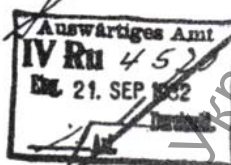
Deutsches Konsulat

II.4.

Inhalt: Hungerkrawalle in
Polhynien und deren Nach-
spiel.

1 Durchdruck.

Kiew, den 9. September 1932

Die Hungerkrawalle, zu denen es Ende April d. J. in einer Reihe von Dörfern der Landschaft Wolhynien kam, erhalten jetzt insofern ein Nachspiel, als die eingestandenermassen daran beteiligt gewesenen reichsdeutschen Frauen mit ihren Männern das Land verlassen müssen. Die ihnen dafür gesetzte Frist beträgt zwei Wochen. In diesem Zusammenhange suchten hier heute zwei Familien um ihre Pässe nach. Einen förmlichen Ausweisungsbefehl haben sie nicht erhalten, es ist ihnen aber, wie sie sagen, von der Rayonverwaltung ihres Wohnorts eine mündliche Aufforderung zum Verlassen des Landes geworden.

Zu Vorstellungen auf Grund des Art.1 des Niederlassungsabkommens bietet das Vorgehen der Sowjetbehörden nach Lage des Falles diesseitigen unmassgeblichen Dafürhaltens keinen Anlass.

Die Deutsche Botschaft in Moskau hat Durchdruck erhalten.

An

das Auswärtige Amt

in Berl

...with

3. 2. 2.

下午

7

10

17-5 18-9

Документ № 2

**Консульство Німеччини
в Києві**

Київ, 9 вересня 1932 року

П.4.

Міністерству закордонних справ у Берліні

Зміст: голодні бунти
на Волині та їх наслідок

Штамп Міністерства
закордонних справ

1 копія

IV. RU 4570

Надійшло 21 вересня 1932 року

Голодні бунти, які наприкінці квітня цього року мали місце в цілій низці сіл Волинської області, призвели до того, що причетні до цього жінки – громадянки Німеччини – змушені разом зі своїми чоловіками не пізніше, ніж за два тижні залишити країну. В зв'язку з цим дві родини звернулися сьогодні до консульства з проханням видати їм паспорти. Формально наказу про виселення вони ще не отримали, проте, за їх словами, в районному управлінні за місцем проживання їм в усній формі висунули вимогу залишити країну.

З приводу заяв, що апелюють до статті 1 Угоди про надання прав громадянства за місцем проживання, дії радянських органів влади у ситуації, що склалася, не мають жодних підстав.

Німецьке Посольство в Москві отримало копію.

Deutsches Generalkonsulat
Charkow

Charkow, den 30. September 1932.

Tgb.Nr. 282.

Jahresbericht

(Die allgemeine Lage in der Ukraine)

3 Durchschläge

Deutsches Generalkonsulat

Empf.

Tgb.Nr. 282

Zahl.

in der Hand!

In einem Agrarlande wie der Sowjetukraine ist die Ernte der natürliche Jahresabschluss. Mit der Feststellung des Ernteergebnisses lässt sich übersehen, insoweit die Erwartungen des zu Ende gegangenen landwirtschaftlichen Jahres in Erfüllung gegangen sind und wie sich die Wirtschaft bis zur nächsten Ernte einrichten muss. Die Sowjetstatistik gibt keine genauen und eindeutigen Ziffern, aus den Prozentsahlen und den Teilmengen lassen sich ein klares Bild und Vergleiche mit den Vorjahren immer schwieriger darstellen. Es unterliegt aber keinem Zweifel, dass die Ernte dieses Jahres erheblich schlechter ausgefallen ist als in den Vorjahren und dass damit die wichtigste Grundlage der ukrainischen Wirtschaft bis zur neuen Ernte sehr schwach ist. Den Witterungseinflüssen, insbesondere zu reichlichen Niederschlägen im Frühsommer, und Schädlingen kann nicht allein die Schuld zugeschoben werden; in hohem Masse ist der unbefriedigende Ernteausfall auf unzureichendes Saatgut, dadurch bedingtes Unkraut und schlechte

In die

Deutsche Botschaft

in Moskau.

2.

sohlechte Bearbeitung des Bodens und damit auf Organisationsmängel zurückzuführen.

Wie wenig das Ernteergebnis den Erwartungen entsprochen hat, zeigt sich darin, dass die staatlichen Getreideankaufstellen oft die Ablieferung von mehr Getreide verlangen als geerntet ist. Ein Kollektiv z.B., das im vorigen Jahre 12 000 Pud abgab, sollte in diesem Jahre bei einer tatsächlichen Ernte von 5000 Pud planmässig 24 000 Pud abliefern. Ernteergebnisse bis zu 250 Pud Winterweizen auf den Hektar, wie sie vor der Revolution die Kornkammer Ukraine auf ihrem besten und gut bestellten Boden lieferte, kommen nicht mehr vor und Erträge von 6–12 Pud in diesem Jahre (30 Pud werden als gutes Ergebnis angesehen), bei der amtlichen Bezeichnung als Mittelernte, also keineswegs als Missernte, beweisen, wie tief die Landwirtschaft gesunken ist. Sie zeigt noch alle Schwierigkeiten des Uebergangsstadiums und die Fehler und Mängel der zum Schaden des Bodenertrages vorzeitig durchgeführten Umschichtung. Während früher eine normale Wirtschaft 60 ha umfasste und mit wenig Hilfskräften nicht nur den Lebensunterhalt bot, sondern auch den Verkauf von Getreide lohnte, stellt die erheblich verkleinerte Hofstelle von normal 16 ha und oft noch weniger auch in Verhältnis nicht denselben wirtschaftlichen Wert dar, da sie nicht rationell arbeiten kann. Die Zerschlagung der grösseren Landstellen in kleinere Wirtschaften, die nicht viel mehr als den Eigenbedarf des Besitzers decken, die Vertreibung der früher wohlhabenden und intelligenten Bauern, Umsiedlungen und die zwangsweise durchgeführte

3.

durchgeführte Kollektivierung haben Unruhe und Unsicherheit in die Besitzverhältnisse gebracht, sodass die Bauern nicht mehr die frühere enge Beziehung zu ihrer Scholle haben. Das Gefühl der Verantwortung gegen den Staat und die Volksgesamtheit, ein Grundgedanke der Sozialisierung und Kollektivierung, ist noch keineswegs in das Bewusstsein der Massen gedrungen. Bei den bisherigen trüben Erfahrungen und eben solchen Aussichten für den Winter bemühen sich die Kolchosvorstände, also halbstaatliche Organe, ebenso wie die Einzelbauern, für den eigenen Bedarf ausreichend Getreide zurückzulegen. Da die Bauern in ihrer grossen Not um das tägliche Brot sich fremdes Getreide vom Acker aneignen, wurden im August durch ein Dekret schwerste Strafen, selbst die Todesstrafe, angedroht und diese werden tatsächlich vollstreckt. So wurde nach glaubwürdiger Nachricht ein Bauer, der einen Arm voll Hirse von Felde genommen hatte, für diese nach deutschem Recht etwa als Mundraub anzusehende Uebertretung öffentlich nach vorheriger Ankündigung auf dem Hauptplatze der Stadt erschossen, und in einem deutschen Bezirk sollen 34 Todesurteile vollstreckt und für die Fortnahme von einem Maiskolben 1 Jahr Gefängnis angedroht sein. Während die Kolchosc grundsätzlich 85% ihrer ausgedroschenen Weizenernte abliefern müssen und nur 15% behalten dürfen, sollen vielfach die Einzelbauern Getreidemengen abliefern, die den tatsächlichen Ernteertrag übersteigen, ohne Rücksicht auf den Bedarf des Bauern, seiner Familie, seines Viehbestandes und des Saatguts. Dabei gehen häufig bis zu 30% von dem Getreide ab als Verunreinigungen und Unkraut. Trotz
aller

4.

aller rigorosen Massnahmen verläuft die Getreideaufbringung unbefriedigend, die Planziffern werden nicht erreicht. Der Getreideaufkaufplan der Ukraine, der in den letzten Jahren steigende Ziffern aufwies (197 - 261 - 300 - 372 - 434 Mill. Pud), ist erheblich auf 356 Mill. Pud (5,9 Millionen t) herabgesetzt und bis zum 26. September zu 81,1% ausgeführt, sodass bei diesem besonders schlechten Ergebnis der Ukraine bereits der Plan für gefährdet erklärt wird. Als Herbst-aussaat sind 37% des Voranschlages (10,6 Mill. ha) bestellt.

Die Kollektivierung scheint keine weiteren Fortschritte gemacht zu haben, wenigstens verlautet nichts über höhere Prozentziffern. Die Anstrengungen werden daher mit Recht darauf verwandt, die bisher zu Kollektiven zusammengefassten 70% der Bauernwirtschaften zu festigen; solange es noch möglich ist, auf Kosten der Einzelwirtschaften, die z. B. nach einem jetzt erlassenen Dekret ihre Pferde den Kolchozen für die Erntearbeiten überlassen müssen und, da sie sie während der Ernte selbst dringend benötigen, bei der niedrigen Vergütung von einem Rubel täglich für die Nutzung sehr geschädigt werden. Durch die Auflagen an Getreide und Steuern wird auf die Einzelbauern ein starker Druck ausgeübt, der sie über kurz oder lang zum Eintritt in die Kolchose zwingen soll. Da sie ausserdem stets befürchten müssen, dass ihnen ihr Land zugunsten eines Kollektivs, Staatsgutes oder einer Fraktorenstation genommen wird, ist eine intensive Bearbeitung nicht zu erwarten. Der Handel der Kollektivwirtschaften hat den erhofften Umfang nicht erreicht und kann den geschlossenen Handel noch nicht

schädbar

5.

jählbar entlasten; es fragt sich auch, ob bei den hohen Preisen des freien Marktes eine allgemeine Erhöhung der Löhne und Gehälter die Folge sein wird. Die von den Kollektiven angebotenen Erzeugnisse sind der Menge nach gering, die in Betracht kommenden Getreidemengen werden erst im Januar nach Abschluss des staatlichen Getreideaufkaufs frei, für den Anbau von Gemüse fehlte der Anreiz, es wird sich erst in der Zukunft zeigen, ob die geplante Anzahl von freien Märkten erreicht wird. Die Preise sanken, liegen aber etwa zehn Mal höher als die des geschlossenen Handels.

Der Viehbestand hat sich von den Folgen der Kollektivierung noch nicht erholt. Bezeichnend für die verringerte Zahl und die Inflation sind die hohen, gegen das Vorjahr ungefähr auf das 8-10fache gestiegenen Preise, eine Kuh kostet 1200-1500 Rubel, ein Pferd nicht viel weniger, gegenüber den bei der Ablieferung an den Staat gezahlten etwa 80 Rubel, für ein Ferkel von drei Wochen werden 110 Rubel gezahlt. Die Wiederauffüllung des Viehbestandes hängt wesentlich davon ab, dass die Viehhirten sich besser organisieren, dass die einzelnen Bauern und die Kollektivmitglieder wieder Vertrauen und die Sicherheit bekommen, ihren Bestand selbst verwerten zu können, ohne dauernd zwangsweise Fortnahme befürchten zu müssen, und dass vor allem genügend Futtermittel bereitgestellt werden. Im vorigen Winter sind in einem deutschen Rayon 1800 Pferde eingegangen, auch in den Bergwerken gehen dauernd an Unterernährung viel Pferde verloren. Auf dem Lande mangelt es an Fleisch mehr als zuvor, 1 kg Butter kostet 25 Rubel, ein Pud Kartoffel 32 Rubel (vor dem Kriege 20-25 Kopeken), ein

Pud

6.

Pud Hirsegrütze 150 Rubel (früher 1 Rubel), ein Pud Mehl 180 Rubel. Es wird allgemein mit grösster Besorgnis dem Winter entgegengesehen und eine Hungersnot befürchtet.

Als einziger Fortschritt vom Standpunkte des Sowjetregimes aus ist festzustellen, dass die Landwirtschaft nunmehr sozialisiert und in den vergesellschafteten Sektor einbezogen, also einer Forderung der Theorie Genüge getan ist. Auf diesen einmal eingeschlagenen Wege kann es kein Zurück geben. Abgesehen davon, dass die Durchführung der Kollektivierung zu den Aufgaben des Fünfjahresplans gehört, müssen sich die Eigentumsverhältnisse der in die Kolchose und Viehfarman eingebrachten Werte immer mehr verwischen, sodass ebenso wie bei dem städtischen Hausbesitz eine Rückkehr zum Privateigentum nicht mehr möglich ist. Die Zeit arbeitet für diese neue Wirtschaftsform und die Zwangsmassnahmen gegen die Einzelwirtschaften mindern die Bedeutung der alten Wirtschaftsform. Insofern ist die Frage der Kollektivierung an sich entschieden und es handelt sich nur darum, nach diesen reichlich kostspieligen und opfervollen Umbau die erhofften Überschüsse zu erzielen. Darüber werden noch Jahre vergehen, zumal dieses letzte Jahr mit seinem Ernteertrage und den dabei aufgewiesenen Fehlern und Mängeln eher einen Rückschritt als einen Fortschritt bedeutet. Noch mehr als die Industriearbeiter müssen die Bauern für den sozialistischen Aufbau gewonnen werden. Die Aufgabe ist schwieriger, weil die Landbevölkerung grosse Opfer bringen muss; die Wandlung vom Einzelwirt, der glaubte, durch die Revolution Eigentümer, nicht nur Besitzer seines

Grund

7.

Grund und Bodens geworden zu sein, zum unselbständigen Kollektivmitglieder und Getreidefabrikarbeiter ohne eigenes Land wird als Abstieg aufgefasst, während der Industriearbeiter sich als Herr der Fabrik fühlen und mit Stolz sich Proletarier nennen darf, ohne ähnliche Werte opfern zu müssen. Die Masse der jetzigen Landbevölkerung wird diese Wandlung kaum verwinden, sie fühlt sich entwürzelt und kann in der Zuteilung von Arbeit und Rationen keinen Grund zur Begeisterung finden. Die Kolchosmitglieder erhalten nur den notdürftigen Lebensunterhalt, die aus der gemeinsamen Bewirtschaftung am Jahresschluss unter sie verteilten Beträge sind sehr gering. Dass die Arbeitsunfähigen und Alten keinen Anspruch auf Brotnorm und Versorgung haben, macht bei den ohnehin schwierigen Lebensverhältnissen und der Lockerung der Familienbände ihre Lage oft trostlos und lässt sie zu Bettlern werden. Nur diejenigen Schichten, die von dem Umbau unmittelbar greifbaren Nutzen gezogen haben, die ärmsten Bauern und die leitenden Stellen, sind Träger der neuen Ordnung und können mit der in den jetzigen Anschauungen heranwachsenden Jugend in der Zukunft auf die Früchte hoffen. Die Sozialisierung der Landwirtschaft mag als notwendiger Ersatz der ertraglosen kleinen Wirtschaften nicht nur theoretisch, sondern auch praktisch gerechtfertigt sein, durch landwirtschaftliche Institute, Stationen und Maschinen, durch die geplante Ausnutzung der Elektrizität und des Flugzeugs wird viel Augenfälliges für die Landwirtschaft getan und in der Anbau der technischen Kulturen -

Baumwolle

8.

Baumwolle, Reis, Hanf, Kenaf, Kautschukpflanzen – werden neue Wege beschritten. Aber die geringen Ernteergebnisse und die grossen Verluste zeugen davon, dass die Landbevölkerung in ihrem übersiegenden Teile noch nicht den vorgewiesenen Weg geht, sondern abseits steht und dass die für die Ersie- lung besserer Ergebnisse notwendige innere Wandlung noch nicht vollzogen ist. Da der weitaus grösste Teil der Be- völkerung diese Einstellung hat und die Bauern etwa 80% der Bevölkerung darstellen, ist die Frage, wie die bisher ungünstigen Folgen behoben werden können, ein Hauptproblem der Ukraine. Nur die Zeit, eingehende Aufklärung und Arbeit können helfen. Soweit die Lage jetzt beurteilt werden kann, scheint die Regierung nicht unthun zu können, unter Verzicht auf die restlose Erfüllung ihrer Getreideaufbringungspläne der Landbevölkerung für ihren notdürftigen Lebensunterhalt Zugeständnisse zu machen. Während die massgebenden Instan- zen der Ukraine vor einigen Monaten noch der Ansicht waren, dass die Entwicklung der Landwirtschaft zu Besorgnissen keinen Anlass gebe und dass die Anstrengungen in erster Li- nie auf den Ausbau der Industrie zu legen seien, scheint jetzt die vordringliche Bedeutung der Landwirtschaft für die Ukraine anerkannt zu werden und Partei und Regierung in Charkow haben in dieser Hinsicht herbe Rügen der Moskauer obersten Stellen hören müssen. Es verlautet sogar, dass die Stellung Kossiors, des Generalsekretärs der kommunisti- schen Partei der Ukraine, wegen nicht genügender Initiative und Energie erschüttert sei und dass er nach den Revoluti- onsfesttagen im November abgehen und durch den Volksbil- dungskommissar der Sowjetunion Budnow, der Ukrainer sein soll,

9.

soll, ersetzt werde.

Die Lage der ukrainischen Industrie hat sich in laufenden Jahre wenig verändert. Die Organisation lässt nach wie vor sehr zu wünschen übrig, dauernd werden die Werke zu neuen Trusts zusammengefasst und neu eingeteilt. Nachdem die Bundesvereinigung „Ugol“ (Kohlenkonzern) in verschiedene kleinere Trusts aufgeteilt ist, sollen die Auslandsabteilungen von Artjomowsk wieder nach Charkow verlegt werden. Der Plan, den Sitz der Bundesvereinigung „Stal“ von Charkow nach Stalino zu legen, ist vorläufig nicht ausgeführt, statt dessen sind einzelne Werke zu kleineren Stahltrusts zusammengefasst, die Werke in Dnepropetrowsk und Kanenskoje zum „Dneprostal“, die Werke des Dneprokombinats zum „Saporoshtal“. Es heisst jedoch, dass eine neue Umorganisation bevorsteht und dass die genannten beiden ukrainischen Trusts mit den Werken in Taganrog und Kertsch zu einem neuen grossen Konzern „Juschguap“ (Hauptverwaltung der Schwerindustrie des Südens), vereinigt werden sollen, der also über die Ukraine hinaus greifen und die ukrainische Schwerindustrie weiter in enge Abhängigkeit von der Moskauer Zentrale bringen würde, zumal nachdem anstelle des aufgelösten ukrainischen Obersten Volkswirtschaftsrats der Bevollmächtigte des Volkskommissariats der Schwerindustrie der Sowjetunion in der Ukraine getreten ist. Die im Bau befindliche Bahnlinie wird den Donesbezirk unmittelbar mit Moskau verbinden.

Mit der Beendigung des Dneprostroj in diesem Jahre verfügt die Sowjetwirtschaft über ein Kraftwerk

grössten

grössten Auskasses, das allerdings erst nach der Fertigstellung des Dneprokombinats voll nutzbar gemacht werden kann. Nach einer vertraulichen Mitteilung soll der Bau der grossen Werke dieses Kombinats zunächst „konserviert“ werden, da in Falle eines Krieges die Lage nahe der Grenze als gefährlich anzusehen sei; ob die Bauarbeiten wirklich eingestellt werden, wird die Zukunft zeigen. Der zweite Fünfjahrplan scheint erhebliche Produktionssteigerungen vorsehen; so soll die Doneskohlenförderung auf das Drei- bis Vierfache, die Roheisenerzeugung auf das Vier- bis Fünffache gebracht werden. In allgemeinen aber ist anzunehmen, dass die Aufwendungen für die ukrainische Industrie mehr den Zweck haben, die vorhandenen Anlagen zu erhalten und den jetzigen Anforderungen der Technik entsprechend auszubauen als neue Werke zu schaffen. Die der Industrie zur Verfügung stehenden Kapitalien dürften in der Hauptsache für die neuen Kombinate in Ural und in Sibirien versandt werden und das „spezifische Gesicht“ der Ukraine, die z.Zt. 70% der Kohle, 89% Koks und 77% Erz der Gesamterzeugung der Sowjetunion liefert, wird dann weiter heruntergehen.

Die Schwierigkeiten, mit denen die Produktion zu kämpfen hat, zeigen sich bereits in den sinkenden Förderungsziffern des Bergbaus. Wenn im ersten Halbjahre 1932 gegenüber den planmässigen fast 17 Mill. t eine Fehlleistung von 3-4 Mill. t festgestellt wird und die durchschnittliche Tagesförderung des Donestbezirks ohne das Nordkavkasgebiet statt der verlangten 140 000 t von 135.000 t im Januar jetzt auf 82-95 000 t gefallen ist, so muss trotz aller Anstrengungen, Einwirkung auf die Arbeiterschaft und kostspielige Neubauten der Rückstand dieses grundlegenden Industriezweiges

11.

Industriearbeiter sich besonders nachteilig auf die übrige Industrie und die gesamte Wirtschaft auswirken. Die Hüttenwerke erzielen mit etwa 85-95% der Plansifferenz z.Zt. bessere Ergebnisse, während die Ersförderung nur etwa zwei Drittel der veranschlagten Menge erreicht.

Die nicht befriedigenden Leistungen der Industrie werden wie bisher in erster Linie darauf zurückgeführt, dass die Arbeiter nicht in der erwünschten Weise alle Kräfte in den Dienst des sozialistischen Aufbaus stellen. Es kehren ständig die Klagen wieder über die mangelhafte Arbeitsdisziplin, zahlreiche Arbeitsversäumnisse, nicht sorgfältige Behandlung der Maschinen. Die Bindung der Arbeiter an die Betriebe ist nicht wie gehofft, freiwillig erfolgt, sondern kann nur durch die Einbehaltung der Ausweispapiere und des Lohns, durch das Brotkartensystem und ähnliche Mittel durchgeführt werden. Die in der Presse ständig erwähnten Arbeiterabschwärzungen lassen erkennen, dass die Arbeiter unzufrieden sind und bessere Lebensverhältnisse suchen. Die Wichtigkeit der Frage, wie sie ausreichend mit Lebensmitteln und Bedarfswaren, Kleidung und Wohnung versorgt werden können, wird nicht verkannt, die Pläne in dieser Beziehung haben jedoch nicht durchgeführt werden können. Da mit allen Kräften und Mitteln die Industrie selbst aufgebaut werden soll, müssen mit der übrigen Bevölkerung auch die Arbeiter ein reiches Mass an Opfern tragen. Das Ingenieurpersonal scheint nicht immer den grossen Anforderungen des forcierten Industriebaufbaus zu genügen. Die jungen, auf den Sozjetschulen ausgebildeten

Ingenieure

12.

Ingenieure verfügen nicht über Erfahrung, gründliche Fachkenntnisse und allgemeine Bildung. Der Druck der Lebenshaltung mindert das Interesse für den Dienst an sich und zwingt zu Überstunden und Nebenbeschäftigung.

Der Abbau der deutschen Fachleute im Frühjahr dieses Jahres hat über den Grund, Einsparung von Valuta, hinaus durch die Form der Entlassung und die zutage getretene vertragswidrige Rechtsverweigerung grosse Erbitterung in den deutschen Ingenieurkreisen hervorgerufen. Die Lebensmittelnormen sind stark gekürzt und die Preise erheblich gestiegen, sodass es schwierig ist, mit dem Rubelgehalt auszukommen. Nachdem die Sowjetindustrie bei der Arbeitslosigkeit in Deutschland auch ohne Valutasahlung ausreichend Ersatz erhält, zeigen sich die von deutschen Standpunkte aus bedenklichen Folgen dieser valutlosen Verträge. Die Urlaubsreisen werden erschwert, Unterhaltszahlungen in Deutschland unmöglich gemacht, eine verstärkte Propaganda - Ausländerklubs, Urlaubsreisen in die russischen Kurorte -, die Bildung eines internationalen Bataillons, die unter kommunistischer Leitung veranstaltete Konferenz ausländischer Fachleute - sorgt dafür, dass die Ausländer immer mehr der Heimat entfremdet und in den kommunistischen Ideenkreis gezogen werden.

Auch das eingewessene reichsdeutsche Element verliert weiter an Einfluss und Bedeutung. Anfang des Jahres wanderte wieder eine grössere Zahl reichsdeutscher Bauern aus und für die noch Zurückbleibenden rückt die Entscheidung

13.

Entscheidung inner näher, ob sie sich in den Sozialisierungsprozess einbeziehen lassen oder das Land verlassen wollen. Für die Deutschstämmigen ist diese Frage entschieden, da ihnen die sehnlichst gewünschte Ausreise verweigert ist. Die Bedrückung der fleissigen und intelligenten Einzelwirte, die Kollektivierung, die Verbindung der bisher gesondert gehaltenen deutschen Siedlungen mit ukrainischen, die kommunistische Propaganda und die Verfolgung der evangelischen Kirche gefährden auf die Dauer das Deutschtum in höchster Masse; da jede Verbindung mit der Heimat abgeschnitten ist, kann ein kulturelles Leben nicht gedeihen. Die sowjetische Minderheitenpolitik kennt nur die Verwendung der Muttersprache für die Erziehung zum Kommunisten und Proletarier des Klassenstaates.

Mit dem Ende dieses Jahres läuft die Periode des ersten Fünfjahrplans ab. Die Leistungen sind im allgemeinen durchaus anzuerkennen, auf allen Gebieten sind wichtige Ziele erreicht. Die Landwirtschaft ist sozialisiert und in der Hand des Staates, z.Zt. allerdings ohne materielle Erfolge. Die Industrie ist durch Um- und Neubau erheblich leistungsfähiger geworden und verbürgt in manchen Produktionszweigen die so heiss ersehnte Unabhängigkeit von Auslande, sogar Ausfuhrmöglichkeiten. Die mehr oder weniger erreichten Planniffern besagen wenig, da sie aus ersicherunglichen Gründen den jeweiligen Möglichkeiten angepasst sind. Erst wenn die Leistungen mit den Voranschlägen in den einzelnen Produktionszweigen genau verglichen werden können, lässt sich sagen, inwieweit der Aufbau der Industrie, eine

14.

eine der wichtigsten Aufgaben des Plans, durchgeführt werden konnte. Die oft schlechte Qualität der durch die Mengen an Ausschussware verteuerten Produktion wird kaum durch Ziffern erfasst werden können; sie ist aber von grosser Bedeutung für die Beurteilung der Leistungen und die Wettbewerbsfähigkeit auf dem Weltmarkt. Vieles ist in diesen fünf Jahren nicht erreicht, manche Werke sind nicht fertig geworden und noch mehr Projekte sind nicht verwirklicht, weil es an Geld und Baumaterialien mangelte und die Organisation im grossen und kleinen versagte. Auf kulturellem Gebiet ist das Analphabetentum mit Erfolg bekämpft, das Schulwesen wird, wie die Reformbestrebungen zeigen, mit grossen Anstrengungen ausgebaut und auf die technische Ausbildung abgestellt, auf möglichst breiter Grundlage, sodass bei dem vorhandenen Material an Lehrern und Lernenden das Niveau meist sehr niedrig ist. Es wird kaum der abschliessenden Ziffern und des Vergleichs mit früheren Jahren bedürfen, um festzustellen, dass im grossen Ganzen der Fünf-Jahrplan seine Aufgabe erfüllt hat, zumal wenn diese statt in der Erreichung der Kontrollziffern darin bestehen sollte (im Hinblick auf die nichtbefriedigenden Zahlen des Industrieplans scheint dies die offizielle Version werden zu sollen), die Massen des Volkes zur Arbeit heranzuziehen. Dies ist voll auf gelungen, und seit bewundernswerter als die ersten Leistungen sind die Opfer und die Geduld des Volkes. In einem Lande von den Ausmassen der Sowjetunion, mit ihren vielerlei Völkerschaften und verschiedenen Lebens- und Bildungsverhältnissen muss eine Idee besonders schwierig

15.

schwierig zu verwirklichen sein. Vielleicht sollte der Fünfjahrplan mit seinen für jede Werkstatt und jeden Tag vorgeschriebenen Planziffern eine leichter verständliche Fassung der kommunistischen Lehre geben, die das Volk eher einigen und zusammenfassen konnte, als es die sonstige marxistische Propaganda vermag und die dabei den Einzelnen in engste Abhängigkeit vom System brachte und als materiellen Nutzen alles aus dem Volke herausholte und der Gesamtheit dienstbar machte. Der Gedanke und Zweck der eigentlichen Planwirtschaft traten dabei zurück, schon insofern, weil ja die Ueberschreitung der Planziffern und die Aufstellung von weitergehenden Gegenplänen den verschiedenen Einheiten als besonderes Verdienst angerechnet wird und die Kontrollziffern nach den vorhergehenden tatsächlichen Ergebnissen vielfach herauf- oder heruntergesetzt werden. Die Räder der ganzen wirtschaftlichen Maschinerie greifen noch keineswegs reibungslos ineinander ein. Vorausgesetzt, dass die Endziffern des Plans für eine wirkliche Planwirtschaft berechnet sind, wird es zunächst Aufgabe des zweiten Fünfjahrplans sein, die Rückstände aufzuholen und die Leistungen auf den verschiedenen Gebieten auf einander abzustimmen. In erster Linie gilt dieses für die Versorgung der Bevölkerung mit Lebensmitteln und Bedarfswaren. Trotz aller Gewöhnung kann nicht jahraus jahrein das gleiche Mass von Opferfreudigkeit und Entsagung, ja Hunger gefordert werden. Das bevorstehende fünfzehnte Revolutionsjubiläum und das Ende dieses Fünfjahrplans werden dem Volke mit besonderer

17.

sonstigen Einflüssen die Jugend in reinkommunistischer Erziehung und ohne Vergleichsmöglichkeiten heranzüchtet, desto geringer werden die Aussichten einer politischen Gegenrevolution. Weite Kreise wünschen noch eine Aenderung der wirtschaftlichen Verhältnisse und machen dabei für die derzeitige Lage das kommunistische System verantwortlich. Für eine gerechte Beurteilung wäre im Einzelnen zu untersuchen, insoweit die marxistische Lehre als solche oder andere Umstände und Erwägungen massgebend waren. Schon die aussenpolitische Lage bedingt, dass der Sowjetstaat ausser seinem internationalen nötigenfalls auch den nationalen Charakter hervorkehrt. Der Fünfjahrplan kann anstatt als sozialistisches Experiment auch aus der Notwendigkeit heraus verstanden werden, alle Kräfte des Volkes mit grössten Opfern zur Arbeit und damit zur Unabhängigkeit und Verteidigung zusammenzufassen; eine solche Parole wird auch dem das System selbst ablehnenden Staatsbürger zugesagt. Das Gefühl, dass die Bürger des Sowjetstaates als des Rechtsnachfolgers des Russischen Reichs doch noch ein durch Geschichte und Schicksal verbundenes Volk sind, bedingt einen Nationalstolz und hilft mit, die mit dem Plan verbundenen Entbehrungen erträglich zu machen. Würde es der Sowjetregime gelingen, in nicht zu ferner Zeit diesen Druck der persönlichen Lebenshaltung zu beheben, so würde weiteren Schichten der Anlass zur Unzufriedenheit genommen werden und der Sowjetstaat als das Bestehende und ein erträgliches und nationales Leben garantierende auch von vielen jetzt abseits Stehenden anerkannt werden und sich festigen. Damit würde gleichzeitig dem

18.

dem ukrainischen Nationalbewusstsein der Boden entzogen werden. Soweit ein solches in der Sowjetukraine besteht, gründet es sich weniger auf den Wunsch nach der Schaffung eines selbständigen ukrainischen Nationalstaates als auf das aus der allgemeinen Unzufriedenheit sich ergebende Bestreben einer Loslösung von der Sowjetherrschaft. Irgendeine ernsthafte Betätigung war im laufenden Jahre weder nach der einen noch nach der anderen Richtung hin festzustellen. Noch weniger können nationalistische Bestrebungen der jetzigen ukrainischen Sowjetregierung in Frage. Zu der von zwei deutschen Zeitschriften gebrachten Meldung, daß die Charkower Regierung offiziell gegen die Ratifizierung des polnisch-sowjetischen Nichtangriffspaktes Widerspruch erhoben habe, ist hier eine Bestätigung nicht festzustellen; es wird im Gegenteil betont, dass die Sowjetukraine selbst an diesen Verträge das grösste Interesse habe. Bei der rechtlichen und tatsächlichen Struktur der Sowjetverfassung dürfte für derartige Proteste, noch dazu ausserhalb des massgebenden Gremiums, des Politbüros, kein Raum sein.

Die unbefriedigende Lage der Landwirtschaft, das Ernteergebnis und die Lebensverhältnisse der Bevölkerung stellen für das neue Jahr und den neuen Fünfjahrplan der Leitung der Sowjetukraine ernste Aufgaben, deren Lösung eine weitere Festigung des Regimes zur Folge haben kann, da deren grösstes Aktivum doch immer der arbeitwillige Staatsbürger, in der Ukraine insbesondere der genügsame Bauer, sein wird; es handelt sich darum, bei gleichbleibendem Arbeitstempo sozusagen das Tempo der Entbehrungen zu verlangsamen.

Die

Документ № 3

**Генеральне консульство Німеччини
в Харкові**

Харків, 30 вересня 1932 року

Журн. № 282

Посольству Німеччини в Москві

Вхідний штамп
Посольства в Москві

Річний звіт
(Загальна ситуація в Україні)

3 копії

Витяг з річного звіту

В аграрній країні, такій як Радянська Україна, врожай є кінцем господарського року. Після підрахунку кількості зібраного збіжжя можна побачити, наскільки здійснилися сподівання щодо сільськогосподарського року, який добігає кінця, і як вести господарство до наступного врожаю. Радянська статистика не дає точних і однозначних цифр, а з показників, наведених у відсотках, скласти уявлення про стан справ і зробити порівняння з минулими роками можна лише приблизно. Проте не підлягає жодному сумніву, що врожай цього року значно гірший порівняно з минулими роками, і тому основа української економіки до нового врожаю лишатиметься вкрай слабкою. Навряд чи причина цього полягає виключно в несприятливих погодних умовах, зокрема рясних опадах на початку літа, та збитках, завданих шкідниками. За великим рахунком поганий врожай можна пояснити браком посівного зерна, до чого призвела значна кількість бур'яну, поганий обробіток землі та незадовільна організація праці.

Наскільки малим порівняно із запланованим виявився реальний врожай, видно з того, що державні пункти закупівлі вимагають здавати більше зерна, ніж зібрано. Наприклад, колектив, який минулого року здав 12 тис. пудів, цього року має за фактичного врожаю в 5 тис. пудів заготовити 24 тис. пуди зерна. Врожаїв до 250 пудів озимої пшениці з гектара, які до революції давали найкращі й найліпше оброблені ниви житниці–України, вже немає.

А врожаї у 6–12 пудів цього року (30 пудів вважають добрим результатом), що офіційно визначають як середні, а зовсім не як неврожай, свідчать про те, як погіршився стан сільського господарства. Вони також засвідчують усі труднощі перехідного періоду і помилки та недоліки перерозподілу власності, що призвели до зниження врожаїв на полях. Якщо раніше середньому господарству на 60 га землі, яку обробляло менше робітників, врожаю вистачало не тільки на власні потреби, а й на продаж, то тепер значно зменшені (до 15 і навіть менше гектарів) земельні наділи мають порівняно нижчу економічну вартість, тож селяни не можуть раціонально працювати на них. Роздроблення великих господарств на маленькі земельні ділянки, що задовольняють лише потреби власника, вигнання заможних й освічених селян, переселення і примусова колективізація викликали такий неспокій і невпевненість щодо володіння, що селяни більше не відчують тісного зв'язку з власним клаптиком землі. Почуття відповідальності щодо держави та народу, базові ідеї соціалізму та колективізму ще не проникли у свідомість мас. Через украй низькі врожаї та необнадійливі перспективи на зиму правління колгоспів, тобто напівдержавні органи, як і селяни—одноосібники, намагаються запастися достатньою кількістю зерна. Оскільки селяни, не маючи чим прогодуватися, забирали зерно з полів, у серпні було видано декрет, що передбачає найсуворіші покарання за крадіжки збіжжя, зокрема смертну кару. Мали місце випадки застосування цього покарання. Так, за достовірними свідченнями, одного селянина, який взяв з поля жменю проса, за таку незначну з погляду німецького права крадіжку розстріляли на головній площі міста. В одному німецькому районі було винесено 34 смертних вироки, а тому, хто взяв один качан кукурудзи, загрожував один рік тюрми. Якщо колгоспи за законом мусили здати 85 % обмолоченої пшениці й тільки 15 % могли залишити собі, то селяни—одноосібники повинні були поставити значно більше зерна, що фактично перевищувало кількість зібраного врожаю. При цьому зовсім не бралось до уваги, що селянину потрібно прогодувати себе і свою сім'ю, худобу та залишити посівне зерно. Крім того, часто до 30 % зерна відбраковували як некондиційне чи з домішками. Попри всі ці жорсткі заходи, результати жнив украй незадовільні й далекі від запланованих цифр. Водночас план закупівлі зерна України, що значно зріс останніми роками (197 – 261; 300 – 372–431 млн пудів), становить нині 356 млн пудів (5,9 мільйонів тонн). Проте станом на 26 вересня його виконано лише на 31,2 %. Тому виконання річного плану із заготівлі зерна є в Україні під загрозою. Під осінню посівну відведено 37 % (10,6 млн га) полів.

Колективізація, здається, не досягла жодних успіхів, принаймні про це не свідчить бодай якесь відсоткове зростання. Тому радянська влада має на меті 70 % селянських господарств, що перейшли в колективну власність, зміцнити, поки це можливо, за рахунок селян-одноосібників. Так, за нещодавно виданим декретом вони зобов'язані передати колгоспам своїх коней для збору врожаю. Селяни дуже потерпають від цього, позаяк мусять зібрати свій врожай, а їм виплачують лише мізерне відшкодування за використання коней, розміром один карбованець на день. Надмірними нормами заготівлі та високими податками на селян-одноосібників чинили сильний тиск, тому вони рано чи пізно змушені були вступати в колгоспи. Крім того, одноосібники постійно побоюються, що їхню землю можуть забрати на користь держави, колгоспу чи тракторної бригади, тож належного обробітку землі годі чекати. Обсяги торгівлі колективних господарств не досягли очікуваних обсягів і не можуть дорівнювати до обсягів забороненої торгівлі. Ще невідомо, чи відбудеться підвищення заробітної плати відповідно до високих цін вільного ринку. Колективні господарства виготовили дуже мало сільськогосподарської продукції; попри нагальну потребу в пшениці, зерно видаватимуть тільки у січні, коли завершиться державна заготівля; у вирощуванні овочів селяни не зацікавлені. Час покаже, чи буде досягнуто запланованих економічних показників за умов вільного ринку. Ціни коливаються, але вони приблизно в десять разів вищі, ніж у закритій торгівлі.

Поголів'я худоби внаслідок колективізації ще не зросло. Через малу кількість худоби та інфляцію ціни зросли порівняно з минулим роком приблизно у 8–10 разів. Так, корова коштує 1200–1500 карбованців, кінь – не набагато дешевше. Якщо три тижні тому порося здавали державі за 80 карбованців, то нині воно коштує 110. Відновлення поголів'я худоби залежить значною мірою від того, чи добре буде організовано тваринні ферми, чи селяни-одноосібники та члени колективних господарств матимуть можливість самостійно вести господарство, не побоюючись примусових вилучень, і насамперед чи буде заготовлено достатню кількість кормів. Минулої зими в одному німецькому районі загинуло 1800 коней, через недостатнє годування також було втрачено багато коней, яких використовували у копацях. У селах не вистачає м'яса більше, ніж раніше, 1 кг масла коштує 25 карбованців, 1 пуд картоплі – 32 карбованці (до війни – 20–25 копійок), 1 пуд проса – 150 карбованців (раніше – 1 карбованець), 1 пуд борошна – 180 карбованців. Загалом люди в очікуванні зими дуже стурбовані, зокрема можливим голодом.

Чи не єдиним успіхом з погляду радянського режиму можна вважати соціалізацію сільського господарства і переведення його в державний сектор, тобто один з постулатів теорії вже виконано. Дороги назад уже немає. Судячи з того, що запровадження колективізації є одним із завдань п'ятирічного плану, відповідно до колективних цінностей мають утверджуватися нові майнові відносини, щоб, як і в місті, повернення до приватної власності вже не було можливим. Час працює на цей новий економічний лад, а примусові заходи, спрямовані проти індивідуальних господарств, зменшують значення старої форми економіки. Оскільки питання колективізації вже є вирішеним, йдеться тільки про те, щоб після цієї перебудови, що дуже дорого коштувала, досягти сподіваного зростання. Мине ще не один рік, поки буде визнано всі помилки і недоліки, а зібраний цього року врожай оцінять як втрату, а не досягнення. Для соціалістичного будівництва селяни докладають навіть більше зусиль, ніж ті, хто працює у промисловості. Ситуація ускладнюється тим, що сільське населення мусить піти на великі жертви. Перетворення незалежного господаря, який після революції став повноправним власником своєї землі та господарства, на безземельного члена колгоспу й сільськогосподарського працівника сприймаються як занепад. Тоді як робітник почувається господарем фабрики і з гордістю називає себе пролетаріатом, не йдучи при цьому на жодні жертви. Переважна більшість сільського населення навряд чи зможе пристосуватися до цих змін: відірвані від свого коріння, люди не можуть знайти себе у новому розподілі праці та паю. Члени колгоспу отримують лише найнеобхідніші засоби для існування, які розподіляють наприкінці року зі спільного майна. Непрацездатні та літні люди не отримують норму хліба і не мають права на забезпечення, що на додачу до і без того складних умов життя та послаблення родинних зв'язків робить їх становище безнадійним і штовхає на шлях жебракування. Тільки ті верстви, що отримали від перебудови безпосередньо відчутну користь, найбільш бідні селяни та ті, хто обіймає керівні посади, є носіями нового ладу, і саме вони можуть виховати молодь на нових переконаннях. Соціалізація сільського господарства могла стати необхідною заміною малих неприбуткових господарств не тільки теоретично, а й практично. За допомогою сільськогосподарських інститутів, станцій і техніки, запланованого використання електрики та літаків можна багато зробити для сільського господарства. Відкриваються нові перспективи у вирішенні технічних культур – бавовни, рису, коноплі, каучуку. Проте мізерно малий урожай і значні втрати засвідчують, що селяни у своїй переважній більшості ще не стали на новий шлях, а лишилися осторонь і що для досягнення ліпших результатів

мають відбутися необхідні внутрішні зміни. З огляду на те, що переважна більшість населення, близько 80 % якого складають селяни, ще не перебудувалася на новий лад, питання про подолання руйнівних наслідків цієї перебудови є головною проблемою України. Тільки час, активна агітація і робота можуть якось змінити ситуацію. Якщо оцінювати нинішнє становище в країні, видається, що уряд не має іншого вибору, як відмовитися від виконання державних планів з хлібозаготівлі та забезпечити сільське населення достатніми засобами для існування. Ще декілька місяців тому органи влади в Україні були переконані, що непотрібно особливо опікуватися розвитком сільського господарства і головні зусилля слід спрямувати на розбудову промисловості. Однак тепер, здається, визнали, що першочергове значення для України має сільське господарство. Щодо цього московські органи влади винесли сувору догану партії та уряду в Харкові. Зокрема через недостатню ініціативу й наполегливість істотно похитнулося становище Косіора, генерального секретаря Комуністичної партії України. Після святкувань річниці революції у листопаді його, напевно, усунуть з посади, а на його місце призначать нинішнього комісара народної освіти Радянського Союзу Бубнова, українця за національністю.

Стан української промисловості протягом цього року майже не змінився. Організація залишає бажати кращого. Трансформація старих заводів у трести і побудова нових – дуже тривалий процес. Після того, як всесоюзне об'єднання «Уголь» (вугільний концерн) розділили на кілька менших трестів, варто було перевести відділи зовнішніх відносин з Артемівська до Харкова. Заплановане перенесення всесоюзного об'єднання «Сталь» з Харкова до Сталіно тимчасово не відбулося, натомість окремі заводи об'єдналися в невеликі сталітрести, заводи в Дніпропетровську і Кам'янську – в «Дніпросталь», заводи Дніпрокомбінату – в «Запоріжсталь». Це означає, що слід чекати на зміни в організації промисловості. Два вищезазначені українські трести об'єднують із заводами в Таганрогу та Керчі в новий великий концерн «Южгупт» (Головне управління важкої промисловості півдня), який охопить Україну та ще більше узалежнить українську важку промисловість від центру в Москві, особливо після того, як скасовану Вищу раду народного господарства України змінив уповноважений Народного комісаріату важкої промисловості Радянського Союзу. Вже розпочалося будівництво автомагістралей, що з'єднують Донецьку область безпосередньо з Москвою.

Цього року завершено будівництво Дніпробуду, тепер радянське господарство має надпотужну електростанцію, яка після запуску Дніпрокомбінату

запрацює на повну потужність. Із достовірних джерел відомо, що будівництво найбільшого заводу цього комбінату спочатку «законсервували», тому що близькість кордону у разі війни була розцінена як небезпечний чинник. Чи справді припинили будівельні роботи, буде видно з часом. Друга п'ятирічка, здається, передбачає значне зростання виробництва; видобуток донецького вугілля має зрости в три–чотири рази, виробництво чавуну – в чотири–п'ять разів. Загалом слід визнати, що витрати на українську промисловість спрямовані більше на завершення розпочатих будівництв і переобладнання старих заводів відповідно до сучасних технічних вимог. Кошти, що виділяють на промисловість, можна використати переважно для побудови нових комбінатів на Уралі та у Сибіру. Тоді «особливе значення» України, на яку нині припадає 70 % всесоюзного видобутку вугілля, 89 % коксу і 77 % руди з часом послабиться.

Про проблеми промислового сектору свідчить зниження показників видобутку в гірничій промисловості. Якщо в першому півріччі 1932 року із запланованих майже 17 млн тонн 3–4 млн тонн було відбраковано, середній денний видобуток у Донецькій області (не беручи до уваги північнокавказький видобуток) на відміну від запланованого в 140 тис. т із 135 тис. т у січні знизився до 82–95 тис. т. Тож, попри всі зусилля, стимулювання робітників і витрати на будівництво нових потужностей, заборгованість цієї важливої галузі промисловості особливо негативно вплинула на інші галузі й на економіку в цілому. Металургійні заводи виконали план приблизно на 85–95 %, що можна вважати добрим результатом, позаяк обсяг видобутої руди становив лише дві третини від запланованого.

Причиною незадовільних показників у промисловості, як і раніше, є те, що робітники не докладають максимум зусиль для будівництва соціалізму. Постійно надходять скарги щодо незадовільної робочої дисципліни, численних прогулів, недбалого поводження з обладнанням. Зв'язок робітників з підприємствами ґрунтується не на вільному виборі, як мало б бути. У робітників відібрано паспорти, вони залежні від зарплати, карток на хліб тощо. У пресі часто з'являються повідомлення про перехід робітників з одного підприємства на інше, що свідчить про їх незадоволення й пошук кращих умов праці й заробітку. Влада не легковажить тим, що забезпеченість робітників продовольством, найнеобхіднішими речами, одягом і житлом є дуже важливою, але поки що не може взятися до вирішення цього питання. Щоб розбудувати промисловість, треба докласти максимальних зусиль із застосуванням усіх можливих засобів, тож поряд з рештою населення робітники мають піти на великі жертви. Інженери, вочевидь, не завжди

відповідають темпам форсованої індустріалізації. Молодим спеціалістам – випускникам радянських вузів бракує досвіду, ґрунтовної фахової підготовки і загальної освіти. Щоб заробити на прожиття, вони працюють понаднормово або й на двох посадах, тому зацікавленість самою роботою відходить на другий план.

Скорочення німецьких спеціалістів навесні цього року викликало велике обурення у середовищі німецьких інженерів не лише через його причину (економія валюти), а й тому, що їх було звільнено незаконно і при цьому порушено їх права, обумовлені договором. Норма продуктів харчування дуже скоротилася, а ціни істотно зросли, тому жити на зарплату в карбованцях дуже важко. Користуючись безробіттям у Німеччині, радянська промисловість запрошувала фахівців, пропонуючи їм гідну заміну валютним розрахункам. Тільки тепер очевидними стали небезпечні для німців наслідки укладених угод. Поїхати кудись під час відпустки стало складніше, відпочити в Німеччині – неможливо через високі ціни. Посилена пропаганда – клуби для іноземців, проведення відпустки на російських курортах, створення інтернаціонального батальйону, конференція іноземних спеціалістів під комуністичним проводом – має на меті віддалити іноземців від батьківщини і прихилити до комуністичних ідей.

Місцеві німці втрачають колишній вплив і значення. На початку року виїхало багато німецьких селян, а ті, хто залишився, стоять перед вибором: або долучитися до процесу соціалізації, або залишати країну. Тим, хто має німецьке походження, виїздити з країни як би вони цього не хотіли заборонено. Пригноблення найстаранніших і найхазяйновитіших господарів, колективізація, об'єднання раніше ізольованих німецьких поселень з українськими, комуністична пропаганда і переслідування євангелістської церкви значною мірою призвели до того, що німецька ідентичність опинилася у стані загрози. Незаяк будь-який зв'язок з батьківщиною втрачено, годі сподіватися на розквіт культурного життя. Радянська політика щодо національних меншин використовує рідну мову тільки з метою виховання комуністів і пролетаріату класової держави.

Наприкінці цього року закінчилася перша п'ятирічка. Загалом не можна не визнати її результатів, у кожній галузі досягнуто головну мету. Сільське господарство соціалізоване й переведене в державну власність, хоча й без відчутних успіхів. Завдяки модернізації й будівництву нових заводів значно зросла продуктивність промисловості, а деякі галузі вже цілком незалежні від закордону і можуть навіть працювати на експорт. Однак цифри виконання плану мало про що свідчать, тому що їх з виховних міркувань підігнано

під відповідні можливості. Тільки за умови безпосереднього порівняння загальних показників з кошторисами в окремих галузях виробництва можна буде оцінити, чого досягнуто в розбудові промисловості, одному з найважливіших завдань плану. Часто погану якість продукції, ціна якої завищена, навряд чи можна виразити в цифрах; однак вона відіграє значну роль у оцінці результатів та конкурентоспроможності на світовому ринку. Багато чого за ці п'ять років досягти не вдалося, деякі заводи не запустили, а ще більше проектів так і не реалізовано, тому що не вистачало грошей і будівельних матеріалів, підвела також організація. До успіхів культурної сфери належить подолання неписьменності. Розбудова системи шкільної освіти, орієнтованої на технічний напрям, коштувала значних зусиль. Проте за нинішнього складу вчителів та учнів рівень освіченості загалом дуже низький. Навряд чи потрібні підсумкові цифри плану та порівняння їх з попередніми роками, щоб встановити, що п'ятирічний план за великим рахунком свої завдання виконав. А завдання ці полягали не в досягненні контрольних результатів (з огляду на незадовільні показники виконання плану в промисловості видається, що саме це є офіційною версією), а в тому, щоб залучити широкі маси до праці. Це цілком вдалося, подиву гідними є не так досягнуті результати, як жертви, на які пішли люди. У такій великій країні, як Радянський Союз, з багатьма народностями, відмінностями у способі життя й освіченості особливо важко втілити якусь ідею. Напевно, п'ятирічний план, у якому прописано щоденну норму для кожного заводу, становить собою зрозуміліший, доступніший для широких мас виклад комуністичної теорії, ніж марксистська пропаганда. План повністю узалежнює окрему людину від системи, вимагає від населення повної віддачі та сприяє ліпшій організації колективної праці. Має місце відхід від самої ідеї та мети планової економіки, про що свідчать перевищення плану і створення окремими групами нових планів, які передбачають більші досягнення і за які робітники отримують підвищену зарплату, істотне підвищення чи зниження контрольних показників залежно від реальних результатів. Колісатка економічної машини ще зовсім не припасовані одне до одного. За умови, що підсумкові цифри плану розраховані справді для планової економіки, першим завданням другого п'ятирічного плану має бути ліквідація заборгованостей та узгодження роботи різних галузей. Насамперед це стосується забезпечення населення продуктами харчування і товарами першої необхідності. Яким би важким не був перехід на нову систему, не можна постійно вимагати таких жертв і обмежень, аж до голоду. Майбутня п'ятнадцята річниця революції і закінчення цієї п'ятирічки особливо пере-

конливо засвідчать народові досягнення радянського режиму, хоча окремі моменти напевно будуть сприйняті зі скепсисом. Про втрати і жертви, яких зазнали окремі радянські громадяни та їх сім'ї, відкрито не кажуть, чого можна було б сподіватися в інших країнах. Ці проблеми закриті для преси, ані парламент, ані громадські організації не розглядають скарг подібного характеру, принаймні тих, що уповноважені партійні органи розцінили як загрозу державній політиці. Люди вже призвичаїлися до різного роду утисків і пригноблення, про що свідчить судовий процес над бандою з 20 молодиків, який завершився вчора. Вони під виглядом працівників ДПУ проводили вночі обшуки приватних квартир, принижували мешканців, знущалися з них, застосовуючи нелюдські катування. Прикметно, що потерпілі сприймали все це як дії справжніх працівників ДПУ й спочатку не заявляли в міліцію. Невдоволення, особливо на селі, дуже значне. Органи державної влади: ДПУ, міліція, Червона Армія, партія готові викрити і задушити в зародку будь-які небезпечні заворушення. Проте через надмірні вимоги держава значною мірою позбавляє себе прихильності широких верств населення та співпраці з ними, нині виснаженими і позбавленими надії. Усе вищезазначене має фатальні наслідки для сільського господарства. Що далі триватиме повна закритість від закордону та зовнішнього впливу, то більше молоді підростатиме у виключно комуністичному вихованні, не маючи можливостей будь з чим порівнювати, то меншою буде ймовірність політичної контрреволюції. Широкі верстви ще виступають за зміни економічних відносин, вважаючи комуністичну систему відповідальною за нинішній стан справ. Для справедливої оцінки слід окремо дослідити, наскільки марксистське вчення було вирішальним у виникненні тих чи інших ситуацій і обставин. Зовнішньополітичне становище засвідчує, що радянська держава в разі потреби, крім свого інтернаціонального характеру, наголошує також і на національному. П'ятирічний план видається тоді не соціалістичним експериментом, а необхідністю об'єднати, навіть попри великі жертви, всі сили народу для праці в ім'я незалежності та захисту країни. Таке пояснення приймають навіть ті громадянами, які виступають проти системи. Почуття, що громадяни радянської держави, правонаступниці Російської імперії, є народом, об'єднаним історією і долею, викликає національну гордість і допомагає легше подолати труднощі, пов'язані з планом. Якби радянському режиму найближчим часом вдалося поліпшити тяжкі умови життя, не було би підстав для невдоволення серед широких верств, а всі, хто наразі посів вичикувальну позицію, визнали б радянську державу як таку, що гарантує дотримання особистих і національних прав. Водночас

це вибило би ґрунт з-під ніг української національної свідомості. Якщо вона в радянській Україні й існує, то ґрунтується не так на бажанні створення самостійної української національної держави, як на загальному невдоволенні нинішньою ситуацією та прагненні визволитися від радянського панування. Будь-яких інших серйозних перетворень у той чи інший бік протягом цього року не відбулося. Ще менше український радянський уряд турбують нині націоналістичні питання. Підтвердження опублікованому в двох німецьких часописах повідомленню, що харківський уряд офіційно виступав проти ратифікації польсько-радянського пакту про ненапад, тут знайти не можна. Навпаки, наголошують, що радянська Україна сама була дуже зацікавлена в укладенні цієї угоди. Згідно з радянською конституцією протести проти органів влади, зокрема політбюро, заборонені.

Через незадовільний стан сільського господарства, поганий врожай та умови життя населення перед керівництвом Радянської України постають на новий рік і новий п'ятирічний план серйозні завдання, виконання яких сприятиме подальшому зміцненню режиму. Для цього існують дуже добрі передумови – охочі до роботи громадяни, зокрема невимогливі селяни в Україні. Потрібно лише, зберігаючи робочий темп, уповільнити, сказати б, темп життєвих нестатків. [...]

Deutsches Konsulat

II.4.

Inhalt: Politischer Jahres-
bericht für 1932.

1 Durchdruck.

Kiew, den 5. Januar 1933.

Deutsche Botschaft
Moskau

Eing. 14. JAN. 33

Tgl. Nr. 493
241.

Innerpolitische Lage: Abgesehen von den Hungerkrawallen, die die rücksichtslose, den Eigenbedarf der Bauernhöfe oft ausser Acht lassende Erfassung der Getreide- und Fleischvorräte im Frühjahr in Wolhynien und später auch im Norden des Amtsbezirks auslöste, die aber unter dem energischen Zugriff der Sicherheitsorgane sehr bald kraftlos in sich zusammenbrachen, blieb der Amtsbezirk von innerpolitischen Unruhen verschont. Unverkennbar hat aber der Zusammenbruch der Landwirtschaft und die dadurch bedingten Erschöpfungszustände der gesamten Volkswirtschaft innerpolitische Spannungen geschaffen und unter einer kaum bewegten Oberfläche Kräfte in Bewegung gesetzt, die, ohne noch das System ernstlich zu bedrohen, der Regierung Anlass gegeben haben, ihre Machtposition zu untermauern und möglichen Überraschungen vorzubeugen. Nur in diesem Sinne wird das gegen Jahresende erlassene Dekret zu deuten sein, das den allgemeinen Passzwang einführt, unter der nur allzu durchsichtigen Begründung besserer Versorgung und Unterbringung der Arbeiterschaft die grossen Städte

An

die Deutsche Botschaft

in

Moskau.

939 Kiew

Deutsches Konsulat

2.

Städte und Industriezentren, mit anderen Worten die Herde innerpolitischer Unruhe von unerwünschten Elementen gesäubert sehen will, und schliesslich die Machtfülle der Staatspolizei dadurch noch um ein Beträchtliches steigert, dass es ihr die Miliz unterstellt. Im Stadtproletariat sind es namentlich die Ernährungslage, die andauernd verspätete Lohnzahlung, die im Verhältnis zu der wachsenden Teuerung meist unzulänglichen Löhne, die neuen scharfen Bestimmungen gegen die Arbeitsversäumnisse und das Bewusstsein völliger Hilflosigkeit gegenüber der von oben diktierten Arbeits- und Lohnpolitik der Gewerkschaften, die die Unzufriedenheit vertiefen, kaum mehr verhaltene Kritik an dem System und seinen Vertretern auslösen, hier und da, namentlich in der Provinz auch zu Arbeitverweigerungen führen. Der Unzufriedenheit und der der Regierung feindlichen Stimmung, wie sie als Folge des radikalen agrarpolitischen Kurses der letzten Jahre sich der überwiegenden Mehrzahl der Bauern bemächtigt haben, suchten Partei und Regierung durch eine ganze Reihe wirtschaftlicher Zugeständnisse beizukommen. Dies ist nicht gelungen. Die Zugeständnisse haben vielmehr, da sie in der Praxis keine Aenderung des seit-
herigen

Deutsches Konsulat

3.

herigen Zustandes brachten, mehr aufreizend als beruhigend gewirkt, und auch die letzten Verordnungen über die Ablieferung von Fleisch, Milch und Milchprodukten, die, wenn vernünftig gehandhabt, sich durchaus im Rahmen des für die Landwirtschaft Möglichen halten, wurden mit ebenso starkem, wie allgemeinem Misstrauen aufgenommen. Auf dem flachen Lande tätige Partei- und Sowjetfunktionäre fühlen denn auch die sie umgebende feindliche Atmosphäre deutlich heraus, empfinden sich in ihrer Person und Stellung bedroht und entziehen sich in gleicher Weise wie Jungkommunisten -- selbst auf die Gefahr des Verlustes ihrer Parteiarte hin -- nicht selten der Aufträge, die sie zur Tätigkeit im Dorfe bestimmen. Als Begleiterscheinung der Versteifung der Wirtschaftslage ist Zunahme der verwaarlosten Kinder, die eine Zeit lang ganz aus dem Strassenbilde nahezu verschunden waren, Zunahme der Strassen- und Hausbettelei sowie starkes Anwachsen der Eigentumsvergehen zu bemerken. Die Verhaftungen, die die Stadtpolizei auch im Berichtsjahre in grosser Anzahl vornahm, trugen vorwiegend finanzpolitischen Charakter und dienten dazu aus der Bevölkerung zurückgehaltene Kostbarkeiten und wertbeständiges Geld

Stille Beobachtung
M. T. S.

Deutsches Konsulat

4.

Geld herauszupressen und damit den wachsenden Valuta- und Edelmetallbedürfnisse des Staates zusetzliche Deckung zu verschaffen.

P a r t e i: Der alte, immer wieder von neuem auflebende Kampf um die wirtschafts-politischen Richtlinien der Partei, der Kampf, der sich gegen das forcierte Industrialisierungstempo und gegen den radikalen Kurs der Agrarpolitik richtet, hat, nachdem die Parteispitze sich einige agrarpolitische Postulate der Opposition zu eigen gemacht hatte, mit dem Ausschluss einer ganzen Reihe prominenter Kommunisten aus der Partei und damit wieder einmal mit einem vollen Siege des Zentralkomitees geendet. Dieser Kampf hat hier keinen nach aussen hin vernehmbaren Widerhall gefunden, und nichts ist darüber in die Öffentlichkeit gedrungen, was darauf schliessen liesse, dass auch Mitglieder der Parteiorganisationen des Amtsbezirks daran aktiv beteiligt waren. Gleichwohl kann angenommen werden, dass auch hier die Opposition in den Reihen der Parteimitglieder und auch der Jungkommunisten zahlreiche Anhänger zählt. Die greifbaren, von keiner noch so geschickten Propaganda fortzutuschenden Irrtümer, Fehlschlüsse

Deutsches Konulat

5.

schläge und Misserfolge der Wirtschaftspolitik der Parteispitze haben das blinde Vertrauen in deren Führung von Grund aus erschüttert und den Enthusiasmus zerschlagen, mit dem und das von ihr gesetzte Ziel gekämpft wurde. Jede Resignation ist an ihre Stelle getreten, und mehr und mehr bricht sich die Erkenntnis Bahn, dass die gegen alle Mahnungen und Warnungen taube Wirtschaftspolitik des Zentralkomitees das Land in eine Sackgasse geführt hat, aus der es ohne einen organischen Umbau des Ganzen kein Zurück ins Freie gibt. Zu einer solchen Zäsur zwischen ihrem Heute und Gestern, so meint man, könne sich die Parteispitze aber noch nicht durchringen, da sie Rückwirkungen auf die kommunistische Bewegung in Westeuropa, einen Zusammenbruch der revolutionären Situation befürchte, wie sie namentlich in Deutschland und auch in Polen durch die Weltwirtschaftskrise geschaffen worden sei. Dass aber das Zentralkomitee selbst eine neue Festigung seiner Stellung für nötig hält, dafür spricht die für 1933 verordnete Generalreinigung der Partei. Bei ihr, so heisst es, würden mit eisernem Besen alle die lauen Elemente, alle die des Liebäugelns mit dem Rechtsopportunismus in Theorie und Praxis, alle die Vertei-
diger

Deutsches Konsulat

6.

diger eines "faulen Liberalismus" hinzugefügt werden. Tatsächlich hat man den für die Säuberung festgesetzten Termin gar nicht abgewartet. Auch im Amtsbezirk bot der unbefriedigende Verlauf der Ernteerfassung Anlass, damit vorzeitig zu beginnen. Eine «Kulakenriechelei» sondersgleichen setzte ein, und von den Bezirken, die mit Ablieferung der Getreidevorräte besonders stark im Rückstande waren, hiess es nicht selten --ob zu Recht oder Unrecht sei dahingestellt--, die lokalen Partei- und Sowjetfunktionäre entstammten der Klasse der Kulaken, hätten sich durch allerlei Schiebungen die Aufnahme in die Partei oder den Sowjetapparat erschlichen und durch Paktieren mit den Kulaken, durch allerlei unlautere und verbrecherische Machenschaften die Erfassung der Ernte sabotiert. Dass bei der Säuberung der Parteizellen solcher Bezirke von oben kräftig durchgegriffen wurde, zeigen Berichte aus dem Winnitzaer Gebiet, wo 15% der Mitglieder der gesäuberten Parteizellen ausgestossen, 20% mit Disziplinarstrafen belegt wurden. Die Säuberung ist anscheinend nicht überall ohne Widerstand der Zellen selbst vor sich gegangen, da diese von Massregelung ihrer Mitglieder eine

Deutsches Konsulat

eine Minderung des Ansehens der Partei und ihres eigenen Einflusses befürchteten. Was schließlich die Organisation der Jungkommunisten anlangt, so hat diese als Folge des radikalen agrarpolitischen Kurses der Partei strichweise eine starke Mitglieder-einbusse der ländlichen Zellen erlitten. Aus den vereinzeltten Berichten, die die Presse über die Zustände gerade in solchen Zellen bringt, ist zu schliessen, dass es vielleicht gerade Jungkommunisten sind, die durch Trägheit, Disziplinlosigkeit usw. die Kollektivwirtschaften desorganisieren. Was endlich die Propagandamethoden der Partei anlangt, so ist man von dem noch vor wenigen Jahren als vorbildlich hingestellten Masseneintritt ganzer Arbeitergruppen einzelner Betriebe zurückgekommen. Es hätte sich, so heisst es, gezeigt, dass dabei viele neue Gefolgsleute, nicht aber nur überzeugte Kommunisten den Weg in die Partei gefunden hätten.

Landesverwaltung: Das zweiseitige Verwaltungssystem, das etwa 1½ Jahre bestanden hat und bei seiner Einführung als das geeignetste Mittel gepriesen wurde, die Sowjet-herrschaft der Masse der Werktätigen näher zu bringen, hat sich nicht bewährt. Die Papierflut, die aus den

8.

Deutsches Konsulat

den kleinen Verwaltungszentren über die Zentralstellen hereinbrach, raubte diesen die Zeit für wichtigere Aufgaben, und in der gleichen Weise wie bei der Industrie erwies es sich als technisch unmöglich, von einer einzigen Zentrale aus Hunderte von Stellen zu leiten und auf eine, den Intentionen von Partei und Regierung entsprechende Durchführung der Gesetze und Verordnungen zu kontrollieren. Es erfolgte denn auch eine Rückbildung auf frühere Verwaltungsformen in der Weise, dass zwischen Rayon und Zentrale ein Gebietsvollzugsausschuss eingeschaltet wurde. Der Amtsbezirk wurde zunächst in zwei, später in drei Gebietsverwaltungen zergliedert. Eine gewisse Erleichterung der konsularischen Tätigkeit trat durch diese Neuverteilung insofern ein, als eine leichter als die Charkower Zentrale erreichbare Beschwerdeinstanz geschaffen wurde, die von säumigen Ortsbehörden eine schnellere und sachgemässe Erlösung diessseitiger Vorstellungen zu erzwingen in der Lage ist. An der Schwerfälligkeit und dem oft kaum zu übersteigernden Formalismus, mit denen der oft stark übersetzte Apparat arbeitet, hat sich im Berichtsjahre nichts geändert. Dass der von finanzpolitischen Erwägungen diktierte Beamtenabbau, der jetzt

Deutsches Konsulat

jetzt durchgeführt wird, dazu beitragen wird, den Geschäftsgang der Behörden zu beleben und zu vereinfachen, kaum anzunehmen.

Unterrichtswesen: Als grundlegende Neuerung auf dem Gebiete des Unterrichtswesens ist zu nennen der Uebergang zum neunstufigen Schulsystem. Mit dem entsprechenden Ausbau der Schulen, auch der Deutschen Schule in Kiev wurde bereits begonnen. Die August-Erlasse über das Lehrprogramm und Regime der Elementar- und Mittelschulen sowie höheren Lehranstalten, die mit dem bisherigen Experimentieren in den Unterrichtsmethoden aufgeräumt, die allgemeine Bildung mehr als bisher in den Vordergrund gerückt, den Lehrkörper in den Mittelpunkt des Unterrichts gesetzt und seine Stellung gehoben, die Schulpdisciplin gefestigt, und Prüfungen wieder eingeführt sehen wollen, sind noch zu neuen Datums, als dass sie sich voll hätten auswirken können. Ganz ohne Reibungen und Widerstände der örtlichen Behörden und Parteiorganisationen, die an dem bisherigen Stande der Dinge trotz des unzulänglichen Unterrichtsergebnisses nicht rütteln lassen wollen, scheint die von der Zentrale gewollte Rückbildung des Schul- und Unterrichtswesens auf frühere, erprobte Methoden

Deutsches Konsulat

10.

sich
den/über nicht zu vollziehen. Die wachsende Teuerung in den Städten und daraus für die Hörer mittlerer und höherer Lehranstalten folgende Unmöglichkeit, mit den ihnen zugewiesenen Geldmitteln auszukommen, hatte zur Folge, dass diese auch nicht annähernd voll besetzt sind, und dauernd Schüler in wachsender Zahl auf das flache Land und in die Industrie abwandern. Der Unterricht litt nach wie vor unter ungleichmäßiger, lückenhafter Vorbildung. Die Entkräftung der Schüler, wie sie unzureichende Ernährung und unhygienische Unterkunftsverhältnisse mit sich bringen, wirkte nachteilig auf ihre Leistungen. Mangel an Schulbüchern, Heften und Schreibmaterial erschwerte Unterricht und Heimarbeit der Schüler ungemein. Die Durchführung der allgemeinen Schulpflicht wird namentlich auf dem flachen Lande dadurch aufgehalten, dass es den Gemeinden oft an Schulgebäuden, den Kindern an den für den Schulbesuch nötigen Kleidern und Schuhen fehlt. — Die Deutsche Schule in Kiew soll durch Angliederung eines Lehrerseminars (Pädagogisches Technikum), wie es hier auch für die Polnische Minderheit besteht, ausgebaut werden. Die Klagen über die unzulänglichen Kenntnisse der Kinder in der deutschen Sprache wollen

Deutsches Konsulat

wollen nicht verstummen. Die Verbindung des Konsulats mit der Schule, wie sie zu deren Nutzen in den ersten Jahren meiner Kießer Tätigkeit bestand, dann aber auf Parteilbefehl aufhörte, hat nicht wieder hergestellt werden können. -- Über die Fortschritte, die in dem Kampfe gegen das Analphabetentum haben gemacht werden können, liegen keine zuverlässigen Nachrichten vor. Auf dem flachen Lande aber dürfte dieser Kampf völlig in den Hintergrund getreten sein, da die Lehrer und Parteifunktionäre, die dazu in erster Linie herangezogen werden, in dieser Zeit des Umsaus der Landwirtschaft mit anderen Aufgaben mehr als beschäftigt waren.

Rechtspflege: Das materielle Zivil- und Strafrecht ist im wesentlichen unverändert geblieben. Das im Mai 1931 erlassene Gesetz, das die Streitigkeiten zwischen Staatlichen und Genossenschaftlichen Organisationen mit einem Objekt von mehr als 1000 Rubel Arbitragekommissionen zur Entscheidung übertrug, fand im Berichtsjahre weitest/gehende Anwendung und trug dazu bei, den an sich schon engen Rahmen der zivilrechtlicher Tätigkeit der Gerichte noch mehr einzunengen. Bei der Urteilsfindung lassen sich diese Kommissionen mehr von Gesichtspunkten so genannter

Deutsches Konsulat

12.

sogeannter «volkswirtschaftlicher Zweckmässigkeit» leiten als von den Bestimmungen des Zivilkodexes, der unter der fortschreitenden Sozialisierung der Volkswirtschaft mehr und mehr veraltet. --Eine ausserordentliche Zunahme erfuhr die strafrichterliche Tätigkeit durch das Gesetz vom 7. August 1932, das Eigentumsvergehen zum Schaden des sogenannten «sozialistischen Sektors» unter ganz besonders harte Strafen stellt. Unter solche Vergehen fallen beispielsweise Diebstähle am Eisenbahn- und Schiffsfrachten, von Getreide, Vieh und sonstigem Eigentum der Kollektivwirtschaften, Unterschlagungen bei Staatlichen und Genossenschaftlichen Kassen und Betrieben usw. Bei der Urteilsfindung hielten sich die Gerichte streng an das «Klassenprinzip», was unter anderem beispielsweise dazu führte, dass ein «Kulak», ein «Klassenfeind», der vom Felde einer Kollektivwirtschaft unbedeutende Mengen Getreide stahl, dieses Verbrechen mit dem Tode oder mit jahrelanger Freiheitsstrafe büssen musste, und eine ehemalige «Grossbäuerin», die auf dem Felde einer Kollektivwirtschaft Aehren gelesen hatte, zu einer mehrjährigen Freiheitsstrafe verurteilt wurde. Wie schwer sich das Gesetz unter der zunehmenden Verstärkung

Deutsches Konsulat

13.

steifung der Ernährungslage auf dem flachen Lande auswirken musste, bedarf hiernach nicht näherer Ausführung. Besonders scharf schritten die Gerichte auch gegen solche Bauern ein, die die ihnen im Wege der «Kontraktierung» gewordenen Naturalienauflagen nicht erfüllten. Auch hier war für das Strafmass das «Klassenprinzip» ausschlaggebend, und «Kulaken», bei denen diese Auflagen in gar keinem Verhältnis zur Ernte standen, mussten die «böswillige» Nichterfüllung mit langjähriger Freiheitsstrafe oder Verschickung zur Zwangsarbeit büßen. Je schwerer es angesichts des dürftigen Ernteausfalls den mit der Getreideerfassung beauftragten Organen wurde, die planmässig von ihnen geforderten Mengen hereinzubekommen, mit desto drakonischer Strenge arbeitete der Strafrichter mit dem Ergebnis, dass die Gefängnisse sich weit über ihre normale Belegungsziffer hinaus mit Bauern füllten. Zu einer weniger auf Terrorwirkung eingestellten Handhabung der Gesetze, wie sie aus innerpolitischen Erwägungen heraus im Herbst von der Charkower Zentrale an empfohlen worden sein soll, konnten sich die Gerichte angesichts der regierungsseitig immer nachdrücklicher geforderten vollen «quantitativen und qualitativen» Erfüllung lung

Deutsches Konfulat

lung des Plans wohl nicht durchbringen. -- Mehrere grössere Prozesse, die sich gegen Diebes- und Räuberbanden richteten, beschäftigten hier die Öffentlichkeit; sie trugen, soweit bekannt geworden, keinen politischen Charakter. Von den Fällen, wo Kommunisten von Bauern erschossen, totgeschlagen oder verprügelt wurden, fanden wohl nur wenige ihre Sühne. Eigentumsvergehen haben in der Stadt als Folge der verschlechterten Wirtschaftslage beträchtlich zugenommen. Abgesehen davon aber dürfte eine nennenswerte Zunahme der Kriminalität der Bevölkerung nicht eingetreten sein.

Gesundheitswesen: Dysenterie, Unterleibs- und Flecktyphus traten das ganze Jahr über bald stärker, bald schwächer auf. Zu wirklichen Epidemien ist es aber nicht gekommen. Als Folge anhaltender Unterernährung und dadurch bedingter geringer Widerstandskraft nehmen, wie aus Fachkreisen verlautet, Krankheiten oft einen auffallend bösartigen, zu schnellem Ende führenden Verlauf. Zunahme tuberkulöser Erkrankungen der Jugend wurde ebenso wie erhebliche Sterblichkeit, namentlich unter Kindern und Säuglingen als Folge kritischer Ernährungslage in Dorf und Stadt beobachtet.

Kirche:

Deutsches Konsulat

15.

K i r c h e : In der Haltung der Regierungs- und Parteiorgane der Kirche gegenüber, wie sie in dem Vorberichte (S.13) dargelegt wurde, hat sich nichts geändert. Als Äusseres Zeichen der dort erwähnten Duldsamkeit in kirchlichen Dingen wird es zu deuten sein, wenn die Behörden der Fertigstellung eines vor Jahren in Wolhynien begonnenen katholischen Gotteshauses keine Hindernisse in den Weg legten. Die Bemühungen des Konsulats dagegen, die Rückgabe eines bereits mehrere Jahre hindurch Schulzwecken dienenden evangelischen Kirchengebäudes (Nowograd-Wolhynsk) an die Gemeinde zu erlangen, blieben erfolglos. -- Ueber die Entwicklung des Sektantenwesens waren, nachdem der mit dem Konsulat ständig Fühlung haltende reichsdeutsche Baptistenprediger auf einen Wink der Staatspolizei hin das Land verlassen hat, keine zuverlässigen Nachrichten mehr zu erhalten.

Kulturelle Verbindung mit dem Auslande. Theater und Kino:

Kulturelle Verbindung des Amtsbezirks mit Deutschland, die auch bisher fast nur auf musikalischen Gebiete bestanden, sind, nachdem Dr. Heinz Unger und der Pianist Franz Osborn im Winter und Frühjahr einige Male hier konzertierte hatten, sow-
jetischerseits

Deutsches Konsulat

16.

jetischerseits nicht wieder aufgenommen worden. Da ein französischer, italienischer und polnischer Künstler hier seither konzertierte, liegt die Vermutung nahe, dass für die Nichtverpflichtung deutscher Musiker nicht lediglich finanzielle Erwägungen für die Sowjetseite ausschlaggebend gewesen sind. -- Was Schau- und Lichtspielbühne anlangt, so gelangten ausser »Katale und Liebe«, die seit Jahren zu dem Repertoire der Kiewer Bühnen gehört, Werke deutscher Dichtkunst nicht zur Aufführung; auch neuere Erzeugnisse der deutschen Kinoindustrie wurden nicht gezeigt. Wenn anderwärts die Tendenz bemerkt werden konnte, dass die Schaubühne dem Umstande, dass das Theaterpublikum der reinen Agitationsstücke müde geworden ist, Rechnung trägt und sich dessen seelischem und Zerstreuungsbedürfnis anzupassen beginnt, so war von dieser Tendenz hier nichts zu bemerken. -- Die anfängliche Annahme, der Reiseverkehr nach der Sowjetunion werde unter dem Einfluss der Weltwirtschaftskrisis eine beträchtliche Einschränkung erfahren, hat sich nicht im vollen Umfange bestätigt. Zahlreiche vom Inturist betreute Reichsdeutsche und, wohl als Folge der Aufnahme der Nichtangriffspaktverhandlungen zwischen Paris und Moskau, auch Franzosen

Deutsches Konsulat

zosen sowie andere Ausländer passierten einzeln und in Gruppen Kiew als Endpunkt ihrer Erkundungsfahrt.

Ukrainische Bewegung: Momente, die auf eine politische Betätigung ukrainischer Nationalisten schliessen liessen, sind im Berichtsjahr nicht zu erkennen gewesen. Merkwürdig abgeflaut ist auch das Interesse, das die Kiewer Presse sonst der ukrainischen Bewegung in Ostgalizien entgegen zu bringen pflegte. Ob dabei Rücksichten auf Polen und die über den Abschluss des Nichtangriffspakts zwischen Moskau, Paris und Warschau schwebenden Verhandlungen den Ausschlag gegeben haben, sei dahingestellt. Dass der grossrussisch-ukrainische Gegensatz nach wie vor weiter besteht, dafür sprach unter anderem die Verstimmung, die die differenzierte Behandlung der ukrainischen Minderheit in verschiedenen Landesteilen der RSFSR in ukrainische Kreise getragen hatte (Ber. II. 6 vom 29. 11. 1932). — Grotesk mutet es an, wenn dem Bauer, dessen wirtschaftliche Kräfte zur Erfüllung der ihm gewordenen Naturalienauflagen nicht ausreichen, oder der aus anderer Veranlassung mit der Sowjetbehörde in Konflikt geraten ist, der Dienst in Petljura- oder Hetmannformationen, dem er sich bei damaliger Konstellation schlechthin nicht entziehen konnte.

Deutsches Konsulat

18.

konnte, heute im 16. Jahre der Revolution noch öffentlich angekreidet und bei seiner Aburteilung erschwerend in die Wagschale geworfen wird.

Nationale Minderheiten: Die von der Sowjetregierung weiter vorwärtsgetriebene Vergesellschaftung der Landwirtschaft und der administrative und wirtschaftliche Druck, unter den sie die, diese Wirtschaftsform ablehnenden Bauern setzt, liess die reichsdeutschen Landwirte, und zwar auch solche, die kleine und kleinste Höfe ihr eigen nannten, nach wie vor nach Deutschland abwandern, obwohl sie sich der Schwierigkeiten bewusst waren, die ihrer der Haltung der Sowjetregierung in der Transferfrage halber in der Heimat herrten. Möge, dass einmal abgewanderte Bauern hierher zurückgekehrt wären, waren nicht zu verzeichnen. In den Städten dagegen ist die Abwanderungsbewegung unter den Reichsdeutschen nahezu zum Stillstand gekommen, nicht etwa, weil es ihnen wirtschaftlich erträglicher ginge als früher, sondern weil sie die Lage des deutschen Arbeitsmarkts zurückhält. Der Zuzug reichsdeutscher Ingenieure und sonstiger Facharbeiter nach dem Arbeitszirk war zahlenmässig völlig unbedeutend. Enttäuschungen, die sie bei längerem Aufenthalt im Arbeitsprozesse

Deutsches Konulat

19.

beitsprozesse, mit ihrer Bezahlung, Verpflegung und Unterkunft erleben, verleiden ihnen, auch wenn sie der Partei nahe stehen, vielfach sehr bald den Aufenthalt und veranlassen sie zur Rückkehr. — Wiederholt haben sich in den Grenzgebieten ansässige fremdstämmige, auch deutsche Bauern einzeln und in Gruppen, selbst auf die Gefahr hin, das Wagnis mit dem Tode zu bezahlen, zur Flucht über die Grenze entschlossen, um den ihnen unerträglichen Druck sowjetischer Agrarpolitik loszuwerden. — Der Antagonismus, wie er zwischen Juden und der sonstigen Bevölkerung besteht, hat während des Berichtsjahres unverkennbar dadurch eine recht beträchtliche Vertiefung erfahren, dass die Juden — sei es, dass ihnen aus dem Auslande Geld zufließt, sei es, dass sie andere Mittel und Wege dafür finden — vielfach mit Nahrung und Kleidung ungleich besser versorgt sind, als ihre russische Umgebung. Zu antisemitischen Ausschreitungen charakteren Charakters ist es, soweit bekannt, aber nicht gekommen.

Verhältnis zu
a. Deutschland
b. Polen:

Auf höhere Weisung ist es wohl zurückzuführen, dass die Lokalpresse sich seit längerer Zeit schon jeder eigenen Stellungnahme in ausserpolitischen Fragen enthält und sich in besonders wichtigen dar-
auf

Deutsches Konsulat

20.

auf beschränkt, die Leitaufsätze des Moskauer Parteiorgans mehr oder minder wörtlich wiederzugeben. Das sooft betonte freundschaftliche Verhältnis zwischen dem Rätebunde und Deutschland hat es aber nicht verhindert, dass auch hier während der Feier, die die Kiewer Akademie der Wissenschaften aus Anlass des 100-jährigen Todestags Goethe's veranstaltete, die Festredner sich Entgleisungen zu Schulden kommen liessen, die, da die Feier in meiner und des Polnischen Konsuls Anwesenheit stattfand, besser unterblieben wären. In dem Verhalten der Behörden den Vorstellungen des Konsulats gegenüber, wie es in dem Vorbericht (S. 20) geschildert wurde, hat sich wenig geändert. Wie die zahlreichen Verstösse gegen zugestandene Vertragsrechte, wie Heranziehung zu Spandiensten, Verschleppung von Ausreiseerlaubnissen und das Aufzwingen von Obligationen der Staatsanleihen zeigen, ist auch heute das Vertragswerk vom 12. Oktober 1925 den Ortsbehörden selbst in den wenigen, die unmittelbar angehenden Abmachungen noch immer nicht vertraut genug, um ihnen im Verkehr mit Reichsdeutschen als Richtschnur zu dienen. Ob und inwieweit die Fälle, wo die Mitteilungen über Verhaftung von Reichsdeutschen unterlassen oder verz-

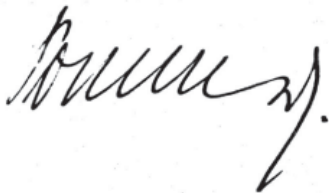
zert

Deutsches Konsulat

21.

gert, und der Besuch inhaftierter Reichsdeutscher unmöglich gemacht wird, auf Indolenz oder absichtliche Ignorierung der Vertragsbestimmungen zurückzuführen ist, sei dahingestellt. Im allgemeinen fassen in der letzten Zeit die Ortsbehörden gegen solche Reichsdeutsche, die mit Ablieferung von Getreide oder mit Steuern in Verzug geraten, ungleich schärfer zu, als es die ersten Jahre über der Fall war.

Was das Verhältnis zu Polen anlangt, so beschränkte sich die Presse im wesentlichen darauf, ihre Leser durch Wiedergabe der Tass-Telegramme oder Berichte eigener Korrespondenten (?) über die Behandlung der ukrainischen Minderheit in Ostgalizien zu unterrichten. Abgesehen vielleicht von der Zeitspanne, die zwischen dem Anschläge auf Botenschaftsrat von Twardowski und der Aburteilung der Schuldigen lag, und in der sich wieder eine gewisse Spannung zwischen Moskau und Warschau zeigte, wurde alles vermieden, was die Atmosphäre zwischen den beiden Staaten hätte trüben oder die zwischen Moskau und Paris laufenden Verhandlungen stören können.

Документ № 4

**Консульство Німеччини
в Києві**

Київ, 5 січня 1933 року

II.4

Посольству Німеччини в Москві

Зміст: політичний звіт за 1932 рік
1 копія

[Штемпель]

Німецьке посольство
Москва

надійшов 14 січня 1933 року
номер [вписано від руки] А 93

Внутрішньополітичне становище.

Попри голодні бунти, що через непомірну хлібо- і м'ясозаготівлю навесні розпочалися на Волині, а пізніше на півночі країни, внутрішньополітична ситуація в адміністративному окрузі після втручання органів безпеки знову стала спокійною. Незаперечним є, проте, той факт, що виснаження і занепад сільського господарства призвели до виникнення внутрішньополітичного напруження. Тож за таких, зовні спокійних, обставин пробудилися сили, які поки що серйозно не загрожують системі, але змусили уряд потурбуватися про зміцнення власних владних позицій й запобігання можливим несподіванкам. Тільки у зв'язку з цим можна зрозуміти, чому наприкінці року було видано декрет, що зобов'язує видати всім громадянам паспорти, нібито з метою покращити піклування про робітників у великих містах і забезпечити їх житлом. Насправді ж за цим декретом стоїть завдання подолати внутрішньополітичний неспокій, очистити великі промислові центри від небажаних елементів і нарешті суттєво посилити статус державної поліції, підпорядкувавши їй міліцію. Ситуація з харчуванням, тривалі затримки з виплатою заробітної плати, невідповідність між заробітком і стрімким зростанням цін, посилення покарань за прогули й усвідомлення повної безпомічності перед продиктованою згори політикою профспілок щодо праці й зарплат поглиблюють незадоволення у середовищі міського пролетаріату й викликають критику системи та її представників, яку ледве

вдається стримувати, що іноді, зокрема в провінції, призводить до відмови від праці. Серед сільського населення поширене незадоволення та вороже ставлення до уряду, викликане радикальним курсом аграрної політики останніх років. Партія й уряд намагалися виправити ситуацію у спосіб цілої низки економічних поступок, але їм це не вдалося. На практиці поступки ці не призвели до сподіваного результату, тому замість заспокоєння викликали у селян роздратування. З великою недовірою вони зустріли також останні накази про заготівлю м'яса, молока та молочних продуктів, хоча ці норми за умови розумного підходу не перевищують можливостей сільського господарства. Партійні діячі й радянські функціонери, які працюють на селі, напевно відчують навколишню ворожу атмосферу й побоюються за себе, тож – так само, як і молоді комуністи – ухиляються від призначення на роботу у сільську місцевість навіть під загрозою втрати партійного квитка. Мають місце явища, безпосередньо пов'язані з економічними проблемами: збільшення кількості безпритульних дітей і жебраків, яких ще нещодавно не було видно на вулицях, а також значне зростання майнових злочинів. Арешти, що їх державна поліція здійснювала цього року також багато, мали переважно фінансово-політичний характер й були спрямовані на те, щоб витягнути з населення залишки цінностей і гроші, що не знецінилися, та в такий спосіб забезпечити додаткове покриття щоразу більшої потреби держави у валюті й дорогоцінних металах.

Партія

Давня боротьба за головні напрями економічної політики партії, що раз у раз поновлюється з новою силою, спрямовуючись проти форсованого темпу індустріалізації та радикального курсу сільськогосподарської політики, завершилася цілковитою перемогою Центрального Комітету. Ціною цієї перемоги стало прийняття деяких пропозицій опозиції в аграрній політиці та виключення з партії цілої низки видатних комуністів. Ця боротьба не мала широкого розголосу, нічого про неї невідомо й у засобах масової інформації. Звідси можна дійти висновку, що члени партійних організацій службового округу брали в ній активну участь. Так само можна припустити, що опозиція має численних прихильників у лавах членів партії, а також комсомольців. Помітні, не прикриті вигадливою пропагандою помилки, хибні кроки й невдачі економічної політики партійної верхівки похитнули сліпу довіру до партійного керівництва та позбавили людей ентузіазму, з яким вони боролися за поставлену владою мету. Їх заступили втома і безнадія. Дедалі більше усвідомлюється, що, попри всі застереження й попередження, хибна економічна політика Центрального Комітету завела село у глухий кут, вихід

з якого можливий лише через цілковиту перебудову економіки в цілому. Проте на такий крок партійна верхівка не може зважитися, тому що побоюється негативних наслідків для комуністичного просування в Західній Європі, краху революційного руху, як це відбулося через світову економічну кризу в Німеччині, а також у Польщі. Центральний комітет, однак, вважає за потрібне зміцнити свої позиції, про що свідчить запланована на 1933 рік генеральна «чистка» партії, яка залізною мітлою вимете всіх, хто ще не визначився, всіх, хто заграє з правим опортунізмом у теорії й практиці, всіх захисників «гнилого лібералізму». Насправді терміну, визначеного для «чистки», не чекали. Зокрема в нашому службовому оточенні приводом розпочати її завчасно стала незадовільна хлібозаготівля. Розпочалося нечуване «винюхування куркулів». Оголосили, що в районах, які особливо відстають у темпах заготівлі зерна, мають місце різного роду нечесні та злочинні махінації – саботаж. Нібито це нерідко означає – так це чи ні залишається недоведеним – що партійні функціонери та члени місцевих рад походять з куркульського класу. Вони незаконно домоглися, щоб їх прийняли до партії або ради і змовилися з куркулями. Про те, що під час «чистки» партійних осередків цих районів мало місце безпосереднє втручання згори, свідчать повідомлення з Вінницької області, де з партії було виключено 15 % її членів, а 30 % зазнали дисциплінарних покарань. Виявляється, що в деяких партійних осередках «чистку» з огляду на побоювання щодо зниження авторитету партії від накладення дисциплінарних стягнень і виключення членів зустріли з опором. Варто нарешті зазначити і про зміни в організації молодих комуністів. Через радикальний курс у сільськогосподарській політиці партії сільські осередки комсомолу втратили місцями значну кількість членів. З окремих повідомлень у пресі, присвячених ситуації у таких осередках, можна дійти висновку, що саме комсомольці своєю інертністю і недисциплінованістю дезорганізують роботу колгоспів. Насамкінець слід згадати, яких змін зазнали методи партійної пропаганди. Від популярних ще кілька років тому масових зборів робітників на підприємствах нині відмовилися з огляду на те, що дорогу до партії в такий спосіб нібито знайшли не лише переконані комуністи, а й багато попутників.

Органи місцевої влади

Запроваджена півтора роки тому дворівнева система управління, яку вважали найефективнішим засобом наблизити радянську владу до трудящих мас, не виправдала себе. Потік документації, що надходив до центральних відомств від органів влади нижчого підпорядкування, забирав у вищих інстанцій час, потрібний для ухвалення важливіших рішень. Так

само, як і в промисловості, виявилось технічно неможливим з одного центру управляти сотнею установ і контролювати відповідно до політики партії й уряду дотримання законів і постанов. Тому вирішили повернутися до попередніх форм управління, тобто між районом і центром відновили ланку обласних виконавчих комітетів. Службовий округ було поділено спочатку на два, пізніше – на три обласних управління. Це нововведення сприяло помітному полегшенню консульської діяльності в тому аспекті, що створено доступнішу порівняно з харківським центральним комітетом обласну адміністративну установу, яка розглядає скарги на рішення нижчої інстанції. Вона може вплинути на місцеві органи, щоб вони не зволікали з ухваленням належних рішень з приводу наших заяв. У роботі часто перевантаженого апарату через погану організацію та жахливий формалізм цього року нічого не змінилося. Викликає сумніви, що скорочення штату службовців, продиктоване фінансово–політичними міркуваннями, сприятиме пожезавленню та полегшенню діяльності органів влади.

Освіта

Головним нововведенням у сфері освіти є перехід до дев'ятирічної системи шкільного навчання. Вже розпочато відповідне будівництво й розширення шкіл, зокрема німецької школи в Києві. Серпневі накази про навчальні програми та порядок діяльності початкових і середніх шкіл, а також вищих навчальних закладів, що мають покласти край експериментам над методами навчання, визначити загальну освіту як пріоритетну, визнати за професорсько–викладацьким складом провідну роль у процесі навчання й посилити його статус, зміцнити навчальну дисципліну та відновити іспити, ще не встигли втілити в життя. Місцева влада і партійні осередки, попри незадовільні результати навчання, не зацікавлені в будь–яких змінах. Тож ініційована згори перебудова шкільництва й освіти, основою якої є старі, випробовані методи, напевно, не мине без незгоди й спротиву з їх боку. Через постійне подорожчання життя в містах школярі й студенти не можуть прожити на виділені їм кошти. Тому середні та вищі навчальні заклади не заповнені, а дедалі більше школярів від'їздять у сільську місцевість або влаштовуються на роботу на заводах чи фабриках. Навчанню шкодить нерівномірний – часто низький рівень підготовки учнів, а також їх фізичне виснаження, зумовлене недостатнім харчуванням й антисанітарними умовами проживання. Брак підручників, зошитів та письмового приладдя надзвичайно ускладнюють навчання в школі та виконання домашнього завдання. На заваді впровадженню загальнообов'язкової шкільної освіти, особливо на селі, стає відсутність шкільних приміщень і брак необхідного одягу та взут-

тя в дітей. Німецьку школу в Києві, подібно до освітнього центру польської меншини, буде приєднано до вчительського інституту (педагогічного технікуму). Постійно лунають скарги на недостатні знання дітей з німецької мови. Зв'язок консульства зі школою, налагоджений на початку моєї роботи у Києві, пішов їй на користь, але за наказом партії він припинився. Поновити цей зв'язок уже неможливо. Щодо прогресу в боротьбі з неписьменністю немає жодних достовірних відомостей. Однак у сільській місцевості ця боротьба, вочевидь, відійшла на задній план, оскільки відповідальні за її проведення особи у зв'язку з реорганізацією сільського господарства були зайняті виконанням інших завдань.

Правосуддя

Господарське цивільне й кримінальне право не зазнало істотних змін. Схвалений у травні 1931 року закон, що доручив вирішення спорів між державними й колективними організаціями з обсягом претензій понад 1000 карбованців арбітражним комісіям, цього року набув найширшого застосування і призвів до зменшення й без того вузьких меж цивільно-правової діяльності судів. В ухваленні рішень ці комісії керуються переважно так званою народногосподарською доцільністю, ніж статтями цивільного кодексу, що внаслідок стрімкої соціалізації народного господарства стає дедалі застарілішим.

З ухваленням закону від 7 серпня 1932 року значно побільшало кримінальних судових процесів, особливо суворі покарання встановлено за майнові злочини із завданням шкоди так званому соціалістичному сектору. До таких злочинів належать, наприклад, грабунок вантажу на залізниці чи із суден, крадіжки зерна, худоби й так званого колгоспного майна; розтрати у державних і кооперативних касах та на підприємствах тощо. Під час ухвалення вироку суди чітко дотримуються «класового принципу», відповідно до якого, наприклад, «куркуль», «класовий ворог», який украв з колгоспного поля трохи зерна, мусив поплатитися цей злочин смертю чи позбавленням волі на значний термін, а колишню «заможну селянку» за збирання колосків на колгоспному полі засудили до багаторічного ув'язнення. Годі й казати, які тяжкі наслідки матиме цей закон з дедалі більшим загостренням ситуації з продуктами харчування у сільській місцевості. Особливо жорсткі санкції суди застосовували також до тих селян, які не виконували встановлених норм заготівлі продовольства. І в цьому випадку визначальним для ступеня покарання також був класовий принцип, і «куркулі», для яких ці норми встановлено безвідносно до врожаю, змушені спокутувати «злісне» невиконання багаторічним позбавленням волі або засланням

на примусові роботи. Що важче було з огляду на малий урожай уповноваженим органам провести хлібозаготівлю у встановлених планом обсягах, то безжалюгіднішими були карні вироки, внаслідок чого в'язниці нині переповнені селянами. Зважаючи на внутрішньополітичну ситуацію, Центральний Комітет у Харкові закликав восени до менш драконівського застосування законів у судах. Однак через постійне посилення вимог з боку уряду щодо повного «кількісного та якісного» виконання плану суди так і не змогли виконати це розпорядження.

Кілька великих процесів проти банд злодіїв і грабіжників набули широкого розголосу у суспільстві. Наскільки відомо, вони не мали політичного характеру. Лише у кількох випадках було покарано винних у справах убивства чи побиття комуністів селянами. Внаслідок погіршення економічної ситуації у містах значно збільшилися кількість майнових злочинів. Попри це, помітного зростання злочинності серед населення не відбулося.

Охорона здоров'я

Протягом року час від часу з'являлися дизентерія, черевний і висипний тиф. Проте до справжніх епідемій не дійшло. Як повідомляють фахівці, через постійне недоїдання та пов'язане з ним значне зниження імунітету в людей хвороби часто набувають тяжкого перебігу, що призводить до швидкої смерті. Внаслідок критичного становища з продовольством на селі й у місті збільшилася кількість хворих на туберкульоз серед молоді та суттєво зросла смертність, особливо серед дітей і немовлят.

Церква

У ставленні урядових і партійних органів до церкви, викладеному в попередньому звіті (стор. 13), нічого не змінилося. Доказом терпимості у ставленні до церкви можна вважати випадок на Волині, коли органи влади не перешкоджали завершенню будівництва католицької церкви, розпочатого ще кілька років тому. Зусилля ж консульства повернути вірним у Новоград–Волинському євангелістську кірху, яку вже багато років використовують як шкільне приміщення, навпаки, залишилися безрезультатними.

Про розвиток сектантства після того, як на вимогу державної поліції країну залишив баптистський проповідник – німець, який постійно підтримував контакти з консульством, ми не маємо жодних достовірних відомостей.

Культурні зв'язки із закордоном. Театр і кіно

Культурні зв'язки службового округу з Німеччиною, що й раніше обмежувалися практично лише музичною сферою, після кількох концертів, які дали тут диригент Гайнц Унгер і піаніст Франц Осборн узимку й навесні,

не викликали подальшого інтересу з радянського боку. Позаяк відтоді проходили концерти французьких, італійських і польських артистів, можна припустити, що відмова від запрошення німецьких музик навряд чи має виключно фінансові підстави.

У театрі, крім «Підступності й кохання», яку вже багато років поспіль можна побачити на київських сценах, вистав за творами німецьких авторів немає. Ознайомитися з новими досягненнями німецької кіноіндустрії теж неможливо. Якщо деінде було помітно, що театральна публіка втомилася від суто агітаційних п'єс, і театри за таких обставин намагалися врахувати духовні потреби глядача й розважити його, то тут нічого подібного не спостерігалось.

Наше припущення, що через світову економічну кризу потік іноземних туристів до Радянського Союзу значно зменшиться, не зовсім підтвердилося. Багато німців, французів (напевно, завдяки початку переговорів між Парижем й Москвою про укладення пакту про ненапад) та інших іноземців за посередництва «Інтуристу» по одному і групами відвідували Київ як кінцевий пункт їх ознайомчих турів.

Український рух

Ознак, що засвідчували б діяльність українських націоналістів, цього року помічено не було. Помітно послабшав інтерес київської преси до українського руху в Галичині. Питання, наскільки вирішальними тут є стосунки з Польщею та подальші переговори про укладення пакту про ненапад між Москвою, Парижем і Варшавою, залишається відкритим. Про існування великоросійсько-українського протистояння свідчить, окрім іншого, поширене в українських колах невдоволення, викликане неналежним ставленням до української меншини в різних частинах РРФСР (звіт П.6 від 29 листопада 1932 р.).

Видається дуже дивним, коли селянину, який не в змозі виконати план заготівлі продовольства або з якихось інших причин перебуває в конфлікті з радянською владою, сьогодні, на шістнадцятому році революції, пригадують службу в цеслярівських чи гетьманських формуваннях, чого він у тогочасній ситуації навряд чи міг уникнути, і закидають все це у суді як обставину, що обтяжує вину, під час ухвалення вироку.

Національні меншини

Радянський уряд прискореними темпами здійснює одержавлення сільського господарства, внаслідок чого селяни, які не погоджуються з такою формою господарювання, зазнають адміністративного й економічного тиску. У зв'язку з цим фермери-німці, навіть власники малих і найменших

господарств, змушені, як і раніше, виїжджати до Німеччини, хоча вони усвідомлюють труднощі, пов'язані з позицією радянського уряду в питанні передачі майна, що чекають їх на батьківщині. Випадків повернення селян, які виїхали, не зафіксовано. У містах, навпаки, масовий виїзд громадян Німеччини майже припинився, не лише через певне поліпшення їх економічного становища, а й через нинішній стан німецького ринку праці. Кількість інженерів та інших фахівців, які прибули до адміністративного округу з Німеччини, дуже незначна. За більш-менш тривалого перебування тут німці зазнають численних розчарувань, пов'язаних з умовами й оплатою праці, забезпеченням продовольством і житлом, що дуже швидко знеохочує залишатися в цій країні навіть тих, хто наближений до партії, й змушує повертатися на батьківщину.

У прикордонних областях неодноразово повторювалися випадки, коли особи неукраїнського походження, зокрема німецькі селяни, наражаючи себе на смертельну небезпеку, зважувалися поодинокі й групами незаконно перетнути кордон, щоб уникнути нестерпного тиску радянської аграрної політики.

Антагонізм між євреями та рештою населення протягом цього року значно посилювався. Причиною цього стало те, що євреї – чи то отримуючи гроші із закордону, чи то знаходячи інші засоби й шляхи – набагато краще забезпечені продовольством та одягом, ніж їх російське оточення. Проте, наскільки відомо, до серйозних антисемітських заворушень не доходило.

Ставлення до:

- а. Німеччини;
- б. Польщі.

Місцева преса вже протягом тривалого часу утримується від власної позиції з приводу зовнішньополітичних питань, а щодо особливо важливих – обмежується більш-менш дослівним переказом передової статті московського друкованого органу партії, що можна пояснити вказівкою згори. Дружні відносини між Радянським Союзом і Німеччиною, про що так часто наголошують, не завадили тому, що під час урочистостей з нагоди 100-річчя з дня смерті Гете в Академії наук у Києві промовці дозволяли собі нетактовні висловлювання та закиди проти Німеччини, чого їм не слід було робити, оскільки на святкуваннях були присутні я і польський консул. У ставленні органів влади до заяв консульства, про що йшлося у попередньому звіті (стор. 20), небагато змінилося. Численні порушення гарантованих угодою прав, як-от притягнення до гужової повинності, зволікання з видачею дозволів на виїзд, нав'язування облігацій державного займу засвідчують, що

й сьогодні місцеві органи влади нехтують угодою від 12 жовтня 1925 року, зокрема тими статтями, які їх безпосередньо стосуються і які мають слугувати їм для управління у справах із громадянами Німеччини. Траплялися випадки, коли нам не повідомляли про затримання громадян Німеччини або такі повідомлення надходили із запізненням, нам також неодноразово відмовляли у відвідуванні заарештованих. Залишається нез'ясованим, що є причиною цього – байдужість чи свідоме ігнорування договірних домовленостей. Загалом місцева влада останнім часом застосовує значно жорсткіші порівняно з попередніми роками санкції проти тих німців, які не виконують плану заготівлі зерна або не сплачує в належному обсязі податків.

У питанні ставлення до Польщі преса обмежувалася переважно інформацією про становище української меншини у Східній Галичині, що походила з телеграм ТАРС чи повідомлень власних кореспондентів (?). У відносинах Москви й Варшави певне напруження виникло тільки тоді, коли було здійснено замах на радника посольства фон Твардовського. Після засудження винних у злочині сторони відновили рівновагу в міждержавних відносинах, щоб не зашкодити переговорам між Парижем й Москвою.

Підпис [Нерозбірливо]

ДУ «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ» НАН УКРАЇНИ

1933 рік

ДУ «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ» НАН УКРАЇНИ

ДУ «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ» НАН УКРАЇНИ

Die Notlage in der Ukraine.
Weiterer Bericht eines besonderen Vertrauensmannes aus
Charkow
(Ukraine)
vom 18. Mai 1933.

Für die Notlage auf dem Lande ist die stärker einsetzende Abwanderung der reichsdeutschen Bauern bezeichnend. Seit dem 1. Mai 1933 sind über 200 Personen in Charkow eingetroffen, im deutschen Generalkonsulat tagelang untergebracht, gepflegt und weiterbefördert worden. Mit weiteren größeren Gruppen ist zu rechnen. Das reichsdeutsche Element in der Ukraine erfährt also fortgesetzt eine große Schwächung, manche Dörfer zählen überhaupt keine Reichsangehörigen mehr. Die Anerkennung der Reichszugehörigkeit wird mehr und mehr die einzige Möglichkeit, das Leben zu retten. Auch die deutschen Fachleute in Charkow und im Industriegebiet kehren sumeist in die Heimat zurück.

Die Berichte der Bauern aus ihren Bezirken sind in ihren Einzelheiten erschütternd und werden durch ihre körperlichen Zustände bestätigt. Die Rückwanderer können, falls es erwünscht sein sollte, im Flüchtlingslager in Schneidmühl eingehend vernommen werden. Sie stimmen darin überein, daß die Hungersnot immer größeren Umfang annimmt und bereits die der Jahre 1921/22 übertrifft. Gesundheitsschädliche Ersatzstoffe, krepierendes Vieh dienen

als

- 2 -

als Fahrung; immer wieder hört man als verbürgte Tatsache Menschenfleisch gegessen wird. In manchen Dörfern es kein Vieh mehr, nicht einmal Geflügel, Katzen und Hunde. Reihen von Häusern stehen leer, ganze Familien sind ausgestorben. Es werden kaum mehr die Toten beerdigt. Bevölkerung ist zur Arbeit zu schwach, die Frühjahrssaat ist in manchen Bezirken noch nicht zur Hälfte durchgeführt. Oft kann nur der zehnte Teil des Arbeitspensums geleistet werden, dem dann die kärgliche Entlohnung entspricht. Bei der schlechten und unzureichenden Bearbeitung und dem Mangel an Saatgut sind die Aussichten für die nächste Ernte trostlos, auch wenn bei der bisherig günstigen Witterung die Wintersaat gut stehen soll. Es wird bezweifelt, ob im Herbst in manchen Bezirken noch genügend arbeitsfähige Menschen vorhanden sein werden, die Ernte hereinzubringen. Den Bauern werden bereits jetzt die Getreidebeschaffungspläne mitgeteilt und ihnen eröffnet, wieviel Getreide und sonstige Früchte sie von der diesjährigen Ernte abzuliefern haben. Von einer Hilfsaktion der Behörden, wenigstens die am meisten bedrohten Teile der Bevölkerung zu ernähren, verlautet nichts.

Der bekannte ukrainische Schriftsteller CEVILJEVOI, der u.a. verschiedene Artikel aus dem Leben der Kollektive geschrieben hat, und der aus Galizien stammende Schriftsteller HIRNJAK (KYVELJUK) waren auf

das

- 3 -

das Land geschickt und haben der Ukraine-Regierung und dem Parteikomitee über die ernste Lage der hungernden Landbevölkerung Bericht erstattet, sie haben jedoch anscheinend keinerlei Verständnis für die große Not gefunden. Vor einigen Tagen haben beide Selbstmord begangen. In einer deutschen Kolonie hat sich der Leiter der politischen Abteilung aus dem gleichen Grunde erschossen.

Auch in der Stadt wird die Hungersnot immer mehr sichtbar, obwohl die Behörden sich bemühen, den Zuzug vom Lande nach Möglichkeit fernzuhalten. Überall sind Hungerkranke zu sehen, viele sterben auf der Straße; die Behörden scheinen höchstens für die Kinder eine gewisse Fürsorge zu übernehmen, doch sind diese nicht mehr unterzubringen. In manchen Sammelstellen soll der Abgang an Toten dem Zugang entsprechen. Banden von jungen Leuten terrorisieren die Bevölkerung, indem sie auf dem Markte und in der Straßenbahn in frechster Weise stehlen, Ohringe abreißen, Verletzungen und Vergiftungen beibringen, ohne daß die Umstehenden oder die Polizei einschreiten wagen, weil sie die Fache dieser Banditen fürchten.

Was die Ernährungsplage, allgemeine Stimmung der Bevölkerung und Versagen des Regierungsapparates anlangt, haben die letzten fünf Jahre nie einen solchen Tiefstand gezeigt wie er in diesen letzten Monaten erreicht ist. Ein großer Teil des Volkes sieht den sicheren U
t
e
r

- 4 -

t e r g a n g v o r A u g e n , w e n n n i c h t i r g e n d e i n e
H i l f e k o m m t .

Документ № 5

Тяжке становище в Україні
Подальше повідомлення довіреної особи з Харкова
(Україна)
від 18 травня 1933 року

Про погіршення і без того скрутного становища у сільській місцевості свідчить переселення селян-німців. З 1 травня 1933 року до Харкова прибуло понад 200 осіб, їх було розміщено в німецькому генеральному консульстві, забезпечено продовольством та відправлено далі. Слід і надалі очікувати на значні групи переселенців. Присутність німецького елементу в Україні щоразу зменшується, з деяких сіл взагалі виїхали всі наші співгромадяни. Визнання належності до підданих Німеччини дає можливість врятувати життя. Переважна більшість німецьких фахівців, які працювали у промисловості в Харкові, також повертаються на Батьківщину.

Приголомшливі розповіді селян про жахіття в їх районах підтверджуються фізичним станом цих людей. У разі потреби реемігрантів

можна докладно допитати в таборі для біженців у Шнайдемюлі. Всі вони однастайно стверджують, що голод набуває дедалі більших масштабів і вже перевищив розмах голоду 1921–1922 років. У їжу вживають шкідливі для здоров'я сурогати, дохлу худобу; постійно надходять повідомлення про те, що їдять м'ясо людей. У деяких селах уже немає худоби, птиці, котів і собак. Багато будинків спорожніло, вимирають цілі родини. Померлих уже майже не ховають. Люди настільки ослаблені, що не можуть працювати, в деяких районах ще не проведено й половини весняних робіт. Часто вони спроможні виконати тільки десяту частину норми виробітку, за що отримують мізерну плату. Через поганий і недостатній обробіток землі та брак посівного матеріалу годі сподіватися на наступний врожай, навіть якщо за сприятливих погодних умов добре вродить озимина. Восени в багатьох районах навряд чи буде достатньо працездатних людей, щоб зібрати врожай. Селянам уже зараз повідомили про плани хлібозаготівлі та про те, скільки зерна й інших плодів вони мають здати цього року. Про державну допомогу населенню чи принаймні про забезпечення продовольством людей, яким загрожує голодна смерть, нам нічого не відомо.

Відомий український письменник Хвильовий, який, окрім іншого, написав багато статей про життя колгоспу, та письменник Гірняк (Кивелюк), родом з Галичини, після відрядження на село доповіли українському уряду та комітету партії про дуже тяжке становище сільського населення, викликане голодом. Проте вони, як видно, не знайшли розуміння щодо цієї скрути. Через кілька днів вони обидва вчинили самогубство. У німецькій колонії з тієї ж причини застрелився керівник політичного управління.

У місті також з'являється дедалі більше ознак голоду, хоча влада намагається за можливістю стримувати приплив сільського населення. Всюди можна побачити хворих від голоду, багато помирають на вулицях; влада найбільше перепинається становищем дітей, але навіть їх уже ніде розмістити. В окремих пунктах для розміщення голодних людей кількість померлих дорівнює кількості новоприбулих. Банди молодиків тероризують населення, нахабно крадуть продукти на ринках і в трамваях, зривають сержки, калічать, нівечать й отруюють. Ані люди довкола, ані поліція не наважуються заступитися за постраждалих, тому що побоюються помсти цих бандитів.

Що ж до становища з продовольством, загального настрою населення та помилок уряду, то за останні п'ять років такої кризи, яка охопила країну за кілька останніх місяців, ще не було. Значна частина населення стоїть перед фактом неминучої загибелі, якщо не отримає хоч якої-небудь допомоги.

Original für P

№ 178/253

B e r i c h t

über die Hungersnot in der Westukraine eines an besonderer Stelle stehenden Vertrauensmannes aus Kiew vom 26. Mai 1933.

*Dr. Josef Hermann
Vorgelassen
am 26. Mai 1933*

Die Hungersnot in der Westukraine hat sich in den letzten Wochen weiter in einem Ausmaße verschärft, das die landläufigen Vorstellungen von derartigen Katastrophen weit übertrifft. Persönlich erlebe ich es fast bei jedem Ausgang in die Stadt, daß Menschen vor Hunger zusammenbrechen und auf der Straße liegen bleiben, ohne daß die daran gewöhnte Bevölkerung viel Aufsehen davon macht. Charakteristisch für die Lage ist eine mir zugegangene vertrauenswürdige Nachricht, daß allein im hiesigen Frauengefängnis 140 Insassinnen wegen bewiesener oder vermuteter Verzehrung von Menschenfleisch inhaftiert sind.

Inzwischen hat die Hungersnot in vollem Umfange auch die Reichsdeutschen des Bezirks und zwar besonders auf dem Lande, erfaßt. Das deutsche Konsulat erhält täglich zahlreiche Unterstützungsgesuche von Reichsangehörigen, die einen einzigen Notschrei um Hilfe zur Errettung vor dem nackten Hungertode darstellen. Man mag vielleicht auf den ersten Blick geneigt sein, die Schilderungen von den Hungerschwellungen, an denen die Familienmitglieder – Erwachsene wie Kinder – darniederliegen für übertrieben zu halten; – man begegnet anfangs auch vielleicht den schriftlichen Berichten über

Art

- 2 -

Art und Zustand der „Nahrungsmittel“, die diese unglücklichen Menschen zu sich nehmen müssen, um das noch etwas hinauszuschieben, mit einiger Skepsis. Durch den Augenschein bei den persönlichen Besuchen durch die erschütternden Eindrücke von den mündlichen Unterhaltungen wird man aber bald eines besseren bei unsere Landsleute sehen so elend-verhungert aus, die Äußerungen zeugen von einer solchen Verzweiflung, die ihnen auch ohne die mitgebrachten „Brotproben“ zu ist, wie sie sich ihre Nahrung gemahlten Eicheln, aus Getreidespreu und anderen Getreideabfällen, aus Kartoffeln, die auf den Feldern nachlesen, Furrüben, Brennesseln und Baumrassensammeln müssen. Manche reichsdeutschen Bauern noch eine Kuh und haben daher vielleicht noch etwas. Das meiste müssen sie aber abliefern und oft droht außerdem die Beschlagnahme der Kuh für alte Steuern und dgl.

Mehl und Fleisch haben unsere Landsleute auf den Dörfern - ebenso wie ihre russischen Leidensgenossen in ihrer großen Mehrheit seit Monaten nicht mehr gegessen. Es sind einzelne besonders „Reiche“, die sich hin und wieder dieser Kostbarkeiten erfreuen können.

Daß unter diesen Umständen die reichsdeutschen Bauern fast ausnahmslos nur den einen Wunsch haben, nach Deutschland übersiedeln, um sich dort - gleichgültig wie - eine neue Existenz zu gründen, ist nur verständlich. Bis zur Erreichung dieses Zieles werden

- 3 -

aber stets geraume Zeit, die – wenn die Reichsangehörigkeit von der Sowjetregierung nicht überhaupt bestritten wird –, hauptsächlich durch das langwierige administrative Verfahren bei der Entlassung ihrer Ehefrauen und Kinder aus der Sowjetstaatsangehörigkeit beansprucht wird. Viele dieser Bauern sind einfach nicht in der Lage, sich während dieser Monate über Wasser zu halten, wenn ihnen nicht von außen Hilfe zuteil wird. Die Unterstützungen von Verwandten in Deutschland fließen, angesichts der eigenen Not spärlich, kommen auch, – wie Beispiele lehren – oft zu spät, um die Verhungern den zu erretten. Es muß angesichts ihrer katastrophalen Lage in zahlreichen Fällen sofort geholfen werden, wenn Hilfe überhaupt noch einen Zweck haben soll.

Документ № 6

Повідомлення про голод у Західній Україні
від довіреної особи з Києва, яка має особливий статус,
від 26 травня 1933 року

Голод у Західній Україні!^{*} останніми тижнями настільки загострився, що далеко перевершує всі уявлення про подібні катастрофи. Я особисто

¹*Тобто у західних областях тогочасної Радянської України – Прим. пер.

відчуваю це щоразу, коли виходжу в місто: знесилені від голоду люди падають на вулицях і залишаються лежати просто неба, а місцеве населення настільки звикло до цього, що майже не звертає уваги. Показовим для ситуації, що склалася, є повідомлення, яке я отримав з надійного джерела, що 140 ув'язнених тільки місцевої жіночої в'язниці було заарештовано за звинуваченням або підозрою у поїданні людського м'яса.

Тим часом від голоду не врятувалися також німці, які проживають у цьому регіоні, особливо у сільській місцевості. До німецького консульства щодня надходять численні прохання про підтримку від громадян Німеччини, що зливаються в суцільне волення про допомогу, про порятунок від голодної смерті. Можливо, на перший погляд описи, що цілі родини – дорослі й діти – буквально пухнуть від голоду, видаватимуться перебільшенням, а письмові повідомлення про те, що ці нещасні люди змушені вживати в їжу, щоб ще хоч трохи протягнути, викличуть скепсис. Однак, побачивши все це на власні очі, особисто поспілкувавшись з людьми, можна перекоонатися, що приголомшливі факти відповідають дійсності. Наші селяни виглядають так злиденно, вони настільки зголоднілі, з того, що вони говорять, видно такий відчай, що не потрібно «проби хлібом», щоб зрозуміти, що вони змушені були вживати в їжу жолуді, пшеничні висівки та інші відходи і з зерна та картоплі, які залишилися на полях після збору врожаю, кормові буряки, кропиву та кору дерев. Деякі селяни-німці ще мають корову, завдяки чому, мабуть, і виживають. Проте майже все молоко вони змушені здавати, крім того, корову можуть конфіскувати за старі податкові борги абощо.

Борошна та м'яса переважна більшість наших селян – як і їх російські товариші у нещасті – не бачили вже кілька місяців. Лише одиниці, особливо «багатії», можуть ще дозволити собі таку розкіш.

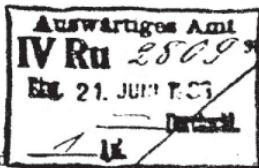
За таких обставин стає зрозумілим, чому майже всі без винятку селяни німецького походження хочуть переїхати до Німеччини, щоб почати там, байдуже як, нове життя. Щоб це здійснити, потрібно досить багато часу, який (якщо радянський уряд взагалі не відмовиться визнавати за своїми мешканцями німецьке громадянство) потрібний переважно на тривалу адміністративну процедуру позбавлення їх жінок та дітей радянського громадянства. Багато цих селян просто не мають змоги ці кілька місяців протриматися без сторонньої підтримки. Від родичів з Німеччини надходить певна допомога, але через їх власну нужденність досить мізерна та й то, як свідчить досвід, часто запізно, щоб урятувати виснажених голодом. З огляду на катастрофічне становище багато людей потребують негайної допомоги, поки допомога взагалі ще має сенс.

11 Ru
Deutsche Gesandtschaft

2109
Nr. A - 675.

Inhalt: Zustände in Sowjetrussland

1 Anlage.

2109
15. Juni 1933.

Ganz geheim!

Aus bekannter Quelle ist mir heute
der anliegende, gestern hier eingegangene
Bericht des lettischen Gesandten in Moskau
zugegangen.

St S.

St S.
21 JUN 1933

An das

Auswärtige Amt

Berlin.

H118322

Anlage zum Bericht vom 15.6.33 - A 675 -

Der Italienische Geschäftsträger (?) in Moskau, Atolico, kehrte soeben von einer Reise durch den Kaukasus zurück, wo er in Batumi die italienische Marine erwartete. Er erwähnt folgendes:

"Auf dem Wege habe er die schrecklichsten und fürchterlichsten Hungerszenen gesehen, Gruppen von verhungerten Menschen bestürmen die Züge und bitten um ein Stückchen Brot. Auf allen Stationen ist die GPU-Abteilung verstärkt; diese ist beauftragt, die Bahnstationen von den hungernden Massen zu reinigen.

Im Nordkaukasus, wie auch in der Ukraine ist kein Brot und keinerlei Viehfutter vorhanden. Die Zuckerrübenkultur bricht vollständig zusammen, weil der Landarbeiter aus Hunger derartig geschwächt ist, dass er nicht mehr arbeiten kann. Die Todesfälle auf dem Lande nehmen fürchterliche Dimensionen an, und es sind keine Menschen mehr vorhanden, die die Leichen beerdigen können.

In einem Dorfe sterben täglich 30-40 Menschen an Hunger. Man findet Leichen, bei denen die Weichteile ausgeschnitten sind, und diese werden als Nahrung gebraucht.

Leichen von gestorbenen Kindern findet man nicht; wie die Bauern selbst gestehen, wird das Fleisch der Kinderleichen gekocht und gegessen. Nur die rote Armee und die Fabrikarbeiter werden noch "einigermassen" mit Nahrung versorgt, aber die tägliche Ration ist auch hier sehr stark verkleinert. Dieselben Nachrichten kommen auch aus Pensa und anderen früheren reichen Distrikten des "Schwarzen-Erde-Gebiets".

Pferde werden alle geschlachtet und aufgegessen. Hunde und andere Haustiere sieht man überhaupt nicht mehr."

Der lettische Gesandte in Moskau ergänzt diesen Bericht wie folgt:

In Moskau sieht man derartige Szenen noch nicht. Offene Hungerunruhen hat man noch nicht konstatiert, weil diese sofort im Keime erstickt werden. In allen Gebieten, wo die Kolchosisten und die Sowjetsen bestehen, sind spezielle politische Abteilungen eingerichtet, die weitgehendste Vollmachten besitzen (d.h. einfach abschliessen).

H118523

De facto besteht überall "die rote Sklavenzeit"; die grossen Herren, wie Stalin, Kalinin, Kaganowitsch etc. fahren jetzt viel hinaus und halten Meetings ab, versprechen alles, nur das Beste

In den Fabriken und Bergwerken wird mit aller Energie verhindert, dass der Arbeiter von einer Stelle zur andern zieht,

- 2 -

und der Arbeiter ist jetzt so gebunden, dass er drei Jahre auf seiner Arbeitsstelle zu bleiben hat. Der Arbeiter aber versucht nicht wegzugehen, um eine andere Arbeitsstelle zu finden, sondern einzig undallein dahin zu gehen, wo er hofft, etwas Lebensmittel zu finden, um sein Leben zu erhalten.

Charakteristisch sei folgendes:

Der Garten der Gesandtschaft soll etwas in Ordnung gebracht werden. Dazu werden die sogenannten grünen Trustarbeiter verwandt; diese gelten als Schwerarbeiter, und sie erhalten pro Tag 3 Tscherwonzrubel. Brot erhalten sie täglich auf Karten 2 Kilo à 40 Kopeken Mittagessen in spezieller Küche zu 1 Rbl.20 Kop., sodass für das Essen am Tage schon 2 Tscherwonzrubel draufgehen. Ein Rubel verbleibt für Wohnung, Kleidung und Familie. Die Arbeiter leben hier in Moskau tatsächlich in Halbhunger und sie sind derartig kraftlos, für schwerere Arbeit, dass wir unsere Gartenarbeiter erst füttern mussten, um mit dem Gartenaufbau überhaupt fertig zu werden.

H118324

Документ № 7

Німецьке представництво

Рига, 15 червня 1933 року

№ А 675

Штамп

Міністерства закордонних справ

Вхідний номер 2809

від 21 червня 1933 року

Міністерству закордонних справ у Берліні

Зміст: ситуація в Радянській Росії

1 додаток

Цілком таємно!

З відомого джерела до мене сьогодні потрапив цей звіт латиського по-
сланця в Москві, який надійшов учора.

Підпис

Додаток до повідомлення від 15.06.1933 – А 675

Італійський повірений у справах (?) у Москві Атоліко щойно повернув-
ся з подорожі Кавказом, під час якої він чекав на італійський флот у Батумі.
Він розповів, що дорогою бачив дуже страшні й приголомшливі картини голо-
ду, зокрема групи голодних людей обступали потяги і просили шматочка
хліба. На всіх станціях розміщувалися посилені загони ДПУ, яким доручено
очистити залізничні станції від зморених голодом мас.

На Північному Кавказі, як і в Україні, немає хліба і навіть корму для
худоби. Цукровий буряк стоїть незібраний, оскільки селяни знесилені голо-
дом і більше не можуть працювати. Смертність на селі набирає жахливих
масштабів, уже немає навіть людей, щоб ховати трупи.

В одному селі щоденно вмирає від голоду 30–40 осіб. Знаходять трупи,
в яких вирізано м'які тканини, що вживають у їжу.

Не знаходять трупів померлих дітей. Як зазначають самі селяни, м'ясо
з дитячих трупів варять і їдять. Лише Червона Армія та робітники фабрик

хоч «скільки–небудь» забезпечені продовольством, хоча й тут денна пайка також обмежена до мінімуму. Судячи з повідомлень, подібна ситуація склалася і в Пензі, як інших раніше заможних районах Чорноземного регіону.

Всіх коней забили і з'їли. Собак та інших свійських тварин взагалі не видно.

Як зазначає латиський посланець у Москві, там до такого ще не дійшло. Відкритих голодних заворушень не зафіксовано, тому що їх, напевно, відразу придушили б у зародку. В усіх областях, де є колгоспи і радгоспи, створено спеціальні політичні відділи, наділені дуже широкими повноваженнями (вони можуть навіть розстрілювати).

Фактично скрізь панує «червоне рабство», а такі великі пани, як Сталін, Калінін, Каганович та інші тепер постійно подорожують і проводять мітинги, обіцяючи світле майбутнє...

На фабриках та в шахтах усіма можливими засобами намагаються завадити робітникам переходити з одного місця роботи на інше, тому їх зобов'язали щонайменше три роки працювати на одному робочому місці. Проте робітники не з якихось міркувань переходять з одного підприємства на інше, вони лише сподіваються знайти таку працю, де матимуть бодай мізерне забезпечення продуктами харчування, щоб урятуватися від голодної смерті.

Промовистим свідченням ситуації, що склалася, є такий випадок. Щоб навести лад у саду та на території посольства, ми запросили на роботу так званих працівників з озеленення. Вони виконують важку роботу, тому їх заробіток становить 3 карбованці на день. Хліб вони отримують щоденно за картками – 2 кг за 40 копійок, обідають на спеціальній кухні за 1 карбованець і 20 копійок, тобто на їжу вони щодня витрачають 2 карбованці. Один карбованець залишається на квартиру, одяг і сім'ю. Робітники тут, у Москві, насправді напівголодні й не мають сили для важкої праці. Тому, щоб довести сад до ладу, ми змушені спочатку годувати наших робітників.

[f. Rangli : zu W. Ru 4233 aus!]

Berlin, den 29. September 1933.

zu W IV Ru 4233

I)

z. I. I. Geheim!

An

Nicht zur Veröffentlichung
bestimmt!

die Deutsche Botschaft

Paris

3/10.6.

p. 1.v.

Deutsche Botschaft London " "

" " Washington 3/10.6.

" " Rom 2/10.6.

" " Ankara 3/10.6.

" " Tokio 3/10.6.

" Gesandtschaft Warschau 3/10.6.

" " Bukarest 12/10.6.

" " Reval 24/9.6.

" " Riga 2/10.6.

" " Kowno 2/10.6.

" " Helsingfors 29/9.6.

" " Peking 4/10.6.

- je besonders

II) An

das Reichswirtschaftsministerium

das Reichsministerium des Innern

das Reichswehrministerium

das Reichsministerium für Volksaufklärung

und Propaganda

das Preuss. Ministerium für Wirtschaft

und Arbeit.

H118362

bef. je 1 Abdruck der

Abt. 1 und 2.

Nach Abgang

bei VI

Ant. L.

z.g.K.

Vvl.b.Hrn.v. Tappelskirch.

Zwei Berichte des Landwirtschaftlichen
Sachverständigen bei der Deutschen Botschaft
in Moskau über die Hungersnot und die Ge-
treidebereitstellung in der Sowjetunion
werden zur gefl. streng vertraulichen Kennt-
nisnahme erg. übersandt.

Im Auftrag
i.R. f. d. H. v. W. R. G.

26
m.w.

*Landwirtschaftlicher
Sachverständiger bei der
Deutschen Botschaft.*

Moskau, den 19. September 1933.

Durchschlag für das Auswärtige Amt, Berlin

„ „ die Deutsche Botschaft, Moskau.

In der Anlage beehren ich mich in
vierfacher Ausfertigung zwei Berichte über

- 1) Die Hungersnot in der U.d.SSR
- 2) Die Getreidebereitstellung in der
U.d.SSR

und eine Aufzeichnung über

die Exkursion von französischen
Landwirtschaftsstudenten nach der
Sowjetunion

vorgelegen.

gez. Schiller.

An das

Reichsministerium

für Ernährung und Landwirtschaft

Berlin 18

Wilhelmstrasse 72.

H118327

2. Aufl. 1933

Lieber Tippelskirch!

Bei den Ihnen mit diesem Kurier unter D/1137 zugehenden Berichten von Herrn Schiller, die speziell die Hungersnot in der Sowjetunion behandeln, dürfte es sich nach den letzten Erfahrungen empfehlen, noch besonders darauf hinzuwirken, dass eine Veröffentlichung oder Weiterverwendung unterbleibt.

In f. H.
Privatdruck

H. Bräuer

zent. Halb, 2y.

2x

W 9

H118528

G e h e i m !

Nicht zur Veröffentlichung .

Die Hungersnot in der Sowjetunion.

Die Ausdehnung des Hungergebiets-Gründe der geographischen Begrenzung - Ursachen der Hungerkatastrophe - Umfang des Hungersterbens - organisatorische Festigung der Kolchose - die neue Ernte - Hunger wird, vielleicht gemildert, fort dauern- andere geographische Verteilung - Hauptdruck auf Einzelbauern und "Elementen" - parteiamtliche Erklärung des Hungers - Legalisierung der Hungersnot - gefährliche Krisis der Landwirtschaft noch nicht überwunden.

H118329

Auf mehreren Reisen, die durch fast alle landwirtschaftlich wichtigen Gebiete des europäischen Rußlands führten, und bei denen insgesamt etwa 10 000 km im Auto zurückgelegt wurden, konnten die Grenzen des eigentlichen Hungergebiets und die schlimmsten Hungerzentren mit einiger Sicherheit festgestellt werden. Es ergibt sich dabei das Bild, daß die Grenze des eigentlichen Hungergebietes ungefähr zusammenfällt mit der Nordgrenze des Waldsteppengebietes, also einer Linie, die im östlichen Teil des europäischen Rußlands etwa auf dem 54., im westlichen Teil etwa auf dem 52. Breitengrad verläuft. Nach Süden erstreckt sich das Hungergebiet bis in den südlichen Teil des Nordkaukasus, d.h. bis an die Grenzen der autonomen nordkaukasischen Republiken der Bergvölker. Für den asiatischen

Teil

-2-

Teil der Sowjetunion konnten genauere Feststellungen nicht gemacht werden. Aus den vorhandenen Nachrichten geht aber hervor, daß ein großer Teil von Kasakstan, Teile von Westsibirien und größere Gebiete in den zentralasiatischen Republiken zum Hungergebiet zu rechnen sind.

Auch in den übrigen Teilen der Sowjetunion war der Hunger in diesem Jahre keine unbekannte Erscheinung. Er trat aber dort in milderer Form auf, ohne ein großes Massensterben im Gefolge zu haben, wenn auch vereinzelt Fälle vom Hungersterben wohl in allen Gebieten vorgekommen sind. Als Hungergebiete werden hier diejenigen Gegenden bezeichnet in denen im Laufe des Winters bzw. des Frühjahrs das Brot für den größten Teil der Bevölkerung aus der Ernährung verschwunden ist, durch den Genuß von Gräsern und anderen Surrogaten in großem Umfange Hungerschwelungen eintraten und ein erheblicher Prozentsatz der Bevölkerung dem Hungertode anheimfiel.

Bezeichnenderweise fallen die Grenzen des Hungergebiets ziemlich genau zusammen mit den Grenzen der sogenannten landwirtschaftlichen Überschussgebiete. Gerade die wichtigsten Getreidegebiete, die Kornkammern des alten Rußlands sind von der Hungersnot am schwersten betroffen, während die sogenannten landwirtschaftlichen Zuschussgebiete im Nord- und Mittel-Rußland, die früher auf die Zufuhr von Getreide aus den anderen Gebieten angewiesen waren, in diesem Jahre mit Brot besser versorgt waren als jene. Die Ursache dieser paradoxen Erscheinung ist nicht in einer der Normalen gerade entgegengesetzten geographischen Verteilung der vorjährigen Ernte zu suchen, sondern darin, daß

H118330

-3-

die eigentlichen Getreideproduktionsgebiete, die die besten Voraussetzungen für die Kollektivierung boten, am schwersten unter den groben Fehlern der Kollektivierungspolitik zu leiden hatten. Hinzukommt, daß bei der bisherigen willkürlichen Handhabung der Getreideaufbringung, die darauf abzielte, alle Getreideüberschüsse des Dorfes zentralistisch zu erfassen, der Druck sehr ungleichmäßig verteilt war und in den Überschußgebieten, in denen durch die forcierte Kollektivierung der Kampf zwischen Regierung und Bauer am heftigsten tobte, am größten war.

In den Getreidegebieten ist schließlich der Wohlstand der Bauernschaft durch die Kollektivierung in viel stärkerem Maße vernichtet worden als in den nördlicheren Gebieten. Der einseitige Getreidebau und das Vorhandensein großer landwirtschaftlich nutzbarer Flächen hatten hier eine größere soziale Differenzierung im Gefolge. Tüchtige Wirte hatten durch das Vorhandensein größerer Landreserven die Möglichkeit, ihre Wirtschaft und auch ihre Viehhaltung weit über das Normale hinaus auszudehnen. Das Kulakentum war daher hier eine besonders verbreitete Erscheinung und mit seiner Vernichtung auch der bäuerliche Wohlstand in diesen Gebieten fast restlos vernichtet. In den nördlicheren Gebieten waren durch die natürlichen Verhältnisse nicht die gleichen Ausdehnungsmöglichkeiten für die bäuerliche Wirtschaft vorhanden, und der bäuerliche Wohlstand, der gleichmäßiger verteilt war, wurde durch den Feldzug gegen die Kulaken nicht in demselben Maße betroffen. Außerdem spielte die Viehhaltung in diesen Gebieten für die Bauernwirtschaft

eine

H118331

-4-

eine relativ größere Rolle und war durch die Kollektivierung, die hier erst zu durchschnittlich 50 % durchgeführt ist, noch nicht in so starkem Maße zusammengebrochen wie in Süden. An Brot fehlte es auch in den nördlicheren Gebieten in sehr vielen Fällen. Gewöhnlich hatten aber die Bauern hier durch die Viehhaltung oder durch den Verkauf ihrer letzten Habe die Möglichkeit, sich vor dem Ärgsten zu bewahren.

Die Ursachen der Hungerkatastrophe sind nicht in einem Naturereignis, also einer schlechten Ernte, zu suchen. Auch wenn man ohne Berücksichtigung aller offiziellen oder sonstigen Ernteschätzungen die Ernte ganz niedrig annimmt, hätte sie bei zweckmäßiger Verteilung, wenn auch nicht zu einer ausreichenden Ernährung, so doch so weit reichen müssen, daß ein großes Hungersterben vermieden wurde. Die Getreideausfuhr, der von den Bauern häufig die Schuld an der Hungersnot beigemessen wird, ist im Verhältnis zur Gesamternte nicht so groß, um damit die Ernährungskatastrophe zu erklären. Sie betrug im letzten Jahr 1,3 Mill. t bei einer Gesamternte von wahrscheinlich 60 Millionen t. Daß im letzten Jahre staatliche Vorräte für Heereszwecke usw.) in außergewöhnlich großem Umfang gebildet worden sind, ist schon aus dem Grunde nicht anzunehmen, weil das Fassungsvermögen der staatlichen Speicher sich nicht so schnell vergrößert haben kann.

Die letzten Gründe der Hungersnot sind in Dunkel gehüllt. Sie sind nur zu erklären durch ganz große Organisations- und Verteilungsfehler und durch die Überspannung der

Getreide

H118332

118

-5-

Getreideaufbringungsmaßnahmen. In den Hungergebieten kann man überall von den Bauern die Ansicht vertreten hören, daß die Ernte an sich zur Ernährung ausgereicht hätte und nur durch die brutalen Methoden der Getreidebeitreibung die Hungersnot hervorgerufen wurde. Es mag dahingestellt sein, ob es sich dabei nur um die im letzten Jahr immer gröbere Formen annehmenden Übergriffe der örtlichen Organe und um die Folgen örtlicher Willkür gehandelt hat, oder ob man auf Anweisung von oben systematisch das letzte Korn aus dem Dorfe herausholte, um durch den Hunger den Bauern auf die Knie zu zwingen und zur Arbeit im Kolchos zu bewegen, wie das in dem Bericht vom 18.7.33 näher ausgeführt wurde.

Über den Umfang des Hungersterbens sind auch ungefähre Angaben sehr schwer zu machen. Auch den Sowjetbehörden dürften hierüber keine genauen Zahlen bekannt sein, da ja viele der Hungernden unterwegs gestorben sind und ohne Identifizierung oder Registrierung des Todesfalles verscharrt wurden. In vielen Fällen ist es schwer zu entscheiden, ob die Todesursache Hunger oder Krankheit gewesen ist. Eine ungefähre Vorstellung vom Umfang des Hungersterbens gibt aber die Tatsache, daß das obenbezeichnete Hungergebiet seiner territorialen Ausdehnung nach fast ein Drittel und seine Bevölkerungszahl fast die Hälfte des europäischen Rußlands darstellt. In diesem Gebiet sind fast in jedem einzelnen Dorf Fälle von Hungersterben vorgekommen, wobei in den schlimmsten Gegenden 25 - 50 % der Bevölkerung umkamen, während in anderen Dörfern nur ganz vereinzelte Fälle von Hungersterben zu verzeichnen sind. Wenn man die in

einzelnen

H118333

-6-

einzelnen Dörfern möglich gewesen Feststellungen der prozentualen Bevölkerungsverminderung auf die betreffenden Gebiete umrechnet, so kommt man immerhin zu dem Ergebnis, daß die Opfer der Hungerkatastrophe in die Millionen gehen. Ich würde die von anderer Seite genannte Ziffer von 10 Mill. Todesopfern nicht für übertrieben halten. Hinzu kommt, daß auch die übrige Bevölkerung in den Hungergebieten durch die ausgestandenen Entbehrungen zum großen Teil schwere gesundheitliche Schädigungen erlitten hat. Das gilt besonders von den Kindern, von denen ein erheblicher Teil, durch Hunger verkrüppelt, nicht mehr die Aussicht hat, sich zu normalen Menschen zu entwickeln.

Innerhalb des Hungergebiets sind zwar die Erscheinungsformen des Hungers überall die gleichen, aber die Graduierung doch örtlich sehr verschieden. Besonders schwer gelitten haben Teile der Westukraine, große Teile des Nordkaukasus und einige Gegenden des Niederwolgagebiets (die linke Seite und ein Streifen auf der Bergseite). In diesen am schwersten betroffenen Gebieten hat die Hungersnot durch weit gehendes Aussterben der Bevölkerung und durch den Verfall der Dörfer so große Schädigungen der Landwirtschaft im Gefolge gehabt, daß deren normale Weiterentwicklung, auch wenn der Hunger einmal verschwinden sollte, ohne eine Neuansiedlung und ohne einen neuen Aufbau der Dörfer nicht möglich erscheint. Diese Gebiete sind jedoch an Ausdehnung nicht bedeutend.

Im übrigen hat jedoch der Hunger in den davon betroffenen Gebieten wider Erwarten die Landwirtschaft im Vergleich zu den vorhergehenden Jahren nicht in dem Maße

geschädigt,

H118334

-7-

geschädigt, daß man von einem Zusammenbruch sprechen könnte. Im Gegenteil, ist in vielen Gegenden eine Besserung der landwirtschaftlichen Situation unverkennbar. Auf die Ursachen dieser erstaunlichen Erscheinung ist bereits in den Berichten vom 18. Juli 33 hingewiesen worden. Infolge der agrарischen Überbevölkerung, die durch die Kollektivierung und Mechanisierung erst recht in die Erscheinung trat, bedeutet eine Bevölkerungsverminderung um 10 % in den meisten russischen Dörfern noch keine Gefahr für die landwirtschaftliche Produktion. Das Zuviel an Menschen, das bei fortschreitender Mechanisierung einmal zu einem ernststen Problem für die russische Landwirtschaft werden mußte, ist vielerorts beseitigt worden. Durch die systematische Ausnutzung des Hungers als Antriebsmittel zur Arbeit, durch die sogenannte Hungerpeitsche, und durch die gleichzeitige Verstärkung des administrativen Arbeitsdruckes, der einer durch Hunger widerstandslos und gefügig gewordenen Bevölkerung gegenüber besonders wirksam war, hat die Hungerkrisе nicht zu einer Auflösung, sondern in vielen Fällen zur Konsolidierung der Kolchose geführt. Dazu kam, daß man erst jetzt, im vierten Jahre der Kollektivierung, nach einem wilden Herumexperimentieren im Riesenmaßstab, das unendliche Opfer an Gut und im letzten Jahre auch an Blut gefordert hat, schließlich diejenigen Formen der Arbeitsorganisation und Betriebsführung gefunden hat, die wenigstens die Möglichkeit eines Funktionierens der Kolchose unter russischen Verhältnissen geben. Eine organisatorische Festigung der Kolchose ist unverkennbar. Sehr bedeutungsvoll hierfür war die erst in diesem Jahre überall

durch-

H118335

-8-

durchgeführte Einteilung der Kolchose in ständige Feldbrigaden, denen ein bestimmtes Feldstück für mehrere Jahre zugeweiht wird und die Unterteilung dieser Brigaden in feste Arbeitsgruppen (sog. Glieder).

So ist die Bilanz dieses kritischen Jahres nicht so ungünstig, wie man nach dem Umfang der Hungerkatastrophe hätte erwarten sollen. Die weitere Entwicklung ist abhängig von dem Ausfall der diesjährigen Ernte. Irgendwelche authentischen Angaben über den tatsächlichen Ausfall der Ernte werden ebenso wie im Vorjahre auch in diesem Jahre von Sowjetseite nicht zu erwarten sein. Wie die Erfahrung lehrt, sind aus diesen Angaben auch keine sicheren Rückschlüsse auf die Ernährungslage zu ziehen. Es wird daher weniger darauf ankommen, die absolute Höhe der diesjährigen Ernte zu ermitteln, als vielmehr diese mit der Ernte des Vorjahres in Vergleich zu setzen, wozu die eigenen Beobachtungen einige Anhaltspunkte bieten. Zweifellos war in diesem Jahre der Stand der Felder im großen und ganzen erheblich besser als im Vorjahre. Insbesondere gilt dies von den wichtigsten Brotgetreidearten Weizen und Roggen. Die Ernteverluste waren schon im vorigen Jahre außergewöhnlich groß. Sie mußten in diesem Jahr einen ganz gewaltigen Umfang annehmen, um das an sich bessere Ernteresultat auf das vorjährige Niveau oder unter dieses herabzudrücken. Wie in dem Bericht vom 12.9.33 über die Getreideernte in der Sowjetunion ausgeführt wurde, kann angenommen werden, daß die Ernte zum mindesten nicht kleiner, vielleicht sogar etwas größer sein wird als im Vorjahre. Allerdings wird die Kartoffelernte erheblich kleiner. Berücksichtigt man aber,

H118336

daß

-9-

daß sich die Bevölkerung gleichzeitig durch das Hungersterben um einige Millionen Menschen verringert hat, so ergibt sich eine ganz wesentliche Verbesserung der Ernährungsbilanz.

Bei einer zweckentsprechenden Verteilung der neuen Ernte wäre zweifellos die Möglichkeit gegeben, die Hungersnot bis zur nächsten Ernte nicht in Erscheinung treten zu lassen. Es hat sich aber schon in den früheren Jahren gezeigt, daß die Ernährungslage der Landbevölkerung weniger von dem Ernteausschlag, als von der Verteilung der Ernte abhängig ist, die in stärkstem Maße von der staatlichen Getreidepolitik, von örtlicher Willkür und den verschiedensten Unzulänglichkeiten beeinflusst wird. Die staatliche Getreidepolitik basiert in diesem Jahre zum ersten Male auf dem neuen Gesetz über die festen Naturalsteuern. Um über die Ernährungslage der ländlichen Bevölkerung im kommenden Jahre ein Bild zu gewinnen, muß man daher die Auswirkung dieses Gesetzes auf die einzelnen Landwirtschaftsbetriebe untersuchen. Darüber werden in dem gleichzeitigen Bericht über die Getreidebereitstellung in der Sowjetunion nähere Ausführungen gemacht.

Danach ergibt sich, daß der Hunger mit der neuen Ernte voraussichtlich nicht beseitigt wird, aber möglicherweise der Umfang des Hungersterbens zahlenmäßig geringer sein wird als in diesem Jahr. Erschwerend kommt allerdings hinzu, daß die durch die diesjährige Hungersnot zermürbte Bevölkerung neuen Entbehrungen und den üblichen Infektionskrankheiten, wie Malaria und Typhus, gegenüber weniger

H118337

-10-

weniger widerstandsfähig ist. Der Hunger wird sich geographisch und sozial ganz anders verteilen. Es ist anzunehmen, daß das schlimmste Hungergebiet im kommenden Jahr die Mißerntezone an der Wolga sein wird. Auch der Nordkaukasus und die Westukraine werden noch stark zu leiden haben. Dagegen dürften in der Südukraine und dem rechtsseitigen Mittelwolgagau die Ernährungsverhältnisse sich wesentlich bessern. Im Zentralschwarzerdegebiet, das in diesem Jahr nicht so stark gelitten hat wie die Ukraine, dürften sich die Ernährungsverhältnisse nicht günstiger, bei einem Teil der Einzelbauern sogar schlechter als im Vorjahre gestalten. Da der Hunger in erster Linie die Einzelbauern treffen wird, wird er auch in denjenigen Gebieten, die im vorigen Jahr nicht in der eigentlichen Hungerzone lagen, überall dort auftreten, wo, wie in Teilen des Moskauer, des Nishnynogoroder und des Westgebietes die Ernte schlecht ist oder durch den Regen vernichtet wurde. Die Verarmung der Bauernschaft, die in diesen Gebieten noch nicht so ausgepowert war wie in der Ukraine, wird damit rasche Fortschritte machen.

Schon im letzten Winter beim Beginn der eigentlichen Hungersnot hat die Regierung einzelne Maßnahmen ergriffen, die den Hunger zwar nicht zu lindern, aber doch in gewisser Weise zu planieren und nach Möglichkeit in einem der Regierung erwünschten Sinne zu verteilen geeignet waren. Diese Maßnahmen (Paßsystem, Ausschluß aus den Kolchosen, Aufdecken von "Elementen") sind in dem Bericht vom 18.7.33 näher geschildert worden. Die Hungersnot setzte aber

im

H118338

-11-

im letzten Winter so plötzlich und in so riesenhaftem Umfange ein, daß diese Maßnahmen, die erst im letzten Moment ergriffen wurden, sich noch nicht voll auswirken konnten. Die Verteilung des Hungers innerhalb der Bevölkerung war daher in diesem Jahre durchaus unplanmäßig und größtenteils nicht in Übereinstimmung mit den Linien der Sowjetpolitik. Auch in den Kolchosen und selbst in solchen, die gut gearbeitet hatten, wurde gehungert. Viele Kolchosbauern, die "Freunde der Sowjetmacht", sind Hungers gestorben, in einzelnen Fällen sogar Arbeiter von Staatsgütern. In manchen Gegenden war die Lage der Einzelbauern besser als die der Kolchosbauern. Die Kolchase wurden dadurch einer schweren Belastungsprobe ausgesetzt. Eine tiefe Mißstimmung und Unzufriedenheit machte sich überall unter den Kolchosbauern geltend.

Im kommenden Winter ist die Sowjetregierung der Hungersnot gegenüber in einer günstigeren Lage. Nachdem sie die schwere Belastungsprobe dieses Jahres ohne merkliche Erschütterungen überstanden hat, dürfte sie einer neuerlichen Hungersnot, um die Erfahrungen dieses Jahres bereichert, leichter begegnen. Die Maßnahmen zur Planierung der Hungersnot werden sich bereits in verstärktem Maße ausgewirkt haben, und damit wird der Hunger zu einem großen Teil diejenigen Bevölkerungsteile treffen, die als unerwünscht oder weniger wichtig gelten.

Man wird bestrebt sein, den Hunger nach Möglichkeit wenigstens von den Kolchosen fernzuhalten. Die Einzelbauern dagegen werden stark zu leiden haben. Durch weitere Ausschlüsse aus den Kolchosen, durch wirtschaftliche

Ab-

H118339

-12-

Abdrosselung von Einzelbauern, die nicht in die Kolchose aufgenommen werden, durch "Entlarvung" und Ausschaltung der Reste "gewesener" Leute, durch Rückstrom Abgebaute und Entlassener aus der Stadt wird in den Dörfern eine größere Schicht von Menschen gebildet, die nicht die Möglichkeit haben, zu arbeiten und ihrem allmählichen Hungertode entgegenzusehen.

Diese planmäßige Verteilung des Hungers würde, wenn sie in genügendem Umfange durchgeführt werden kann, für die Sowjetregierung eine große Erleichterung bedeuten. In diesem Jahr befand man sich in größter Verlegenheit, wie man den Hunger parteiamtlich erklären sollte. Bisher war es stets üblich gewesen, für alle wichtigen Erscheinungen wirtschaftlicher und politischer Art auf dem Wege über die Parteinstanzen sofort allen Parteifunktionären die partei-amtliche Formulierung zu geben, die dann von diesen bei allen notwendigen Gelegenheiten stereotyp wiederholt wurde. So wurde im vorigen Jahre überall in genau derselben Formulierung von den Schwierigkeiten als den "Schwierigkeiten des Wachstums" gesprochen oder der passive Widerstand der Bauernschaft als "Kulakensabotage" erklärt. Solange der Hunger unplanmäßig auftrat, konnte für ihn keine entsprechende Formel gefunden werden. Man scheint sich daher darauf beschränkt zu haben, den Funktionären die Parole auszugeben, den Hunger nach außen überhaupt nicht zur Kenntnis zu nehmen und, darauf angesprochen, mit absolutem Stillschweigen zu reagieren. In allen Fällen ist mir bestätigt worden, daß beispielsweise die Dorfratsvorsitzenden, wenn

H118340

sich

-13-

sich Hungernde an sie um Hilfe wandten, den Hunger einfach fortlegneten oder überhaupt nicht antworteten. Manche von ihnen haben sich während der kritischen Zeit möglichst wenig in den Büros gezeigt, um lästigen Anfragen zu entgehen.

Die Sowjetregierung hat sich durch die jahrelange, auf übertriebene Siegesnachrichten eingestellte Fünfjahrplanpropaganda soweit festgerannt, daß das Eingeständnis einer solchen Wirtschaftskatastrophe, wie der Hungersnot einer absoluten Bankrotterklärung mit allem daraus resultierenden Gefahren gleichkommen würde. Um sich selbst zu erhalten, muß die Sowjetregierung aufs Äußerste bemüht sein, den Schein zu wahren. Das Auffinden einer wirksamen propagandistischen Phrase ist von größter innerpolitischer Bedeutung. Sobald der Hunger einigermaßen planiert ist, kann eine solche Phrase leicht gefunden werden. Schon jetzt konnte man in einzelnen Fällen die Erklärung hören, daß nur diejenigen hungern, die nicht arbeiten wollen. In der Sowjetverfassung stünde aber, daß, wer nicht arbeitet, auch nicht essen soll. Der Sowjetstaat habe durchaus nicht den Ehrgeiz, ein Wohlfahrtsstaat zu sein, sondern jener wichtige Grundsatz der Sowjetverfassung sei dahin zu verstehen, daß wer nicht arbeiten wolle, nicht nur sterben könne, sondern letzten Endes auch sterben müsse. Es wird sich freilich schwer beweisen lassen, ob jemand nicht arbeiten w i l l , oder ob er keine Arbeit finden k a n n .

Während der Hunger in diesem Jahre Staatsgeheimnis war, könnte die Möglichkeit bestehen, ihn im nächsten Jahre als gerechte Strafe für sog. "Klemente", d.h. für nichtarbeitende

H118341

-14-

arbeitende Elemente zu erklären und ihn auf diese Weise zu legalisieren. Diese Legalisierung der Hungersnot wurde den Sowjetfunktionären, die in diesem Jahre schon sehr schwankend und nachdenklich geworden waren, einen neuen Halt geben können, und der Sowjetregierung die Möglichkeit bieten, dem Schein zu wahren und ihre Bemühungen um die endgültige Sozialisierung der Landwirtschaft unbeirrt fortzusetzen.

Wenn sich auch die Sowjetregierung im nächsten Jahre der Hungersnot gegenüber in einer günstigeren Situation befinden dürfte, und wenn auch eine gewisse Konsolidierung der Kolchose eingetreten ist, so ist doch die Ernte nicht groß genug, um eine endgültige Stabilisierung der ländlichen Verhältnisse herbeizuführen. Der kritische und labile Zustand der russischen Landwirtschaft wird voraussichtlich in ähnlichen Formen wie in diesem Jahr auch im nächsten Jahr andauern. Das Jahr 1933 war aber den natürlichen Verhältnissen nach ein sehr günstiges Jahr, wie es in Rußland selten vorkommt. Nur den anormalen Verhältnissen auf dem Lande ist es zuzuschreiben, daß keine Rekordernte erzielt wurde. Es ist wenig wahrscheinlich, daß das Jahr 1934 wieder ein so günstiges Jahr sein wird. Eine Mißernte im kommenden Jahre würde die schlimmsten Folgen haben und die Ansätze zu einer Stabilisierung der russischen Landwirtschaft wieder zunichte machen. Das Jahr 1933 hat noch keine Entscheidung im positiven Sinne gebracht, sondern nur eine Entscheidung im negativen Sinne vorerst verhindert.

Moskau, den 18. September 1933.

gez. Schiller.

H118342

Документ № 8

Берлін, 29 вересня 1933 р.

Тасмно!
Не підлягає оприлюдненню!

I) Німецькому посольству в Парижі – 3.X.1933 р.

Німецькому посольству в Лондоні – 3.X.1933 р.

Німецькому посольству у Вашингтоні – 3.X.1933 р.

Німецькому посольству в Римі – 2.X.1933 р.

Німецькому посольству в Анкарі – 5.X.1933 р.

Німецькому посольству в Токіо – 5.X.1933 р.

Німецькій дипломатичній місії у Варшаві – 3.X.1933 р.

Німецькій дипломатичній місії у Бухаресті – 12.X.1933 р.

Німецькій дипломатичній місії у Ревелі – 24.X.1933 р.

Німецькій дипломатичній місії у Ризі – 24.X.1933 р.

Німецькій дипломатичній місії у Ковно – 2.X.1933 р.

Німецькій дипломатичній місії у Гельсінгфорсі – 29.X.1933 р.

Німецькій дипломатичній місії у Пекіні – 4.X.1933 р.

Особливо:

II) Міністерству народного господарства/економіки Німеччини

Міністерству внутрішніх справ Німеччини

Міністерству оборони Німеччини

Міністерству народної освіти і пропаганди Німеччини

Міністерству економіки та праці Прусії

Два звіти експерта з сільського господарства при німецькому посольстві в Москві про голод і хлібозаготівлю в Радянському Союзі цілком тасмно додатково надіслані до відома.

За дорученням

Підпис

Експерт з питань сільського
господарства при
посольстві Німеччини

Москва, 19 вересня 1933 року

Примірники для: Міністерства закордонних справ у Берліні;
Посольства Німеччини в Москві

У додатку маю честь надіслати два звіти про:

1) голод у СРСР;

2) хлібозаготівлю у СРСР

і нотатки про

екскурсію французьких студентів сільськогосподарських спеціальностей до Радянського Союзу

У чотирьох примірниках

підписав Шиллер.

Міністерству продовольства

та сільського господарства Німеччини

БЕРЛІН 8

Вільгельмштрассе, 72

Супровідна записка

Шановний Тіппельскірху!

Звіти pana Шіллера, надіслані Вам цією кур'єрською поштою під шифром D/1137, безпосередньо стосуються голоду в Радянському Союзі. З огляду на нещодавні події слід докласти всіх зусиль, щоб не допустити їх оприлюднення чи подальшого використання.

Власноручний підпис

22.09. 1933 р.

Таємно!Не підлягає оприлюдненню.

Голод у Радянському Союзі

Розширення території, охопленої голодом; підстави географічних обмежень; причини голодної катастрофи; масштаби голодних смертей; організаційне зміцнення колгоспів; новий урожай; голод, можливо не такий сильний, триватиме; інший географічний поділ: утиски одноосібників та «елементів»; партійне пояснення голоду; легалізація голоду; небезпечну кризу сільського господарства ще не подолано.

За результатами численних автомобільних поїздок майже всіма важливими сільськогосподарськими областями європейської частини Росії (СРСР), подолавши відстань майже у 10 тис. км, ми можемо з цілковитою впевненістю свідчити про реальні межі охопленої голодом території та найураженіші голодом райони. Зокрема, з'ясувалося, що межі охопленої голодом території приблизно збігаються з північним кордоном лісостепової зони, тобто лінією, яка у східній частині європейської Росії пролягає близько 54° північної широти, а в західній частині – близько 52°. На Півдні голод поширився аж до південної частини Північного Кавказу, тобто до кордонів автономних північнокавказьких республік гірських народів. Для азійської частини Радянського Союзу точно встановити ці межі неможливо. Судячи з наявних даних, значна частина Казахстану, деякі райони Західного Сибіру й значні терени центральноазійських республік можна віднести до охоплених голодом територій.

На решті території Радянського Союзу голод цього року також не був новиною. Однак там він був не таким лютим і не спричинив масового вимирання людей, хоча поодинокі випадки голодної смерті траплялися в усіх областях. Охопленими голодом територіями ми називаємо ті райони, де впродовж зими та весни з раціону харчування переважної більшості населення зник хліб, де люди внаслідок споживання трав та інших сурогатів пухли від голоду і де значна частка населення померла голодною смертю.

Показово, що межі території, постраждалої від голоду, досить точно збігаються з кордонами так званих сільськогосподарських областей–донорів. Саме головні зернові регіони, житниці старої Росії, були найбільше уражені голодом, тоді як так звані дотаційні області на півночі та у середній частині Росії, які раніше повністю залежали від ввезення зернових, були

цього року краще забезпечені хлібом, ніж аграрно розвинені області. Причину такого парадоксального явища слід вбачати не в географічних перевагах минулорічного врожаю, а в тому, що власне зернові райони, які мали найліпші передумови для колективізації, найбільше постраждали від грубих помилок політики колективізації. Крім того, через невмотивовану практику хлібозаготівлі, спрямовану на централізоване вилучення у села всіх надлишків зернових, були нерівномірно розподілені норми заготівлі. Вони стали непосильним тягарем для областей-донорів, де боротьба між урядом і селянином під час форсованої колективізації була найзапеклішою.

Урешті-решт у зернових областях колективізація значно більше зруйнувала добробут селянства, ніж у північних регіонах. Внаслідок спеціалізованого землеробства та наявності значних придатних для сільського господарства площ тут має місце значна соціальна диференціація. Добрі господарі завдяки значним резервам землі мали змогу істотно розширити власне господарство та скотарство. Тому куркульство було тут особливо поширеним, а його винищення призвело до майже цілковитого зuboжіння селянства на цих теренах. У північніших областях через природні умови таких можливостей для розширення селянського господарства не було. Тож за рівнем добробуту селяни не дуже відрізнялися один від одного, а тому не так постраждали від боротьби проти куркульства. Крім того, скотарство в цих областях посідало досить важливе місце у селянських господарствах і його не було, як на півдні, тотально знищено колективізацією, позаяк на півночі її провели у середньому тільки на 50 %. В дуже багатьох випадках хліба не вистачало і в північних областях. Проте тут завдяки скотарству чи продажу свого останнього пожитку селяни змогли вберегтися від найгіршого.

Причини катастрофи голоду потрібно шукати не в природних чинниках, тобто поганому врожаї. Навіть якщо всупереч усім офіційним чи неофіційним оцінкам припустити, що врожай був дуже низький, то за розумного розподілу його б вистачило якщо не для достатнього забезпечення продовольством, то принаймні для уникнення масового вимирання. Експорт зерна, в якому селяни часто вбачають причину голоду, не такий значний порівняно із загальним урожаєм, щоб ним можна було пояснити катастрофічне становище з продуктами харчування. За останній рік на експорт припадає 1,3 млн т, тоді як імовірний загальний урожай становить 60 млн т. Навряд чи підставою голоду може бути також збільшення державних запасів зерна для потреб армії, хоча б тому, що місткість усіх державних зерносховищ не могла так швидко збільшитися.

Справжні причини голоду оповиті таємницею. Ймовірно, за цим стоять грубі помилки в організації й розподілі та невмотивовано надмірна хлібозаготівля. В охоплених голодом областях можна часто почути від селян, що врожаю цілком вистачило б на прожиток і що голод був викликаний насильницькими методами заготівлі зернових. Потрібно ще з'ясувати, чи йдеться при цьому тільки про зловживання місцевих органів влади, які останніми роками набули небувалих масштабів, і про наслідки свавілля на місцях чи про вказівки згори забирати з сіл усе до останньої зернини, поставити селян за допомогою голоду на коліна і змусити їх працювати в колгоспах, що докладно описано у звіті від 18.07.1933 року.

Щодо масштабів голодної смерті, то важко визначити навіть приблизні дані. Органи радянської влади також, напевно, не знають точних цифр, оскільки багатьох голодна смерть зустріла в дорозі, а їх тіла присипали землею без ідентифікації та реєстрації факту смерті. В багатьох випадках важко визначити, що стало причиною смерті – голод чи хвороба. Приблизне уявлення про масштаби вимирання від голоду можна скласти, виходячи з того, що вищезазначена територія, охоплена голодом, за своєю площею становить майже третину, а за кількістю населення – майже половину європейської Росії. На цій території чи не в кожному окремому селі траплялися випадки голодної смерті, подекуди масштаби вимирання сягнули 25–50 % населення. Щоправда, в інших селах мали місце лише поодинокі випадки голодної смерті. Якщо відсоткове зменшення кількості населення в окремих постраждалих селах перевести у масштаби всієї території, охопленої голодом, то можна дійти висновку, що жертви катастрофи голоду слід рахувати в мільйонах. Як на мене, названа цифра в 10 млн жертв голоду не є перебільшенням. Не варто також забувати, що голод і злидні завдали непоправної шкоди здоров'ю решти населення постраждалих районів. Особливо це позначилося на дітях, багато з яких, скалічених голодом, навряд чи зможуть вирости як нормальні діти.

Хоча вияви голоду на всій охопленій ним території однакові, ступінь ураження на місцях все ж таки різниться. Особливо тяжко постраждали терени Західної України, багато районів Північного Кавказу та деякі території Нижнього Поволжя (лівий берег Волги та смуга з боку гір). У цих найбільш постраждалих від голоду областях відбулося масове вимирання населення та занепад сіл, що завдало сільському господарству значної шкоди. Видається, що навіть за умов негайного подолання голоду подальший розвиток сільського господарства неможливий без нового заселення та відновлення сіл. Однак за розміром ці області незначні.

Утім голод у постраждалих регіонах всупереч сподіванням завдав сільському господарству порівняно з попередніми роками не таких катастрофічних збитків, щоб можна було свідчити про повну руйнацію. Навпаки, в багатьох районах не можна не зауважити поліпшення ситуації у сільському господарстві. Про причини цього неймовірного явища вже йшлося у звітах від 18 липня 1933 року. З огляду на аграрне перенаселення, що стало особливо помітним під час колективізації та механізації, зменшення кількості населення на 10 % не становить у більшості російських сіл жодної небезпеки для сільськогосподарського виробництва. Надмір людей, який в умовах інтенсивної механізації став проблемою для російського сільського господарства, багато де був усунутий. Систематичне використання голоду як засобу стимуляції до роботи, тобто так званого «батога голоду», та посилення адміністративного тиску істотно вплинуло на знесилене голодом населення, яке вже не чинило опору й стало покірним. Тож зумовлена голодом криза не призвела до розпуснення колгоспів, а в багатьох випадках навіть сприяла їх зміцненню. До того ж лише зараз, на четвертому році колективізації, після дикого експериментування у велетенських масштабах, у жертву якому було принесено добробут, а останніми роками навіть життя людей, нарешті були віднайдені ті форми організації праці та управління господарством, які принаймні роблять можливим функціонування колгоспів у російських умовах. Організаційне зміцнення колгоспів є очевидним. Кроком уперед став повсюдно запроваджений лише цього року поділ колгоспів на постійні польові бригади, яким на багато років виділено певну ділянку поля, та поділ таких бригад на постійні робочі групи (так звані ланки).

Отже, підсумок цього критичного року не такий уже й прикрий, як можна було чекати, зважаючи на масштаб катастрофи. Подальший розвиток залежить від втрат цього річного врожаю. Так само, як торік, цього року навряд чи можна сподіватися, що радянська сторона оприлюднить реальні цифри фактичних втрат врожаю. Досвід засвідчив, що на основі офіційних даних не можна також оцінити ситуацію з продовольством. Тому визначення абсолютних показників цього річного врожаю буде не таким важливим, як порівняння з минулорічним врожаєм, про що свідчать власні спостереження за окремими вихідними даними. Поза сумнівом, стан полів цього року був здебільшого помітно кращим за минулорічний. Зокрема це стосується головних видів зернових, таких як пшениця та жито. Втрати минулорічного врожаю були надзвичайно значними. Цього року вони повинні були набути катастрофічних масштабів, щоб сам по собі добрий врожай упав до минулорічного рівня або навіть нижче. Виходячи зі звіту від 12.09.1933

року про врожай зернових у Радянському Союзі, можна зробити припущення, що врожай був як мінімум не меншим, а можливо, й дещо більшим, ніж попереднього року. В будь-якому разі врожай картоплі зменшився. Варто, проте, зважати, що внаслідок вимирання від голоду населення зменшилося на декілька мільйонів, а отже, в підсумку становище з продовольством поліпшилося.

За умови доцільного розподілу нового врожаю можна було б забути про голод до наступного врожаю. Проте, як засвідчили попередні роки, забезпечення сільського населення продовольством залежить не так від розміру врожаю, як від його розподілу, що значною мірою визначають державна зернова політика, місцеве самочинство та інші чинники. Державна зернова політика цього року вперше отримала підґрунтя у вигляді нового закону про фіксовані натуральні податки. Щоб скласти уявлення, яким буде становище продовольства у сільській місцевості наступного року, потрібно простежити вплив цього закону на окремі сільськогосподарські підприємства. Докладніше про це можна дізнатися зі звіту про хлібозаготівлю в Радянському Союзі, що стосується того самого періоду.

З вищезазначеного випливає, що з новим врожаєм голод, напевно, не вдасться подолати, але кількість голодних смертей буде, вочевидь, меншою, ніж цьогоріч. Ускладнює ситуацію передусім те, що виснажене голодом населення не в змозі протистояти новим випробуванням і звичайним інфекційним захворюванням, таким як малярія й тиф, одужати після яких зможуть тільки одиниці. Географічне та соціальне поширення голоду зміниться. Можна припустити, що наступного року голод найбільше лютуватиме у неврожайних районах на Волзі. Північний Кавказ і Західна Україна теж істотно постраждають. Зате в Південній Україні та на правобережжі Середньої Волги ситуація з продовольством помітно поліпшиться. У Центральній чорноземній області, яка цього року зазнала менших втрат, ніж Україна, забезпечення населення продуктами харчування не поліпшиться, а для деяких селян-одноосібників навіть погіршиться порівняно з минулим роком. Оскільки голод позначиться насамперед на селянах-одноосібниках, він охопить також землі, які минулого року не входили до постраждалих від голоду територій, і ті райони, де, як, наприклад, у частині Московської, Нижньогородської та західних областях, урожай був поганий або знищений дощем. Селянство, яке в цих областях не було доведене до такого зuboжіння, як в Україні, зазнає неабияких злиднів.

Уже минулої зими, власне, на початку голоду, уряд ужив заходів, спрямованих не так на пом'якшення, як на своєрідне планування та розподіл го-

лоду в бажаному для уряду напрямі. Про ці заходи (паспортна система, виключення з колгоспів, викриття «елементів») докладніше зазначено у звіті від 18.07.1933 року. Минулої зими голод настав так раптово й набув таких велетенських масштабів, що ці заходи, вжиті лише в останню мить, ще не змогли дати належних результатів. Відтак поширення голоду серед населення відбулося цього року зовсім не сплановано та здебільшого не відповідно до пріоритетів радянської політики. Голод не оминув і колгоспи, зокрема ті, що добре працювали. Багато колгоспників, «друзів радянської влади», а подекуди навіть працівники радгоспів померли голодною смертю. В деяких районах становище селян—одноосібників було кращим, ніж становище колгоспників. Тож колгоспи зазнали важких випробувань. Серед колгоспників повсюдно давалося взнаки глибоке пригнічення та невдоволення.

До голоду наступної зими радянський уряд готовий значно краще. Після того, як він без помітних потрясінь пройшов через важкі випробування цього року, йому, напевно, буде легше, врахувавши цьогорічний досвід, впоратися з новим голодом. Заходи із планування голоду вже спрацювали, відтак, голод здебільшого вразить ті частини населення, яких розцінюють як небажані або менш важливі.

Буде докладено всіх зусиль, щоб не допустити голоду принаймні в колгоспах. Натомість селяни—одноосібники постраждають дуже сильно. Внаслідок подальших виключень з колгоспів, економічного тиску на селян—одноосібників, яких не прийматимуть до колгоспів, «викриття» й усунення решти «елементів» і повернення до села тих, хто втратив роботу в місті, на селі утворюється досить великий прошарок людей, які не матимуть можливості працювати і яким загрожує голодна смерть.

Такий плановий розподіл голоду за умови його більш—менш повної реалізації приніс би радянському урядові значне полегшення. Партія пояснювала цьогорічний голод великою скрутою. Склалася традиція про всі важливі події економічного та політичного характеру виносити партійні формулювання, які їх функціонери на місцях повинні шаблонно повторювати за необхідності. Так, минулого року за допомогою такого самого формулювання про труднощі повсюдно говорили як про «труднощі росту», а пасивний спротив селянства називали «куркульським саботажом». Доки голод виникав позапланово, доти не могли знайти для нього відповідне формулювання. Видається, що обмежилися лише наказом не розголошувати відомостей про голод, а на запитання про нього реагувати цілковитим мовчанням. У будь—якому разі мені відомо, що голови сільрад, коли голодні люди зверталися до них по допомогу, просто заперечували голод або взагалі

не відповідали. Коли ситуація ставала критичною, дехто з них намагався якомога менше бувати на робочому місці, щоб уникнути відповідей на дошкульні запитання.

Радянський уряд зі своєю багаторічною пропагандою п'ятирічок, орієнтованою на перебільшені переможні звіти, зайшов так далеко, що визнання такої економічної катастрофи, як голод, дорівнювало б оголошенню банкрутства з усіма наслідками, що випливають з цього. Щоб утриматися при владі, радянський уряд найбільше дбає про збереження свого обличчя. Дієве пропагандистське гасло має найбільше внутрішньополітичне значення. Доки голод до певної міри спланований, таке гасло можна легко віднайти. Вже нині подекуди можна почути пояснення, що голодують тільки ті, хто не хоче працювати. А в радянській конституції записано: хто не працює, той не повинен і їсти. Радянська держава не має амбіцій бути країною загального добробуту, тож цей принцип радянської конституції слід тлумачити так: хто не хоче працювати, той не тільки може, а й зрештою мусить померти. Щоправда, досить-таки важко встановити, чи хтось не хоче працювати, чи він не може знайти роботу.

Оскільки цього року голод був державною таємницею, може трапитися, що наступного року його оголосять справедливим покаранням для так званих «елементів», тобто для тих, хто не працює, і в такий спосіб легалізують його. Така легалізація голоду могла б стати опорою для радянських функціонерів, чий становище цього року дуже похитнулося, а радянському уряду зберегла б обличчя й забезпечила б продовження курсу на остаточну соціалізацію сільського господарства.

Навіть за умов, що радянський уряд наступного року буде ліпше підготовлений до голоду, а також відбудеться відчутне зміцнення колгоспів, для досягнення остаточної стабілізації ситуації на селі врожаю все одно не вистачить. Критичний та непевний стан російського сільського господарства наступного року навряд чи чекатимуть істотні порівняно з цим роком зміни. А втім, з погляду природних умов 1933 рік був дуже сприятливим, що в Росії рідко трапляється. Тільки аномальною ситуацією, що склалася на селі, можна пояснити те, що не було зібрано рекордного врожаю. Малоімовірно, що 1934 рік теж буде таким вдалим. Неврожай наступного року матиме найжахливіші наслідки й знову зруйнує спроби стабілізації російського сільського господарства. 1933 рік ще не приніс позитивного рішення, але вже завадив рішенню негативному.

deutsches Konsulat
11.9.33.

Kiew, den 2. November 1933.

Inhalt: Kurze Nachrichten.

Deutsche Botschaft
Moskau

Einl.
Gef.
Zahl.

9

1. In Kiew hat sich in den letzten Wochen der Flecktyphus wieder sehr ausgebreitet. Die Durchschnittszahl der täglich in die Krankenhäuser eingelieferten Personen betrug in der letzten Woche 109. Hierin sind jedoch nur Bürger der Stadt Kiew enthalten. Mit zugewanderten und auswärtigen Personen erhöht sich die Anzahl der jeden Tag den Hospitälern zugeführten Flecktyphuskranken auf rund 200.

Die Tatsache, dass die Krankheit bereits in der jetzigen Jahreszeit in einem so starken Masse und in einer im allgemeinen sehr ernsten Form auftritt, bereitet den städtischen Behörden ernste Sorgen. Es sind gewisse Absperrungsmassnahmen der Stadt von der Landbevölkerung getroffen worden, die jedoch bisher ohne sichtbarem Erfolg geblieben sind.

Auch vom Lande wird die starke Verbreitung der Epidemie gemeldet. Dabei treten bei den durch den Hunger geschwächten Kranken unverhältnismässig viel Todesfälle ein.

2.

die Deutsche Botschaft

des Konsulat

2.

2. Die Ernährungslage der Stadt Kiew hat sich in den letzten Wochen gebessert. Brot und Fleisch sind zu billigeren Preisen erhältlich als in der gleichen Zeit des Vorjahres. An anderen Produkten, wie Kartoffeln, Gemüse, Zucker, Grützen und dergl. besteht dagegen starker Mangel. Die hierfür geforderten Preise sind im Vergleich zum Vorjahr erheblich höher.

Im Gegensatz zu der verhältnismässig günstigen Versorgung der Stadt, kommen aus dem Lande sehr ernste Nachrichten über die Ernährungslage. Die Brotgetreideerfassung ist mit grösster Rücksichtslosigkeit durchgeführt worden und hat, -besonders in den von einer schlechten Ernte betroffenen wolhynischen Rayons-, schon heute sehr schwierige Verhältnisse geschaffen. Aus Wolhynien liegen dem Konsulat konkrete Angaben vor, nach denen der Hunger bereits wieder Todesopfer fordert.

3. In zahlreichen industriellen Betrieben des Amtsbezirks konnten aus Mangel an flüssigen Mitteln den Arbeitern längere Zeit keine Löhne ausbezahlt werden. Dem Konsulat sind Fälle bekannt, in denen die Arbeiter seit drei Monaten keinen wopeken Lohn erhalten haben. Es steht sogar fest, dass bei einzelnen

[ches Konsulat

3.

einzelnen Truppenteile der Roten Armes die Gehaltszahlungen an den Kommandobestand unpünktlich erfolgt. Zur Zeit sind Bemühungen in Gange, um aus Charkow und Moskau die notwendigen Geldmittel zu erhalten, um vor den Oktoberfeiertagen wenigstens einen Teil der rückständigen Lohnzahlungen leisten zu können. Die Lage ist ^{sehr} derart, dass die Arbeiter und Angestellten vielfach nicht über die Mittel verfügen, um den Oktober-Pajak einlösen zu können.

Документ № 9

Консульство Німеччини
в Києві

Київ, 2 листопада 1933 року

II.9.b

Посольству Німеччини в Москві

Зміст: короткі повідомлення

Вхідний штамп
посольства в Москві
листопад 1933 року

1. У Києві за останні тижні знову значного поширення набув висипний тиф. Середнє число шпиталізованих хворих становило протягом останнього

тижня 109 осіб на день. І це тільки мешканці міста Києва. Разом із переселенцями та іншими немісцевими число хворих на висипний тиф, які щодня потрапляють до лікарень, сягає близько 200 осіб.

Той факт, що хвороба настає в таких масштабах й у такій серйозній формі вже в цю пору року, має не на жарт занепокоїти міську владу. Хоча вжито певних заходів, щоб не допустити приплив сільського населення до міста, вони досі не дали видимих результатів.

Повідомляють також, що сільська місцевість повністю охоплена епідемією. При цьому смертельних випадків незрівнянно більше, тому що хворі дуже ослаблі через голод.

2. Продовольче становище в Києві за останні тижні поліпшилося. Хліб і м'ясо можна купити дешевше, ніж у цей самий період минулого року. Інших продуктів, таких як картопля, овочі, цукор, крупи тощо, помітно бракує. Ціни на них, порівняно з торішніми, значно вищі.

На протигау відносно достатньому забезпеченню міста, ситуація з продуктами харчування у сільській місцевості, судячи з тривожних повідомлень, дуже складна. Хлібозаготівлю проведено настільки нещадно, що вже сьогодні – особливо в постраждалих від поганого врожаю волинських районах – становище вкрай важке. З Волині до консульства надійшли конкретні дані, згідно з якими голод знову забирає людські життя.

3. На численних промислових підприємствах службового округу робітникам внаслідок браку вільних коштів уже довгий час не виплачували заробітну плату. Консульству відомі випадки, коли робітники не отримували жодної копійки протягом трьох місяців. Навіть командному складу деяких частин Червоної Армії було затримано заробітну плату. Нині вживають заходів, щоб отримати необхідні кошти з Харкова та Москви для виплати зарплатні перед жовтневими святами. Дійшло до того, що робітники та службовці, за їх твердженнями, не мають грошей, щоб заплатити за жовтневу пайку.

Підпис: Генке

Deutsches Generalkonsulat

Charkow

Figb. 212

Charkow, den 11. Dezember 1938

Jahresbericht

(Die allgemeine Lage)
(in der Ukraine.)

3 Durchschläge

Deutsche Botschaft

Mospan

Eng. 257-1002

10

21rL

Landwirtschaft

Die Ukraine stand in diesen Jahre unter dem Zeichen der großen Hungersnot oder, von der Sowjetseite aus gesehen, des Sieges der Sozialisierung der Landwirtschaft. Für die Bauernbevölkerung und Teil der Bedeutung der ukrainischen Landwirtschaft auch für die Republik selbst und den Rätebund war dieses Jahr besonders kritisch. Es handelte sich um die Entscheidung der Frage, ob die seit 1929 durchgeführte Kollektivierung endlich bessere Ergebnisse zeitigen und wenigstens die Ernährung der Bevölkerung sicherstellen oder ob die Sozialisierung der Landwirtschaft trotz ihrer grundsätzlichen Bedeutung und gewisser praktischen Vorteile an der ablehnenden Haltung der Bauern scheitern würde. Wenn die Sowjetmacht die Frage in ihrem Sinne bejaht, so muß gleichzeitig auf die unerhört großen Opfer hingewiesen werden.

Es wird im Auslande oft nicht verstanden, daß
in der Ukraine mit ihren fruchtbaren Boden und ohne eine
ausgesprochene

An die
Deutsche Botschaft

in M o s k o w

A 39b (Charlow)

ausgesprochene Mißernte eine Hungersnot in solchen Ausmaße möglich war. Die Verantwortlichkeit liegt bei dem System, das mit unszulänglichen Mitteln, zu früh und zu überstürzt, die Kollektivierung durchführen sollte, die Landwirtschaft in größte Unordnung brachte und dabei neben anderen Faktoren vor allem außer Acht ließ, daß nach einem Worte Stalins „die Menschen die Sache entscheiden“ und daß die Frage von ausschlaggebender Bedeutung war, ob die 22 Millionen ukrainischer Bauernbevölkerung mitgehen und statt der eingewurzelten individualistischen Anschauungen für die neue kommunistische Wirtschaftsform das notwendige Verständnis und Arbeitswilligkeit aufbringen würden. Die Jahre der Kollektivierung zeigten unbefriedigende Ergebnisse und ließen annehmen, daß nur allmählich, um nicht die Ernährung der ganzen Bevölkerung und andere große Werte zu gefährden, die Sozialisierung durchzuführen war, wenn etwa die neue marxistisch erzeugte Generation herangewachsen sein würde oder augenscheinliche materielle Vorteile und eine genügende Anzahl landwirtschaftlicher Maschinen den Nutzen der neuen Großbetriebe aufzeigen würden. Es gab jedes Jahr immer dasselbe Bild. Die Ernte reichte nicht aus, den Bedarf des Staates und des Bauern gleichzeitig zu befriedigen. Der Staat hatte die mit dem Tempo des Fünfjahrplans rasch wachsende Zahl der bei guter Stirkung zu haltenden Industriearbeiter, die übrige städtische Bevölkerung und bei der Spannung im fernen Osten das Heer mit Vorräten zu versorgen, und außerdem für die Valutabeschaffung Ausfuhrgetreide

3
Ausfuhrgetreide bereit zu stellen. Er nahm auf der Linie des geringsten Widerstandes jedes Jahr in rücksichtsloser Weise den Bauern mehr Getreide ab als dieser entbehren konnte. Es fehlte der Landwirtschaft daher an Brotgetreide, Futter und Saatgut, die Ackerfläche wurde nicht genügend ausgenutzt und besät, die erbitterte Landbevölkerung suchte die knappen Ernteerträge dem Zugriff der Regierungsstellen zu entziehen und sah kein Interesse, mehr als dringend nötig den Boden zu bestellen und ordnungsmäßig zu bearbeiten. Die Folge waren wiederum unbefriedigende Ernten, Verkleinerung der planmäßigen Anbaufläche, Einschränkung der technischen Kulturen und wachsende Not, in den Einzelwirtschaften wie in den Kollektiven; obwohl letztere in mancher Beziehung bevorzugt waren, entwickelten sie sich nicht in der gewünschten Weise, die Organisation und der Zusammenhalt waren mangelhaft und die Kollektivmitglieder konnten sich nicht so schnell auf das Arbeiten „einer für alle“ umstellen.

Als die Notlage zu Beginn d.J. offenbar wurde und der „Durchbruch in der ukrainischen Landwirtschaft“ festzustellen war, hätte es nahe gelegen, daß die Regierung als Hauptaufgabe sich bemüht hätte, die hungernde, aller Mittel entblößte Landbevölkerung zu ernähren, zunächst mit den vorhandenen Getreidevorräten und soweit diese nicht ausreichten, sie durch Einkäufe im Ausland zu ergänzen, ohne Rücksicht auf die aufzuwendenden Valutabeträge, eine etwaige Gefährdung der Meeresvorräte

und

und sonstige Bedenken; die Kollektivierung selbst rückgängig zu machen, war sowohl grundsätzlich unmöglich als auch praktisch schwer durchführbar. Die Regierung hat hier- von abgesehen und unter Führung der Partei, die die volle Verantwortung übernahm, es vorgezogen, auf den bisherigen Wege weiter zu gehen. Der Ernst der Lage wurde voll erkannt; Partei und Regierung, deren Hauptsorge bisher die Erfüllung des Fünfjahrplans auf dem Gebiete der Schwerindustrie ge- sen war, machten die größten Anstrengungen, die Landwirt- schaft aus der Katastrophe herauszubringen, maßgebende Mit- glieder bereisten das Land, um an Ort und Stelle über den Stand der Dinge sich persönlich zu unterrichten und einzu- greifen.

Nach den jetzigen Verlautbarungen der Partei spielte die größte Rolle in diesem Kampfe die Zerstörung der ku- lakischen, weißgardistischen und nationalistischen Elemente, die sich in den Kollektiven, Staatsgütern, Maschinen-Trak- toren-Stationen, in der landwirtschaftlichen Akademie und in der Allukrainischen Akademie der Wissenschaften ^{eingemischt} und im Bunde mit ausländischen Imperialisten und Kapitalisten ver- sucht haben sollen, die sozialistische Umgestaltung der Landwirtschaft in der Ukraine zu sprengen. Wenn solche Be- strebungen wirklich bestanden haben, so beweisen sie jeden- falls, daß in weiten Schichten der Bevölkerung, nicht nur bei den Bauern, sondern auch in gebildeten Bürger- und Be- amtenkreisen und selbst in der Partei sehr ernste Be- den- ken gegen die bisherige Agrarpo-

l i t t k

l i t i k , die Kollektivierung und ihre Auswirkungen auf das ganze Land, bestanden haben. Daß die über keinerlei Organisationen verfügende Landbevölkerung allein für einen aktiven Widerstand zu schwach und durch die Verfolgungen und Kulakenverschöckungen eingeschüchtert und zerküßt war, hatten bereits die letzten Jahre gezeigt.

In erster Linie war das Bestreben, durch i n t e n s i v e A r b e i t s m e t h o d e n in den Kollektiven Aussaat und Einbringung der Ernte sicher zu stellen und auch die Einzelwirtschaften, nötigenfalls durch Hungerszwang, an die Arbeit heranzubringen. Zur Durchführung aller Maßnahmen und zur Arbeitskontrolle entsandte die Partei im Laufe der letzten zehn Monate 1340 Mitglieder auf leitende Posten in die Provinz, 640 bisherige Parteisekretäre und Rayonleiter wurden abgesetzt, 12 500 weitere Parteimitglieder zu zeitweiliger Dienstleistung auf das Land abkommandiert. Besonders erfolgreich haben die Maschinen-Traktoren-Stationen sich betätigt; sie erleichtern nicht nur ^{durch} bei ihnen konzentrierten landwirtschaftlichen Maschinen technisch die Bodenbearbeitung und Aberntung, sondern sie entfalten vor allem durch ihre politischen Abteilungen eine eindringliche Propaganda im Sinne der Parteianordnungen, ersiehen die Bauern durch Zwangsmaßnahmen für die neue Wirtschaftsform und überschauen als eine den Kollektiven übergeordnete Instanz die Personalverhältnisse und die Arbeiten. 643 dieser politischen Abteilungen und 208 politische

politische Abteilungen der Staatsgüter wurden mit 3 000 Parteifunktionären besetzt. Industriearbeiter wurden aufs Land geschickt, um die landwirtschaftlichen Maschinen auszubessern. Für die Bodenbearbeitung und Einbringung der Ernte wurden zur Unterstützung der durch die Hungersnot geschwächten und dezimierten Bauernschaft in großer Zahl wochenlang Städter jeden Berufs mobilisiert. Die von den Regierungsstellen gesammelten Getreidevorräte blieben weiterhin der Ernährung der Bevölkerung vorenthalten. Auf Veranlassung der Partei bekam die Ukraine aus Bundesbeständen 555.000 t Saatgut, die den Kollektiven, nicht aber den Einzelwirtschaften überlassen wurden und zuzüglich 10% Naturalzinsen zurückzugeben sind, ferner 15.000 neue Traktoren, 2400 Mährescher und 3 000 Lastkraftwagen.

Zu den auf die Landbevölkerung ausgeübten Drucke des Parteiapparates und der mit der Ernte fälligen Abgabeverpflichtungen kam der Hunger. Die Bauern sahen ein, daß sie für ihren eigenen Unterhalt von der Regierung keine Hilfe zu erwarten hatten, und so wurde erreicht, daß sie mit dem Aufgebot der letzten Kräfte sich auf die Felder schleppeten und sie so gut es ging, bestellten und abernteten. Die strengsten Strafen wurden gegen den Diebstahl staatlichen Eigentums angedroht und vollstreckt, wenn die Bauern sich Getreide auf den Feldern aneigneten. Keine noch so geringe Hilfsaktion wurde im Lande unternommen; erährungs- und unterschiedslos hieß es, daß wer arbeite auch

auch zu essen bekommen, nur die Faulen müßten hungern. Die Einzelbauern, denen das letzte Getreide weggenommen war, suchten in den Kolchozen Arbeit, die ihnen jedoch nur zeitweilig gegen geringen Lohn gezahlt wurde, sodaß sie nach Abschluß der Ernte ohne Existenz waren, ohne wie die Industriearbeiter Anspruch auf Brot ration zu haben. Soweit die Einzelbauern noch über einzubringende Werte verfügten, bezarben sie sich um die Aufnahme in die Kollektive. Sie besaßen zum großen Teil nicht mehr das nötige Saatgut, um die ganze ihnen zur Bearbeitung überlassene Ackerfläche zu bestellen, und haben daher wegen der zu entrichtenden Getreidenaturalabgabe Schwierigkeiten zu erwarten. Der Widerstand gegen die Kollektivierung schwindet unter solchen Zwänge immer mehr. Im Laufe der letzten zehn Monate sind weiterhin 80.000 Einzelwirtschaften kollektiviert worden, und wenn Postyschow unlängst in einer Rede ausführte, der Einzelbauer dürfe nicht unterschätzt werden und sei bei den Acker- und Erntearbeiten zu unterstützen, so ergibt sich doch aus dem diesjährigen Kampfe auf dem Lande, daß der Einzelwirt dem größeren Drucke unterliegt, und die Kollektivierung weitere Fortschritte machen wird.

In der Ukraine bestehen jetzt 24.600 Kollektivwirtschaften mit 85% der gesamten Ackerfläche und 70% aller Wirtschaften, gegenüber 31.867 Kollektiven mit 58,7% der Ackerfläche im Jahre 1931. Von der diesjährigen Frühjahrsanbaufläche von 17.13 Mill. ha

(16,5 im Jahre 1931)

(18,5 im Jahre 1931) entfallen auf die Kollektivwirtschaften 11,86 (11,48), auf die Staatsgüter 2,13 (1,67) und auf die Einzelwirtschaften 3,14 (5,35). Insgesamt haben die Kollektivwirtschaften in diesem Jahre (Frühjahrs- und Wintersaat) 19,5 Mill. ha gegen 17 Mill. i. J. 1931 bestellt.

Der Getreideaufbringungs-
plan wurde von der Ukraine in d. J. zum ersten Male noch vor der Frist, Anfang November, voll erfüllt. Über das Gesamtergebnis sowie über den Ernteertrag liegen noch keine bestimmten Angaben vor. Die Ukraine gehört, wenn sie auch nur eine Mittelernte aufweisen kann, in diesem Jahre zu den Gebieten, die am günstigsten abgeschnitten haben. Dies dürfte auf drei Faktoren zurückzuführen sein: die oben erwähnten tatkräftigen Anstrengungen der Partei, die das Wort Stalins beherrsigt hat „die Ursachen für die Schwierigkeiten bei der Getreidebeschaffung soll man nicht bei den Bauern suchen, sondern in den eigenen Reihen, denn wir haben die Macht.“ Sodann die Tatsache, daß der Bauer unter härtesten Zwang und Hunger seinen Widerstand aufgegeben und alle Kräfte angespannt hat, was Postyschew dahin zusammenfasste, daß die bolschewistische Leitung und die ehrliche Arbeit des Kollektivisten gesiegt hätten. Schließlich ist das an sich gute Wachstum auch auf die sehr günstige Witterung d. J. zurückzuführen, die Wintersaat hatte nicht wie in früheren Jahren unter zu geringem Schneefall und zu starkem Frost zu leiden,

leiden, das Frühjahr brachte reichliche Niederschläge und der Sommer genügende Wärme. Die Ernte wäre noch besser ausgefallen, wenn die rücksichtslose Getreideaufbringung den Bauern mehr Saatgut gelassen hätte, und eine größere Ackerfläche bestellt und sorgfältiger bearbeitet worden wäre. Die vorhandenen Arbeits- und Zugkräfte reichten auch nicht aus, die gesamte Ernte rechtzeitig hereinzubringen. Die Dreschmaschinen der Maschinenfraktoren-Stationen wurden nur für das an den Staat abzuliefernde Getreide zur Verfügung gestellt; für den eigenen Bedarf das Getreide herzurichten waren die Bauern meist noch auf die alten Methoden angewiesen. Daß „nicht wenig von der Ernte verlorengegangen ist“, wird von der Partei zugegeben. Welcher Teil der Ernte auf den Feldern liegen geblieben und verloren ist, ist schwer zu schätzen, stellenseise sollen es bis zu 25% sein. Der Durchschnittsertrag wird für dieses Jahr regierungsseitig auf 12 dz/ha (1902: 9,1 - 1910: 9,3 - 1930: 10,5 - 1932: 7 dz) angegeben, sodaß bei einer Anbaufläche von 17,5 Mill. ha der Ernteertrag 21 Mill. t (im Vorjahre 11,2) betragen würde, was auch gegenüber der für die Gesamtunion erwarteten Ernte von etwa 65 Mill. t zu hoch gegriffen sein dürfte, ebenso wie die Angabe Postyschews, daß der Gesamtertrag an Getreide fast zwei Mal so groß sei als im Vorjahre. Die besten Ergebnisse in der Ukraine, wie im Gebiet Dnepropetrowsk, belaufen sich auf 11 dz/ha, die Staatsgüter haben von fast 3 Mill. ha an Getreide 6 dz/ha gegen 2,7dz

6 dz/ha gegen 2,7 dz im Vorjahre abgeliefert. Bis genauere Angaben vorliegen, werden der Durchschnittsertrag nur auf 7–8 dz/ha, die Getreideaufbringung auf etwa 6 Mill. t gegenüber 4 Mill. t im Vorjahre und der Gesamternteertrag auf 12–13 Mill. t zu schätzen sein.

Daß die staatliche Getreideabgabe dies Jahr nicht mehr im Umlageverfahren und je nach Willkür der Getreideaufbringungsorgane erhoben wurde, sondern daß eine bestimmte Menge (je nach den Gebieten 3–4 dz/ha, von den Einzelwirten 10–15% mehr) von den zur Bestellung aufgegebenen Ackerflächen abzuliefern war, gab einen besonderen Anreiz für die Bodenbearbeitung und die Ernte. In wiederholten Kundgebungen hat die Regierung betont, daß nach Leistung dieser Naturalabgabe und sonstiger Verpflichtungen die Überschüsse für den eigenen Bedarf und freihändigen Verkauf zur Verfügung stehen sollen. Wie sich nun nach beendeter Getreideaufbringung dies auswirkt, ist noch nicht klar zu übersehen, da der freie Handel vorerst als Spekulation untersagt war, bis die Saatgutfonds und sonstige Rücklagen gebildet sind. Erst jetzt ist für einige Gebiete, (Dnepropetrowsk, Charkow, Winnitzka, Ischerhntegow und Moldaurepublik) der Handel freigegeben worden. Innerhin haben die Kollektivmitglieder stellenweise bereits größere Getreidekengen zur freien Verfügung erhalten. Für den als Einheit gerechneten Arbeitstag sollen in der ganzen

Ukraine

Ukraine durchschnittlich 4 - 6 kg, drei bis vier mal mehr als im Vorjahre, gezahlt werden, im Charkower Gebiet mit 4,7 kg drei mal mehr als im Vorjahre, im Kollektiven anderer Gebiete mit zunächst errechneten 12 - 14 kg auch acht bis zehn mal mehr als im Vorjahre. Als Ergebnis dieses Kampffjahres wird allseitig der beginnende „Wohlstand“ der Kollektivmitglieder betont, in der Presse erscheinen Bilder einzelner Familien und Aufzählungen der ihnen durch die Kollektivarbeit zugeflossenen Beträge.

Da die Hauptarbeit in diesem Jahr auf die Getreideernte konzentriert wurde, haben die anderen landwirtschaftlichen Erzeugnisse weniger gute Ergebnisse gehabt. Bis zum 1. Oktober waren an Heu nur 75% des Planes und weniger als im Vorjahre bereit gestellt. An Gemüse wurden zwar 74% mehr als im Vorjahre eingebracht, aber der diesjährige Plan nur zu 70% erreicht. Von der Kartoffelanbaufläche blieben 300.000 ha unbestellt und Mitte November war der Ablieferungsplan nur zu 50% erfüllt. Die Bearbeitung der Sonnenblumen war mangelhaft und die Voranschläge dürften nicht erreicht werden. Mit Sojabohnen wurde nur die Hälfte der planmäßigen Anbaufläche von 400.000 ha bestellt. Die Zuckerrübenanbaufläche war auf 865.000 ha herabgesetzt, bis Anfang Dezember sollen 98,1% der Zuckerrüben ausgegraben, hiervon jedoch nur 80% von den Feldern eingebracht sein.

Um das mit so vielen Mühen Erreichte zu erhalten und die Ernte des nächsten Jahres

zu sichern, erläßt die Partei schon jetzt eingehende Weisungen. Die großen Kollektivwirtschaften, die bis zu 900 Höfe und 3.000 ha umfassen, sollen in kleinere Kolchose aufgelöst und die Verwaltungskosten, die bis zu 30% des Einkommens der Kollektivmitglieder beanspruchen, herabgesetzt werden. Die Maschinen-Traktoren-Stationen, die bis zu 80.000 ha bedienen, sollen sich auf 25 - 30.000 ha und 20 - 25 Kollektivwirtschaften beschränken. Zur Zeit bestehen 4650 solcher Stationen in der Ukraine mit 48.500 Traktoren, 4 200 Mähdrechern, 30.000 Dreschmaschinen und 8.000 Lastkraftwagen. Die Traktoren werden nur zu 60% ausgenutzt und sollen mit der nötigen Sorgfalt rechtzeitig ausgebessert werden, das technische Personal ist zu vergrößern und besonderes Gewicht auf die Qualität des Arbeiters zu legen. Der Pflege und Fütterung der Pferde soll besondere Aufmerksamkeit zugewandt und die Verunkrautung der Felder energisch bekämpft werden. Die Arbeitsdisziplin wird mit Recht als entscheidend bezeichnet, zu ihrer Hebung sind daher alle Kräfte anzusetzen; in einem Kollektiv von 750 Mitgliedern sollen täglich 100 die Arbeit versäumt haben.

Die Opfer, mit denen die größeren Getreidemengen aufgebracht sind, sind furchtbar. Selbst wenn der „Sieg über den Durchbruch in der Landwirtschaft“ für die Sicherung der diesjährigen Volksernährung und für die Durchführung des Systems noch so hoch bewertet wird, stehen sie vom allgemeinen menschlichen Standpunkt aus

gesehen

gesehen in keinem Verhältnis zu den Erreichten. Die Hungersnot hat in der Ukraine unter der Bauernschaft Millionen Todesopfer gefordert. Sieben Millionen (nach einer vertraulich mitgeteilten amtlichen Feststellung) dürften nicht zu hoch geschätzt sein und das bedeutet, daß ein Viertel der Bauernbevölkerung vernichtet ist, auch im Vergleich zu den Opfern des Weltkrieges eine erschreckende Zahl. Die Überlebenden sind zum Teil noch ausgehungert und geschwächt für die notwendige harte Arbeit. In der Landbevölkerung herrscht die Überzeugung, daß die Sowjetaacht die Hungersnot zwar nicht absichtlich herbeigeführt, aber doch benutzt als Mittel für die Durchführung ihrer Pläne benutzt hat, um die Widerstände gegen das System und die Abneigung gegen die kollektivistischen Arbeitsmethoden zu brechen. Eine Hungersnot wurde amtlich überhaupt abgeleugnet, selbst den am meisten bedrohten Rayons wurde nicht geholfen und die Hilfeleistung des Auslandes als unnötig bezeichnet oder widerstrebend geduldet. Die Partei trägt eine schwere Verantwortung. Die neben der technischen Durchführung der Getreidekampagne einhergehenden innerpolitischen Kämpfe zeigen, wie ernst die Lage war und wie das verzweifelte Volk in seinen besten Schichten Auswege aus der Not, aus der inner schlechter gewordenen materiellen Lage und den als deren tiefere Ursache erkannten Fehlern des Systems, suchte. Der Ausgang dieses Kampfes zwischen der Partei und dem Volke hat wiederum die große Überlegenheit der über die Machtmittel

des

des Staates verfügenden Parteiorganisation gezeigt, der auch die Millionen Todesopfer kein zu hoher Preis waren, um die Bauern endgültig in das kommunistische System einzubeziehen. Ob sie dieses Ziel wirklich erreicht hat, läßt sich jetzt noch nicht sagen. Selbst wenn die Ernte um etwa 20% besser als die vorjährige sein sollte, so wird dies kaum der Bevölkerung fortan ein auskömmliches oder gar wohlhabendes Leben sicher gewährleisten, zumal doch die Ansprüche des Staates an den Ernteertrag keineswegs geringer werden. Wenn weiter von der niedrigeren Bauernschaft kein Widerstand zu erwarten ist und sogar angenommen wird, daß sie arbeitseilig sich dem System angepasst hat und die Kollektivwirtschaften mit besseren Arbeitsmethoden und ausreichender Maschinerversorgung sich festigen, so können doch andere Gefahrmomente, wie etwa eine Mißernte, das jetzige Bild ändern. Schon jetzt sind bei dem geringen Schneefall und starken Frost die Aussichten für das Durchkommen der Wintersaat nicht günstig. Jetzt kann nur festgestellt werden, daß die ukrainische Ernte besser als die vorjährige und eine Mittelernte war. Die Lebensmittelversorgung der Bauern, wenigstens soweit sie als Kollektivmitglieder oder Einzelwirte mit genügend großer Landzuteilung unmittelbar an den Ernteertrag haben, ist besser geworden und auch die Versorgung der Städte mit Erzeugnissen der

Landwirtschaft

Landwirtschaft, wenn auch zu hohen Preisen, zeigt eine merkliche Entspannung. Ob und inwieweit die Ernte genügen wird, weiterhin die Ernährung der Bevölkerung sicher zu stellen, hängt davon ab, wie groß die Überschüsse sind, wie sie verwandt werden und ob auch die nicht kaufkräftigen, durch rigorose Fortnahme von Land und Getreide, Abbau der Industrie und sonstige Maßnahmen entzuckelten Schichten der Bevölkerung durch Arbeitsbeschaffung an ihnen teilhaben werden.

Die Industrie in der Ukraine zeigt in diesen Jahre ein verhältnismäßig ruhiges Bild, da die Landwirtschaft alle Kräfte in Anspruch nahm und die Peitsche des Fünfjahrplans fehlt. Die Ergebnisse sind nicht klar zu übersehen, da meist nur die erreichten Prozentziffern der Voranschläge, weniger die erfüllten Mengen, mitgeteilt werden und die Plansziffern selbst nicht inner genau festzustellen sind. Da die Ergebnisse des ganzen Jahres noch nicht vorliegen, darf hierüber später berichtet werden. Das Tempo des Baues oder Umbaues der Werke hat nachgelassen, hauptsächlich bedingt durch den Mangel an Geld, Valuta und Baumaterialien. Die Arbeitsergebnisse und Arbeitsdisziplin lassen noch inner sehr zu wünschen übrig, wirkliche Fortschritte sind erst zu erwarten, wenn die Lebensverhältnisse der Arbeiter durchgreifend gebessert werden können, nicht nur die Ernährung, die von der diesjährigen Notlage nicht unberührt bleiben konnte, sondern auch die Unterbringung und die Versorgung mit Kleidung

dung

dung und Waren des täglichen Bedarfs. Erst höhere Leistungen der Leichtindustrie werden der Arbeiterschaft wie der Bauernbevölkerung das Vertrauen geben können, daß nach allen Opfern und Entbehrungen des ersten Fünfjahresplans wenigstens die notwendigsten Lebensbedürfnisse von dem Sowjetstaat befriedigt werden. Wenn die Regierung glaubt, die Krise in der Landwirtschaft überwunden zu haben und demnach mit der Feststellung des zweiten Fünfjahresplans das Tempo der Industrie wieder beschleunigt werden sollte, ergeben sich jedenfalls auf diesem Gebiete dringende und dankbare Aufgaben. Die Gesamtproduktion der ukrainischen Industrie ist im Vergleich zur Vorkriegszeit um 3,8 mal und in den letzten fünf Jahren um 2,5 mal gestiegen. Die Erzeugung der Schwerindustrie, deren Anteil an der Gesamtindustrie jetzt 57,8% beträgt, hat sich gegen die Vorkriegszeit um vier mal, die der Leichtindustrie um drei mal vergrößert. Im Laufe des ersten Fünfjahresplans wurden in die ukrainische Industrie 5,3 Milliarden Rubel, davon über 4 Milliarden in die Schwerindustrie, investiert.

Der Kohlenbergbau des Donezbeckens hat in den ersten zehn Monaten d.J. den Voranschlag zu 96,6% erreicht und die Monatsförderung von 3.455.300 t auf 3.754.655 t, davon 2.895.488 t mechanisierter Förderung, gebracht, bei einer durchschnittlichen Monatsleistung eines Bergarbeiters im Oktober von 41,8 t. Die ukrainische

Kohlenförderung

Документ № 10

**Генеральне консульство Німеччини
в Харкові**

Харків, 11 грудня 1933 року

Посольству Німеччини в Москві

Вхідний штамп
посольства в Москві

Журн. № 312

Річний звіт

(Загальне становище в Україні)

3 копії

Витяг з річного звіту

Сільське господарство

Цей рік в Україні минув під знаком великого голоду, або – з радянського погляду – перемоги соціалізації сільського господарства. Особливо критичним він був для сільського населення і позначився не тільки на українському сільському господарстві та республіці загалом, а й на всьому Радянському Союзі. Адже йшлося про те, чи впроваджувана з 1929 року колективізація нарешті покаже кращі результати і щонайменше забезпечить населення продовольством, чи соціалізація сільського господарства, попри своє принципове значення й очевидні практичні переваги, зазнає невдачі через негативне ставлення селянства. Якщо радянська влада вирішить це питання на свою користь, це автоматично означатиме нечуйвано великі жертви.

За кордоном часто не розуміють, як в Україні з її родючими землями, міг виникнути голод у таких масштабах. Відповідальною за це є система, яка, попри недостатні засоби, дуже рано й необдумано вирішила провести колективізацію, довела сільське господарство до катастрофічного стану й, окрім іншого, залишила поза увагою те, що, за висловом Сталіна, «люди вирішують справу». Головне ж значення мало питання, чи захочуть 22 мільйони українських селян прийняти нові порядки, чи відмовляться від застарілих індивідуалістичних поглядів і виявлять необхідне розуміння та готовність працювати на нову комуністичну форму господарювання. Роки колективізації не дали задовільних результатів і засвідчили, що соціалізацію слід проводити поступово, щоб не поставити під загрозу забезпечення

всього населення продуктами харчування та інші базові потреби, коли вже підросте нове, виховане на марксистських принципах, покоління або коли очевидними стануть матеріальні переваги, і нові великі господарства матимуть достатню кількість сільськогосподарської техніки. Щороку повторювалася та сама ситуація: врожаю не вистачало для одночасного задоволення потреб і держави, і селян. Держава повинна була забезпечити продовольством робітників промисловості, кількість яких відповідно до п'ятирічного плану невпинно зростала, решту міського населення, армію, особливо з огляду на напружену ситуацію на Далекому Сході, й, окрім цього, заготовити зерно на експорт для одержання валюти. Щороку у селян, користуючись відсутністю опору з їх боку, нещадно вилучали дедалі більше зерна, ніж вони могли здати. Тому сільському господарству не вистачало продовольчого, фуражного та посівного зерна. Площі орних земель обробляли й засівали не повністю, розлючені селяни намагалися приховати від органів влади бодай мізерну кількість зерна, вони не були зацікавленими в тому, щоб належно працювати й обробляти землю. Наслідками цього стали знову незадовільний урожай, значне зменшення передбачених планом посівних площ, обмежене вирощування технічних культур і поглиблення скрути як в індивідуальних господарствах, так і в колективних. Хоча останні мали певні переваги, розвивалися вони не так, як заповідалося, забракло організації й солідарності, а члени колективних господарств не змогли так швидко перебудуватися на роботу «один за всіх».

На початку цього року очевидним стало важке становище з продовольством і було затверджено «Прорив в українському сільському господарстві». Слід було очікувати, що головним для уряду мало б стати завдання врятувати позбавлене всіх засобів до існування сільське населення від голоду. Спочатку для цього повинні були виділити наявні запаси зерна, і якби їх забракло, варто було б піти на закупки із закордону, незважаючи на немалі витрати валюти, можливу загрозу для армійських запасів та інші побоювання. Скасувати колективізацію було принципово неможливим і майже нездійсненним на практиці. Уряд відмовився від цього і під керівництвом партії, яка взяла на себе всю відповідальність, вирішив іти вже торованим шляхом. Влада цілком усвідомлювала всю серйозність становища. Партія і уряд, які дотепер пріоритетним вважали виконання п'ятирічного плану в галузі важкої промисловості, доклали всіх зусиль для виведення сільського господарства з катастрофічного стану. Для цього високопосадовці об'їздили всю країну, щоб безпосередньо на місці особисто довідатися про стан справ і вжити необхідних заходів.

Згідно з останніми заявами партії головну роль у цій боротьбі відіграв розгром куркульських, білогвардійських і націоналістичних «елементів», які загніздилися в колективах, державних господарствах, машинно-тракторних станціях, у Сільськогосподарській академії та Всеукраїнській академії наук і разом із закордонними імперіалістами і капіталістами намагалися зірвати соціалістичну перебудову сільського господарства в Україні. Якщо такі плани справді існували, тоді вони засвідчують, що в широких верствах населення, не тільки серед селян, а й у колі освічених громадян і державних службовців, навіть у самій партії, виникли серйозні сумніви з приводу нинішньої аграрної політики, колективізації та її впливу на всю країну. Останніми роками стало зрозумілим, що сільське населення, залякане переслідуванням і засланням куркулів, надто ослаблене, щоб чинити активний спротив та об'єднуватися в організації.

Для успішного проведення посівної та жнив передусім треба було запровадити найінтенсивніші методи праці в колективах, а також змусити до роботи селян-одноосібників, у разі потреби навіть голодом. Для здійснення цих намірів і контролю за роботою партія за останні десять місяців відправила на керівні посади в провінцію 1340 своїх членів, звільнила 640 партійних секретарів і районних керівників і тимчасово відкомандирувала на село ще 12,5 тис. партійців. Особливо успішно проводили лінію партії машинно-тракторні станції, що зосередилися не тільки на полегшенні обробітку землі та збирання врожаю за допомогою сільськогосподарської техніки, а насамперед відзначилися своїми політичними відділами. Вони активно пропують лінію партії, примусово залучаючи селян до нової форми господарства, і як вища інстанція здійснюють контроль за кадровими відносинами і працею. У 663 цих політичних відділів і 203 політичних відділів державних господарств працювало 3 тис. партійних функціонерів. Робітників промисловості відправляли на село для ремонтування сільськогосподарські машини. Щоб підтримати ослаблених голодом селян, для обробітку землі та збирання врожаю мобілізували багатьох міських жителів незалежно від їх професії. Зібраний урожай зернових повністю вилучений для держзаготівлі, для харчування населення не залишили нічого. За розпорядженням партії Україна отримала із союзних запасів 555 тис. т посівного зерна, які було розподілено тільки між колективними господарствами (індивідуальні господарства залишилися ці з чим). Крім того, колгоспам повернули 10 % натурального податку й пообіцяли видати 15 тис. нових тракторів, 8,4 тис. комбайнів і 3 тис. вантажних автомобілів.

Тиск партійного апарату на сільське населення та нещадна примусова хлібозаготівля призвели до голоду. Селяни зрозуміли, що в питанні продовольчого забезпечення годі чекати допомоги від уряду, і це після того, як вони з останніх сил виходили на поля, щоб зібрати врожай і обробити землю. За крадіжку державної власності запровадили найсуворіші покарання, що були застосовані до тих селян, які брали з поля зерно. Сільське населення ще не отримало ані найменшої допомоги; офіційне формулювання таке: хто працює – отримує їжу, голодують тільки ліниві. Селяни – одноосібники, у яких забрали останнє зерно, шукали в колгоспах роботу, але через мізерну плату змушені були її залишити. По закінченні жнив вони залишилися без жодних засобів до існування, не маючи права на хлібну пайку, як робітники промисловості. Поки селяни – одноосібники мали що запропонувати, вони просили прийняти їх у колективні господарства. Здебільшого їм бракувало необхідної кількості зерна, щоб провести посівну на своїх полях, а тому вони не мали змоги сплатити обов'язковий натуральний податок. За таких обставин опір колективізації дедалі знижувався. Протягом останніх десяти місяців колективізовано 80 тис. індивідуальних господарств. Як впливає з нещодавньої промови Постишева, де він заявив, що не можна недооцінювати селянина – одноосібника, понад те, його слід підтримувати під час польових робіт та збирання врожаю, цього річна боротьба на селі завершилася перемогою радянської влади. Тиск на селянина – одноосібника стає чимдалі нестерпнішим, а колективізація робить щораз більші успіхи.

В Україні існує нині 24,6 тис. колективних господарств, що становить 70 % від усіх господарств, вони обробляють 85 % загальної площі орних земель. Для порівняння: у 1931 році було 31867 колгоспів, які обробляли 58,7 % загальної площі орних земель. Цього року ярими культурами засіяно 17,18 млн га полів (18,5 у 1931 році), з них на колективні господарства припадає 11,86 (11,48), на державні – 2,13 (1,67), а на індивідуальні господарства – 3,14 (5,35) млн га. Загалом площа озимини і ярини у колективних господарствах цього року становить 19,5 млн га проти 17 млн га у 1931 році.

Цього року в Україні вперше повністю виконано план хлібозаготівлі до настання морозів, тобто до початку листопада. Про загальні підсумки, як і про розміри врожаю, точних даних ще немає. Навіть із середнім урожаєм Україна цього року належатиме до регіонів, які засвідчили найкращі результати. Це можна пояснити трьома чинниками: вищезгаданими енергійними зусиллями партії, що взяла на озброєння слова Сталіна: «причини труднощів із хлібозаготівлею необхідно шукати не серед селян, а у власних

рядях, тому що ми маємо владу». Потім той факт, що селяни внаслідок нестерпних утисків і голоду відмовилися від спротиву і напружили всі сили для перемоги більшовицького керівництва і чесної праці колективістів, про що говорив Постишев. Нарешті такому позитивному зростанню сприяли також добрі погодні умови цього року. Озимина не постраждала, як у попередні роки, від недостатнього снігового покриву і сильних морозів, навесні були рясні опади, а влітку – досить тепло. Проте урожай міг би бути ще кращим, якби за планом хлібозаготівлі селянам залишили більше посівного зерна, а для польових робіт було відведено більшу площу орних земель та сумлінно її оброблено. Щоб вчасно зібрати врожай, не вистачало робочої сили і техніки. Робітники машинно-тракторних станцій молотили тільки державне зерно, для власних потреб селяни змушені були збирати врожай старими методами. Партія визнала, що «немало з урожаєм було втрачено». Важко визначити, яка частина врожаю так і лишилася незібраною, напевно, подекуди вона сягала 25 %. Середня врожайність цього року, за офіційними даними, становить близько 12 центнерів з гектара (у 1902 році – 9,1 ц/га; 1910 – 9,3; 1930 – 10,5; 1932 – 7 ц/га). Тобто із посівних площ у 17,5 млн га варто було б очікувати врожаю 21 млн т (попереднього року – 11,2), що порівняно з очікуваним всесоюзним урожаєм у 65 млн т є дуже завищеною цифрою, так само, як і заява Постишева, що цьогорічний врожай зерна майже вдвічі більший за попередні. Найвищі показники врожайності в Україні, наприклад, у Дніпропетровській області, становлять 11 ц/га. Державні господарства майже 3,3 млн га пшениці здали по 6 ц/га проти 2,7 ц у попередні роки. Поки не з'явилися точніші дані, можна сказати, що середня врожайність не перевищує 7–8 ц/га, обсяг заготівлі пшениці становить 6 млн т проти 4 млн т у попередні роки, а загальний розмір урожаю можна оцінити в 12–13 млн т.

Якби обсяги державної хлібоздачі цього року не зростали залежно від норм відрахування чи свавілля хлібозаготівельних органів, а були фіксованими відповідно до посівної площі (залежно від області 3–4 ц/га, для селян-одноосібників – на 10–15 % більше), то у селян з'явився б стимул краще обробляти землю і дбати про збільшення врожайності. Уряд неодноразово наголошував, що після сплати цього натурального податку та виконання решти зобов'язань слід надати надлишки зерна для власних потреб і на продаж. Які наслідки це матиме після закінчення хлібозаготівлі, ще невідомо, позаяк вільну торгівлю спочатку було заборонено як спекуляцію, поки формувався державний фонд та інші резерви. Тільки тепер торгівлю дозволено для деяких областей: Дніпропетровської,

Харківської, Вінницької, Чернігівської та Молдавської республіки^{2*}. Подєкуди члени колективних господарств все ж таки отримали зерно у вільне користування. За один робочий день селяни по всій Україні мають отримувати в середньому 4–6 кг зерна, що втричі або й у чотири рази більше, ніж у попередні роки. Так, у Харківській області це має бути 6–7 кг, тобто втричі більше порівняно з попередніми роками, в колективах інших областей видаватимуть по 12–14 кг, що перевищує показники попередніх років у вісім – десять разів. Скрізь наголошують, що досягненням цього року є «добробут» членів колгоспів, у пресі з'являються фотографії окремих сімей і повідомлення про доплати, які вони отримували за роботу в колективі.

Оскільки головні зусилля цього року зосередили на збиранні врожаю зерна, інші сільськогосподарські культури мали нижчі результати. На 1 жовтня заготовили тільки 75 % запланованого обсягу сіна, що менше, ніж у попередні роки. Овочів зібрали хоча й на 74 % більше порівняно з попередніми роками, але план цього року виконали тільки на 70 %. Урожай картоплі на 300 тис. га залишився незібраним, і на середину листопада план був виконаний тільки на 50 %. Переробка соняшнику була незадовільною, запланованих показників заготівлі досягнуто, напевно, не буде. З 400 тис. га посівів сої зібрали тільки половину. Площу під цукровий буряк знизили до 855 тис. га, на початок грудня повинні були зібрати 98,1 % врожаю, але з полів доставили тільки 80 %.

Щоб зберегти досягнуте такими великими зусиллями і забезпечити врожай наступного року, партія вже тепер віддає конкретні розпорядження. Великі колективні господарства, що налічують до 900 дворів і займають площу близько 3 тис. га, повинні розділитися в менші колгоспи. При цьому адміністративні витрати, якщо вони сягатимуть 30 % від доходів членів колективів, буде знижено. Машинно–тракторні станції, що обслуговують до 80 тис. га, мають обмежитися 25 – 30 тис. га і 20–25 колективними господарствами. На сьогодні в Україні існує 4650 таких станцій, у розпорядженні яких є 48,5 тис. тракторів, 4,2 тис. комбайнів, 80 тис. молотарок і 8 тис. вантажних автомобілів. Трактори використовують тільки на 60 %, тож вони потребують ретельного своєчасного ремонту. Слід збільшити кількість технічного персоналу, зважаючи насамперед на кваліфікацію робітників. Особливої уваги потребує догляд і годівля коней, худоби. Забур'янення полів слід рішуче подолати. Справді вирішальне значення має трудова дисципліна, для її поліпшення

^{2*} Молдавська Автономна Радянська Соціалістична Республіка була створена у складі УСРР 1924 року. Більшість її населення становили етнічні українці. 1940 року, після того, як Румунія поступилася на користь СРСР Північною Бессарабією, була утворена окрема Молдавська Радянська Соціалістична Республіка. – *Прим. ред.*

слід докласти належних зусиль. Адже нерідко в колективі з 750 членів щодня могли пропускати роботу близько 100 осіб.

Жертви, до яких в Україні призвело вилучення великих обсягів зернових, справді жахливі. Навіть якщо «перемога над підривом сільського господарства» відіграла цього року головну роль у забезпеченні населення продовольством і впровадженні системи, то зі звичайного людського погляду вона не має жодного стосунку до досягнень. Голод в Україні забрав мільйони людських життів в селі. З достовірних джерел відомо, що за офіційними оцінками, сім мільйонів жертв не становлять великої втрати, але це означає, що знищено четверту частину селянства, що навіть порівняно із жертвами світової війни є страшним числом. Ті, хто вижив, ще дуже ослаблені, щоб виконувати важку роботу. Серед сільського населення панує переконання, що радянська влада, хоча й не навмисне, спричинила голод, та все ж свідомо використала його як засіб для здійснення своїх планів, щоб зламати опір системі і подолати неприянь до колективістичних методів роботи. Голод взагалі офіційно заперечували, відмовляли у допомозі постраждалим районам, допомогу ж іноземних країн відхиляли як непотрібну, а якщо й приймали, то дуже неохоче. На партії лежить велика відповідальність. Поруч з технічними проблемами під час збирання врожаю зернових розгорілася внутрішньополітична боротьба, що засвідчила всю серйозність ситуації. Доведений до відчаю, народ шукав вихід зі скрутного становища, матеріального зuboжіння, розуміючи, що глибинні причини цього криються у помилках самої системи. Результат цієї боротьби між партією і народом знову засвідчив велику перевагу насильницьких методів держави, керованої партійною організацією, яка зважилася на мільйонні жертви, щоб остаточно утвердити комуністичну систему в селі. Чи вона справді досягла цієї мети, поки що не можна сказати. Власне, навіть якщо врожай приблизно на 20 % кращий, ніж минулого року, то він навряд чи гарантуватиме населенню заможне чи навіть мінімально забезпечене життя, тим більше що потреби держави у зернових за жодних обставин не зменшаться. За умови, що доведене до краю селянство більше не чинитиме спротиву й охоче перейде на нову систему, що в колективних господарствах буде запроваджено кращі методи роботи та забезпечено їх необхідною технікою, сільське господарство не убезпечене від інших ризиків, наприклад, неврожаю, що може позначитися на його становищі. Вже тепер через недостатній сніговий покрив і сильні морози врожай озимини перебуває під загрозою. Наразі можна тільки констатувати, що цього року Україна зібрала середній врожай, який, проте, кращий, ніж минулорічний. Забезпечення селян продуктами харчування,

принаймні тих членів колективів або одноосібників, яким за обробіток достатньо великої ділянки землі залишили частину врожаю, стало кращим. Забезпечення міст продуктами сільського господарства, навіть попри високі ціни, також помітно покращилося. Чи вистачить урожаю, щоб забезпечити населення продовольством, і наскільки його вистачить, залежить від того, яку частку врожаю залишили селянам, і як її буде розподілено, а також від того, чи неплатоспроможні, покинуті напризволяще через експропріацію землі й урожаю, розбудову промисловості та з інших причин верстви населення отримують роботу і зможуть претендувати на свій пай.

Промисловість

Стан промисловості в Україні цього року відносно стабільний з огляду на те, що головні зусилля було спрямовано на сільське господарство, а тут батіг п'ятирічки було послаблено. Про результати говорити поки що важко, тому що оприлюднено здебільшого лише попередні цифри, а не конкретні досягнення. Планові ж показники також не завжди можна точно визначити. Підсумки всього року ще невідомі, про це буде повідомлено пізніше. Темпи будівництва та переобладнання заводів знизилися значною мірою через брак грошей, валюти і будівельних матеріалів. Результати праці та робоча дисципліна далеко не найкращі. Реального прогресу можна чекати тільки в разі істотного поліпшення умов життя робітників, і не лише харчування, на якому позначилася цьогорічна криза продовольства, а й проживання, забезпечення одягом і товарами першої необхідності. Тільки високі показники легкої промисловості можуть переконати робітників і селян, що після всіх жертв і нестатків першої п'ятирічки радянська держава здатна задовольнити принаймні основні життєві потреби населення. Уряд вважає, що кризу у сільському господарстві подолано, а тому найближчим часом, з ухваленням другого п'ятирічного плану, необхідно знову прискорити темпи розвитку промисловості. У будь-якому разі перед цією галуззю стоять відповідальні завдання, що потребують термінового виконання. Вся продукція української промисловості порівняно з довоєнним періодом зросла в 3,8 разу, а за останні п'ять років – у 2,5 разу. Виробничі потужності важкої промисловості, на яку припадає 57,8% усього промислового сектору, порівняно з довоєнними роками зросли вчетверо, а легкої промисловості – втричі. Протягом першої п'ятирічки в українську промисловість інвестовано 5,3 мільярди карбованців, з них понад 4 мільярди – у важку промисловість. [...]

Deutsches Konsulat

Kiew, den 15. Januar 1934.

II. 4./J.Nr. 348.

3 Durchdrucke.

Mit sicherer Gelegenheit!

Inhalt: Politischer Jahresbericht 1933.

Deutsche Botschaft
MoskauI. Aussenpolitischer Teil.

Verhältnis zu Deutschland: Versteifung der offiziellen Atmosphäre. Wachsende Sympathien bei der Bevölkerung. Ablehnung durch Juden. Zwischenfälle. Deutsche feindliche Haltung der Presse. Keine vermehrten Schwierigkeiten in konsularischer Hinsicht. Lage der deutschen Staatsbürger heute noch günstiger als die der polnischen. Zukünftige Stellung Reichsdeutscher und Minderheitenpolitik. Kulturelle Entfremdung.

Verhältnis zu Polen: Misstrauen kaum verändert.

Besuche französischer Staatsmänner: Bei der Bevölkerung kein Gewinn für Frankreich.

Auswirkungen der Spannung im Fernen Osten.

II. Innerpolitischer Teil.

Innerpolitische Lage: Hungersnot bestimmt Haltung Regierung und Stimmung Bevölkerung. Verzweiflung und Erbitterung in Stadt und Land. Energetischer Kampf der Regierung um Ernte und Getreidebereitstellung. Passsystem.

Partei: Feststellung von Mängeln. Unzufriedenheit und Gleichgültigkeit bei Parteimasse. Scharfe Gegenmassregeln. Parteisäuberung. Politische Abteilungen. Krise bei Jungkommunisten.

Ukrainische Frage: Hungersnot verbreitet Kluft zwischen Moskau und Ukraine. Entsendung Postyschews. Kampf gegen Ukrainertum. Grossrussisch-kommunistischer Chauvinismus.

Minderheiten: Unerwünschte Verstärkung der ukrainischen Front. Massnahmen zu ihrer Schwächung. Isolierung von der Heimat. Propagandistische Bearbeitung.

Rechtswesen: Mildere Urteile bei Diebstahl staatlichen Eigentums. Härtere Justizpraxis bei Sabotage landwirtschaftlicher Kampagnen. Rückgang kriminellen Verbrechertums. Bewährung der Arbitragegerichte.

Bildungswesen: Gründung Kiewer Universität. Prüfungen in den Schulen. Deutsche Schule in Kiew versagt in deutscher Sprache.

Kirche

An

die Deutsche Botschaft

in Moskau.

A 39 e (Zus)

2.

Kirche: Keine Angriffe gegen Institution, aber Verfolgung der Geistlichen.
Gesundheitswesen: Starke Epidemien. Hungerschwemmungen. Hygienefeldzug in Kiew. Schlechte Ausbildung der Aerzte. Mangel an Aerzten und Medikamenten.
Schlussbemerkung: Trotz aller Schwierigkeiten keine unmittelbare Gefahr für Sowjetstaat.

I. Aussenpolitischen Teil.

Verhältnis zu Deutschland.

Die führenden Sowjetpolitiker haben vor der Welt als eine der wichtigsten Ursachen für die Verschlechterung der deutsch-sowjetischen Beziehungen im Jahre 1933 die angeblich zweideutige Haltung Deutschlands in der ukrainischen Frage bezeichnet. Rückwirkungen einer so begründeten Lage konnten daher in einem ukrainischen Amtsbezirk einer deutschen Vertretung nicht ausbleiben. Unverkennbar ist die Atmosphäre um das Konsulat steifer geworden. Die Beziehungen mit den amtlichen Stellen sind zwar sehr höflich und korrekt, gehen aber über den üblichen dienstlichen und gesellschaftlichen Rahmen nicht hinaus. Nur in einzelnen Fällen ist es gelungen, mit einflussreichen Persönlichkeiten einen engeren Kontakt herzustellen. Als Folge der gegen Deutschland geführten Pressetampagne, der Verhaftungen Deutschstämmiger und der Ueberwachung durch die G.P.U. ist die Zahl der Sowjetbürger, die es wagen, mit dem Konsulat Beziehungen zu unterhalten, immer geringer geworden. Im Gegensatz hierzu haben in breiten Schichten der Bevölkerung, und zwar nicht nur

der

3.

der ukrainischen und deutschstämmigen, sondern auch der russischen und sogar polnischen, die Sympathien für Deutschland seit dem Siege der nationalsozialistischen Bewegung stark zugenommen. Wenn es sich hierbei meist auch um solche Kreise handelt, die mit dem Sowjetsystem innerlich nichts gemein haben und daher unter den gegebenen Verhältnissen politisch einflusslos sind, so darf doch nicht verkannt werden, dass sie die absolute Mehrheit des Volkes darstellen. Eine Sonderstellung nimmt die verhältnismässig grosse und -durch ihre zahlreichen Vertreter in Partei und Behörden- einflussreiche jüdische Minderheit ein. Sie steht dem neuen Deutschland mit Hass gegenüber und muss nach der nationalsozialistischen Erhebung mehr denn je als treue Gefolgschaft der Sowjetmacht gelten.

Leider hat es auch im Berichtsjahr nicht an bedauerlichen Zwischenfällen antideutschen Charakters gefehlt, wie sie allerdings -kaum weniger ernst- auch zu Zeiten bester deutsch-russischer Beziehungen vorgekommen sind.

Im einzelnen handelt es sich um folgende, aus der diesseitigen Berichterstattung bekannte Tatbestände:

Verbreitung eines Hetzplakates, durch das die deutschen Reichsfarben und Hoheitszeichen herabgesetzt wurden (Mai 1933); - Verächtlichmachung des Herrn

Reichs-

4.

Reichskanzlers durch eine bösertige, von demonstrierenden Rotarmisten getragene Karrikatur (1. September 1933); -provokatorisch wirkende Anbringung eines deutschfeindlichen Plakates an einem beherrschenden Hause gegenüber dem Konsulat (September 1933). -

In den genannten Fällen, die wohl in erster Linie innerpolitischen Bedürfnissen entsprungen sein dürften, haben die deutscherseits unternommenen Protestschritte schliesslich formell und praktisch zu einer Erledigung im Sinne unserer Beschwerden geführt.

Die Haltung der im Amtsbezirk erscheinenden Zeitungen entsprach derjenigen der hauptstädtischen Presse. Sie war ausgesprochen deutschfeindlich. Einer eigenen Stellungnahme haben sich die örtlichen Blätter -abgesehen von verschiedenen gehässigen Karrikaturen- im allgemeinen enthalten. Sie beschränkten sich vielmehr darauf, Auszüge aus Artikeln und Korrespondenzen abzudrucken, die in Moskau oder Charkow redigiert worden sind. Den Höhepunkt erreichte die Hetzkampagne während des Reichstagsbrandprozesses -aber auch hier in genauer Anlehnung an die entsprechenden Veröffentlichungen der grossen offiziellen Presseorgane.

Unbeschadet der oben skizzierten Grundstimmung muss indessen festgestellt werden, dass über das gewohnte Mass hinausgehende besondere Schwierigkeiten für die konsularische Tätigkeit dieser Behörde im Jahre 1933 nicht eingetreten sind. Die Sowjetstellen haben in einer Anzahl von Einzelfällen sogar mehr Verständ-

5.

nis und Entgegenkommen bewiesen, als nach der üblichen Praxis erwartet werden konnte. Dass es schwer und oft unmöglich ist, den Reichsdeutschen die ihnen nach den Verträgen zustehenden Rechte in vollem Umfange zu gewährleisten, ist eine altbekannte Erscheinung. Es ist in dieser Hinsicht aber nicht schlechter geworden als es schon in früheren Jahren gewesen ist. Gewiss will es hier zu Lande nichts bedeuten, dass die Reichsdeutschen von den Sowjetbehörden rücksichtsvoller behandelt werden, als ihre eigenen Staatsangehörigen; - bemerkenswerter ist schon, dass man auch heute noch mit unseren Landsleuten glimpflicher umgeht, als z.B. mit den polnischen Staatsbürgern. Dies mag seine Erklärung zum Teil darin finden, dass anscheinend von den Zentralstellen grundsätzliche Weisungen für eine verschärfte Verwaltungspraxis gegenüber deutschen Reichsangehörigen bisher nicht erlassen worden sind. Ausserdem ist offenbar bei vielen mittleren und unteren Sowjetinstanzen in diesem Grenzbezirk - vorausgesetzt, dass es sich nicht um jüdische Amtsträger handelt - die Erinnerung an die guten deutsch-russischen, ebenso wie an die schlechten polnisch-russischen Beziehungen noch so lebendig, dass sie einstweilen die derzeitige Lage noch für eine vorübergehende Erscheinung halten.

Die vorstehenden Feststellungen sollen nicht die Bedeutung der fortgesetzt notwendigen Beschwerden über die allgemeinen Verwaltungsmethoden der Sowjetbehörden gegenüber Reichsdeutschen, wie z.B. rigorese Steuer-

forderungen

6.

forderungen, die Behandlung der Staatsangehörigkeitsfragen, Heranziehung zu Spanndiensten, Zwang zur Zeichnung von Staatsanleihen usw. entkräften. Sie werden vielmehr nur getroffen, um darzulegen, dass es sich die zahlreichen Uebergriffe unter den hiesigen Verhältnissen nicht als charakteristisch für eine veränderte politische Einstellung angesehen werden können.

Verhaftungen von Reichsdeutschen sind im Jahre 1933 im verhältnismässig geringer Anzahl erfolgt. Bis auf Emil Preuss, der zur Zeit seine Strafe für ein im Jahre 1932 begangenes politisches Vergehen verbüsst, sind innerhalb des Amtsbezirks zur Zeit keine Reichsdeutschen, deren Staatsangehörigkeit einwandfrei feststeht, der Freiheit beraubt. Der Fall Adolf Endert, der allerdings einen ungewöhnlichen Rechts- und Vertragsbruch der Sowjetbehörden darstellt, gehört zur Zeit nicht zur Zuständigkeit des Konsulats.

Wie sich die Lage der Reichsdeutschen des Amtsbezirks weiter gestalten wird, ist heute nicht abzusehen. Sie wird ganz abgesehen von der allgemeinen Gestaltung der deutsch-sowjetischen Beziehungen künftig nicht ganz von der Politik zu trennen sein, die jetzt in Bezug auf die deutsche Minderheit betrieben wird. Das Deutschthum im Lande gilt heute als ein unbequemes Element. Mit Beunruhigung verfolgen Partei und Regierung die Wiedererstarkung der Volksverbundenheit zwischen den deutschstämmigen Sowjetbürgern und Deutschland. Ueber die Bedeutung, die hierbei dem Hilfswerk

„Brüder in

7.

„Brüder in Not“ zukommt, hat das Konsulat an anderer Stelle berichtet. Die wachsenden Sympathien des infolge seiner individualistischen Einstellung ohnehin „konterrevolutionären“ wölnynischen Deutschtums zu dem Nationalsozialismus und seinem Führer müssen den bolschewistischen Machthabern ein Dorn im Auge sein. Sie streben daher danach, die seelischen und materiellen Beziehungen der Deutschstämmigen mit dem Reiche zu lockern. In den letzten Wochen ist im Amtsbezirk deutlich eine Verschärfung der Propaganda gegen das bisher nur widerwillig geduldete, aber immerhin nicht wesentlich behinderte Hilfswerk „Brüder in Not“ festzustellen. Massnahmen gegen die geistigen Führer des hiesigen Deutschtums (Geistliche, Küster, Lehrer usw.) und eine hemmungslose Greuelpropaganda gegen unseren nationalsozialistischen Staat gehen Hand in Hand mit der Verteilung von Brotgetreide an solche deutsche Bauern, die freiwillig auf die „Hitlerspende“ verzichten. Daneben wird ganz allgemein den notleidenden deutschen Kolonisten für das Frühjahr eine Sonderhilfe in Aussicht gestellt. Wenn diese Zusage eingehalten wird, so wäre dies ^{indirekt} ein bedeutender Erfolg der deutschen Hilfsorganisation. Die Sympathien der deutschstämmigen Bevölkerung werden sich die bolschewistischen Führer trotzdem nicht erobern. Sie bleiben bei Deutschland, das ihnen allein in der allerschlimmsten Not geholfen hat.

Die Sowjetstellen sehen die Reichsdeutschen nun

vielfach

8.

vielfach -leider keineswegs immer zu Recht- als Stützpunkte des hiesigen Deutschtums und als Verbindungsleute mit der Heimat an und wollen daher offensichtlich ihre Zahl und damit ihre Einflussmöglichkeiten im Lande herabmindern. Eine an sich erfreuliche Folge dieses Wunsches ist eine in letzter Zeit feststellbare Beschleunigung bei der Erteilung der Ausreisevisen. Es werden aber auch andere Methoden angewandt, wie z.B. Ablehnung der Anerkennung als Reichsdeutsche, die strengere Forderung sofortiger Ausreise der aus der Sowjetstaatsangehörigkeit entlassenen Ehefrauen usw.

Folgen der Entwicklung der deutsch-russischen Beziehungen machen sich auch in kultureller Hinsicht bemerkbar. Während bisher in der wissenschaftlichen Welt Deutsch die führende Fremdsprache war, wird sie heute planmässig zu Gunsten der französischen und englischen Sprache zurückgedrängt. Zur Verbreitung im Auslande bestimmter Arbeiten der Akademie der Wissenschaften in Kiew, die früher fast ausschliesslich in deutscher Sprache erschienen, werden jetzt in zunehmendem Masse in Englisch und Französisch veröffentlicht. Im Linguistischen Institut, im Landwirtschaftlichen Institut, wie auch innerhalb der Roten Armee wird der Erlernung der deutschen Sprache eine geringere Bedeutung beigemessen als früher. Auch die privaten Deutschlehrer klagen, dass sich die Zahl ihrer Schüler, zumal solcher, die in Sowjetdiensten stehen, im letzten Jahr

stark

9.

stark vermindert hat.

Auf dem Gebiet der Kunst sind ähnliche Erscheinungen bisher nicht festzustellen. Als einziger ausländischer **Gastdirigent** hat der reichsdeutsche Kapellmeister Sebastian im Mai und Juni v.J. mit beachtlichem Erfolg eine Anzahl von Konzerten in Kiew veranstaltet. Wie in der vorigen Saison so steht auch in der diesjährigen eine durchaus annehmbare Inszenierung von „Lohengrin“ auf dem Spielplan der Kiewer Oper. Im übrigen werden — ebenso wie im vorigen Jahr — weder deutsche Theaterstücke noch deutsche Opern, bis auf „Kabale und Liebe“ in tendenziöser Aufmachung, aufgeführt.

Verhältnis zu
Polen.

Eine Vergleichsmöglichkeit für die Lage anderer Länder und ihre Vertretungen bietet in Kiew nur das Polnische Konsulat. Trotz der Besserung der offiziellen Beziehungen zwischen Moskau und Warschau ist, wie bereits erwähnt, die allgemeine rechtliche Lage der polnischen Staatsbürger in diesem Amtsbezirk — sehr zum Leidwesen meines polnischen Kollegen — nicht günstiger geworden. Auch wird die polnische Minderheit bestimmt nicht weniger bedrückt als die deutsche. Beispielsweise sind bisher mehr polnische als deutsche Staatsangehörige und auch eine grössere Anzahl Sowjetbürger polnischer Nationalität als solche deutschen Stammes verhaftet worden. Die geographische Lage des Amtsbezirks und seine politische Entwicklung bringen es mit sich, dass bei den örtlichen Behörden immer noch ein beson-

deres

10.

deres Misstrauen gegen Polen besteht, das in diesem Falle auch von einem nicht geringen Teil der ukrainischen Bevölkerung geteilt wird.

Besuch französischer Staatsmänner.

Der Besuch des ehemaligen französischen Ministerpräsidenten Herriot und des französischen Luftfahrtministers Pierre Cot im August und September v. J. gaben den hiesigen Behörden und der Presse Gelegenheit, die politische Annäherung an Frankreich demonstrativ hervorzuheben. Bei der Bevölkerung hat Frankreich indessen durch das Auftreten seiner beiden Staatsmänner nicht an Sympathien gewonnen. Die begeisterten Worte, die beide Herren für die bolschewistischen Errungenschaften in der Ukraine fanden und die der tatsächlichen Lage Hohn sprachen, hatten vielmehr das Gegenteil zur Folge.

Auswirkungen der Spannung im Fernen Osten.

Die Spannungen zwischen der Sowjetunion und Japan wirkten sich im Amtsbezirk insofern aus, als im Herbst v. J. Truppenteile der Roten Armee nach dem Fernen Osten abtransportiert worden sind. Die zurückgebliebenen Formationen, die bei der Parade am 7. November in Erscheinung traten, machen einen mässigen Eindruck. Seit November v. J. wird ferner die hiesige Maschinenfabrik „Bolschewik“, der in erster Linie die Ausrüstung der Zuckerfabriken obliegt, in grösserem Umfange mit der Herstellung chemischer Apparate für Rüstungszwecke befasst. — Auch haben eine Anzahl Kiewer Aerzte Gestellungsbefehl nach dem Fernen Osten erhalten.

II. Innerpolitischer Teil.

Innerpolitische Lage.

Die innerpolitische Lage im Amtsbezirk stand

im

11.

im Zeichen der Hungersnot, die in den drei Gebieten Kiew, Tschernigow und Winnitza mit rund 12 Millionen Einwohnern nach vorsichtiger Schätzung etwa 2½ Millionen dahingerafft hat. Haltung und Stimmung der Bevölkerung wurden ebenso wie die Massnahmen der Partei- und Verwaltungsstellen entscheidend von der Katastrophe beeinflusst. Für die Sowjetmacht kam es darauf an, eine Wiederholung der folgenschweren Missernte von 1932 und damit die Gefahr ernster Erschütterungen für den Sowjetstaat zu vermeiden. Eine solche Gefahr war abgesehen von dem dann wohl besiegelten Zusammenbruch der Sozialisierungspolitik auf dem Lande gegeben, wenn es ein zweites Mal nicht gelang, die Ernährung der Arbeiterschaft einigermaßen sicherzustellen. Nicht nur bei den Bauern hatten Hunger und Not einen Zustand der Verzweiflung geschaffen, - auch die der Sowjetmacht politisch wichtigeren Arbeiter waren infolge schlechter Ernährung, verspäteter und unzureichender Bezahlung, überhaupt durch Entbehrungen jeder Art tief erbittert. Auf dem Lande wurden die Zusagen der Regierung, dass die staatlichen Organe über die schon zu Beginn des Jahres fest verordneten Normen hinaus kein Getreide beanspruchen und Gegenpläne der Lokalbehörden nicht dulden würden, nach allen Enttäuschungen nicht mehr geglaubt. Vielfach wünschte die Bevölkerung sogar eine Verschärfung der Katastrophe, von der sie einen baldigen Sturz der Bolschewistenherrschaft

12.

herrschaft erhoffte.

Wenn die Staatsgewalt aus Menschen in dieser Geistesverfassung – physisch und seelisch geschwächte – grösste Arbeitsleistungen herauspressen wollte und musste, um die Ernte zu sichern, so konnte die Lösung dieser Aufgabe nur durch Kampf versucht werden. Auf dem Dorfe hatten ihn in erster Linie die bei den Motoren- und Traktorenstationen eingerichteten „Politischen Abteilungen“ zu führen, die sich hierbei unbestreitbare Verdienste um die Sowjetmacht erworben haben. Diese aus G.P.U.-Agenten, Agitatoren und ländlichen Aktivisten zusammengesetzten Abteilungen, zwangen mit allen staatlichen Machtmitteln die Bauern – fast ohne Entschädigung – zur Arbeit und Getreideablieferung. Besonders bedrückt wurden die Einzelbauern, denen es während der Hungersnot verhältnismässig besser ging als den Kolchosbauern, – ein Umstand, der in den zu 40% mit Einzelwirtschaften durchsetzten Gebieten des Amtsbezirks allzudeutlich gegen die Sozialisierungspolitik sprach. Die Einzelbauern mussten neben der Bearbeitung ihres eigenen Landes auch noch mit Pferd und Fuhrwerk auf den Kolchosgütern helfen. Erkennbarer oder auch nur vermuteter Widerstand wurde mit Enteignung, Verschickung oder Verhaftung, in einzelnen Fällen auch mit Erschiessung geahndet. In den Städten wurden zu Zehntausenden die Arbeiter und die übrige Bevölkerung – ohne Rücksicht auf Berufspflichten und Eignung – genötigt, sich „freiwillig“ – unter schlechtesten Unterkunfts- und

13.

Verpflegungsbedingungen sowie von den Bauern mit Misstrauen und Ablehnung empfangen- an den Erntearbeiten zu beteiligen. Weigerung hatte Verlust der Arbeitsstelle, bzw. Versagung des Passes und damit Aussiedlung zur Folge. Die bei einem solchen Fronsystem unvermeidliche Verschärfung der antisowjetischen Stimmung musste dabei in Kauf genommen werden. Sie kam neben einem überall anwachsenden Antisemitismus in zahlreichen Gewaltakten der Bauern zum Ausdruck, die soweit gingen, Massenquartiere der städtischen Landhelfer nachts in Brand zu stecken.

Seit dem Abschluss der Bereitstellungskampagne hat der behördliche Druck auf die Landbevölkerung nachgelassen. Die Regierung hat es durch ihr System der Getreideverteilung erreicht, dass es heute dem Kolchosbauern -wenn auch bestimmt nicht gut- so doch immerhin etwas besser geht als den schwer leidenden Einzelbauern. Das bedeutet gerade im Amtsbezirk eine innerpolitische Stärkung der Sowjetmacht. Durch die nach der Ernte möglich gewordene bessere Versorgung der Städte mit Lebensmitteln ist auch dort eine gewisse Beruhigung der Stimmung eingetreten.

Neben dem oben geschilderten Kampf um die Ernte und die Bereitstellung treten im Berichtsjahr die anderen -an sich keineswegs unwichtigen- innerpolitischen Verwaltungsmassnahmen an den zweiten Platz. Hier sind n.a. die Neubesiedlung entvölkerter Ortschaften

im

14.

im Südbezirk des Kiewer Gebiets, die erfolglos versuchte Absperrung der Städte gegen den Zustrom hungriger und sterbender Bauern und Kinder, vor allem aber die Durchführung des Passsystems zu nennen.

Letzteres richtete sich vornehmlich gegen kriminelle Verbrecher, Spekulanten, politisch unzuverlässige Elemente und Leute ohne Beruf. Es wurde im übrigen milder gehandhabt als zu erwarten war. Schwierigkeiten konnten durch Bestechung der Beamten – die Preise schwankten zwischen 500 – 700 Rbl. pro Pass – verhältnismässig leicht überwunden werden.

Partei.

Wenn es der Sowjetgewalt schliesslich gelungen ist, trotz der grossen Schwierigkeiten das für ihre Zwecke geforderte Getreide beizutreiben, – allerdings um den Preis der Vernichtung zahlloser Existenzen – so dankt sie dies der Energie, mit der die Partei ihrem Willen in den eigenen Reihen und damit auch in allen staatlichen Stellen Geltung verschafft hat. In den offiziellen Berichten über die gegenwärtig stattfindenden örtlichen Parteikonferenzen, werden die Mängel in der Partei mit den z.Zt. modernen Schlagworten gekennzeichnet. So sollen auch noch im Berichtsjahre zahlreiche "Trotzkisten" in Behörden, kulturellen Instituten und wirtschaftlichen Unternehmungen organisierte Schädlingarbeit geleistet haben. Entsprechend der Resolution des Novemberplenums des ZKK der ukrainischen kommunistischen Partei wird jetzt auch für

den

15.

den Amtsbezirk das Vorhandensein "deutscher und polnischer faschistischer Agenturen" und "ukrainischer Nationalisten" innerhalb der Partei festgestellt. Letztere hätten sich insbesondere in wissenschaftliche Institute eingeschlichen, wobei neben der Akademie der Wissenschaften auch die Universität in Kiew erwähnt wird. Die Parteiorganisationen bekennen sich schuldig, durch eine ungenügende Kontrolle ihrer Mitglieder konterrevolutionäre Erscheinungen geduldet und dadurch ihre Entwicklung begünstigt zu haben. In Wirklichkeit wird m.E. mit dieser "Selbstkritik" nur ein Zustand allgemeiner Unzufriedenheit, Gleichgültigkeit und bisweilen grotesker Verantwortungsscheu umschrieben, der sich in der Partei breitgemacht hat; - ein Zustand, gleichermassen hervorgerufen durch Enttäuschung und Entbehrungen wie auch durch das berechtigte Gefühl persönlicher Unsicherheit. Es dürfte wohl kaum eine Staatsanwaltschaft in den ländlichen Rayons des Amtsbezirks geben, die nicht mit Anschlägen der Bauern auf das Leben von Sowjetfunktionären befasst war oder ist. Selbst in Kiew sind in den letzten Wochen zwei G.P.U.-Beamate nachts aus dem Hinterhalt von unbekannten Tätern erschossen worden.

Nur ausserordentliche Massnahmen konnten den innerlich geschwächten Partei- und Sowjetapparat für die Getreideschlacht mobilisieren. Dies geschah einmal durch eine weitere Ausgestaltung des Wettbewerbs- und

Stoss-

16.

Stossbrigadensystems, die Entsendung von Tausenden erprobter Parteimitglieder auf das Land, die Einrichtung der schon erwähnten "Politischen Abteilungen", vor allem aber durch rücksichtslose Ausmerzung der als unzuverlässig erkannten Elemente. Für die Masse der Parteimitglieder war dies Durchgreifen eine deutliche Warnung. Furcht vor Strafe und Diffamierung dürften bei vielen Funktionären jedenfalls mehr als Ueberzeugung und Gewissen der Anlass zu einer ernsteren Pflichterfüllung gewesen sein. Auf dem Verwaltungswege wurden zahlreiche Beamte, darunter allein die Vorsitzenden von etwa 130 Rayonexekutivkomitees und Stadträten des Amtsbezirks wegen dienstlicher Verfehlungen oder "opportunistischen" Verhaltens von ihrem Posten entfernt und zum Teil verhaftet. Ebenso wurde in der Parteilinie die Säuberung seit dem Frühjahr mit ständig zunehmender Energie durchgeführt. Ihr fielen im Amtsbezirk u.a. etwa 120 Sekretäre von Rayon-Partei-Komitees, d.h. 60% aller vorhandenen, und rund 70 Vorsitzende von Rayon-Kontrollkommissionen zum Opfer.

Wenn sich die Parteiführung auch stark genug erwiesen hat, um im entscheidenden Augenblick den passiven Widerstand ihrer Mitglieder zu brechen, so ist damit noch nicht eine Beseitigung des Krisenzustandes erreicht. Sie kann n.E. nur dann erwartet werden, wenn die Erfolge des sozialistischen Aufbaus nicht nur in der Statistik, sondern auch in dem Lebensniveau der

breiten

17.

breiten Massen zum Ausdruck kommen, deren Entbehrungen -soweit der Amtsbezirk in Frage kommt- von Jahr zu Jahr grösser geworden sind.

Ein Beweis für das Sinken des Vertrauens zu der kommunistischen Partei ist nicht zuletzt auch der starke Rückgang der Jungkommunistenbewegung, deren Mitgliederzahl z.B. in Kiew von 9600 im Jahre 1928 auf 2600 im Berichtsjahre zurückgegangen ist. Die Jugend beweist immer seltener den Idealismus, die gefährlichen und verantwortungsvollen Pflichten eines Kommunisten auf sich zu nehmen, nade. Ihr entsprechende Vorteile nicht mehr geboten werden.

Ukrainische Frage.

Auch die Entwicklung der ukrainischen Frage kann im Berichtsjahr nur im Zusammenhang mit der Hungersnot beurteilt werden. Durch diese Katastrophe, für die das Volk die Moskauer Politik verantwortlich machte, musste die tiefe Kluft zwischen den nach Selbständigkeit dringenden Ukrainern und dem Moskauer Unitarismus naturgemäss noch grösser werden. Charakteristisch für die Stimmung in der Bevölkerung ist die weit verbreitete Ansicht, die Sowjetregierung habe die Ausbreitung der Hungersnot gefördert, um die Ukrainer auf die Knie zu zwingen. Die von einzelnen Kommunisten häufig gehörte zynische Bemerkung: "Die Hungernden fürchten wir nicht, die Satten sind uns gefährlich!" mag -auch wenn sie der Ansicht der Parteileitung kaum entsprechen dürfte- dazu beigetragen haben, dieses Gefühl zu verstärken.

In

In Moskau hatte man die Spannung der Lage erkannt und sie durch die Behauptung deutscher und polnischer Bestrebungen nach Lostrennung der Ukraine noch künstlich vergrössert. Immerhin war es richtig, dass den Ukrainern seit dem Umschwung in Deutschland die Aussicht auf Befreiung näher gerückt schien. Diese ohne deutsches Zutun neu auflebenden Hoffnungen waren für die Sowjetmacht politisch nicht ungefährlich. Hinzu kam, dass die ukrainische kommunistische Partei nicht nur bei der Durchführung der Agrarpolitik versagt hatte, sondern es auch an der von Moskau verlangten Energie im Kampf gegen die ukrainischen – als chauvinistisch bezeichneten – Neigungen in den eigenen Reihen und im Lande fehlen liess. Nicht mit Unrecht sah die höchste Parteispitze in der schwierigen Wirtschafts- und Ernährungslage einen fruchtbaren Boden für eine nationalukrainische Entwicklung.

Der Mann, der diese Gefahren bannen sollte, war Postyschew, der mit unbeschränkten Vollmachten nach Charkow entsandte Vertrauensmann Stalin's. Durch die bereits erwähnten Massnahmen innerhalb der Partei schuf er auch die Voraussetzungen zum Angriff gegen die ukrainische Front. Das Signal war die Absetzung des Bildungskommissars Skrypnik, der von jeher als Vertreter einer betont ukrainischen kommunistischen Richtung galt. Ihm folgten neben höchsten Beamten der Charkower Zentralstellen auch führende Persönlichkeiten in der Provinz. Im Amtsbezirk verloren Professoren der Akademie der Wissenschaften und der Kiewer Uni-
versität

19.

versität, die Direktoren des Linguistischen Instituts und des Kiewer Kino-Lehrkombinats, Schulleiter, zahlreiche Arbeiter der "Bildungsfront" und Beamte ihre Stellungen und teilweise auch die Freiheit. Ihnen allen wurde der Vorwurf gemacht, durch Züchtung eines ukrainischen Chauvinismus - sei es in Sprache, Wissenschaft und Literatur, sei es durch Verwaltungsanordnungen - der Konterrevolution in die Hände gearbeitet zu haben. Man deckte geheime Organisationen mit angeblichen Verbindungen zu dem "deutschen und polnischen Faschismus" auf, wobei die G.P.U. wieder einmal ihre Begabung für die Konstruktion hochverräterischer Umtriebe beweisen konnte. Soweit der Amtsbezirk in Frage kommt, ist von Kossior in seiner Rede vor dem ZK und der ZKK der ukrainischen kommunistischen Partei namentlich nur der Leiter der Kulturpropaganda im Tschernigower Gebiet, Skarbek, genannt worden, der gestanden haben soll, seit mehr als 10 Jahren Leiter der "Polnischen Militärorganisation" in der Sowjetukraine gewesen zu sein. Man wird den Enthüllungen über die sogenannten Organisationen skeptisch gegenüber stehen müssen. Sie sollen wohl in erster Linie als Abschreckungsmanöver gegen jede ukrainische Tendenz dienen und dem Volk die verschärfte Wachsamkeit der G.P.U. vor Augen führen. Eine neue Phase des Kampfes gegen das Ukrainertum ist mit den bekannten November-Beschlüssen der höchsten Charkower Parteistellen eingeleitet worden.

20.

worden. Wenn hierin neben dem "ukrainischen Chauvinismus" auch die Gefahr des "grossrussischen Chauvinismus" erwähnt wird, so ist dies wohl nur als eine theoretische Konzession an die ukrainischen Massen zu werten. In Wirklichkeit ist ein sich dauernd verstärkender "grossrussisch-kommunistischer Chauvinismus" die gegenwärtige Richtschnur für die Sowjetpolitik in der Ukraine.

Minderheiten.

Die Stellung der Minderheiten im Amtsbezirk ist bereits im aussenpolitischen Teil behandelt worden. Hier soll nur noch auf ihre Bedeutung für die ukrainische Frage hingewiesen werden. Mit der überwiegenden Mehrheit der Ukrainer verbindet die deutsche und polnische Minderheit die gemeinsame Sehnsucht nach Befreiung von der Bolschewistenherrschaft. Während bei den Deutschen dieser Wunsch wirtschaftliche, weltanschauliche und im Volkstum liegende kulturelle Gründe hat, kommt bei den Polen noch das Bestreben nach einer politischen Vereinigung mit ihrem Stammlande hinzu. Die von selbst gegebenen Verbindungen der Minderheiten mit ihrer Heimat, bringen es mit sich, dass sie selbstbewusster und zielstrebigter als die Masse des ukrainischen Volkes sind. Schon das Beispiel, das sie in ihrer nationalen Geschlossenheit und -zumal die Deutschen- in ihrem Festhalten an dem wirtschaftlichen Individualismus, den Ukrainern geben, ist für das Sowjetsystem unerwünscht. Ganz abgesehen davon fürchtet

man.

21.

man, dass die Minderheiten in Falle einer ernsteren ukrainischen Freiheitsbewegung zum mindesten als eine besonders aktive Hilfstuppe, wenn nicht sogar als Vortruppe in Erscheinung treten werden. Das Ziel der Sowjetpolitik ist daher -wie schon erwähnt- eine Herabminderung ihrer politischen Bedeutung durch eine möglichst weitgehende Isolierung von der Heimat und Beseitigung ihrer geistigen Führung. Daneben soll mit vermehrter Energie versucht werden -nötigenfalls auch durch wirtschaftliche Zugeständnisse- die Minderheiten in marxistisch-internationalem Sinne propagandistisch zu bearbeiten; Bemühungen, die aber nach meiner Ueberzeugung kaum zu einem Erfolge führen werden.

Rechtswesen.

In den ersten 5 Monaten des Jahres 1933 lag der Schwerpunkt der Tätigkeit der Gerichtsbehörden in der Verfolgung von Verbrechen gegen das Gesetz über den Schutz des staatlichen Eigentums vom 7. August 1932. Die Urteile waren ausserordentlich streng, Freiheitsstrafen bis zu 10 Jahren für Veruntreuungen geringfügiger Art keine Seltenheit. Auf Grund eines von Stalin und Molotow unterzeichneten Geheimbefehls vom 8. Mai v. J. wurde die Rechtsprechung auf diesem Gebiet erheblich milder. Etwa 2/3 der früheren Urteile wurden ganz aufgehoben oder wesentlich revidiert. Dafür beschäftigten sich die Gerichte nunmehr besonders mit Verfehlungen und Sabotageakten im Zusammenhang mit den landwirtschaftlichen Kämpfen und der Bereitstellung.

Die

22.

Die Zahl der eigentlichen kriminellen Verbrechen (Diebstahl, Banditentum usw.) ist, angeblich infolge der Einführung des Passsystems, besonders in den Städten stark zurückgegangen.

Im Verwaltungsstreitverfahren sollen sich die im Berichtsjahr neu eingeführten Arbitragegerichte zur Schlichtung von Streitfällen zwischen staatlichen Organisationen sehr bewährt haben. Auch bei schwieriger Rechtslage sei es im allgemeinen gelungen, innerhalb von 12 Tagen die Urteile zu verkünden.

Bildungswesen. Als wichtigstes Ereignis auf dem Gebiet der Bildungsfront ist die neue Gründung der Universität in Kiew zu erwähnen, die aus 6 Fakultäten besteht und ca. 900 Studenten betreut. Ihre Immatrikulierung wird von dem Ergebnis einer wissenschaftlichen Prüfung abhängig gemacht. Obwohl ihre Tätigkeit erst am 1. September v.J. begonnen hat, ist die Universität bereits Gegenstand heftiger kommunistischer Kritik geworden und – wie schon erwähnt – von der Parteisäuberung nicht verschont geblieben. Die Partei hat bei ihren Arbeiten eine strenge marxistische Linie vermisst und ukrainische Tendenzen festgestellt. Erwähnt sei dabei nur, dass die Vorlesungen zum grössten Teil in russischer Sprache und nur vereinzelt in der ukrainischen gehalten werden.

In den Schulen sind im Jahre 1933 zum ersten Male Prüfungen abgehalten worden. Während in den ersten sechs Jahrgängen eine Wiederholung gestattet ist, hat

ein

23.

ein Versagen nach dem Besuch der 7.Klasse Entlassung zur Folge. Angeblich ist geplant, in die 8.Klasse in Zukunft nur noch Kinder von Arbeitern aufzunehmen. Die Einführung einer 9.Klasse in der Deutschen Schule in Kiew, deren Leiter übrigens wegen angeblicher ukrainischer Untriebe verhaftet ist, soll zu Beginn des nächsten Schuljahres erfolgen. Die mangelhafte Pflege der deutschen Sprache in der genannten Schule hat unlängst Anlass zu einer Protestversammlung der Elternschaft gegeben. Der Grund für diesen Zustand liegt daran, dass die Lehrkräfte nicht nach ihren Kenntnissen, sondern nur nach ihrer Ideologie ausgewählt werden. So ist es auch zu erklären, dass einem reichsdeutschen kommunistischen Schlosser, der selbst kein einwandfreies Deutsch spricht, der Unterricht in wichtigen Fächern anvertraut werden konnte. - Auf dem Lande leidet der Schulbesuch in diesem Winter stark unter dem Mangel an Bekleidung und Schuhzeug für die Kinder.

Kirche.

Die antireligiöse Propaganda hat im Berichtsjahre nachgelassen. Auch sind die Kirchen als solche behördlichen Eingriffen im allgemeinen nicht ausgesetzt gewesen. Die Weihnachtsfeiern wurden nicht gestört, sogar der Verkauf von Christbäumen stillschweigend geduldet. Dagegen haben die Verfolgungen von Geistlichen und Kirchenangestellten nicht aufgehört. Von drei evangelischen Geistlichen sind im Amtsbezirk einer, von vier katholischen zwei, darunter der Pfarrer der Kiewer Kirche

che

24.

che, verhaftet worden. Den in Freiheit befindlichen beiden evangelischen Pastoren liegt zur Zeit die Seelsorge für etwa 60000 Menschen ob. Die sicher nicht geringe Zahl der festgenommenen orthodoxen Priester konnte nicht festgestellt werden. Als erfreuliche Erscheinung muss der grosse Aufschwung erwähnt werden, den die Kiewer evangelische Gemeinde unter ihrem vorbildlichen neuen Geistlichen, dem Pastor Götting genommen hat.

Gesundheitswesen.

Die Hungersnot hatte im Jahre 1933 im Amtsbezirk die Ausbreitung einer Flecktyphusepidemie zur Folge, wie sie hier in einem solchen Ausmass bisher nicht erlebt worden ist. Die Höchstziffer der Krankheitsfälle lag in den Monaten Juni, Juli, August und Oktober. Es gab Tage, an denen bis zu 200 Flecktyphuskranken in die Hospitäler eingeliefert wurden. Durchschnittlich wurden täglich etwa 100 Erkrankungen gemeldet. Todesfälle trafen bei 20% der Erkrankten ein, darunter auch bei zwei Reichsdeutschen. Seit November flaut die Epidemie ab. Zur Zeit erkranken in Kiew täglich nur 8 bis 10 Personen.

Wie in jeder Jahre waren im Sommer auch Bauchtyphus und besonders Ruhr stark und in bösartiger Form verbreitet.

Unzählbar waren Hungerschwellungen, die auch jetzt wieder vom Lande gemeldet werden. Nur ein geringer Teil der Erkrankten konnte ärztlich versorgt werden.

An die Aerzteschaft und das Sanitätspersonal

25.

wurden in Stadt und Land ungewöhnliche Anforderungen gestellt. In den Sommermonaten reisten Sanitätsexpeditionen von Ort zu Ort, um nach Möglichkeit zu helfen. Auch gegenwärtig wird in Kiew unter der sehr energischen Leitung des Stellvertretenden Vorsitzenden des Stadtrats, der selbst Mediziner ist, eine Kampagne für hygienische Zustände in den Privatwohnungen geführt.

Sehr schlecht ist es nach wie vor mit der Zahl und der Ausbildung der Aerzte bestellt, die trotz besten Willens schweren Epidemien ziemlich machtlos gegenüberstehen. Angesichts der unzureichenden Bezahlung der Aerzte, die weniger als die Hälfte der tarifmässigen Bezahlung eines Ingenieurs erhalten, ist das Interesse für das medizinische Studium sehr gering. Der Bedarf ist dabei so gross, dass seit einigen Wochen in Kiew Schnellkurse zur Ausbildung von Apothekern zu Aerzten abgehalten werden. Erschwerend für die Bekämpfung von Krankheiten ist ferner der Mangel an Medikamenten und Instrumenten und der veraltete Zustand der Krankenhäuser. Als charakteristisch für die »Unsentimentalität« im sozialistischen Staat sei erwähnt, dass einige wichtige ausländische Medikamente hier nur noch in den Torgsgeschäften, die neuerdings eine Apothekerabteilung eingerichtet haben, gekauft werden können.

Schlussbemerkung.

Zusammenfassend darf festgestellt werden, dass die Sowjetregierung im Amtsbezirk mit ausserordentlichen Schwierigkeiten zu kämpfen hatte und dass

auch

26.

auch heute noch auf allen innerpolitischen Gebieten ernste Krisenerscheinungen vorhanden sind. Trotzdem gibt es hier zur Zeit keine Anzeichen dafür, dass diese Lage eine unmittelbare Gefahr für den Bestand des Systems bedeutet, wenigstens solange nicht, wie die Arbeiterschaft vor unmittelbarem Hunger geschützt werden kann. Im ganzen steht einer energischen und rücksichtslosen Staatsführung, die im entscheidenden Moment noch immer stark genug ist, ihren Machtwillen durchzusetzen sowie einer intakten G.P.U. eine durch Elend zermürbte, passive und unorganisierte Volksmasse gegenüber, die -sie mag die Bolschewisten noch so sehr ablehnen, ja hassen- weder die Kraft noch den Willen hat, zu kämpfen. Und so scheint es wirklich, dass die kommunistischen Zyniker mit dem oben zitierten Ausspruch: "Die Hungernden fürchten wir nicht, die Satten sind uns gefährlich" dieses Volk -wenigstens auf dem Lande- für die Gegenwart nicht falsch beurteilen. Dass die breite Bevölkerung, die zum Sterben zu viel und zum Leben zu wenig hat, im Sinne dieses Zitats "satt" wird, ist für den Amtsbezirk des Konsulats -trotz der von der Statistik errechneten Rekordernster- nicht zu erwarten!

Drei Durchschläge für das Auswärtige Amt sind beigefügt. Das Deutsche Generalkonsulat in Charkow erhält unmittelbar Abschrift dieses Berichts.

Н. С. С. С.

Документ № 11

**Консульство Німеччини
в Києві**

Київ, 15 січня 1934 року

П.4./ J. № 348.

За відповідної нагоди!

Посольству Німеччини в Москві

Штамп посольства
Німеччини в Москві
[вписано від руки] № А 280

3 копії

Зміст: Політичний звіт за 1933 рік.

I. Зовнішньополітична частина.

Ставлення до Німеччини. Напруження офіційної атмосфери. Зростання симпатій населення. Неприхильне ставлення з боку євреїв. Сутички. Ворожа позиція преси до Німеччини. Жодних помітних перешкод для роботи консульської служби. Становище німецьких громадян наразі поки ще ліпше, ніж польських. Становище громадян Німеччини у майбутньому і політика щодо національних меншин. Культурне відчуження.

Ставлення до Польщі. Недовіра навряд чи зникне.

Візит французьких державних діячів. Для населення – жодної вигоди від Франції.

Наслідки напруги на Далекому Сході.

II. Внутрішньополітична частина.

Внутрішньополітичне становище. Голод підтверджує позицію уряду та настрої населення. Відчай і озлоблення в місті й на селі. Запекла боротьба уряду за врожай і хлібозаготівлю. Паспортна система.

Партія. Виявлення недоліків. Невдоволення і байдужість у партійних рядах. Суворі контрзаходи. Партійні чистки. Політичні відділи. Криза серед комсомольців.

Українське питання. Голод поглиблює прірву між Москвою і Україною. Делегування Постишева. Боротьба проти українства. Великоросійсько-комуністичний шовінізм.

Національні меншини. Небажане зміцнення українського фронту. Заходи щодо його послаблення. Ізолювання від батьківщини. Пропагандистське промовання мізків.

Правове становище. М'які вироки за розкрадання державної власності. Значно суворіші санкції за саботаж під час сільськогосподарських кампаній. Зниження кримінальної злочинності. Охорона арбітражних судів.

Освіта. Відкриття університету в Києві. Іспити у школах. У німецькій школі в Києві заборонили викладання німецькою.

Церква. Жодних нападів на інституцію, але переслідування духовенства.

Охорона здоров'я. Сильні епідемії. Люди пухнуть від голоду. Стан гігієни в Києві. Погана освіта лікарів. Брак лікарів і медикаментів.

Підсумкові зауваження. Попри всі труднощі, безпосередньої небезпеки для радянської держави немає.

I. Зовнішньополітична частина

Ставлення до Німеччини. Чільні радянські політики заявили перед світовою громадськістю, що однією з головних причин погіршення німецько–радянських відносин у 1933 році стала неоднозначна позиція Німеччини щодо українського питання. Наслідки обгрунтованої таким чином позиції не могли не позначитися на німецькому представництві в Україні. Важко не зауважити, що у ставленні до консульства виникла певна напруга. Хоча відомства та установи у своєму ставленні залишаються досить ввічливими і коректними, вони не виходять за загальноприйняті службові й суспільні рамки. Лише в поодиноких випадках вдалося встановити тісніші контакти з впливовими особами.

Внаслідок спрямованої проти Німеччини інформаційної кампанії, арештів осіб німецького походження та нагляду ДПУ число радянських громадян, які зважуються підтримувати стосунки з консульством, дедалі менше. На противагу цьому, серед широких верств населення, і не лише українців та громадян німецького походження, а й серед росіян і навіть поляків після перемоги націонал–соціалістичного руху значно зросли симпатії до Німеччини. І якщо при цьому йдеться переважно про кола, які внутрішньо нічого спільного з радянською системою не мають, так само як і не мають жодного політичного впливу, не варто забувати, що вони становлять абсолютну більшість народу.

Особлива позиція належить відносно великій і – завдяки своїм численним представникам у партії та органах влади – впливовій єврейській меншині.

Вона виступає проти нової Німеччини, здебільшого через піднесення націонал-соціалізму, ніж через свою вірність радянській владі.

На жаль, минулого року не бракувало прикрих інцидентів антинімецького характеру, які, проте, траплялися (і не набагато рідше) також за часів значно кращих німецько-російських відносин.

Зокрема, йдеться про такі відомі нам факти: поширення плакатів з ворожою агітацією, що паплюжили кольори німецького прапора та іншу державну символіку Німеччини (травень 1933 року); ославлення рейхсканцлера через зображення його на карикатурі, яку несли солдати Червоної Армії (1 вересня 1933 року); провокативне розміщення антинімецького плаката на будинку державної установи, розташованому навпроти консульства (вересень 1933 року).

У зазначених випадках, які започатковані насамперед із внутрішньо-політичних проблем, кроки протесту з німецького боку були нарешті формально і практично оформлені у наших скаргах.

Позиція місцевих газет збігалася зі ставленням столичної преси, що була відверто вороже налаштована до Німеччини. Від висловлювання власної думки місцеві газети, окрім розміщення ворожих карикатур, відмовилися, передруковуючи, натомість, уривки статей і публікацій столичних газет, що свідчили про реакцію Москви або Харкова. Кульмінації антинімецька агітація досягла, коли горів рейхстаг, але й цього разу місцева преса також повністю повторювала публікації великих офіційних друкованих органів.

Попри вищезазначені загальні настрої, варто, проте, констатувати, що особливих перешкод для консульської діяльності у січні 1933 року місцева влада не чинила. Радянські установи в деяких випадках навіть виявляли більше розуміння й послужливості, ніж можна було сподіватися з огляду на загальноприйняту практику. Не є новиною, що забезпечити німецьким громадянам дотримання їхніх прав, гарантованих спільними угодами, у повному обсязі дуже складно і часто неможливо. У цьому сенсі ситуація, порівняно з попередніми роками, не погіршилася.

Вже не викликає подиву байдуже ставлення до того, що радянські органи влади у своєму поведженні з німцями значно нетактовніші, ніж у стосунках із власними співгромадянами. На більшу увагу заслуговує той факт, що навіть сьогодні з нашими співвітчизниками обходяться краще, ніж, наприклад, з громадянами Польщі. Це можна частково пояснити тим, що з центральних органів радянської влади ще не надходило особливих вказівок щодо посилення контролю за громадянами Німеччини. Крім того, у багатьох середніх і дрібних держустановах цього прикордонного округу

(звісно, не йдеться про службовців–євреїв) дається взнаки пам'ять про добрі німецько–російські відносини, як, зрештою, і про погані польсько–російські відносини, яка поки що впливає на нинішню ситуацію.

Вищезазначене, проте, не зменшує нескінченний потік скарг на несправедливість радянських органів влади у стосунках з німцями, зокрема на нещадне стягнення податків, вирішення питань громадянства, притягнення до виконання гужової повинності, примусову підписку на державні позики тощо. Численні зловживання траплятимуться й надалі, вони аж ніяк не пов'язані зі зміною політичної орієнтації.

Кількість арештів німецьких громадян у 1933 році відносно зменшилася. Крім Еміля Пройса, який відбуває покарання за вчинений ним 1932 року політичний злочин, в адміністративному окрузі не позбавлено волі жодного німця, чиє громадянство точно доведене. Випадок Адольфа Ендерта, що є нечуваним порушенням прав і умов договору з боку радянської влади, наразі не належить до компетенції консульства.

Яким буде становище німців у службовому окрузі надалі, сьогодні передбачити неможливо. Навіть не беручи до уваги загальні тенденції в німецько–радянських відносинах, можна впевнено сказати, що це становище не залишиться осторонь від політики, яку нині проводять щодо німецької меншини. Сьогодні німців у країні вважають невідгідним елементом.

Партія та уряд із занепокоєнням стежать за зміцненням зв'язків між громадянами Радянського Союзу німецького походження та Німеччиною. Консульство повідомляло раніше про неабияке значення добродійної організації «Брати у скруті». Зростання симпатій і без того «контрреволюційно налаштованого» волинського населення німецького походження, відомого своїми індивідуалістичними орієнтаціями, до націонал–соціалізму та його вождя для більшовицької верхівки напевно є більмом на оці. Тому влада з усіх сил намагається послабити духовні та матеріальні зв'язки громадян німецького походження з Німеччиною. Протягом останніх тижнів у службовому окрузі посилилася пропаганда проти організації «Брати у скруті», до якої раніше хоч і не дуже добре ставилися, але принаймні не заважали її роботі. Заходи, спрямовані проти духовних поводитирів місцевих німців (священиків, паламарів, учителів та ін.) і невпинна безсоромна пропаганда проти нашої націонал–соціалістичної держави йдуть пліч–о–пліч із виділенням зерна для тих німецьких селян, які добровільно відмовилися від «гітлерівських подачок».

Крім цього, на весну пообіцяли спеціальну допомогу для доведених до жалюгідного стану німецьких колоністів. Якщо обіцянку дотрима-

ють, це буде непрямым свідченням значного успіху німецьких добродійних організацій. А проте, симпатії до більшовицьких вождів у громадян німецького походження не зростають. Вони залишаються на боці Німеччини, яка допомогла їм у найбільшій скруті.

Радянська влада (на жаль, безпідставно) вбачає у громадянах Німеччини підтримку для місцевих німців, вважаючи, що вони забезпечують громадянам німецького походження зв'язок із батьківщиною. Тому не дивно, що більшовики прагнуть зменшити їхню чисельність, а, отже, й вплив у країні. Одним із наслідків цього прагнення, що саме по собі є досить втішним, є помітне пришвидшення процедури оформлення виїзних віз. Однак мають місце й інші наслідки, зокрема відмова у визнанні німецького громадянства, ускладнення в оформленні виїзду дружин німців – громадянок Радянського Союзу тощо.

Поворот у німецько-російських відносинах відчутно позначився і на культурній сфері. Якщо раніше німецька мова була провідною іноземною мовою в науці, то нині її планомірно витісняють французька й англійська мови. Праці Академії наук у Києві, що раніше видавалися за кордоном майже виключно німецькою мовою, тепер дедалі більше публікуються англійською та французькою. Значно менше значення приділяють тепер вивченню німецької мови у Лінгвістичному інституті, Сільськогосподарському інституті та в Червоній Армії. Приватні вчителі німецької мови також скаржаться, що кількість їхніх учнів, особливо тих, які обіймають посади в державних установах, значно скоротилася.

У сфері мистецтва подібних явищ поки що не виявлено. У травні й червні на гастролі до Києва приїздив німецький диригент Себастьян, концерти якого мали великий успіх. До репертуару Київської опери, як і минулого сезону, залучено досить пристойну постановку «Лоенгріна». Втім, уже два роки поспіль, на сцені не виконували німецьких п'єс чи опер, за винятком тенденційно потрактованої «Підступності й кохання».

Ставлення до Польщі. Порівняти ставлення до інших країн та становище їхніх представництв у Києві можна тільки на прикладі польського консульства. Незважаючи на покращення офіційних відносин між Москвою та Варшавою, про що ми вже згадували, загальне правове становище польських громадян у нашому службовому окрузі, на превеликий жаль мого польського колеги, не поліпшилося. Польська меншина зазнає не менших утисків, ніж німецька, прикладом чого може бути той факт, що нині заарештовано більше громадян Польщі, ніж Німеччини, кількість затриманих радянських громадян польського походження також більша, ніж арештантів німецького

походження. Через географічне розташування службового округу та його політичний розвиток місцеві органи влади ставляться до поляків з особливою недовірою, яку поділяє значна частина українського населення.

Візит французьких державних діячів. Візит колишнього прем'єр-міністра Франції Ерріо і французького міністра цивільної авіації П'єра Кота у серпні–вересні минулого року став приводом для заяв місцевих органів влади та повідомлень у пресі про політичне зближення з Францією. Виступи цих державних діячів не викликали у населення симпатій до Франції. Навпаки, їхні патетичні промови про більшовицькі досягнення в Україні люди сприйняли як насмішку над реальним становищем.

Наслідки напруги на Далекому Сході. Напруга між Радянським Союзом та Японією позначилася на адміністративному окрузі таким чином, що восени минулого року місцеві частини Червоної Армії було відправлено на Далекий Схід СРСР. Військові підрозділи, що залишилися й брали участь у параді 7 листопада, справляють колосальне враження. 3 листопада минулого року машинобудівний завод «Більшовик», що спеціалізується на виготовленні обладнання для цукрових заводів, почав працювати на озброєння – виробляти у великому обсязі хімічні апарати.

II. Внутрішньополітична частина

Внутрішньополітичне становище. Внутрішньополітичне становище у службовому окрузі перебуває під знаком голоду, який у трьох областях – Київській, Чернігівській та Вінницькій – з 12 мільйонів населення забрав, за приблизними підрахунками, близько 2,5 млн осіб. Стан і настрої населення, як і заходи, яких вживає партія й адміністративні установи, перебувають у повній залежності від цієї катастрофи. Радянська влада намагається уникнути повторення неврожаю 1932 року з його тяжкими наслідками, а звідси – й небезпеки серйозних потрясінь для радянської держави. А така небезпека, не кажучи вже про провал політики соціалізації на селі, існувала, коли вдруге не вдалося бодай якось забезпечити робітників продовольством.

Голод і нестатки довели до відчаю не тільки селян, навіть робітників. Ця верства населення, яка для радянської влади має найбільшу політичну вагу, внаслідок поганого харчування, недостатньої та невчасної оплати праці та скрути загалом у всіх її проявах невдоволена і озлоблена. На селі після багатьох розчарувань більше не вірили обіцянкам уряду про те, що органи державної влади вже до початку року не вимагатимуть здавати зерно у кількості, що перевищує чітко встановлені норми, і не допустять зустрічних

планів місцевих адміністрацій. Часто населення сподівалося навіть на загострення катастрофи, що призвело б до швидкого падіння більшовицької влади.

Щоб забезпечити врожай, державна влада хотіла й мусила витиснути з людей у такому стані – фізичному та душевному виснаженні – найвищі трудові показники. Вирішити це завдання можна було лише через боротьбу. На селі її провадили насамперед створені при моторно–тракторних станціях «політичні відділи», яким радянська влада багато чим завдячує. Ці відділи, що склалися з агентів ДПУ, агітаторів і сільських активістів, працювали практично без винагороди, спонукаючи селян усіма можливими державними засобами примусу до роботи та здавання зерна.

Особливих утисків зазнавали селяни–одноосібники, становище яких під час голоду було відносно кращим, ніж у колгоспників. Саме ця обставина свідчить далеко не на користь політики соціалізації у службовому окрузі, де на частку індивідуальних селянських господарств припадає близько 40 % сільськогосподарського сектору. Селяни–одноосібники, крім обробітку власної землі, повинні були допомагати колгоспникам возами й кіньми, вивозити їхнє збіжжя. Відкритий або прихований спротив загрожував позбавленням майна, засланням, ув'язненням і в окремих випадках навіть розстрілом.

Тисячі робітників і взагалі мешканців міст, не залежно від фаху і профпридатності, були змушені «добровільно» взяти участь у збиранні врожаю, і це за жахливих умов харчування і проживання та недовіри й підозрілого ставлення з боку селян. Наслідком ухилення від праці було позбавлення місця роботи, вилучення паспорту, а отже, й примусове виселення. За такого покріпачення неминучим було значне посилення антирадянських настроїв, що супроводжувалося зростанням антисемітизму, який виявлявся у численних актах насильства, вчинених селянами. Вони зайшли настільки далеко, що підпалювали вночі помешкання городян, яких вирядили на допомогу селу.

Після закінчення заготівельної кампанії адміністративний тиск на сільське населення зменшився. Уряду вдалося здійснити це за рахунок системи розподілу зерна, внаслідок чого селянам–колгоспникам ведеться сьогодні звісно, що не зовсім добре, але все ж набагато краще, ніж селянам–одноосібникам. Це означає внутрішньополітичне посилення радянської влади у службовому окрузі. Завдяки врожаю поліпшилося забезпечення міст продуктами харчування, тому й тут поступово зникають ознаки неспокою.

Поряд з описаною вище боротьбою за врожай та хлібозаготівлю друге місце цього року займають інші – в жодному разі не менші за своїм зна-

ченням – внутрішньополітичні адміністративні заходи. До них належать, серед інших, заселення сіл на півдні Київської області, населення яких вимерло від голоду; безуспішні спроби ізолювати міста від потоку виснажених голодом селян і дітей; але насамперед запровадження паспортної системи. Останнє було спрямоване переважно проти кримінальних злочинців, спекулянтів, політично неблагонадійних елементів і людей без професії. Запровадження це, втім, було не таким жорстким, як можна було чекати. Проблеми відносно легко вирішували шляхом підкупу службовців, розміри якого коливались між 500–700 карбованцями за паспорт.

Партія. Якщо радянській владі нарешті вдалося, попри великі труднощі, реквізувати для власних потреб зерно (хоч і ціною численних життів), то цим вона завдячує енергії, з якою партія підкорила своїй волі як власні ряди, так і всі державні органи. В офіційних повідомленнях про місцеві партійні конференції недоліки у партії називають модними нині влучними фразами. Так, доповідають, що ще минулого року значної шкоди органам влади, закладам культури і підприємствам завдала діяльність численних «троцькістів».

Відповідно до резолюції листопадового пленуму ЦК Комуністичної партії України, у службовому оточенні в лавах партії слід викрити «німецьких і польських фашистських агентів» та «українських націоналістів». Останні особливо проникли у наукові інститути, серед них, поруч з Академією наук, згадано Київський університет. Партійні організації визнають свою провину в тому, що недостатньо контролювали контрреволюційні нахили своїх членів і попускали їхній розвиток. Насправді, на мою думку, за цією «самокритикою» стоїть стан загального невдоволення, байдужості та, часом, страх перед відповідальністю, в якому перебуває партія. Виникнення такого стану однаковою мірою спричинили розчарування і нестатки, як і небезпідставне відчуття особистої небезпеки. Навпевно, в сільських районах адміністративного округу немає жодної прокуратури, яка б не займалася або не займається замахами селян на життя радянських функціонерів. Навіть у Києві за останні тижні невідомі застрелили вночі двох співробітників органів ДПУ.

Тільки надзвичайні заходи могли мобілізувати ослаблені зсередини партійний і владний апарати на боротьбу за врожай зернових. Цього досягли завдяки подальшому розгортанню системи змагань і ударних бригад, скеруванню тисяч перевірених членів партії на село, а також завдяки створенню вже згаданих «політичних відділів», але насамперед завдяки нещадному викоріненню ненадійних елементів. Для переважної більшості членів партії ці рішучі заходи стали серйозним застереженням. Страх перед покараннями і

наклепами, напевно, значно більше, ніж переконання та совість, стимулював багатьох функціонерів до сумлінного виконання своїх обов'язків.

Багатьох чиновників службового округу, серед них тільки близько 130 голів районних виконавчих комітетів і міських рад, за прорахунки в роботі або «опортуністичні» дії було в адміністративному порядку усунуто із займаних посад, а деякого й заарештовано. З весни так само дедалі більших обертів набуває чистка в партійних рядах. Її жертвами у службовому окрузі, серед інших, стали близько 120 секретарів районних партійних комітетів, тобто 60 % від усього складу, та близько 70 голів районних контрольних комісій.

Якщо партійна верхівка виявилася досить міцною, щоб у вирішальну мить зламати пасивний спротив своїх членів, то кризовий стан ще не вдалося подолати. На мою думку, цього можна сподіватися тільки тоді, коли плоди соціалістичного будівництва позначатимуться не лише на статистиці, а й на рівні життя широких верств населення. Поки що загальна скрута, якщо говорити про наш службовий округ, з року в рік дедалі збільшується.

Доказом падіння довіри до Комуністичної партії не в останню чергу є помітний занепад молодіжного комуністичного руху, чисельність якого, наприклад, у Києві знизилася з 9,6 тис. членів у 1928 році до 2,6 тис. членів у минулому році. Молодь щоразу рідше виявляє ідеалізм, не наважуючись взяти на себе небезпечні та відповідальні обов'язки комуніста, оскільки відповідних переваг їм уже не пропонують.

Українське питання. Стан українського питання цього року можна оцінити також лише в контексті масового голоду. Через цю катастрофу, відповідальною за яку народ вважає московську політику, давня прірва між українцями – поборниками самостійності та московським централізмом, природно, поглибилася. Прикметною для настроїв населення є досить поширена думка, що радянський уряд навмисне посилював голод, щоб примусити українців впасти навколішки. Від окремих комуністів часто можна було почути цинічне зауваження: «Ми не боїмося голодних, для нас небезпечні ситі!» Якщо такі погляди й розходилися з лінією партійного керівництва, все ж таки вони посилювали переконаність у використанні голоду з політичною метою.

У Москві дізналися про напруження ситуації, яку ще більше загострили своїми безпідставними заявами про німецькі та польські прагнення щодо розділення України. А проте, українці не помилялися, вважаючи, що після перевороту в Німеччині шанси України на звільнення зросли. Без німецького сприяння ці воскреслі надії не становили для радянської влади небезпеки. На додачу, Комуністична партія України не тільки відмовилася виконувати

вказівки щодо аграрної політики, а й не взялася з належним ентузіазмом виконувати розпорядження Москви про боротьбу з нібито шовіністичним українським ухилом у власних рядах. Недаремно найвища партійна верхівка саме у складному економічному становищі та продовольчій кризі бачила підстави для розвитку українських національних ідей.

Людиною, яка мала усунути цю загрозу, був Постишев, довірена особа Сталіна, якого направили до Харкова з необмеженими повноваженнями. Завдяки вже згаданим заходам всередині партії Постишев створив передумови для нападу на український фронт. Сигналом стало відсторонення з посади комісара освіти Скрипника, відомого представника суто українського комуністичного напрямку. Слідом за ним звільнили найвищих посадовців Харківського центрального управління, також провідних діячів провінції.

У службовому окрузі професори Академії наук і Київського університету, керівництво Лінгвістичного інституту та Київської кіношколи, директори шкіл, численні працівники «освітнянського фронту» та чиновники втратили свої робочі місця і частково свободу. Їх усіх звинуватили у культивуванні українського шовінізму, чи то в мові, науці, літературі, чи то в системі управління, який грає на руку контрреволюції. Викрито таємні організації, нібито пов'язані з «німецьким і польським фашизмом», при цьому ДПУ знову довела свій хист до вигадування зрадницьких підступів.

Якщо йдеться про наш службовий округ, то Косіор у своїй промові перед ЦК і ЦКК КПУ навів лише випадок керівника культурної пропаганди в Чернігівській області, Скарбика, який зізнався, що вже понад 10 років був керівником «польської військової організації» в Радянській Україні. До викриття таких організацій треба ставитися скептично. Насамперед вони слугували засобом залякування, спрямованим проти кожного українського прагнення, і демонстрації загалу посиленої пильності ДПУ. Новий етап боротьби з українством розпочався з відомими листопадowymi рішеннями найвищих харківських партійних установ. Якщо поряд з «українським шовінізмом» було згадано «великоросійський шовінізм», то це слід оцінювати лише як теоретичну погіршення українським масам. Насправді ж головним принципом радянської політики в Україні нині є щораз потужніший «великоросійсько-комуністичний шовінізм».

Національні меншини. Про становище національних меншин у службовому окрузі частково вже йшлося в зовнішньополітичній частині звіту. Тут зазначимо лише про його значення для українського питання. З переважною більшістю українців німецька та польська меншина пов'язують своє спільне палке бажання звільнитися від більшовицького панування. Тоді як у німців для

цього є економічні, світоглядні та закладені в народності культурні підстави, то в поляків, до того ж, — прагнення політичного об'єднання з батьківщиною.

Меншини, завдяки зв'язкам з країною походження, виявляють більшу самосвідомість і цілеспрямованість, ніж переважна більшість українського народу. Вже тільки те, що вони своєю національною єдністю й, особливо німці, своїм економічним індивідуалізмом дають приклад українцям, є небажаним для радянської системи. Крім того, існують побоювання, що в разі виникнення серйозного українського визвольного руху національні меншини утворять щонайменше дуже активний допоміжний підрозділ, якщо не передовий загін.

Тому метою радянської політики, як уже зазначалося, є зменшення їхньої політичної ваги шляхом якомога більшої ізоляції від батьківщини й усунення їхнього духовного проводу. До того ж, радянська влада докладе всіх зусиль, щоб спрямувати на національні меншини свою марксистсько-інтернаціоналістичну пропаганду, в разі потреби піде й на економічні поступки. Проте, на мою думку, вона навряд чи досягне у цьому успіху.

Правове становище. Протягом перших 5 місяців 1933 року діяльність судових органів була здебільшого зосереджена на злочинах проти закону про захист державної власності від 7 серпня 1932 року. Вироки були надзвичайно суворими: нерідко за розтрата у незначних розмірах засуджували до позбавлення волі до 10 років. На основі таємного декрету, підписаного Сталіним та Молотовим 8 травня минулого року, судова практика на цій території значно пом'якшилася. Близько 2/3 оголошених вироків було скасовано або суттєво переглянуто. Натомість суди займалися тепер головню правопорушеннями й актами саботажу, пов'язаними із сільськогосподарськими кампаніями та хлібозаготівлею. Кількість кримінальних злочинів (крадіжок, бандитизму тощо), особливо у містах, нібито завдяки запровадженню паспортної системи, значно зменшилася.

В адміністративному судочинстві регулювання спорів між державними організаціями покладено на нещодавно створені арбітражні суди. Навіть у надзвичайно складних випадках на вирішення справи й оголошення вироку вони потребували не більше 12 днів.

Освіта. Найважливішою подією в сфері освіти стало відновлення університету в Києві, в якому нині на 6 факультетах навчається близько 900 студентів. Щоб вступити до нього, треба скласти науковий іспит. Хоча університет розпочав свою роботу лише 1 вересня минулого року, він уже став об'єктом гострої комуністичної критики і, як уже згадувалося, не лишився осторонь партійних чисток. У його діяльності партія побачила відхід від чіткої марксистської лінії та український ухил. При цьому варто зазна-

чити, що переважну більшість лекцій тут читають російською мовою і лише поодинокі – українською.

У 1933 році в школах було вперше проведено іспити. Якщо протягом перших шести років через незадовільні результати навчання можна залишитися на другий рік, то після сьомого класу в такому разі у подальшому навчанні відмовляють. За неперевіреними даними стало відомо, що в майбутньому до восьмого класу планують приймати лише дітей робітників. Відкриття дев'ятого класу в німецькій школі, директора якої затримано нібито за прихильність до українства, має відбутися на початку наступного навчального року. Через недостатню увагу до німецької мови у цій школі батьки учнів зібралися для висловлення протесту. Причиною цьому стало те, що вчителів добирають не за знаннями, а за ідеологією. Саме цим можна пояснити, чому німцю–комуністу, слюсарю за фахом, який далеко не бездоганно розмовляє німецькою, могли довірити викладання важливих дисциплін. На селі відвідуванню школи цієї зими перешкоджали відсутність одягу та шкільного приладдя для дітей.

Церква. Антирелігійна пропаганда минулого року послабшала. Втручання органів влади у справи церкви в цілому також не зафіксовано. Не чинили перешкод святкуванню Різдва, навіть на продаж різдвяних ялинок владні інстанції дивилися крізь пальці. Натомість переслідування духівництва та служителів церкви не вщухали.

Так, у службовому окрузі було затримано одного з трьох священників євангелістської церкви, а з чотирьох католицьких заарештовано двох, серед них – священника київської церкви. Два євангелістські пастори, які залишилися на волі, мусять опікуватися тепер паствою, що налічує близько 60 тис. людей. Православних священників було ув'язнено не менше, але точної кількості нам наразі не відомо. Дуже втішною новиною є велике піднесення в київській євангелістській общині, яку під свою опіку взяв взірцевий духовний отець, пастор Геринг.

Охорона здоров'я. Наслідком голоду 1933 року в службовому окрузі було поширення епідемії тифу в незаних тут досі масштабах. Найбільше випадків захворювання зафіксовано у червні, липні, серпні та жовтні. Іноді до лікарень щодня надходило до 200 хворих на тиф. У середньому щоденно фіксували близько 100 випадків захворювання. Померло 20 % хворих, серед них два громадянина Німеччини. З листопада епідемія вщухає. На сьогодні в Києві щодня реєструють від 8 до 10 випадків захворювання.

Як і кожного року, влітку був поширений черевний тиф і особливо дизентерія у тяжких формах.

Люди масово пухли від голоду, що подекуди й нині трапляється на селі. Лише мізерна кількість хворих могла отримати медичну допомогу.

До лікарів і санітарів у містах та селах висували нереальні вимоги. Влітку санітарні експедиції їздили від одного населеного пункту до іншого й у міру своїх можливостей надавали допомогу. Нині у Києві під керівництвом заступника голови міськради, який сам є медиком, активно проводять серію гігієнічних заходів у приватних помешканнях.

Дуже поганою залишається ситуація з кількістю лікарів та їхнім професійним рівнем. Попри все їхнє бажання, вони майже безсилі перед тяжкими епідеміями. Через недостатню оплату праці лікарів, які не отримують і половини середньої зарплати інженера, охочих вивчати медицину дуже мало. Потреба у лікарях настільки велика, що кілька тижнів тому в Києві відкрили прискорені курси перекваліфікації аптекарів на лікарів. Боротьбу з хворобами ускладнює брак медикаментів та інструментів, застарілий стан лікарень. Типовим прикладом «бездушності» в соціалістичній державі є той факт, що деякі важливі зарубіжні медикаменти можна купити лише у магазинах торгсіну, де нещодавно відкрили аптечні відділи.

Підсумкові зауваження. Підсумовуючи, варто зазначити, що радянському уряду довелося боротися з надзвичайними труднощами, глибокі кризові явища в усіх внутрішньополітичних сферах ще й досі не подолано. А проте, сьогодні немає жодних підстав вважати, що ця ситуація безпосередньо загрожує існуванню системи, принаймні за умови, що робітників буде убезпечено від голоду.

В цілому енергійному та безкомпромісному державному керівництву, що у відповідальний момент завжди досить сильне, щоб насадити свою волю, та невразливого ДПУ протистоїть знесилена, пасивна й неорганізована народна маса, яка, хоч і ненавидить більшовиків і хотіла б, може, повалити їхню владу, але не має ні сили, ні бажання боротися. Тож комуністичні циніки вже цитованою фразою: «Ми не боїмося голодних, для нас небезпечні ситі!» – цілком адекватно оцінюють нинішнє становище народу, принаймні сільського населення. Попри заявлений статистикою рекордний урожай, не варто чекати того, що широкі верстви населення в консульському службовому окрузі, маючи більше шансів померти, ніж вижити, будуть «ситими» в значенні наведеного вище висловлювання!

Для Міністерства закордонних справ зроблено три копії цього звіту. Один примірник було безпосередньо надіслано в Генеральне консульство Німеччини у Харкові.

Підпис: Генке

**Deutsches Konsulat
Odessa.**

Odessa, den 6. Dezember 1933.

... H 6

Inhalt : Jahresbericht.

Deutsche Botschaft
Moskau

Eing. 12.12.1933

Ueb. 2/29

Zink

I. P o l i t i k .

In dem größeren, zur Sowjetukraine gehörigen Teil des hiesigen Amtsbezirks machte sich in der Berichtszeit die Wendung des zentralistischen Kommunismus gegen die ukrainische nationale Bewegung geltend. Nationale Strömungen, insbesondere entsprechende " Abweichungen " in der Partei wie die Richtung Schumskij, sind schon seit Jahren aufgetreten und unterdrückt worden. Man sah aber offenbar früher keine Gefahr hierin und betrieb weiterhin eine formalistisch übertriebene äußere Ukrainisierung; in Odessa z.B., das als russische Kolonialstadt gegründet, nie einen nennenswerten Bruchteil ukrainischer Bevölkerung besessen hat, wurde ziemlich rigoros darauf gesehen, dass die Staatsangestellten ukrainisch lernten, alle Aufschriften ukrainisch waren, die Professoren ihre Vorlesungen ukrainisch hielten,

An die

Deutsche Botschaft

Presse

Moskau.

st 39 c (Odessa)

Presse und Theater ukrainisiert wurden u.s.f. Seit Jahresbeginn etwa, deutlich nach außen sichtbar seit dem Selbstmord Skrypnyks, hat mit dem entschiedenen Kampf gegen den ukrainischen " Chauvinismus " auch eine Abschwächung dieser äußerlichen Zwangs - ukrainisierung eingesetzt. Jetzt melden sich auch, zweifellos von oben angeregt, Minderheiten zu Wort, die behaupten, durch Übergriffe der ukrainischen Staatlichkeit zurückgesetzt gewesen zu sein, und zwar in erster Linie - Juden. Gleichzeitig hat die G.P.U. mit einer energischen Verfolgung aller ukrainisch- nationaler Gesinnung verdächtigen Elemente begonnen, vor allem mit wahllosen Massenverhaftungen unter der ukrainischen Intelligenz. Den gemäßregelten Parteimitgliedern wird ihre Abweichung von der kommunistischen Lehre zum Vorwurf gemacht, den verfolgten ukrainischen Nationalisten aber das Bestreben, teils im Bunde mit Polen, teils im Bunde mit Deutschland eine Intervention zum Zwecke der Losreißung der Ukraine von der Sowjetunion vorzubereiten. Als Verbindungsmann Deutschland gegenüber gilt in der Regel der Leiter der national-ukrainischen militärischen Organisation Ostgaliziens, Konowalez. Die Bedeutung, die man auf Sowjetseite diesen Fragen heute

beimißt,

beimißt, zeigen die entsprechenden Ausführungen des Parteisekretärs für die Sowjetukraine Kossior auf der Novemberplenartagung des Zentralexekutivkomitees und der Zentralkontrollkommission der Sowjetukraine.

Dass die ukrainische Nationalbewegung in der Tat Fortschritte gemacht hat, ist meines Erachtens nicht zu leugnen. Der primäre Grund hierfür dürfte die Pauperisierung der ukrainischen Bauernbevölkerung sein, die parallel dem Fünfjahresplan vor sich gegangen ist und die mit dem Hungerwinter 1932/33 - vorläufig - ihren Höhepunkt erreicht hat. Diese Entwicklung zusammen mit der Verfolgung der ukrainischen nationalen Intelligenz hat sehr abkühlend auf diejenigen Kreise der "Westukraine" (Ostgalizien), des Mittelpunkts ukrainisch-nationaler Bestrebungen, gewirkt, die früher in der Sowjetukraine im Gegensatz zu der ukrainischerfeindlichen inneren Politik Polens den Keim eines nationalen ukrainischen Staates sahen. Und schließlich ist unverkennbar, dass die Entwicklung in Deutschland hier gewisse Hoffnungen erweckt hat. Bei alledem darf freilich nicht übersehen werden, dass das ukrainische Nationalbewusstsein in der russischen Ukraine noch schwach entwickelt und die Zahl seiner Träger noch gering ist. Die Ukraine, von Ostgalizien abgesehen, steht in dieser Hinsicht ungefähr da, wo

die Slowenen oder die Slowaken vor einer Genera -
tion standen.

In dem kleineren Teil des hiesigen Amts-
bezirks, der zur russischen Sowjetrepublik gehö -
rigen Krim, ist offiziell den Tataren die Rolle des
Staatsvolks zugewiesen, obwohl diese nur 26 % der
Bevölkerung ausmachen. Bisher gehen die Bestrebungen
auch noch dahin, in den Behörden - und Parteiappa-
rat nach Möglichkeit Tataren hineinzuziehen. Ich
halte indess auch hier einen Rückschlag nicht für
ausgeschlossen, wenn sich wieder, wie das schon
vor Jahren der Fall war, tatarisch-nationale Be -
strebungen zeigen. Wieder aufgenommen worden ist
auch die Übersiedelung von Juden nach der Krim,
die im vorigen Jahr ganz gestockt zu haben scheint.
Die Juden, die in der Krim einen national- jüdi-
schen Rayon Freidorf besitzen, dürften jetzt schon
über 10 % der Bevölkerung ausmachen.

Unter den Propagandamethoden ist in der
Berichtszeit besonders die Verwertung der Losung
Stalins hervorgetreten, die Kollektivbauern wohl -
habend zu machen. In Reden, Zeitungsartikeln,
Illustrationen wird nicht nur auf dieses Ziel immer
wieder hingewiesen, sondern auch im krassen Wider -
spruch zu der Wirklichkeit behauptet, dass es großen
teils schon erreicht sei. Die gute Ernte des Gebiet
Odessa und die mittlere Ernte in der Krim hatten

zur Folge, dass in manchen Kollektiven relativ hohe Quanten Naturallohn auf die Kollektivbauern entfielen. Dies wurde dann nach dem üblichen Prinzip, Spitzenleistungen zu verallgemeinern, zur Propaganda immer wieder ausgenutzt.

In den deutschen Dörfern des Gebiets Odessa, das allein etwa 125 000 deutschstämmige Kolonisten aufweist, wurde die Propaganda der angeblich erzielten Erfolge des öfteren mit einer Hetze gegen die Hilfsaktion "Brüder in Not" verbunden. Die Kollektivbauern wurden hierbei in mehreren Dörfern gezwungen, Erklärungen abzugeben oder Briefe zu schreiben, in denen sie, oft in unflätigen Ausdrücken, die Hilfe des Hitler-Deutschland ablehnten, die sie nicht nötig hätten. Man hatte sich hierzu anscheinend einige Dörfer ausgesucht, die gute Ernteerträge hatten, und die dadurch verursachte Störung des Hilfswerks dürfte quantitativ nicht bedeutend sein. Im Allgemeinen haben die deutschen Dörfer unter dem furchtbaren Hungerwinter 1932/33 schwer gelitten, selbst wenn man annimmt, dass die Lage in den russischen und ukrainischen Dörfern noch schlimmer gewesen ist. Auch in Dörfern, die keine Fälle unmittelbaren Hungertods aufzuweisen haben, ist die Zahl der Sterbefälle im Jahre 1933 um ein Mehrfaches größer als 1932. Am schlimmsten ist die Lage der Enteigneten und Ausgesiedelten. Maßnahmen dieser Art,

die

die von den Lokalbehörden oft ganz willkürlich und ohne Rechtsbasis vorgenommen werden, sind auch heute nicht selten, obwohl es das in der Propaganda immer wieder benutzte "klassenfeindliche Element" der Kulaken eigentlich als ansässige Bauern gar nicht mehr gibt. Diese wirtschaftlich und kulturell wertvollsten Elemente der deutschen Dörfer fristen vielmehr, soweit sie nicht gestorben, verschickt oder im Gefängnis sind, ein kümmerliches Dasein als Tagelöhner oder Arbeiter, vielfach ohne festen Wohnsitz, als "Paßlose" bald hier, bald da kurzfristigen Verdienst suchend. Auch die Aktion "Brüder in Not" wird einen großen Teil dieser Menschen nicht vor dem Untergang retten. Diejenigen Kolonisten, die als Kollektivmitglieder noch eine Basis ihrer rechtlichen und wirtschaftlichen Existenz haben, sind von dem allgemeinen Niedergang der bäuerlichen Lebenshaltung mit betroffen. Kennzeichnend hierfür ist u.a., dass die Erhaltung der Geistlichen und der Kirchen offensichtlich ihre Kräfte zu übersteigen beginnt. Das Bild der Lage der deutschen Kolonisten wird schließlich dadurch vervollständigt, dass noch mehr als früher Juden an der Spitze der deutschen Dörfer und Rayons stehen oder als Parteibeauftragte Antreiber- und Kontrollfunktionen ausüben.

Von den französisch-sowjetischen Annähe-

rungsbemühungen

rungsbemühungen wurde der hiesige Amtsbezirk insofern berührt, als Herriot seine Rußlandreise über Odessa antrat. Herriot besuchte auch ein Musterkollektiv des Amtsbezirks, das durch G.P.U. und Miliz entsprechend präpariert war. Von den besonders im Norden des Odessaer Gebiets vorhandenen Dörfern, in denen die gesamte Bevölkerung buchstäblich ausgestorben ist, hat Herriot nichts gesehen. Es war jedenfalls schon hier sichtbar, dass er gewillt war, sich großzügig dupieren zu lassen, und die Entrüstung hierüber ist unter der nichtkommunistischen Mehrheit der Bevölkerung groß.

Der Herriot in Odessa bereitete Empfang wurde an Aufwand noch übertroffen durch die Feste und Zeremonien bei der Ausreise der Woroschilow - Delegation nach Ankara über Sewastopol und ihrer Rückkehr über Odessa, beidemal in Begleitung prominenter türkischer Vertreter. Die Veranstaltungen in Odessa stellten hierbei die einige Tage zuvor stattgehabte Jahresfeier der Oktoberrevolution weit in den Schatten. Dieser Aufwand galt zum kleineren Teil dem Kriegskommissar Woroschilow. In der Hauptsache aber entsprang er dem von jeher planmäßig betriebenen Liebeswerben um die Türkei.

Der Umschwung in Deutschland hat in den Äußerungen der kommunistischen Partei, d.h. vor allem in der Presse des Amtsbezirks eine schmutzige Flut

von Hass und Hetze hervorgerufen. An sich ist diese feindselige Einstellung in Kreisen der Partei und der Presse nichts grundsätzlich Neues. Ohne Rücksicht auf den wirtschaftlichen und politischen Gewinn, den die Sowjetunion aus den guten Beziehungen zu Deutschland zog, war es im hiesigen Amtsbezirk von je her üblich, der reichsfeindlichen Einstellung des Kommunismus vor allem in der Presse freien Lauf zu geben, jede deutsche Leistung zu verschweigen oder herabzusetzen, jedes wirtschaftlich ungünstige Symptom triumphierend auszuschlechten und den Sieg des Kommunismus über den verfaulten Kapitalismus in Deutschland immer wieder als bevorstehend ankündigen. Neu ist jetzt nur, dass Ton und Methode an Schärfe und Unanständigkeit um einige Grade gesteigert sind und dass das Ziel der Agitation sich verschoben hat. Früher galt es vor allem, durch ein Lügenbild von der Lage in Deutschland die eigene innere Propaganda zu stützen. Jetzt scheint der Hauptzweck zu sein, Deutschland als Gefahr für die übrige Welt hinzustellen und diese gegen Deutschland aufzuhetzen, eine Agitation, die sich von der Einstellung chauvinistischer Ententekeise bezeichnender Weise kaum unterscheidet. Gegenüber diesem Mass von Deutscheindlichkeit tritt die früher gerade im hiesigen Amtsbezirk beliebte antipolnische und antirumänische Agitation weit zurück, und auch die zunehmende Schärfe

gegenüber

gegenüber Japan erreicht dieses Maß durchaus nicht.

Es muss aber betont werden, dass die prononcierte Feindseligkeit des Sowjetkommunismus auf die dienstlichen Beziehungen des Konsulats zu Sowjetstellen bisher keinen merklichen Einfluss gehabt hat. Wie früher ist die dienstliche Arbeit, infolge der in der Eigenart des hiesigen Systems begründeten Hemmungen besonders schwer und von relativ geringem Nutzeffekt. Es lässt sich aber bisher nicht feststellen, dass Sowjetbehörden sich jetzt der veränderten Lage wegen in Fragen grundsätzlich ablehnend verhalten, in denen sie früher der Intervention des Konsulats zugänglich waren. Auch in der äußeren Form des Verkehrs ist bisher keine Änderung eingetreten. Erschwert ist ohne Zweifel die Lage der im Amtsbezirk lebenden Reichsdeutschen, besonders der seit jeher hier ansässigen, die sich außerdem unsicher und ängstlich fühlen, und es ist anzunehmen, daß in einzelnen Fällen von Schikanen, insbesondere bei den Verhaftungen der deutschen Ingenieure in Niko - lajew kommunistische Animosität mit im Spiele war. Die stetig fortwauernde Abwanderung der Reichsdeutschen hat in diesem Zusammenhang einen neuen Antrieb erhalten.

Eine ins Gewicht fallende politische Betätigung reichsfeindlicher Emigranten oder ein Zustrom kommunistischer Flüchtlinge aus Deutschland ist

nicht

nicht festzustellen gewesen. Doch sind auch unter den nichtkommunistischen reichsdeutschen Spezialisten, die im hiesigen Amtsbezirk nicht sehr zahlreich sind, manche wenig wertvollen Elemente. Besonders unerfreulich ist es, dass viele ohne Rücksicht darauf, ob sie Frauen oder Bräute oder Alimentenverpflichtungen in Deutschland haben, hier Russinnen, womöglich Jüdinnen heiraten.

II. W i r t s c h a f t .

Der Rückgang des Außenhandels der Sowjetunion machte sich auch im Umschlag der Häfen des Amtsbezirks bemerklich. Besonders stark war der Rückgang der Ausfuhr von Getreide und Getreideprodukten aus der vorjährigen Ernte. Aber auch die gleiche Ausfuhr des laufenden Jahres blieb hinter den Erwartungen zurück. Auffallend lebhaft war das Frachtgeschäft nach Wladiwostok, das außer Getreide, Zucker, Eisenhalbeisen anscheinend auch Munition betraf.

Der Binnenhandel hat keinen Aufschwung erfahren. Nach wie vor sind Gegenstände des einfachsten täglichen Bedarfs schwer oder garnicht erhältlich; Petroleum z.B. war monatelang auch auf Karten nicht zu bekommen. Dass für Mehrleistung

prämierte Kollektivbauern in der Regel Kleidungsstücke oder Stiefel erhielten, zeigt den "Defizit" charakter dieser Waren. Einen weiteren Aufschwung hat dagegen der Torgsinhandel genommen. Die Torgsinpreise sind im Allgemeinen zurückgegangen, liegen aber immer noch über den Weltmarktpreisen, von Einzelartikeln (Streichhölzern, Leinen) abgesehen, dabei sind die Torgsinwaren nicht erstklassig. Die Zahl der Torgsinläden ist weiter vermehrt worden, selbst kleine Rayonszentren besitzen jetzt in der Regel einen "Torgsin". Der Umsatz dieser Läden muss erheblich sein. Auf der einen Seite veräußert die Bevölkerung alle verwertbaren Objekte bis zu den Trauringen, auf der anderen Seite haben die Überweisungen aus dem Ausland weiter zugenommen. Hilfsorganisationen, die sich dieses Instituts bedienen, bestehen außer in Deutschland in Amerika, in der Schweiz und in Holland. Für den hiesigen Amtsbezirk spielt außer den Unterstützungsüberweisungen die Überweisung realisierter Kriegsanleihe eine Rolle. Allein durch Vermittelung des Konsulats dürften seit dem Frühjahr ds.J. auf diesem Wege etwa 50 000 RM hierher überwiesen worden sein. Wenig entwickelt hat sich dagegen der Inturist - Fremdenverkehr, auf den man noch vor 2 Jahren übertriebene Hoffnungen setzte; der damals begonnene Bau eines großen Inturist-Hotels in Odessa ist auch in diesem Jahr nicht weitergeführt worden.

worden. Auch die Herabsetzung der Inturist-Preise scheint den Fremdenverkehr nicht wesentlich gefördert zu haben.

Die Entwicklung der Industrie zeigt das für die gesamte Sowjetunion typische Bild. Im Allgemeinen eine geringe Zunahme der Produktion, aber starkes Zurückbleiben hinter den Planziffern und schlechte Qualität der Erzeugnisse. Das größte Werk des Amtsbezirks, die Eisenwerke in Kertsch, arbeitet trotz aller Anstrengungen der Amts- und Parteistellen schlecht. Der Ausfall dieses Werks in der Herstellung von Eisenbahnschienen wirkt sich ungünstig im Eisenbahnbau der ganzen Sowjetunion aus. Der Bau des neuen großen Eisenkombinats Kamysch-Burun, in der Nähe von Kertsch, schreitet planwidrig langsam vorwärts. Die technischen kommunalen Werke in Odessa und anderen Städten des Amtsbezirks sind nach wie vor unzulänglich und minderwertig.

Der ukrainische Teil des Amtsbezirks gehörte zu den am schlimmsten von der Hungersnot des vorigen Winters betroffenen Gebieten. Diese Hungersnot ist hauptsächlich von den Behörden selbst dadurch hervorgerufen worden, dass seit Ende 1932 systematisch alle Getreidevorräte konfisziert wurden, weil das Gebiet Odessa seine Ablieferungsverpflichtungen nicht erfüllt hatte. Damit war das

platte Land tatsächlich etwa seit der Jahreswende ohne Brot. Die Menschen waren ~~ge~~nötigt sich von Lebensmitteln ohne Nährwert, wie Rüben, oder von Lebensmittelsurrogaten – Grassamen, Mark der Maisstengel – zu nähren, oder eben zu sterben. Im Februar gingen dann die ersten Nachrichten über Hungertod und Menschenfresserei ein. Am schlimmsten war die Lage im Norden des Amtsbezirks. Aber auch in Odessa konnte man Menschen auf der Straße vor Hunger umfallen sehen, und mehrere Krankenhäuser hatten Abteilungen eingerichtet, in denen Personen untergebracht wurden, die im letzten Stadium des Verhungerns aufgelesen worden waren; eine Maßnahme, die natürlich nur einen Tropfen auf einen heißen Stein bedeutete. Wie groß die schlenmässigen Verluste an Menschen und auch an Vieh waren, lässt sich nicht schätzen. Eine Besserung trat erst ein, als der Boden im Spätfrühjahr das erste Grünzeug hervorbrachte.

Trotzdem hat es das Zusammenwirken von Behörden und Partei durch brutalen Druck und eingehende Kontrolle fertig gebracht, die durch Hunger entkräfteten und dezimierten Menschen zu einer ordnungsgemässen Ausführung der Feldarbeiten bis zur Ernte zu zwingen. Wer zu den Feldarbeiten nicht antrat, blieb eben ohne die kärgliche, hierfür gewährte Lebensmittelration, und die Menschen schleppten sich

sich auf das Feld, bisweilen, um dort vor Erschöpfung zu sterben. Aber die Feldarbeit wurde geschafft, und dank günstiger Witterung stand im Sommer eine Rekordernte auf dem Halm.

Von dieser Ernte ist jedoch ein großer Teil verloren gegangen, und zwar, wie auch der Sowjetstatthalter der Ukraine Postyschew in seiner Rede vom 19. November vor dem Plenum des Zentralen Exekutivkomitees der Ukraine hervorgehoben hat, vor allem in den nördlichen Rayons des Gebiets, d. h., in den schlimmsten Hungergegenden. In manchen Fällen wurde nicht alles gemäht, viel gemähtes Getreide blieb auf dem Felde, zu früh gemähtes oder unsachgemäß gelagertes Getreide verderbte, viel wurde gestohlen. Obwohl man zu Tausenden Menschen aus den Städten zur Erntearbeit aufs Land schickte, machte die Entkräftung der Menschen, der Mangel an Zugvieh und der starke Verschleiß der landwirtschaftlichen Maschinen die volle und rechtzeitige Bergung der Ernte unmöglich. Das Gebiet Odessa hat in diesem Jahr seine Ablieferungspflicht zwar erfüllt, aber die planmäßigen Saat- und Reservefonds noch nicht gestellt, sodass der Getreidehandel noch nicht freigegeben ist. Auch der kommende Winter dürfte, besonders im Norden des Gebiets, sehr schwer werden. In Odessa sind vor einigen Tagen die Brotrationen erneut herabgesetzt worden. In der Krim, wo die Getreideablieferung erfüllt

und

und die Saatsfonds u.s.w. gestellt sind, ist der Getreidehandel freigegeben worden.

Ungünstig sind, teilweise auch infolge der für das südliche Klima ungewöhnlichen Niederschläge, die Erträge von Spezialkulturen wie Baumwolle und Wein.

Im Ganzen muss jedenfalls die Erntekampagne des Amtsbezirks als Mißerfolg angesehen werden, und es ist in diesem Zusammenhang bemerkenswert, dass die Kollektivierung im hiesigen Amtsbezirk weit über den Unionsdurchschnitt hinaus auf 90 % und mehr fortgeschritten ist.

III. Geldwesen.

Der Währungsverfall hat im Anfang des Jahres noch weitere Fortschritte gemacht. Seit dem Sommer ist in Kaufkraft und schwarzem Kurs des Papierrubels eine gewisse Stabilität zu beobachten, wobei das Verhältnis von Goldrubel zu Sowjetrubel etwa 1 : 50 ist. Diese Relation kommt auch ziemlich genau in dem Verhältnis zwischen Torgsinpreisen und den sogenannten kommerziellen Preisen, etwa bei dem Verkauf von Zucker oder Brot in staatlichen Läden, zum Ausdruck. Dass die in der sowjetischen Auslandspropaganda immer noch vorkommende Behauptung, in der

Sowjetunion gebe es keine Inflation, eine reine Fiktion ist, ist gerade aus dem Nebeneinander des Goldrechenrubels (Torgsin, Inturist, Außenhandelsverkehr) und des inflatorisch auf etwa 2 % entwerteten Sowjetrubels klar ersichtlich.

Dem weiteren Fallen des Papierrubels hat hier, wie an dem schwarzen Kurs deutlich festzustellen war, die diesjährige Enteinhalt getan. Außerdem wirkt in diesem Sinne die nach wie vor vorhandene Knappheit der Umlaufsmittel, die periodisch immer wieder in der Verzögerung von Lohn- und Gehaltszahlungen zum Ausdruck kommt.

IV. V e r k e h r .

Der einzige im Berichtsjahr festzustellende Fortschritt im Verkehrswesen besteht darin, dass der Flugverkehr auf der Linie Odessa-Nikolajew regelmäßiger geworden ist.

Der Eisenbahnverkehr leidet nach wie vor

unter

unter der Unzulänglichkeit und der schlechten Qualität des rollenden Materials. Irgendwelchen Spezialaufgaben wie z.B. dem Abtransport des Getreides nach der diesjährigen Ernte ist die Eisenbahn regelmäßig nicht gewachsen.

Statistiken über Schiffsverkehr und Hafenumschlag werden im hiesigen Amtsbezirk schon seit Jahren nicht mehr veröffentlicht. Bei dem allgemeinen Rückgang des Sowjetaußenhandels ist anzunehmen, dass auch der Umschlag in den Häfen nicht zugenommen hat, zumal eine große Ausfuhr von Getreide und Getreideprodukten auch in diesem Jahr nicht eingetreten ist. Die Schiffbarmachung des Dnjepr müßte an sich eine Steigerung des Hafenverkehrs in Cherson zur Folge haben. Es liegen aber keine Anzeichen dafür vor, dass diese bereits eingetreten ist.

In den Häfen des Amtsbezirks ist ein auffallender und starker Rückgang des Verkehrs deutscher Schiffe festzustellen. Odessa wurde in den ersten 11 Monaten des Jahres 1932 von 31, in der gleichen Zeit des Jahres 1933 nur von 9 deutschen Schiffen angelaufen. Die Ursachen dieses Rückgangs dürften liegen auf der einen Seite in der Vermehrung der Tonnage der Sowjetunion, die ja in den letzten beiden Jahren zahlreiche Schiffskäufe, auch in Deutschland getätigt hat, auf der anderen Seite in der Frachtratendrückerei der betreffenden Sowjet-

handelsstellen,

handelstellen, die die Übernahme von Frachten im Allgemeinen nur für minderwertiges Schiffsmaterial wie das griechische lohnend macht; tatsächlich war in diesem Jahr wenigstens 1/4 der griechischen Tonnage von Sowjetseite gechartert. Ein Ablehnen deutscher Tonnage aus anderen als rein geschäftlichen Motiven ist jedoch bisher nicht anzunehmen.

V. S o z i a l e F r a g e n .

Die Lebenshaltung der einheimischen Bevölkerung hat sich im Berichtsjahr nicht gehoben. Die Spartendenzen und Abbaumaßnahmen, die im Anfang des Jahres in großem Maßstabe durchgeführt wurden, sind noch nicht überwunden, während auf der anderen Seite erst mit der Ernte ein Rückgang der bis dahin stetig steigenden Lebensmittelpreise einsetzte, der bereits beendet zu sein scheint und von neuen Preissteigerungen abgelöst werden dürfte. Die Landbevölkerung ist von den Folgen des furchtbaren Hungerwinters abgesehen im Zusammenhang mit der weiteren Durchführung des Kollektivsystems dadurch noch mehr verarmt, dass ihr die Möglichkeit fehlt, Kleidung, Hausinventar u. dergl. zu ersetzen. Zwar werden in der Presse mit Propaganda über die hohen Auszahlungen an fleißige Kollektivmitglieder die rosigsten Aussichten dafür eröffnet.

was sich der wohlhabend gewordene Kollektivist alles anschaffen kann. Dies trifft aber, wenn überhaupt, nur für Einzelfälle zu, und liegt im übrigen in einer fragwürdigen Zukunft. Im Allgemeinen liegen die Verhältnisse für Bauern und Städter nach wie vor so, dass ihre maßlosen Entbehrungen dem Staat die Mittel liefern für seine Experimente und Investitionen. Auskömmlich verdienen kann, von Spekulation und Schleichhandel abgesehen, zur Zeit nur der Einzelhandwerker, der "Kustar", der teure Qualitätsware liefern kann, falls nicht die Steuerbehörde ihm seinen Verdienst wieder abnimmt, oder ein gesuchter Arzt, der noch Privatpraxis besitzt. Die allgemeine Not und die schlechte materielle Lage auch der kleinen Angestellten hat wiederum zur Folge, dass die Korruption in der Form von Bestechlichkeit und Unterschleifen sich weiter ausbreitet.

Im Zusammenhang mit den Abbaumaßnahmen war vor etwa Jahresfrist eine rasch zunehmende Arbeitslosigkeit festzustellen. Diese Arbeitslosigkeit hat sich nicht in dem erwarteten Maße entwickelt, aber wohl, was den hiesigen Amtsbezirk anbetrifft, weil die abnorme Sterblichkeit als Folge des Hungers auch überzählige Arbeitskräfte ausgemerzt hat. Am schwierigsten ist die Existenzfrage für die deklassierten Elemente wie die Geistlichen und die aus den Dörfern vertriebenen stimmrechtsverlustigen Bauern.

In der Berichtszeit hat das Konsulat nicht einen einzigen Sowjetpaß visiert, ein Beweis dafür, dass die hermetische Abschließung der heimischen Bevölkerung von der Außenwelt noch streng geworden ist. Reichsdeutsche sind erneut abgewandert, auch finden sich immer wieder Reichsdeutsche, die sich nicht rechtzeitig haben registrieren lassen und nunmehr von den Sowjetbehörden als Sowjetstaatsangehörige angesehen werden. Die Anerkennung derartiger Reichsdeutscher bei den Sowjetbehörden durchzusetzen ebenso die Ausbürgerung von Sowjetstaatsangehörigen einschließlich der Ehefrauen Reichsdeutscher ist langwieriger und schwieriger geworden. In mehreren Fällen ist das Konsulat auch bemüht, früher reichsdeutschen Frauen die Rückkehr nach Deutschland zu ermöglichen, die schon vor Jahren mit ihrem Sowjet-Ehemann hierhergekommen sind und nun unter Zurücklassung des Ehemanns in die Heimat zurückwollen. Auch das ist ein Symptom für die Verschlechterung der Lage der hiesigen Bevölkerung.

S c h l u s s .

Der vorstehende Jahresbericht gibt für den Amtsbezirk wiederum ein trübes Bild, das sich nicht mit der kommunistischen Weltpropaganda deckt, wohl

aber der Phase der hiesigen Entwicklung durchaus entspricht, die in der Terminologie der deutschen Literatur über die Sowjetunion als "Überanstrengungskrise" bezeichnet wird. Das Grundproblem für die weitere Entwicklung dürfte nach wie vor die Agrarfrage sein. Im Zusammenhang mit dem bevorstehenden Unionsparteitag ist bereits angekündigt worden, dass auf diesem Gebiet die Kollektivierung weitergeführt werden soll, getreu den Prinzipien des sowjetischen Kommunismus, ohne Rücksicht auf Opfer und Leiden der Bevölkerung dem Endziel zuzustreben, das der Theorie, der Parteilinie entspricht. Da die Bevölkerung ein willenloses Material in den Händen der herrschenden Kaste ist, lässt sich auch nicht behaupten, dass die Sowjetagrarpolitik zu einem endgiltigen Mißerfolg führen muss. Es ist vielmehr denkbar, dass die mit der Sowjetagrarpolitik geschaffene neue Leibeigenschaft schließlich ihren unmittelbaren Zweck erfüllt, dem Staat die Agrarprodukte zu liefern, die er für Heer, Wirtschaft und Export braucht. Es ist aber kaum anzunehmen, dass damit eine mit ihrem Los zufriedene Landbevölkerung geschaffen wird, und die Unzufriedenheit des bäuerlichen Elements ist seit Jahrhunderten in Rußland die letzte Quelle aller inneren Unruhen gewesen.

Es wäre aber verfehlt, aus dieser Auffassung

zu schließen, dass das herrschende System irgendwie bedroht wäre. Aus der einheimischen, diesem System überwiegend kritisch und feindlich gegenüberstehenden Bevölkerung kann man öfters Äußerungen hören in dem Sinne " Das kann nicht mehr lange dauern ". Diese Ansicht dürfte aber irrig sein. In der völlig amorphen Bevölkerung kann sich ein Kristallisationspunkt des Widerstandes nicht bilden, während das System stark und ausgezeichnet organisiert ist. Ein Anstoß zu irgend einer Wendung dürfte vielmehr nur von einem Kraftzentrum ausgehen können, sei es von außen, sei es von einer der Machtgruppen des Systems selbst, etwa der roten Armee. Von alledem ist bisher hier nichts zu spüren, auch nicht, was den hiesigen Amtsbezirk anbetrifft, von der in der ausländischen Literatur des öfteren behaupteten Entwicklung des Sowjetkommunismus in einem nationalen oder nationalistischen Sinne. Von hieraus gesehen muss vielmehr wie im vorigen Jahresbericht festgestellt werden, dass das System, größtenteils von Fremdstämmigen geleitet und geführt, unerschüttert über das russische Volk herrscht.

Документ № 12

**Консульство Німеччини
в Одесі**

Одеса, 6 грудня 1933 року

Н 6

Штамп Посольства Німеччини
в Москві [вписано від руки] № А 2729

Посольству Німеччини в Москві

Зміст: Річний звіт за 1933 рік

I. Політика

У більшій частині службового округу, що належить до Радянської України, цього року відбувся помітний поворот централістського комунізму проти українського національного руху. Національні течії, особливо відповідні «ухили» в партії, такі як напрям Шумського, вже кілька років як викрили і придушили. Раніше в цьому не вбачали жодної небезпеки й далі просували – формально дещо перебільшено – зовнішню українізацію. В Одесі, наприклад, заснованій як російське колоніальне місто, частка українського населення ніколи не була істотною. Проте тут справді доклали зусиль, щоб державні службовці вивчили українську мову, щоб усі вивіски було написано українською, щоб професори читали лекції цією мовою, щоб українізувати пресу, театр тощо. Від початку цього року, після самогубства Скрипника, розпочато активну боротьбу проти українського «шовінізму», а також ослаблено зовнішню примусову українізацію. Нині з боку національних меншин, насамперед євреїв, лунають заяви, поза сумнівом ініційовані згори, що через зловживання української державності зневажають їхні права.

Водночас ДПУ почало активно переслідувати всіх підозрюваних в українських національних переконаннях і вдалося насамперед до масових арештів української інтелігенції. Відповідно, членам партії закидають відхилення від комуністичного вчення, а переслідуваних українських націоналістів звинувачують у планах, частково в спілці з Польщею, частково спільно з Німеччиною, підготувати напад на Україну з метою від'єднати її від Радянського Союзу. Посередником у стосунках з Німеччиною, як правило, називають керівника націонал-української військової організації

Східної Галичини Коновальця. Про важливе значення, якого радянська сторона надає нині цим питанням, свідчать відповідні виступи генерального секретаря Комуністичної партії України Косіора на листопадовому, пленарному засіданні Центрального комітету та Центральної контрольної комісії Радянської України.

Те, що український національний рух насправді досягнув певних успіхів, на мою думку, не можна заперечувати. Основною підставою для цього, напевно, стало зубожіння українського сільського населення, що погіршувалося протягом п'ятирічки, а під час голодної зими 1932–1933 років сягнуло катастрофічного рівня. Ця обставина, разом із переслідуванням української національної інтелігенції стали холодним душем для тих кіл Західної України (Східної Галичини), центру українських національних устремлінь, які раніше саме в Радянській Україні, на противагу до українофобської внутрішньої політики Польщі, вбачали зародок української держави. І, зрештою, зміни в Німеччині, без сумніву, пробудили тут певні надії. До того ж, не слід забувати, що національна самосвідомість у російській Україні ще слабко розвинута й кількість її носіїв ще незначна. Україна, з погляду Східної Галичини, в цьому сенсі перебуває нині на тому етапі, що й попереднє покоління у Словенії чи Словакії.

У меншій частині службового округу, що належить до Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки, тобто в Криму, офіційно роль національної більшості відведено татарам, проте вони становлять лише 26 % всього населення півострова. Однак татари хочуть домогтися, щоб на керівних посадах і в партійному апараті вони також переважали. Водночас я не відкидаю можливості, що татари виявлять свої національні устремління, як це сталося кілька років тому. Знову актуальним є питання переселення євреїв до Криму, хоча минулого року його, здавалося, вже повністю закрили. Євреї, які мають у Криму свій національний район Фрайдорф, нині становлять трохи більше ніж 10 % населення.

Серед методів пропаганди цього року особливо широко застосовували гасло Сталіна: зробити селян–колгоспників заможними. Про цю мету красномовно свідчили численні офіційні промови, газетні статті, плакати, більше того, всупереч реальному стану речей, стверджувалося, що її вже значною мірою досягнуто. Добрий урожай в Одеській області та середній – у Криму став приводом до того, що в деяких колгоспах членам колективів видали відносно високу натуроплату. Такі випадки, вивищені за вже відомим принципом до рівня загальних високих досягнень, широко використовувалися для пропаганди.

У німецьких селах Одеської області, що налічують близько 125 тис. колоністів німецького походження, пропаганда нібито реальних досягнень пліч-о-пліч йшла із наклепами на добродійну організацію «Брати у скруті». У багатьох селах колгоспників при цьому змушували робити заяви чи писати листи, в яких вони, часто в грубій формі, відхиляли допомогу гітлерівської Німеччини, бо в такій допомозі буцімто не було потреби. Для цього напевне вибирали ті села, які зібрали добрий урожай, а тому допомогу добродійної організації вони сприймали як кількісно незначну. Загалом німецькі села, звичайно, дуже сильно потерпали від жорсткої голодної зими 1932–1933 років, навіть якщо взяти до уваги, що становище в російських і українських селах було ще гіршим. Також у селах, де не було випадків власне голодної смерті, кількість померлих у 1933 році була значно більшою, ніж у 1932 році. У найгіршому становищі опинилися селяни, в яких експропріювали майно, та ті, котрих виселили. Подібні безжальні заходи, до яких вдавалася місцева влада, хоча й не мала на те правових підстав, трапляються й сьогодні, не зважаючи на те, що часто використовуюваного у пропаганді «класово ворожого елементу», куркулів серед селян уже немає. Ці в господарському й культурному значенні цінні елементи німецьких сіл – ті, хто ще не помер, не потрапив на заслання чи в ув'язнення, – ледве животіють, працюють поденниками або робітниками, часто не мають постійного житла, вони «безпаспортні», живуть то тут, то там, постійно перебувають у пошуку тимчасового заробітку. Допомога організації «Брати в скруті» також не зможе врятувати від смерті значну кількість цих людей. Ті колоністи, які стали членами колективних господарств і ще мають правову й економічну основу для існування, також зазнали на собі впливу загального занепаду рівня життя на селі. Яскравим свідченням цьому, серед іншого, є той факт, що вони вже не мають змоги підтримувати священиків і церкву. Врешті-решт доповнити картину становища німецьких колоністів може той факт, що нині серед керівників у німецьких селах і районах та партійних уповноважених, які виконують функції нагляду та контролю, євреїв навіть більше, ніж раніше.

Французько-радянські кроки до зближення зачепили і наш службовий округ – у тому сенсі, що одним з міст, у яких побував Ерріо під час свого візиту до Росії, була Одеса. Він відвідав вірцевий колектив службового округу, який належним чином підготували ДПУ та міліція. Тих сіл, особливо на півночі Одеської області, де все населення буквально вимерло, Ерріо, звичайно, не побачив. У кожному разі було помітно, що він у цьому питанні великодушню дозволив себе одурити, що викликало велике обурення серед некомуністичної більшості населення.

Прийом Ерріо в Одесі за витратами перевершив святкування та церемонії, влаштовані з нагоди від'їзду делегації на чолі з Ворошиловим до Анкари через Севастополь і його повернення через Одесу, яку супроводжували високі турецькі гості. Заходи в Одесі залишили далеко позаду святкування річниці Жовтневої революції, що відбувалися незадовго до того. Тільки дешиця цих витрат стосувалися воєнкома Ворошилова, який, втім, віддавна й планомірно займався контактами з Туреччиною.

Реакцією на переворот у Німеччині стали грубі й brutальні висловлювання представників Комуністичної партії насамперед у пресі службового округу, що злилися в один потік ненависті та наклепів. Щоправда, ця ворожа позиція в партійних колах і пресі не є чимось принципово новим. Попри економічні та політичні переваги, що їх мав Радянський Союз завдяки добрим відносинам з Німеччиною, в службовому окрузі вже віддавна звичним є висловлення ворожої щодо Німеччини позиції з боку комуністів, передусім у пресі.

Будь-які німецькі досягнення тут замовчували або применшували, триумфально роздували кожний негативний прояв в економіці та постійно писали про близьку перемогу комунізму над загниваючим капіталізмом у Німеччині. Новим є лише те, що гострота і пристойність тону та методів піднялися на кілька градусів, а мета агітації дещо змістилася. Раніше йшлося насамперед про те, щоб через спотворену картину становища в Німеччині зміцнити внутрішню пропаганду. Нині ж головною метою стало подати Німеччину як небезпеку для всього світу та налаштувати проти неї інші країни, – агітація, що нічим не відрізняється від шовіністичних наклепів у колах відповідного спрямування. Порівняно з масштабом ворожого ставлення до Німеччини, далеко назад відступає колись найпоширеніша в службовому окрузі антипольська й антирумунська агітація, загострення неприязні до Японії теж не досягає такого рівня.

Слід, проте, наголосити, що описана неприязнь радянського комунізму поки що не позначилася на офіційних відносинах консульства з радянськими установами. Як і раніше, провадити службову діяльність, через своєрідності місцевої системи, що полягає в численних ускладненнях і перешкодах, дуже важко, і користь від неї відносно невелика. Проте поки що неможливо точно з'ясувати, чи саме через погіршення радянсько-німецьких стосунків радянські відомства відмовляються від розгляду тих питань, які вони раніше вирішували за втручання консульства. Жодних змін не відбулося також у зовнішній формі зв'язку. Поза сумнівом, у службовому окрузі погіршилося становище німецьких громадян, особливо тих, хто постійно тут проживає.

Вони почуваються непевно й незахищено. Не виключено, що в окремих випадках переслідування, особливо під час арешту німецьких інженерів у Миколаєві не обійшлося без комуністичної розлюченості. Такі обставини стали новим поштовхом для виїзду громадян Німеччини, що триває вже досить довго.

Помітних політичних емігрантів, які б вороже ставилися до Німеччини, чи потоку комуністичних біженців зареєстровано не було. Втім, серед німецьких фахівців–некомуністів, яких у службовому оточенні небагато, є деякі не дуже цінні елементи. Особливо невтішним є той факт, що багато з них, не зважаючи на те, чи мають у Німеччині дружину, наречену або зобов'язання сплачувати аліменти, одружуються тут з росіянками та євреями.

II. Економіка

Зниження обсягів зовнішньої торгівлі Радянського Союзу було помітним також у роботі портів службового округу. Особливо значущим було зменшення експорту хліба та зернових з минулорічного врожаю. Експорт цюгорічного врожаю також не виправдав сподівань. Надзвичайно жваво відбувалося перевезення вантажів до Владивостока, зокрема зерна, цукру, металевих напівфабрикатів, а також, вочевидь, боєприпасів.

У внутрішній торгівлі особливих проривів не відбулося. Як і раніше, товари першої необхідності купити важко або зовсім неможливо; гас наприклад, упродовж кількох місяців не можна було дістати навіть за картками. Те, що за почасово–преміальною оплатою праці колгоспники отримували, як правило, одяг або роботи, свідчить про дефіцитність цих товарів. Натомість торгівля у торгсинах набирає дедалі більших обертів. Ціни у цій мережі загалом знизилися, проте деякі товари коштують дорожче, ніж на світовому ринку (сірники, постільна білизна тощо), хоча товари в тогсинах не найвищого ґатунку. Кількість таких магазинів помітно зросла. Нині, як правило, навіть у малих районних центрах є торгсін. Грошовий обіг цих крамниць має бути доволі значним. З одного боку, населення продає все, що можна продати – аж до обручок, а з другого – кількість переказів із закордону теж зростає.

Доброчинні організації, які займаються переказами, містяться, крім Німеччини, в Америці, Швейцарії та Голландії. Для нашого службового округу, крім засобів підтримки, значну роль відіграють військові позики. Саме за посередництва консульства від початку цього року в такий

спосіб уже переказано близько 50 тис. німецьких марок. Проте тут недостатньо розвивається «Інтурист» – іноземний туризм, на який ще два роки тому покладали великі надії. Розпочате тоді будівництво великого готелю «Інтурист» в Одесі цього року також не просувалося. Зниження вартості послуг, здається, також не дуже сприяло напливу туристів.

Розвиток промисловості у Радянському Союзі загалом можна охарактеризувати так: у цілому незначний приріст виробництва, проте сильне відставання від показників плану і низька якість виробів. Найбільше підприємство в службовому окрузі, металургійний завод у Керчі, попри всі зусилля партійних і державних органів, працює погано. Недостатні обсяги виробництва залізничних рейок на цьому заводі досить негативно позначається на будівництві залізниці в усьому Радянському Союзі. Побудова нового великого металургійного комбінату Камиш–Бурун неподалік від Керчі відбувається, всупереч плану, дуже повільно. Продукція технічно–комунальних підприємств в Одесі та інших містах службового округу, як і раніше, важкодоступна і низькоякісна.

Українська частина службового округу належить до тих районів, що найбільше постраждали від жахливого голоду минулої зими. Відповідальність за голод покладається переважно на органи влади, які з кінця 1932 року систематично вилучали всі запаси зернових, тому що Одеська область не виконала обов'язкові норми хлібозаготівлі. Тому з настанням нового року селяни залишилися без хліба. Люди були змушені вживати в їжу непоживні продукти, такі як буряк, або навіть сурогати – трави, серцевину кукурудзяних стебел, чи одразу вмирати. У лютому з'явилися перші повідомлення про голодну смерть і канібалізм. Найгіршим було становище на півночі службового округу. Проте і в Одесі на вулицях можна було побачити людей, які помирали від голоду. В багатьох лікарнях було відкрито відділення, куди привозили людей на останній стадії виснаження. Звісно, що це була лише крапля в морі. Наскільки великими були втрати людей і худоби, не можливо навіть уявити. Полегшення прийшло тільки тоді, коли пізньої весни з'явилася перша зелень.

А втім, співпраця владних і партійних органів у здійсненні брутального тиску та ретельного контролю дала результат: знесилених голодом людей змусили виконувати польові роботи, аж до збирання врожаю. Хто не міг працювати, залишався без мізерної продуктової пайки, яку видавали на полі, тому люди з останніх сил повзли на поле, часом, щоб померти там від виснаження. Проте польові роботи було успішно проведено, і завдяки сприятливій погоді влітку на ланах колосився рекордний урожай.

Однак значну частку цього врожаю було втрачено, а саме, як зазначив намісник радянської влади в Україні Постишев у своїй промові 19 листопада перед пленумом Центрального виконавчого комітету Комуністичної партії України, насамперед у північних районах області, тобто найбільш постраждалих від голоду. У більшості випадків не все було скошено, багато скошених зернових залишилося на полі, через несвоєчасне збирання або неналежне зберігання багато зерна зіпсувалося, немало було також розкрадено. Хоча тисячі міських жителів було відправлено у жнива на село, але через виснаження людей, брак тяглової худоби і сильну зношеність сільськогосподарської техніки забезпечити повний і своєчасний збір урожаю не вдалося. Цього року Одеська область виконала план хлібозаготівлі, але ще не забезпечила наповнення посівного та резервного фондів, тому вільна торгівля зерном досі заборонена. Майбутня зима, особливо на півночі області, також буде дуже тяжкою. В Одесі кілька днів тому знову було зменшено хлібну пайку. У Криму, де хлібозаготівля іде за планом і з наповненням державного та інших фондів немає труднощів, торгівлю зерновими дозволено.

Незадовільними в службовому окрузі, частково через особливості південного клімату і брак опадів, є врожаї спеціальних культур, таких як бавовна і виноград.

Загалом слід визнати, що жнива у службовому окрузі пройшли незадовільно. У зв'язку з цим не можна не звернути увагу на те, що колективізація в цьому регіоні, що сягнула показників у 90 % і більше, має кращі результати, ніж у середньому по СРСР.

III. Грошова система

Падіння курсу валюти зробило на початку цього року новий стрибок. Від літа можна спостерігати певну стабільність купівельної спроможності та чорного курсу паперового карбованця, причому співвідношення золотого карбованця до радянського карбованця становить 1 : 50. Ця пропорція майже повністю відповідає співвідношенню між цінами у торгсинах і так званими комерційними цінами, а також цінам на цукор і хліб у державних крамницях. Відсутність інфляції, про яку заявляє радянська закордонна пропаганда, – чиста вигадка, про що свідчить співіснування золотого карбованця (торгсін, «Інтурист», зовнішня торгівля) і радянського карбованця, девальвація якого через інфляцію становить 2 %.

Подальше падіння паперового карбованця щодо чорного курсу призупинив цьогорічний урожай. Крім того, як і раніше, позначився також брак засобів грошового обігу, що час від часу виявляється у затримці виплати заробітної плати.

IV. Транспорт

Єдиним помітним досягненням у галузі транспорту цього року можна назвати те, що авіасполучення між Одесою і Миколаєвом стало регулярним.

Залізниця, як і раніше, потерпає від неukoмплектованості рухомого складу та його низької якості. Яким-небудь спеціальним завданням, наприклад транспортуванням цьогорічного врожаю, залізниця регулярно не була завантажена.

Статистику щодо судноплавства та вантажообіг портів у службовому окрузі вже кілька років не оприлюднюють. Беручи до уваги загальне зниження обсягів радянської зовнішньої торгівлі, можна припустити, що не зросло і навантаження радянських портів, принаймні відчутного збільшення експорту зернових цього року також не відбулося. Поліпшення судноплавності Дніпра мало би вплинути на портовий вантажообіг у Херсоні. Проте немає жодних ознак того, що він істотно зріс.

У портах службового округу дуже відчутно зменшився рух німецьких суден. В одеський порт протягом перших 11 місяців 1932 року зайшло 31 німецьке судно, тоді як за такий самий період 1933 року – лише 9.

Причини такого зменшення криються, з одного боку, в збільшенні тоннажності суден Радянського Союзу, який за ці два роки закупив багато суден, зокрема в Німеччині, з іншого – у фрахтовій ставці радянських портів, для яких вигідне розвантаження лише малоцінних товарів, таких як грецькі.

Насправді цього року щонайменше чверть грецького тоннажу було зафрахтовано радянською стороною. Поки що не можна стверджувати, що за відхиленням німецької тоннажності постають інші, ніж суто торговельні підстави.

V. Соціальні питання

Життєвий рівень місцевого населення цього року не підвищився. Тенденції до заощадження та обмежувальні заходи, які на початку року впро-

ваджували у великих масштабах, ще не подолано. Тоді як ціни на продукти харчування, що припинили зростати тільки після жнив, здається, знову починають підвищуватися. Сільське населення, внаслідок страшної голодної зими і подальшого запровадження колективізації збідніло настільки, що не може купити одяг, домашній інвентар і под. Проте у пресі з'являються пропагандистські повідомлення про високу оплату праці сумлінних членів колективів. Вони в рожевих тонах змальовують картину життя заможних колективістів, які можуть дозволити собі все.

Якщо таке й трапляється, то лише в поодиноких випадках, які, втім, належать сумнівному майбутньому. Загалом умови життя у селян і мешканців міст, як і раніше, такі, що їхні нескінченні злидні й нестатки слугують державі засобом для експериментів та інвестицій. Достатній заробіток нині може мати, не беручи до уваги спекуляцію та торгівлю з—під поли, тільки некооперований ремісник—«кустар», який може виготовляти дорогі високоякісні товари, за умови, що податкова служба не вилучить його заробіток, або популярний лікар, який ще займається приватною практикою. Всезагальна скрута і погане матеріальне становище не оминulo і дрібного службовця, тому корупція у формі хабарництва та привласнення державного майна дедалі більше поширюється.

З огляду на обмежувальні заходи стрімко зросло безробіття. Це зростання хоч і не сягнуло прогнозованих масштабів, але перебуває на досить високому рівні. До того ж, якщо говорити про службовий округ, то велика смертність, що є наслідком голоду, також ліквідувала надлишок робочої сили. Найгостріше проблема виживання стоїть для декласованих елементів, таких як духівництво і селяни, вигнані із села та позбавлені права голосу.

Протягом цього року консульство не візувало жодного радянського паспорта, що свідчить про ще більше посилення суворой ізоляції місцевого населення від зовнішнього світу. Німці продовжують виїжджати з країни, вважаючи, що вони громадяни Німеччини, які своєчасно не зареєструвалися, а тому в органах радянської влади значилися як радянські громадяни. Процедура визнання за такими особами німецького громадянства та позбавлення їх та їхніх дружин радянського громадянства значно ускладнилася. Дедалі більше консульство займається питанням повернення до Німеччини тих жінок, які мали німецьке громадянство, але вже багато років мешкали тут, одружившись із чоловіками з СРСР. Щоб виїхати, вони погоджуються залишити чоловіків. Це також є симптомом погіршення становища місцевого населення.

Висновки

Цей річний звіт знову свідчить про важке становище в країні, яке не може приховати міжнародна комуністична пропаганда. Проте етап теперішнього розвитку відповідає тому, що в термінології німецької літератури про Радянський Союз називають «кризою перенапруження». Головною проблемою для подальшого розвитку, як і раніше, є аграрне питання. У зв'язку з майбутнім всесоюзним партійним з'їздом уже відомо, що колективізація у цій галузі триватиме й надалі, відповідно до принципів радянського комунізму. Тому лінія партії, попри жертви і поневірення народу, залишатиметься незмінною. Оскільки населення є лише безвольним матеріалом у руках панівної касты, не можна припустити, що радянська аграрна політика зазнає повного краху.

Значно ймовірнішим є те, що породжене радянською аграрною політикою нове покріпачення врешті-решт досягне поставленої мети – постачання держави сільськогосподарською продукцією для забезпечення потреб армії, економіки та експорту. Проте цього навряд чи зможе досягнути вкрай невдоволене своїм становищем сільське населення. Не варто також забувати, що серед джерел внутрішніх заворушень у Росії впродовж століть не останнє місце посідало невдоволення селянства.

Було би, однак, помилковим вважати, що існує реальна загроза панівній системі. Від місцевих мешканців, переважно дуже критично й вороже налаштованих до системи, нерідко можна почути: «Так не може далі тривати». Цей погляд, утім, помилковий. В аморфному у своїй масі населенні не може скристалізуватися позиція спротиву, тоді як система дуже сильна й добре організована. Будь-які зміни можуть статися лише з ініціативи силового центру, чи то зовнішнього, чи то силового підрозділу системи, Червоної Армії, наприклад. Проте жодних ознак подібних змін, зокрема в нашому службовому оточенні, поки що немає. Так само безпідставними видаються припущення, що часто з'являються в зарубіжній літературі, про те, що розвиток радянської системи відбувається в національному чи націоналістичному напрямі. Сьогодні можна з іще більшою впевненістю, ніж у минулорічному звіті, стверджувати, що система, на чолі якої стоять здебільшого іноземці, непохитно панує над російським народом.

Підпис: Рот

ДУ «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ» НАН УКРАЇНИ

1934 рік

ДУ «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ» НАН УКРАЇНИ

ДУ «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ» НАН УКРАЇНИ

Deutsches Generalkonsulat
Charkow

Charkow, den 26. Januar 1934

Igb. Nr. 17

In Anschluß an den Bericht 312
vom 11. v. M.

Allgemeine Lage

3 Durchschläge

Deutsche Botschaft
Moskau

Eing. 30. JAN. 1934

Igb. Nr. 234

Unk.

ab 31. I. 34

Die politische Lage in der Ukraine wird noch immer bestimmt durch die Verfolgung der nationalistischen Bewegung. Partei und Regierung wiederholen unermüdlich durch den Mund ihrer hervorragendsten Vertreter und durch die Presse die bekannten Behauptungen, daß die Ukrainisierung, von Skrypnyk angefangen, falsche Wege gegangen und eine gefährliche nationalistische Bewegung entstanden sei, die den Bunde mit ausländischen „Intervenienten“ Lösungsbestrebungen verfolgt habe. Nachdem die Tagungen des Zentralpartei Komitees im November und des Zentralvollzugsausschusses im Dezember dies Thema ausführlich in Verbindung mit den wirtschaftlichen Fragen, insbesondere denen der Landwirtschaft, behandelt hatten, wurde es noch für nötig befunden, daß die ukrainischen Parteigrößen auch auf den Parteitagen in den einzelnen Gebietshauptstädten im gleichen Sinne Reden hielten. Diese Tagungen der städtischen und Gebietsparteiorganisationen im Januar sowie der sich daran anschließende XII. All-ukrainische

An die
Deutsche Botschaft
in M o s k a u

ukrainische Parteikongreß in Charkow bildeten den endgültigen Abschluß des für die Ukraine politisch und wirtschaftlich bedeutungsvollen Jahres 1933.

In den Rechenschaftsberichten der Vertreter des Zentralkomitees wurde zunächst die große Bedeutung der Unterstützung und Hilfeleistung der Moskauer Parteizentrale für die Ukraine in der Überwindung der Schwierigkeiten des Jahres 1933 hervorgehoben. Insbesondere wurde die Rolle Postyschews bei der Steigerung der Leistungen der ukrainischen Parteiorganisation unterstrichen. Der Vorsitzende des Allukrainischen Zentralvollzugsausschusses Petrowski erklärte, in erster Linie habe die Entsendung Postyschews der Ukraine geholfen ihre Fehler und Irrtümer zu überwinden und der Generalsekretär der Partei Kossior schloß sich dem mit den Worten an, erst seit Postyschews Ankunft habe sich die Arbeit der Charkower Parteiorganisation gebessert.

Der Chef der GPU Balitski erklärte, die führende Rolle in den Interventionsvorbereitungen gegen die Sowjetunion habe jetzt Deutschland übernommen und der mit den ausländischen ukrainischen nationalistischen Organisationen in Verbindung stehende deutsche Faschismus habe mit besonderer Aktivität die gegenrevolutionäre Tätigkeit in der Ukraine wieder belebt. Die unversöhnlichsten Elemente des polnischen Faschismus hätten sich mit den Hitlerkreisen über die Herstellung einer antisowjetischen Einheitsfront verständigt. Bekannt sei ferner die Verbindung ukrainischer gegenrevolutionärer Organisationen mit polnischen bürgerlich-nationalistischen Kreisen, die zur Bildung

Bildung der in der Ukraine aufgedeckten polnischen Militärorganisation geführt habe. Auch sei erwiesen, daß die ukrainischen Nationalisten gemeinsame Sache mit den russischen Chauvinisten machten, die ihrerseits die Ukraine als Ausgangspunkt für ihren Kampf gegen die Sowjetunion ansähen.

Der Parteisekretär Popow führte aus, der deutsche Faschismus habe sich seit Bestehen der Hitlerregierung Ausfälle gegen die Sowjetunion, insbesondere auch gegen die Sowjetjournalisten, erlaubt, in der Annahme, die Sowjetunion werde hierauf nicht reagieren. Er habe sich jedoch später überzeugt, daß mit der Sowjetunion nicht zu spaßen sei, und jetzt bemühten sich die deutschen Regierungskreise trotz ihrer innerlichen Abneigung sich anständig zu benehmen, was ihnen bei ihren begrenzten Fähigkeiten nicht recht gelinge. Die Überwindung der wirtschaftlichen Schwierigkeiten sei ein Schlag für die antisowjetischen Pläne der deutschen Faschisten.

Von Interesse waren die Ausführungen des Oberbefehlshabers des ukrainischen Militärbezirks Jakir auf dem XII. Parteikongreß: Über die Westgrenze sei besonders viel Gesindel eingedrungen, um die Sowjetorganisationen zu zersetzen. Hierin sei die Hand der deutschen Nationalsozialisten und polnischen Faschisten leicht zu erkennen. Der Chef der GPU Balitski könne näher mitteilen, wie diese Schädlinge sich in das Land und in die Organisationen eingeschlichen hätten, und es würde dann noch klarer zu

sehen

sehen sein, daß alle diese Fäden nach München und Berlin und sogar nach Polen führten, dessen Regierung in der letzten Zeit eine so zuvorkommende Sprache mit der Sowjetunion geführt habe. Diese Verhandlungen der polnischen und französischen Regierungskreise mit der Sowjetunion hätten durchaus nicht die Rüstungen dieser Staaten beeinflußt, die genau wie früher im schnellsten Tempo fortgeführt würden. Statt 100 habe die polnische Armee jetzt 800 Tanks, statt 400 nunmehr 1000 Flugzeuge. Zahlenmäßig sei der Mannschaftsbestand der Armee im Westen nicht gestiegen, jedoch habe ihre Kriegsbereitschaft zugenommen. Es müsse daher mit gewissen Komplikationen gerechnet werden, wenn auch bei der jetzigen Lage in Europa in nächster Zeit ernste Unannehmlichkeiten an der Westgrenze nicht zu erwarten seien. Man müsse jedoch im Auge behalten, daß die Herren Rosenbergs und Radziwills ganz offensichtlich verhandelten, alle diese Herren gehörten zu denen, die an den Fabriken und Ländern der Sowjetunion ein Interesse hätten und ihre sowjetfeindlichen Aktionen nicht einstellen würden. Die Landesverteidigung der Westgrenze, wo sich eine vollkommen ausgebildete und mit allem Bedarf versehene Armee befinde, gebe zu keinerlei Beunruhigung Anlaß. Dagegen sei die Lage im fernen Osten sehr kritisch. Japan sei im Kriegsfall ein sehr ernster Gegner, doch sei auch im fernen Osten das Heer jetzt technisch stark ausgerüstet und für einen Angriff habe Japan die günstigste Zeit verpasst.

Auf der Charkower Parteitagung berichtete die deutsche

Delegierte

Delegierte Hoppner über die illegale Tätigkeit der kommunistischen Partei Deutschlands, die zunächst die Verwirklichung der nationalsozialistischen antikapitalistischen Versprechungen gefordert habe, danach sei sie offen mit der Parole, die Hitlerdiktatur zu stürzen, aufgetreten, und habe Streiks gegen die Senkung des Arbeitslohns, gegen den deutschen Gruß usw., auch in den Arbeitsdienstlagern, hervorgerufen, und in den Werken Zellen gegründet. Das deutsche Proletariat müsse in seinem Kampf um die Errichtung eines Sowjetdeutschlands die lebhafteste Unterstützung der kommunistischen Partei der Sowjetunion finden.

Einzelheiten und neues überzeugendes Material über die ukrainische nationalistische Bewegung wurden auch auf diesen letzten Tagungen nicht bekannt gegeben. Wie ich höre, soll einigen hier verhafteten höheren ukrainischen Staatsbeamten, wie dem in dem Vorberichte erwähnten Prichodko, nachgewiesen sein, daß sie Geldbeträge aus Berlin über Konowales erhalten haben. Die letzten Beschuldigungen gegen Skrypnyk schwächte Postyschew dahin ab, aus dem Studium der Akten ergebe sich, daß Skrypnyk sich unbewußt als Werkzeug der Nationalisten habe mißbrauchen lassen. In allen Verlautbarungen wechselten nur die Reihenfolge und die Verbindung, in denen Deutschland, Polen und Japan als die das Sowjetgebiet bedrohenden Friedenstörer hingestellt werden. In ähnlicher Weise wie Kaganowitsch auf der Moskauer Gebietstagung der kommunistischen Partei Deutschlands gedachte, gestattete sich die Charkower Gebietskonferenz

dietskonferenz eine Einmischung in die innerpolitischen Verhältnisse Polens, indem sie in einem Aufrufe die kommunistische Partei der Westukraine in ihrem Kampfe gegen die soziale und nationale Unterdrückung, gegen Hunger und Rechtlosigkeit, ihrer Sympathien versicherte; der polnische Faschismus und die ihm verbündete ukrainische Bourgeoisie hätten durch Lüge und Verleumdung den Arbeiter und Bauern der Westukraine die Wahrheit über den Sieg der sozialistischen Ukraine, dieses unüberwindlichen Vorpostens im Westen, vorenthalten, sie seien aber selbst die Waffenträger reaktionärer deutscher und polnischer Interventienten, die die Sowjetukraine vom Rätebund loslösen und zu einer Kolonie machen wollten. Während die Moskauer Sowjetpolitik es sich angelegen sein läßt, die Beziehungen zu Polen zu pflegen und wärmer zu gestalten, kommen in der Ukraine der alte Gegensatz zu Polen und die Abneigung immer wieder zum Ausdruck und in Charkow erfährt die polnische Vertretung Unfreundlichkeiten allerlei Art. Es dürfte weiterhin nicht der Absicht der Sowjetpolitik, die Westgrenzen zu sichern, entsprechen, wenn die Bevölkerung durch die dauernde Erörterung der angeblich ernstesten Angriffsabsichten des Auslands beunruhigt wird, denn es liegt die Annahme nahe, daß das Volk in solchen Interventionsbestrebungen weniger eine Gefahr als eine Hoffnung sieht sowie Möglichkeiten, die keineswegs anreizen, alle Kräfte für das Sowjetregime in der von dieser gewünschten Weise anzuspannen.

Nachdem die Verhaftungen politisch verdächtiger

Ukrainer

Ukrainer anscheinend zu einem gewissen Stillstand gekommen sind, wird in letzter Zeit mit allen Kräften und großem Eifer weiter nach Verbindungen der Bewegung mit dem Auslande, insbesondere mit Deutschland, gesucht. Die GPU fahndet mehr oder weniger geschickt nach gegenrevolutionären Beziehungen, die kleinsten Anhaltspunkte werden zu Verdächtigungen benutzt und eine ausgebreitete Bespitzelung trägt zur Vergiftung der Atmosphäre bei. Auch unter den reichsdeutschen Fachleuten, deren Briefwechsel mit der Heimat oft schon am Wohnort kontrolliert und zurückgehalten wird. Wer eine reichsdeutsche Zeitung hält (bisher kam besonders die „Kölnische Zeitung“ in Betracht, die den Bezug gegen Rubelzahlung ermöglichte), wird Fascist genannt. Aus dem Donetzgebiet und den südlichen Bezirken wird mitgeteilt, daß überall viele Deutschstämmige verhaftet sind, insbesondere die Lehrer und die sonstigen deutscher Sympathien Verdächtigen. Die Verhaftungen von evangelischen und katholischen Geistlichen sowie von Angestellten der Controll-Co. dürften ebenfalls auf das Bestreben, gegenrevolutionäre Beziehungen nachzuweisen, zurückzuführen sein. Sogar deutsche Kommunisten sind augenscheinlich in diesem Zusammenhange verhaftet, reichsdeutsche Arbeiter im Industriegebiet, Lehrer der hiesigen kommunistischen deutschen Schule, der deutschstämmige Schriftleiter Müller, dessen in Charkow erscheinende Zeitung „Das Neue Dorf“ als Organ der ukrainischen kommunistischen Partei keinesfalls sowjetfeindlicher oder reichsdeutscher Neigungen verdächtig sein kann, ferner der

frühere

frühere österreichische Staatsangehörige Gockel, der verantwortliche Herausgeber der Charkower antireligiösen Zeitschrift „Neuland“. Die Berührung mit Ausländern wird selbst von Handwerkern gemieden, in den weniger urteilsfähigen Kreisen der Bevölkerung zeigen sich die Folgen dieser monatelangen Verhetzung und dieses systematischen Ablenkungsmanövers.

Die allgemeine Mißstimmung über das Sowjetregime, die durch die groß aufgemachte nationalistisch-separatistische Bewegung verdeckt werden sollte, ist nicht geringer geworden. Nach dem kürzlich amtlich bekannt gegeben wurde, daß mit einem angeblichen Durchschnittsertrag von 11,8 dz/ha die Ukraine das günstigste Erntergebnis in der Sowjetunion aufzuweisen habe, ist die Brotration für die Familienmitglieder und Hausangestellten, kleine Angestellte und Gewerbetreibende, Handwerker und Leichtarbeiter um 100 g von 400 auf 300 g gekürzt. Auf dem Lande herrscht Unzufriedenheit, weil viele Kolchosen die in Aussicht gestellten Kornmengen für den Arbeitstag nicht erhalten haben, z.B. 700 g statt 2,5 kg. Die Versorgung mit Lebensmitteln ist zwar gegenüber der Zeit vor der Ernte besser, aber teuer, und wie in dieser Beziehung dieses Jahr weiter verlaufen wird, läßt sich noch nicht deutlich übersehen. Die Bevölkerung ist eingeschüchtert und die Sowjetmacht weiß, daß sie solche Enttäuschungen nicht zu fürchten hat, nachdem das Land die Hungersnot des vorigen Jahres durchgemacht hat. Sie hat daher einen Schlag wagen können, der jede weitere Auflehnung in der Ukraine verhindern soll, und als überraschendes Endergebnis der ukrainischen Parteitagung

teitragung die Hauptstadt nach Kiew verlegt. Die Bedeutung dieser Maßnahme und die Folgen, die daraus für eine weitere Teilung der Ukraine entstehen können, dürfte die Bevölkerung bald verstehen. Sie wird einsehen, daß sie mehr und mehr an das Sowjetregime der jetzigen Generallinie gekettet wird, und daß auch der Weg, den die Anhänger der nationalistischen Bewegung gehen wollten, nämlich über eine möglichst unabhängige Ukraine innerhalb oder außerhalb des Rätebundes eine erträglichere Zukunft zu erstreben, wenigstens vorläufig verbaut ist. Eine viel leicht bevorstehende Aufteilung der Ukraine würde für die Massen des Volkes mit ihrem nicht sehr entwickelten Nationalbewußtsein weniger den Verzicht auf ein nationales Eigenleben bedeuten als die dauernde Unterwerfung unter eine als volksfremd empfundene Macht. Die Ukrainer fühlen sich als ein anderes Volk und nicht als Russen, aber in den Moskauer Machthabern sehen sie nicht so sehr die Nachfolger der russischen Zarenherrschaft, sondern die reichlich mit Juden durchsetzten Vertreter einer fremden Weltanschauung und eines abzulehnenden Systems, das viele Versprechungen nicht erfüllt und das der an dem Wohleben der höheren Regierungs- und Parteibeamten nicht teilnehmenden Masse des Volkes nicht viel greifbaren Nutzen gebracht hat. Aus dieser praktischen Einstellung heraus wird die Industrialisierung noch eher verstanden als die Kollektivierung; diese soll aber gerade den Hauptteil der Bevölkerung erfassen und umbilden und die Partei hat mit Recht erkannt, daß die Lösung dieser kritischen Frage von ausschlaggebender Bedeutung für den sozialistischen Umbau ist.

Am Schlusse ihrer Tagung hat die Allukrainische Parteikonferenz Kossior und Postyschew als Sekretäre der kommunistischen Partei der Ukraine wiederernannt. Es verlautet, daß Postyschew als eigentlicher Generalsekretär nach Kiew übersiedeln und Kossior die Leitung der immer mehr an Bedeutung verlierenden Gewerkschaften in der Ukraine übernehmen und in Charkow bleiben werde.

Postyschew hat somit unter der Anerkennung der ukrainischen Parteiorganisation erfolgreiche Arbeit geleistet. In kaum einem Jahre hat er unter den größten Opfern der notleidenden und zu Millionen den Hungertod sterbenden Bevölkerung die Macht des Sowjetsystems neu gefestigt, die Arbeitskraft der Bauern bis zum letzten angespannt, die Mißstimmung nach Kräften abgelenkt und die die Einheitlichkeit des Rätebundes bedrohende nationalistische Bewegung auf absehbare Zeit vernichtet. In der Ukraine ist die Nationalitätenfrage, wie sie sonst allgemein verstanden wird, erledigt. Wenn nationale Kultur und Politik der Form nach national, dem Inhalt nach bolschewistisch und proletarisch sein sollen, so muß der Inhalt den Ausschlag geben, die Sprache allein erschöpft nicht die Kultur eines Volkes, das als solches sein eigenes Leben führen will und als Minderheit Anlehnung an die anderen Teile des Volksganzen sucht. Die Sowjetmacht verwehrt dem ukrainischen Volke selbst die kulturellen Beziehungen zu den Ukrainern jenseits und auch diesseits der Grenzen. Nach den Ergebnissen
des

Документ № 13

**Генеральне консульство Німеччини
в Харкові**

Харків, 26 січня 1934 року

Посольству Німеччини в Москві

Журн. № 17

Штамп Посольства Німеччини
в Москві [вписано від руки] № А 237

Доповнення до звіту № 312
від 11 грудня 1933 року

Загальне становище

3 копії

Витяг

Політичне становище в Україні й надалі визначається переслідуванням націоналістичного руху. Партія та уряд вустами своїх чільних представників і через пресу невтомно повторюють відомі твердження, що розпочата Скрипником українізація пішла неправильним шляхом і призвела до появи небезпечного націоналістичного руху, який у спілці з іноземними «інтервентами» мав на меті від'єднання України. Після листопадового з'їзду Центрального комітету партії та грудневого з'їзду Центрального виконавчого комітету цю тему досить докладно розглядали у зв'язку з економічними питаннями, особливо із сільським господарством. Повторити цю позицію зобов'язали також українських партійних лідерів на обласних партійних з'їздах. Такі з'їзди міських і обласних партійних організацій, що відбулися у січні, як і заключний XII Всеукраїнський з'їзд партії в Харкові підбили підсумок політично й економічно важливого для України 1933 року.

Представники Центрального комітету у своїх доповідях особливо наголошували на значенні підтримки і допомоги Москви у подоланні труднощів 1933 року в Україні. Зокрема, значну увагу приділили ролі, яку в успіхах української партійної організації відіграв Постишев. Голова Всеукраїнського центрального виконавчого комітету Петровський заявив, що завдяки призначенню Постишева Україні насамперед вдалося подо-

лати її помилки і хибні підходи. На додачу, генеральний секретар партії Косіор сказав, що тільки з призначенням Постишева діяльність партійної організації поліпшилася.

Керівник ДПУ Балицький заявив, що провідну роль у підготовці інтервенції до Радянського Союзу нині перейняла на себе Німеччина. Спільно із закордонними українськими націоналістичними організаціями, німецький фашизм призвів до відновлення в Україні особливої контрреволюційної активності. Найрадикальніші елементи польського фашизму спільно з гітлерівськими колами домовилися створити спільний антирадянський фронт. Крім того, відомо про тісні зв'язки українських контрреволюційних організацій з польськими буржуазно-націоналістичними колами, наслідком яких стало утворення розкритої сьогодні в Україні польської військової організації. Також доведено, що українські націоналісти мали справу з російськими шовіністами, які, зі свого боку, розглядали Україну як відправний пункт у боротьбі проти Радянського Союзу [...].

Загальне невдоволення радянським режимом після викриття великого націоналістично-сепаратистського руху не зменшилося. За офіційними повідомленнями, Україна із середньою врожайністю в 11 ц/га зібрала найкращий урожай у СРСР. Проте хлібну пайку для членів родин, обслуги, дрібних службовців, ремісників, майстрів і робітників, що виконують легку працю, було скорочено на 100 г – з 400 г до 300 г. На селі панує невдоволення, тому що багато колгоспників не отримали обіцяної натуральної оплати праці, наприклад, їм видали лише 0,7 кг зерна за робочий день замість очікуваних 2,5 кг. Забезпечення продуктами харчування краще, ніж перед жнивнами, але вони подорожчали, а якою буде ситуація з продовольством упродовж року, передбачити неможливо.

Населення залякане, а радянська влада добре знає, що після того, як село пережило голод минулого року, їй не варто боятися масового розчарування. Влада зважилася на такий удар, який убезпечив її від подальшого можливого спротиву в Україні.

Неочікуваним результатом українського партійного з'їзду стало рішення про перенесення столиці України до Києва. Населення, напевно, добре розуміє значення цього перенесення для подальшого поділу України та його наслідки. Воно усвідомить, що стає дедалі більше прикутим до радянського режиму з його генеральною лінією, що також прагнення прибічників націоналістичного руху боротися за краще майбутнє шляхом створення незалежної України всередині СРСР чи окремо від нього доведеться істотно коригувати.

Можливий майбутній поділ України означатиме для народу, який у своїй масі не вирізняється розвинутою національною самосвідомістю, не так відмову від національного існування, як тривале підпорядкування владі, що є чужою для народу. Українці вважають себе окремим, відмінним від росіян народом. Однак московських урядників і партійців вони не сприймають як спадкоємців російського царату, а радше вважають, що ці в переважній більшості євреї є представниками чужого світогляду і ворожої системи, які не виконують багатьох обіцянок і дбають лише про власний достаток, не приносячи широким народним масам відчутної користі. З цього практичного погляду розглядають колективізацію і навіть більше – індустріалізацію. Саме індустріалізація повинна охопити більшість населення та перевиховати його. Партія добре розуміє, що вирішення цього критичного питання має величезне значення для подальшої соціалістичної перебудови.

На завершення Всеукраїнський партійний з'їзд знову призначив Косіора та Постишева на керівні посади у Компартії України. Це означає, що Постишев переїде до Києва як Генеральний секретар КПУ, а Косіор залишиться у Харкові й очолить українські профспілки, які поступово втрачають своє значення.

Постишев здобув визнання української партійної організації й досягнув значних успіхів у своїй роботі. Менше ніж за рік він, не зважаючи на величезні людські втрати та мільйони голодних смертей, зміцнив владу радянської системи, примусив селян працювати з останніх сил, ліквідував масове невдоволення владою і за короткий час знищив націоналістичний рух, що загрожував цілісності Радянського Союзу. Національне питання в Україні, в тому значенні, яке тут йому надають, було вирішено.

Якщо національна культура і політика повинні бути національними за формою та більшовицькими й пролетарськими – за змістом, то зміст має відігравати вирішальну роль. Культура народу, що як такий прагне осібного буття і становить меншину, яка шукає опертя в інших частинах народного цілого, не вичерпується лише мовою. Радянська влада перешкоджає українському народу підтримувати культурні зв'язки з українцями як закордоном, так і всередині СРСР [...].

Deutsches Generalkonsulat

Charkow, den 10. Juli 1934

Tgb. 147

Politischer Halbjahresbericht

3 Durchschläge

1 Druckanlage

Deutsche Botschaft

Moskau

Eing. 19. JULI 1934

Tgb. Nr.

Unt.

Nach dem durch die Verfolgung der ukrainischen nationalen Bewegung für das politische Leben der Sowjetukraine besonders bedeutsamen und bewegten Jahre 1933 ist das vergangene Halbjahr im allgemeinen ruhiger verlaufen. Inner deutlicher hat es sich gezeigt, daß die Bewegung, in der auch zuverlässige Kommunisten führend waren und die durch die Hungersnot als Folge der überstürzten Sozialisierung der Landwirtschaft Auftrieb erhalten hatte, sich in erster Linie gegen die dem Lande schädlichen Fehler des bolschewistischen Systems richtete und daß wirkliche nationale Bestrebungen meist erst in zweiter Linie standen als Mittel zum Zweck, die Zustände im Lande zu bessern. Um diesen gegen die Generallinie gerichteten und darum als besonders bedrohlichen empfundenen Schlag zu parieren, benutzte die Moskauer Zentralstelle ihrerseits zum Zwecke der Niederhaltung und endgültigen Vernichtung der Bewegung das Mittel, diese Bestrebungen als separatistisch und gegen den äußeren Bestand des Rätebundes gerichtet hinstellen.

Die

An die

Deutsche Botschaft

in Moskau

=====

2.

Die Bedeutung der Bewegung wurde stark aufgebauscht und insbesondere werden ihre angeblichen Beziehungen zum Auslande immer wieder unterstrichen.

Ein großer öffentlicher Prozeß gegen die Verhafteten scheint nicht mehr zu erwarten zu sein, sei es weil das Material alles in allem doch zu dürftig ist, sei es um nicht noch mehr Grund zu geben die Festigkeit der Sowjetmacht zu bezweifeln, nachdem der Selbstmord Skrypnyks weithin Aufsehen erregt hatte. Von den verhafteten hervorragenden Parteimitgliedern wurden zum Tode verurteilt der ehemalige Volkskommissar der Finanzen Polos, der frühere stellvertretende Generalstaatsanwalt Prichodjko, der Leiter des Staatsverlags Oserki und der frühere Leiter des Schewtschenko-Institute Professor Retschitzki. Ob die Urteile vollstreckt oder die Verurteilten begnadigt worden sind, war bisher nicht festzustellen. Die Schriften Skrypnyks werden nach nationalistischem Inhalt durchforscht. Nach den nunmehr teilweise veröffentlichten Geständnissen seines Sekretärs Erafenjuk, dessen Anfang vorigen Jahres erfolgte Verhaftung die Ukrainerverfolgungen einleitete, stand Skrypnyk unter dem Einflusse der gegenrevolutionären ukrainischen Militärorganisation (UNO), die in ihm den einzigen für die Wiederaufrichtung des Landes in Betracht kommenden Mann sah; in der Ukrainischen Akademie der Wissenschaften sei angestrebt, im Gegensatz zu Rußland die anders geartete geschichtlich-kulturelle Entwicklung der Ukraine und ihre Verwandtschaft mit dem Westen sowie die sozialen

sozialen und wirtschaftlichen Besonderheiten als Grundlage einer staatlichen Selbständigkeit darzustellen. Von Wissenschaftlern sind verhaftet und verbannt der Geologe Rudnitski (Galizier), Nolobujew, der eine größere wirtschaftliche Selbständigkeit der Ukraine anstrebt, der langjährige Mitarbeiter der ukrainischen Planwirtschaft Professor Dimanstein und der Akademiker Jasnopolski; die beiden letzteren vertraten in dem staatlichen Planausschuß die Ansicht, daß der Ausbau des Ural-Kusnetsk-Kombinats bei den bedeutend höheren Selbstkosten des dortigen Roheisens im Vergleich zum ukrainischen nicht rentabel sei, und setzten sich für den ausschließlichen Ausbau des Bezirks Donez-Kriwoj Rog ein. Verschiedene Schriftsteller wurden als Provokateure und Spione verbannt und als letzter der Vorsitzende des ukrainischen Schriftstellerklubs „Blakitny-Haus“, Lebedj, verhaftet. Schewtschenko, den die ukrainischen nationalen Kreise als Vorkämpfer für die Befreiung der Ukraine vom Moskauer Joch für sich beanspruchen, wird jetzt als liberaler Demokrat und revolutionärer Rebell mit internationaler Einstellung hingestellt; sein 120-jähriger Geburtstag wurde festlich begangen und zum Jahrestag der Novemberrevolution soll an einer der Hauptstraßen Charkows sein großes Denkmal enthüllt werden.

Nach der Unterdrückung der nationalistischen Bewegung innerhalb der ukrainischen Parteiorganisation wird versucht, auch die kommunistische Partei der *W e s t - u k r a i n e* (Galizien) zu beeinflussen und dem Antisemitismus der Nationalisten die Parole der internationalen

nenen Einigkeit des ukrainischen, polnischen und jüdischen Arbeiters gegenüberzustellen. Der westukrainischen Parteiorganisation wird vorgeworfen, sie habe die Gefahr des ukrainischen Nationalismus unterschätzt, nicht genügend auf die Massen eingewirkt und die sowjetfeindliche Stimmung, die besonders nach dem Tode Skrypnyks auf dem Lande große Erregung hervorrief, nicht bekämpft; Mitglieder der Ukrainischen Militärorganisation hätten sich in die Partei eingeschlichen und seien dann im Dienste der ausländischen Interventionskreise nach der Sowjetukraine gegangen.

Die Aktion gegen die ukrainische nationale Bewegung dürfte bis auf weiteres abgeschlossen sein, nachdem das Ziel, die unbedingte Sicherung der Autorität Moskaus in erster Linie durch das energische Eingreifen Postyschews im vergangenen Jahre erreicht ist mit dem Ergebnis, daß die Ukraine in ihrer Selbstständigkeit als Bundesrepublik erheblich an Boden verloren hat. Der Vorsitzende des ukrainischen Rates der Volkskommissare Tschubarys ist, sehr gegen seinen Wunsch, als stellvertretender Vorsitzender des Rates der Volkskommissare Ende April nach Moskau versetzt. Er hatte sich selbst keine nationalistischen Verfehlungen zuschulden kommen lassen und sich für die verfassungsmäßigen Rechte der Ukraine den Bundesbehörden gegenüber nicht in dem Maße wie Skrypnyk eingesetzt, er galt aber bis zum Eintreffen Postyschews als das tatkräftigste und, nach elfjähriger Tätigkeit auf diesem Posten, erfahrenste Mitglied der ukrainischen Regierung. Sein Nachfolger Ljubtschenko hat Posten in Partei-,

Partei-, Verwaltungs- und Wirtschaftsstellen von untergeordneter Bedeutung bekleidet und war erst im vorigen Jahre stellvertretender Vorsitzender des Rates der Volkskommissare geworden. Er soll Jude sein und nach der bisherigen Zusammenarbeit mit Postyschew dürfte er ausreichende Gewähr bieten, daß die von Moskau vorgeschriebenen Richtlinien eingehalten werden.

Die in Januar beschlossene und jetzt teilweise durchgeführte Verlegung der Hauptstadt von Charkow nach Kiew hat in besonders eindrucksvoller und sichtbarer Weise als Schlag gegen die Selbständigkeit der Ukraine dieses Ringen als Folge der Niederwerfung der nationalen Bewegung zu einem gewissen Abschluß gebracht. Nachdem im Laufe des Sommers und des Herbstes die Regierungsstellen in Kiew ihre Tätigkeit aufgenommen haben werden, wird sich zeigen, wie weit von Kiew aus die Ukraine ihr eigenes politisches, wirtschaftliches und kulturelles Leben fortführen kann. Von Moskau angeordnet und als Beschluß des 12. allukrainischen Parteikongresses im Januar d.J. verkündet, wird diese Maßnahme amtlich damit begründet, daß Kiew das natürliche geographische Zentrum der Ukraine sei und die wirtschaftliche Lage nach erfolgreicher durchgeführter Industrialisierung der Gebiete Donez, Dnepropetrowsk und Charkow erfordere, das Regierungszentrum näher an die wichtigsten landwirtschaftlichen Gebiete des Landes, Kiew, Winniza und Ischernihow heranzubringen. Demgegenüber wurde alsbald allgemein, auch in Parteikreisen, behauptet, der Hauptgrund sei die Absicht der Bundes-

Regierung

regierung, den Industriebezirk aus dem Bestande der Ukraine loszulösen und ihn Moskau zu unterstellen. In Kreisen der ukrainischen Nationalisten neigt man zu der Ansicht, eine solche Lostrennung des wichtigsten Wirtschaftsgebiets der Ukraine sei angesichts der auch im Ausland bekannt gewordenen Ukrainerverfolgungen und Unterdrückungen zur Zeit nicht angängig, und daher sei beabsichtigt, zunächst durch eine systematische Entukrainisierung der Gebiete den Boden für eine spätere Durchführung dieses Planes vorzubereiten. Wirtschaftlich sind die Industriegebiete bereits zum größten Teil Moskau unterstellt, da alle Industrietrusts Zweigstellen der Moskauer Wirtschaftsorganisationen sind. Wenn auch die Verbreitung von Gerüchten, daß Charkow und der Donezbezirk von der Ukraine abgetrennt und als besonderer größerer Verwaltungsbezirk (Krai) der RSFSR angegliedert würden, jetzt unter Strafe gestellt sein soll und der Bevollmächtigte des Außenkommissariats mir erklärte, ihm sei von solchen Gerüchten überhaupt nichts bekannt, so wird doch allgemein damit gerechnet, daß die Entwicklung auf diesem Wege weitergehen wird. Insbesondere wird auf wirtschaftlichem Gebiete der Instanzenweg über die von den Industriegebieten entfernter als Charkow und Moskau gelegene neue Hauptstadt Kiew sich wohl mehr und mehr als überflüssig und hinderlich erweisen und somit das Industriegebiet mit der Zeit weiter von Moskau abhängig werden. Wenn ferner an Stelle der fortgezogenen Regierungsbehörden nicht nur wissenschaftliche Institute aus Kiew nach Charkow verlegt werden, sondern, wie

wie es jetzt heißt, auch aus Moskau und der RSFSR derartige Institute, größere wirtschaftliche Unternehmungen und ein Teil der Verwaltungen der Bundesvereinigungen nach Charkow übersiedeln sollen, so werden weitere Fäden mit Moskau sich knüpfen und Bestand und Bedeutung der ukrainischen Sowjetrepublik gefährdet werden.

Bezeichnend ist, daß die russische Sprache wieder an Boden gewinnt. Während in den letzten Jahren bei offiziellen Anlässen die Regierungsvertreter und Parteiführer sich der ukrainischen Sprache bedienten, werden seit einiger Zeit, so auch bei der Abschiedsfester anlässlich der Übersiedlung der Regierung nach Kiew, alle Reden russisch gehalten. Die Entwicklung der letzten anderthalb Jahre in der Ukraine zeigt, daß der Bolschewismus praktisch auf noch so bescheidene nationale Wünsche und Belange keine Rücksicht nimmt und es nicht versteht, diese mit der kommunistischen Auffassung vom Staat in Einklang zu bringen. Die gekünstelte Formulierung dieses Problems, national die Form, bolschewistisch der Inhalt, versagt und kann nicht gleichzeitig den Interessen des Gliedstaates und des Bundesstaates gerecht werden, zumal da letzterer im Laufe der Zeit immer mehr an die Stelle des eigentlichen Ideals der klassen- und staatenlosen Gesellschaft getreten ist. Das Sowjetregime kann bei dem Mißtrauen gegen selbständige Regungen und Initiative in der Nationalitätenfrage nicht Jedem das Seine zuteilen, sondern sucht die nationalen Unterschiede zu verwischen. In der Ukraine besteht die führende Schicht der

der Partei- und Regierungsbeamten nur z.T. aus Ukrainern und sie wird immer mehr von Nichtukrainern, Russen und Juden, durchsetzt. Auch die Verwaltungen der nationalen Minderheiten, sofern ihnen irgendwelche Bedeutung zukommen könnte, zeigt dasselbe Bild, insbesondere was die deutschen Rayons und Kolonien anbetrifft. Der Umschwung in Deutschland hat das Mißtrauen noch größer werden lassen, wirtschaftlich haben die Kolonien bei den Kulakenverfolgungen und der Zurückdrängung durch nichtdeutsche Niederlassungen einen schweren Stand, ihr kulturelles Eigenleben ist durch die Verfolgung der Kirche stark bedroht, alle Beziehungen zu der deutschen Heimat müssen erhalten, um diese Verfolgungen zu begründen. Die deutschen Bauern, die mit der Überweisung ihres Vermögens nach Deutschland kaum mehr rechnen können, bleiben so lange wie möglich, doch geht bei allen den Schwierigkeiten und Bedrückungen der Sowjetbehörden die Abwanderung weiter. Ebenso wird die Zahl der in der Sowjetindustrie beschäftigten deutschen Fachleute geringer, wogegen Franzosen, Tschechen und Amerikaner, letztere meist Juden, die aus der Ukraine früher ausgewandert sind und das amerikanische Bürgerrecht erworben haben, eingestellt werden.

Für Charkow als Hauptstadt ist in der Nachrevolutionzeit sehr viel getan, zumal noch in den letzten anderthalb Jahren unter der Führung des für die Verschönerung und den Ausbau der Stadt sich sehr interessierenden Postyschew. Im Norden der Stadt ist der große, für Paraden

den und repräsentative Veranstaltungen benutzte Dersohinskiplatz angelegt, umgeben von den großen Gebäudekomplexen der Industrie, der Kooperative, der Projekte und der Partei sowie den sich daran anschließenden neuen Straßenzügen. Der Bau eines Regierungsgebäudes ist nach der Verlegung der Hauptstadt aufgegeben. Im Osten der Stadt ist das Fabrikviertel ausgebaut; das Turbinenwerk, Fraktorenwerk, Werkzeugmaschinenfabrik und Flugzeugfabrik sind neu entstanden. Der frühere Flugplatz im Norden der Stadt dient nur noch militärischen Zwecken und ist durch Hallen und Werkstätten sehr vergrößert, ein zweiter großer Militärflugplatz ist im Osten außerhalb der Stadt mit allen dazugehörigen Werkstätten und Wohnhäusern angelegt. Der Zivilflugplatz im Südosten befindet sich noch im Ausbau. Am Südausgang der Stadt sind in den letzten beiden Jahren ausgedehnte Kasernenbauten entstanden. Eine neue Wasserleitung, die aus dem 40 km entfernten Donesflusse Charkow versorgen soll, ist im Bau. Neubauten, Aufstockungen, Straßenbauten und die Anlage von Grünflächen haben für die Bevölkerung, die während der Revolution 170.000 und jetzt 750.000 Einwohner zählt, nach Möglichkeit Raum geschaffen und die Stadt verschönert. Wenn auch die Bautätigkeit im Hinblick auf die Übersiedlung nach Kiew zunächst eingeschränkt werden wird, so wird doch Charkow bei dieser im Zuge befindlichen starken Entwicklung, durch den Zuzug der in Aussicht gestellten Institute und Industrieverwaltungen sowie bei der günstigen Lage zwischen Kiew und Donesgebiet und als einer der wichtigsten Eisenbahnknotenpunkte für die Linien von Mos-

kau

kau nach der Krim und dem Kaukasus und für die Verbindung Schepetowka-Baku auch weiterhin eine steigende Bedeutung behalten.

Die ukrainische kommunistische Partei hat in den Jahren 1931-33 etwa 75.000 Parteimitglieder und 30.000 Kandidaten zur Verantwortung gezogen und von ihnen 25.000 und 15.000 ausgeschlossen. Auf die eingelegten Berufungen wurden 40% der Ausschlüsse bestätigt, 33% durch andere Strafen ersetzt und 27% rehabilitiert. Bei der früheren Säuberungsaktion wurden bis Januar d.J. in den Gebieten Donez, Kiew, Winniza und Odessa 268.000 Parteimitglieder geprüft und 52.000 ausgeschlossen. Mitte Mai setzte die neue Säuberungsaktion in der gesamten Ukraine ein, die öffentlich durchgeführt wird. Die Presse bringt ausführliche Berichte über die Prüfungen bekannter Regierungs- und Parteimitglieder, auch kann jeder, ohne zur Partei zu gehören, Beschwerden und Beanstandungen gegen jedes Parteimitglied vorbringen. Der Charukower Parteiorganisation wird vorgeworfen, daß die Selbstkritik unterdrückt wird, die Parteiversammlungen wenig besucht werden und das ideologisch-theoretische Niveau in Stadt und Land sehr niedrig ist. Aus Zentralbehörden wie dem Landwirtschaftskommissariat und der amtlichen Radio-Telegraphen-Agentur wurden Parteimitglieder als Petljuraelemente und ehemalige weisse Offiziere ausgeschlossen; selbst Parteimitglieder auf leitenden Posten kennen oft nicht die wichtigsten Regierungs- und Parteibeschlüsse. Auf einer Tagung des ukrainischen kommunistischen Jugend-

Verbandes

verbandes forderte Postyschew, daß die theoretische Fortbildung des Jugendverbandes nicht dessen eigenen unzureichenden Kräften überlassen bleiben dürfe und daß die politische Erziehungsarbeit auf den Hochschulen und Techniken, besonders denen der nationalen Minderheiten, gebessert werde, da unter dieser Jugend sich noch viele klassenfeindliche Elemente befänden. Die Verfolgung der unbeliebten Dorfkorrespondenten hat in der letzten Zeit wieder zugenommen, es wird von Überfällen und Ermordungen berichtet und den örtlichen Sowjetbehörden unzureichender Schutz der Dorfkorrespondenten vorgeworfen.

Bei der Durchführung des P a s s y s t e m s in der Ukraine, das der weiteren Aufdeckung sowjetfeindlicher Elemente in den Behörden und Wirtschaftsorganisationen sowie der Entlastung der größeren Städte dienen soll, haben in den Städten Charkow, Kiew, Odessa, Stalino, Dnepropetrowsk und Winniza nach amtlichen Angaben 150.000 Personen keine Pässe erhalten und mußten somit die Städte verlassen. In Wirklichkeit dürfte die Zahl der Ausgewiesenen bedeutend höher sein. Von der angegebenen Zahl entfallen über 30.000 auf frühere Großbauern, auf sogenannte parasitäre Elemente 40.000 und auf Wanderarbeiter 15.000. Die großen Charkower Werke haben 8.280 Personen entlassen, allein das Traktorenwerk 3.227, davon 936 Großbauern, 108 ehemalige Kaufleute, 19 frühere weiße Offiziere und 27 Fabrik- und Gutsbesitzer.

Au 2 e n p o l i t i s c h stehen in der Ukraine in Vordergrund des Interesses noch immer die Befürchtungen,

daß

daß vom Auslande, insbesondere auf deutsche Initiative, die Lostrennung der Ukraine betrieben werde. Es wird behauptet, daß mit dem Regierungsantritt der Nationalsozialisten die Kreise der ukrainischen Emigration, die in Hitler einen neuen Befreier der Ukraine sehen, wieder sehr aktiv geworden seien und der Plan der Lostrennung der Ukraine jetzt mehr denn je den Schlüsselpunkt der internationalen Politik bilde. So heißt es: „Der deutsche Faschismus hat den Gedanken eines Feldzuges nach dem Osten, als Beginn einer imperialistischen Intervention, keinen Augenblick aufgegeben. Die erste Etappe auf diesem Wege sind im Norden Litauen, Lettland, Estland und im Süden die Sowjetukraine. Zur gleichen Zeit, wo die Regierung der Sowjetukraine nach Kiew übersiedelt, bereitet in Berlin eine gewisse politische Gruppe zusammen mit den weißen Emigranten den Plan vor, die Sowjetukraine, ja die gesamte Sowjetunion, zu überfallen.“ Über die außenpolitischen Besorgnisse der Sowjetukraine äußerte der Parteisekretär Popow auf der Tagung des ukrainischen kommunistischen Jugendverbandes, die polnische Regierung habe zwar erst unlängst der Sowjetregierung feierlich erklärt, daß sie keinerlei gegen die Sowjetunion gerichtete Geheimabkommen eingegangen sei, jedoch gäbe es in Polen viel antisowjetische Elemente, die offen für einen Bund mit dem faschistischen Deutschland gegen die Sowjetunion eintreten würden. Mit besonderem Mißtrauen werden neuerdings die Beziehungen zwischen Deutschland und Japan verfolgt. Das jetzt in Kiew erscheinende Parteiorgan „Kommunist“ meint,

trotz

trotz der vielen, auf handelspolitischen und kolonialen Gebiet bestehenden Gegensätze unterstütze Japan Deutschlands Revisionsbestrebungen; die Einigung habe zur Grundlage die gemeinsamen Pläne gegen die Sowjetunion. Weiter wird versucht, andere Staaten von der angeblich auch sie bedrohenden Gefahr der deutschen Expansion zu überzeugen, in erster Linie Frankreich und die Staaten der kleinen Entente; Deutschland bereite sich vor, außer dem Feldzuge gegen die Sowjetunion, das gesamte Versailler System durch einen neuen imperialistischen Krieg zu sprengen. Es sei Deutschland bereits gelungen, in das Bündnissystem Frankreichs einen Keil zu treiben und es sei keine Kräfte vorhanden, die der deutschen Aufrüstung Einhalt gebieten könnten.

Diese Befürchtungen und Behauptungen eines bewaffneten Angriffs Deutschlands sollen nicht zuletzt die tiefe Enttäuschung über den Regierungswechsel in Deutschland verdecken. Da viele der maßgebenden Politiker, Parteifunktionäre, Beamte und Schriftleiter Juden sind, nehmen sie nicht nur als Marxisten, sondern auch aus Rasseninstinkt eine ablehnende, oft auch gehässige Stellung ein. Keine Leistung der nationalen Regierung findet die geringste Anerkennung. Über die Erwerbslosigkeit in Deutschland werden falsche Angaben veröffentlicht, die angebliche weitere Verelendung des Volkes wird in den schwärzesten Farben geschildert. Berichte angeblicher Flüchtlinge aus deutschen Konzentrationslagern über die aus-

gestandenen

gestandenen Qualen und Foltern sowie andere Greuelmärchen wurden veröffentlicht. In der Anlage sind einige deutschfeindliche Karikaturen, die der Charkower Presse entnommen sind, beigelegt.

Die offensichtliche Besserung der Beziehungen zu dem benachbarten Polen wird zwar mit Genugtuung festgestellt, jedoch ist in der Ukraine das Mißtrauen gegenüber diesem Staat noch sehr groß.

Obwohl seit Jahren die Sowjetukraine ihr Interesse an der Wiedererlangung Bessarabiens, das s.Zt. durch die Errichtung der zur Sowjetukraine gehörigen Moldaurepublik besonders demonstriert wurde, betonte, wurde die Wiederaufnahme der diplomatischen Beziehungen zu Rumänien wie in der übrigen Sowjetpresse lediglich als ein Erfolg der Friedenspolitik der Sowjetunion vermerkt.

Die Konsulate in Kiew und Odessa erhalten Durchdruck.

Wassner

Документ № 14

**Генеральне консульство Німеччини
в Харкові**

Харків, 10 липня 1934 року

Посольству Німеччини в Москві

Журн. № 147

Політичний звіт за півріччя

3 копії

1 додаток

[Штемпель]

Німецьке посольство

Москва

надійшов 19 липня 1934 року

номер [вписано від руки] А 1877

_____ додаток

Після 1933 року, дуже вагомого для політичного життя Радянської України через переслідування українського національного руху, перше півріччя цього року минуло спокійніше. Нині вже цілком зрозуміло, що поштовхом до виникнення цього руху, в якому провідну роль відігравали також віддані комуністи, став голод як наслідок поспішної соціалізації сільського господарства. Насамперед він був спрямований проти серйозних помилок більшовицької системи, а національні прагнення відігравали другорядну роль – як засіб досягнення мети покращити становище країни. Щоб відбити цей особливо небезпечний удар, завданий генеральній лінії, московська верхівка, зі свого боку, з метою придушення й остаточного знищення руху, обернула проти нього його ж засіб – національні прагнення, представивши їх як сепаратистські й спрямовані проти державної цілісності Радянського Союзу. Значення цього руху дуже перебільшили, особливо наголошуючи при цьому, що він буцімто мав зв'язки із закордоном.

Навряд чи матиме місце великий відкритий процес проти заарештованих, тому що матеріали справи загалом надто бідні. Крім того, такий процес міг би спричинити сумніви щодо міцності радянської влади, особливо після резонансного самогубства Скрипника. Серед заарештованих чільних членів партії до страти було засуджено колишнього народного комісара з фінансів Полоза, колишнього в. о. генерального прокурора Приходька, директора

Державного видавництва Озерського та колишнього директора Інституту ім. Шевченка професора Речиського. Наразі не відомо, чи вироки було виконано, чи засуджених помилували. Твори й записи Скрипника перевіряють на наявність націоналістичних ідей.

Нещодавно було частково опубліковано зізнання його секретаря Ерстенюка, після арешту якого на початку минулого року розпочалися переслідування українців. Як свідчить Ерстенюк, Скрипник перебував під впливом контрреволюційної Української військової організації (УВО), що вбачала в ньому єдину людину, на яку можна покладати надії щодо відродження країни. Із того самого джерела походять відомості, що Українська академія наук намагається, на противагу Росії, подати іншу картину історико-культурного розвитку України та її спорідненість із Заходом, а також прагне довести, що Україна має соціальні й економічні підстави для державної самостійності.

Серед науковців заарештовано й вислано: геолога Рудницького (галичанин), Волобуєва, який прагнув більшої економічної самостійності України, одного з розробників української планової економіки, професора Діманштейна та академіка Яснопольського. Останні двоє у Державному комітеті з планування обстоювали позицію, що розбудова Урало-Кузнецького комбінату нерентабельна, тому що собівартість тамтешнього чавуну значно вища, ніж українського, пропонуючи, натомість, повністю зосередитися на розвитку донецько-криворізького регіону. Багатьох письменників заарештували та вислали як провокаторів і шпигунів, як, наприклад, голову українського письменницького клубу «Будинок Блакитного» Лебеда.

Шевченка, що його українські національні кола піднімають на стяг як поборника звільнення України від московського ярма, представляють тепер ліберальним демократом і революційним бунтарем з інтернаціональними поглядами. З нагоди 120-ліття з дня його народження відбулися урочисті святкування, а до річниці Жовтневої революції на одній з центральних вулиць Харкова йому мають відкрити великий пам'ятник.

Після придушення націоналістичного руху всередині української партійної організації помітними стали спроби вплинути також і на Комуністичну партію Західної України (Галичина), протиставивши антисемітизму націоналістів гасло інтернаціональної єдності українських, польських та єврейських робітників. Західноукраїнській парторганізації закидають те, що вона недооцінила небезпеку українського націоналізму, недостатньо впливала на маси і не поборолла антирадянських настроїв, що значно посилюлися після смерті Скрипника. Крім того, через недогляд у

партію пробралися члени Української військової організації, які потім, перебуваючи на службі інтервенційних кіл, проникли до Радянської України.

Операція проти українського національного руху, вочевидь, наразі завершилася, минулого року завдяки активній діяльності Постишева було досягнуто мету – зміцнення авторитету Москви. Результатом цієї операції стало те, що Україна як союзна республіка втратила свою самостійність. Голова української Ради народних комісарів Чубар наприкінці квітня, всупереч його власній волі, переведений до Москви на посаду в. о. голови Ради народних комісарів. Він не завинив у націоналістичних потягах і не виборював, як Скрипник, у союзних органів конституційні права України. Навпаки, до призначення Постишева він був одним із найдіяльніших і – завдяки одинадцятилітньому перебуванню на цій посаді – найдосвідченіших членів українського уряду. Його наступник Любченко працював на другорядних посадах у партійних, урядових та економічних структурах і лише минулого року став заступником голови Ради народних комісарів. Він напевно єврей, і, судячи з попередньої співпраці з Постишевим, можна не сумніватися, що він забезпечить дотримання московських директив.

Перенесення столиці з Харкова до Києва, формально здійснене в січні й нині вже частково реалізоване, стало надзвичайно сильним ударом по самостійності України, що остаточно поклав край національному руху. Після того, як урядові установи розпочнуть діяльність у Києві, стане зрозумілим, як Україна керуватиме з Києва своїм політичним, економічним і культурним життям. Ініційоване Москвою й проголошене на XII загальноукраїнському партійному з'їзді рішення про перенесення столиці офіційно пояснюють тим, що Київ – це природний географічний центр України. Крім того, після успішно проведеної індустріалізації Донецької, Дніпропетровської та Харківської областей урядовий центр з економічних міркувань вважали за потрібне перенести ближче до найважливіших сільськогосподарських областей країни – Київської, Вінницької та Чернігівської.

На противагу офіційній версії, відразу поширилися чутки, зокрема й у партійних колах, що головною причиною є намір союзного керівництва від'єднати від України промислові регіони та підпорядкувати їх Москві. Українські націоналісти вважають, що таке позбавлення України найважливішого економічного регіону наразі неможливе, з огляду на переслідування й утиски українців, про які стало відомо також за кордоном. Тому нині проводять систематичну деукраїнізацію цих областей, щоб підготувати ґрунт для можливого пізнішого втілення цього плану.

В економічному сенсі промислові області вже значною мірою підпорядковані Москві, оскільки всі промислові трести є філіалами московських господарських органів. Хоча за поширення чуток про те, що Харків і Донбас буде відокремлено від України і перетворено на окремий великий адміністративний округ (край) у складі РСФСР, нині передбачено карну відповідальність, а уповноважений Комісаріату закордонних справ запевняв мене, що йому взагалі нічого не відомо про такі чутки, всі очікують саме такого розвитку подій. Зокрема, вже зрозуміло, що в економічній сфері рух інстанціями через нову столицю Київ, розташовану від промислових регіонів далі, ніж Харків і Москва, занадто довгий та ускладнений. Тому промислові області будуть дедалі більше залежними від Москви.

Після того, як до Києва було перенесено урядові установи, до Харкова, натомість, перевели окремі київські наукові інститути, і не лише київські. З Москви та РСФСР до Харкова переїхали не тільки наукові інститути, а й великі прибуткові підприємства та частина керівництва союзних об'єднань. Якщо так триватиме й надалі, Україна потрапить ще у більшу залежність від Москви, а цілісність і значення Української радянської республіки опиняться під загрозою.

Впадає в око, що дедалі більше поширюється використання російської мови. Якщо протягом останніх років представники уряду та партійні керівники в офіційних ситуаціях послуговувалися українською мовою, то з певного часу всі промови виголошують російською, як це було, зокрема, під час прощальних урочистостей з нагоди переїзду уряду до Києва. Розвиток України за останні півтора року свідчить, що більшовики практично не звертають уваги на поки що скромні національні прагнення й потреби і не спромоглися узгодити їх з комуністичним баченням держави.

Штучне формулювання цієї проблеми таким чином, що національною є форма, більшовицьким – зміст, не спрацьовує і не може одночасно задовольнити інтереси федеративної держави і частини федерації щонайменше тому, що перша з плином часу все більше заступає ідеал безкласового та бездержавного суспільства. Радянський режим загалом дуже підозріло ставиться до самостійницьких поривів й ініціатив у національному питанні, тому замість надати кожному своє, прагне стерти будь-які національні відмінності. В Україні керівний склад партії та уряду лише частково складається з українців, й дедалі частіше на керівні посади призначають неукраїнців – росіян і євреїв. Те саме стосується керівництва національних меншин, якщо воно взагалі має якесь значення, особливо в німецьких районах і колоніях.

Кардинальні зміни в Німеччині лише посилили недовіру до тутешніх німців. Через переслідування куркулів і витіснення ненімецькими поселеннями економічне становище колоній значно погіршилося. Їхнє культурне життя перебуває під загрозою через переслідування церкви; будь-які відносини з німецькою батьківщиною стають підставою для переслідувань. Німецькі селяни більше не можуть розраховувати на те, що зможуть перевезти своє майно до Німеччини, а тому залишаються тут так довго, як можуть. Проте переселення, попри всі труднощі й утиски з боку радянських органів влади, триває. Так само знижується кількість німецьких фахівців у радянській промисловості, чиє місце займають французи, чехи й американці, останні – переважно євреї, які раніше виїхали з України й отримали американське громадянство.

Для Харкова як столиці після революції було багато зроблено, принаймні за останні півтора року, коли благоустроєм та розбудовою безпосередньо займався Постишев. На півночі міста для парадів й урочистих заходів закладено велику площу ім. Держинського, оточену грандіозним архітектурним ансамблем промислових, кооперативних, проектних і партійних споруд, від неї беруть початок нові вулиці та проспекти. Після перенесення столиці до Києва від будівництва однієї з урядових споруд відмовилися. На сході міста збудовано заводський район; з'явилися нові заводи з виробництва турбін, тракторів, верстатів, літаків. Аеродром на півночі міста і надалі використовується лише для військових потреб, його площа за рахунок цехів і майстерень значно збільшилася. Ще один великий військовий аеродром з усіма відповідними майстернями й житловими будинками споруджено на сході, за містом. Триває будівництво цивільного аеропорту на південному сході. На південних околицях міста за останні два роки з'явилися великі казарми. Будується новий водогін, що забезпечить Харків водою з розташованого за 40 км Дінця.

Новобудови, надбудови, розбудова вулиць й закладення парків і скверів, наскільки це можливо, створили простір для населення, що збільшилося із 170 тис. під час революції до нинішніх 750 тис., та прикрасили місто. Навіть якщо через перенесення столиці до Києва будівельна активність дещо уповільниться, Харків, усе ж, завдяки своєму стрімкому розвитку, майбутньому перенесенню інститутів і центрів управління промисловістю, вигідному розташуванню між Києвом і промисловими областями та як один із найважливіших залізничних вузлів сполучення Москви з Кримом і Кавказом та Шепетівки з Баку, збереже своє стратегічне значення.

Протягом 1931–1933 років Компартія України притягнула до відповідальності 75 тис. своїх членів і 30 тис. кандидатів, з них 25 тис. і 15 тис.,

відповідно, було виключено. За поданими оскарженнями 40 % виключень було підтверджено, 33 % – замінено іншими покараннями, 27 % – реабілітовано. Під час попередньої чистки, що тривала до січня цього року, в Донецькій, Київській, Вінницькій і Одеській областях було перевірено 268 тис. членів партії й виключено 52 тис. осіб. У середині травня розпочалася нова публічна чистка, що охопила всю Україну.

У пресі з'являються докладні повідомлення про перевірки відомих членів уряду та партії. Кожен, навіть той, хто не належить до партії, може подати скаргу чи претензію проти будь-якого члена партії. Харківську парторганізацію звинувачено в придушенні самокритики, пропусках членами партії партійних зборів, низькому ідейно-теоретичному рівні у місті й на селі. В органах центрального управління, таких як комісаріат сільського господарства та державне радіотелеграфне агентство, причиною звільнення членів партії стала належність до петлюрівських елементів та колишніх білих офіцерів. Навіть члени партії, що обіймають керівні посади, часто не знають про найважливіші урядові та партійні рішення.

На з'їзді Комуністичного союзу молоді України Постишев висунув такі вимоги: у теоретичній підготовці комсомолу не покладатися лише на його власні сили та поліпшити політико-виховну роботу у вузах і технікумах, особливо тих, де навчаються представники національних меншин, оскільки серед цієї молоді є багато ворожих елементів. Останнім часом знову посилилися переслідування сільських кореспондентів, є повідомлення про напади й вбивства, а місцевим органам радянської влади закидають про недостатній захист сількорів.

Із запровадженням в Україні *паспортної системи*, що має сприяти викриттю в установах та організаціях народного господарства ворожих до радянської влади елементів і звільненню від них великих міст, за офіційними даними, у Харкові, Києві, Одесі, Сталіно, Дніпропетровську та Вінниці 150 тис. осіб не отримали паспортів, а тому змушені були залишити ці міста. Насправді ж висланих за межі міст, напевно, значно більше. З офіційної кількості висланих понад 30 тис. припадає на колишніх заможних селян, 40 тис. – на так звані паразитичні елементи та 15 тис. – на робітників, які не мають постійної роботи. Великі харківські підприємства звільнили 8 230 осіб, лише тракторний завод – 3 227, з них 936 заможних селян, 108 колишніх торговців, 19 колишніх білих офіцерів і 27 землевласників і власників фабрик.

Щодо *зовнішньої політики*, то керівництво республіки найбільше стурбоване загрозою від'єднання України, що походить із закордону, особливо з Німеччини. З приходом до влади націонал-соціалістів нібито знову

активізувалися кола української еміграції, які бачать у Гітлері нового визволителя України, тож план відокремлення України нині більше, ніж будь-коли, можна назвати наріжним каменем міжнародної політики. Цитую: «Німецький фашизм ні на мить не полишав наміру почати імперіалістичну інтервенцію походом на Схід. Першим етапом на цьому шляху є Литва, Латвія й Естонія – на півночі та Радянська Україна – на півдні. Тоді як уряд Радянської України переїздить до Києва, у Берліні певна політична група разом з білими емігрантами готує план нападу на Радянську Україну й Радянський Союз у цілому». Про зовнішньополітичні турботи Радянської України на з'їзді Українського Комуністичного союзу молоді говорив партійний секретар Попов. За його словами, польський уряд нещодавно урочисто заявив радянському, що він у жодному разі не буде приєднуватися до таємних угод, спрямованих проти Радянського Союзу. Проте в Польщі є багато антирадянських елементів, які відкрито виступають за союз із націонал-соціалістичною Німеччиною проти Радянського Союзу. Останнім часом з особливою підозрою тут спостерігають за відносинами Німеччини і Японії. Партійний орган «Комуніст», що виходить друком у Києві, вважає, що, попри численні розбіжності у торговельно-політичній і колоніальній сферах, Японія підтримує німецькі ревізіоністські прагнення. В основу їхньої єдності покладено спільні плани проти Радянського Союзу. Потім вдаються до спроб переконати інші держави, передусім Францію та країни Малої Антанти, у тому, що їм нібито загрожує небезпека німецької експансії, що, крім походу на Радянський Союз, Німеччина готується до нової імперіалістичної війни, щоб підірвати версальську систему в цілому. Німеччині нібито вже вдалося вбити клин у французький блок, тож сил, що могли б зупинити німецьке озброєння, не існує.

За цими побоюваннями і припущеннями щодо збройного нападу Німеччини не в останню чергу стоїть глибоке розчарування зміною німецького уряду. Оскільки серед впливових політиків, партійних функціонерів, службовців і письменників багато євреїв, які обстоюють негативну і часто ворожу позицію не лише через свої марксистські переконання, а і з расових причин. Жодне з досягнень націонал-соціалістичного уряду не знаходить навіть найменшого визнання. Поширюють неправдиві дані про безробіття в Німеччині, у найчорніших фарбах змальовують подальше зубожіння народу. З'являються повідомлення нібито втікачів з німецьких концентраційних таборів про завдані їм муки й тортури та інші історії жахів. На додачу, з харківської преси передрукуюють окремі антинімецькі карикатури.

Помітно покращилися відносини із сусідньою Польщею, хоча недовіра до цієї держави в Україні досі залишається високою.

Хоча Радянська Україна вже давно боролася за повернення Бессарабії, яскравим свідченням чого свого часу було створення в її складі Молдавської республіки, відновлення дипломатичних відносин з Румунією вважають тут, як і в решті радянської преси, досягненням миролюбної політики Радянського Союзу.

Консульства в Києві й Одесі отримали копії.

Підпис: Вернер

ДУ «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ» НАН УКРАЇНИ

Deutsches Generalkonsulat
Charkow

Fgb. 251

Politischer Jahresbericht

Verlegung der Hauptstadt. Ukrainer-Verfolgung. Partei.
Korruption. Wahlen. Landesverteidigung. Deutschum. Kir-
che. Hilfswerk. Ukrainisierung. Ausfälle gegen Deutsch-
land. Lage der Reichsdeutschen.

1 Druckanlage

3 Durchschläge

Charkow, 5. Dezember 1934

Moskau

Eing. 5. DEZ 1934

Egh. Nr. 12 344

4. Ad.

Innenpolitisches

Für die Ukraine war das Hauptereignis dieses Jahres die Verlegung der Haupt-
stadt von Charkow nach Kiew, als Ergebnis des Kamp-
fes gegen die ukrainischen Nationalisten nicht nur
eine reine Verwaltungsmaßnahme, sondern auch von inner-
politischer Bedeutung. Die Ukrainisierung, die an sich
legalen Bemühungen ukrainische Sprache und Kultur gegen-
über der russischen zu fördern, und die Hungersnot von
1932/33, die nicht nur die Bevölkerung dezimierte, son-
dern, was den Machthabern wichtiger erschien, die So-
zialisierung der Landbevölkerung und die Bodenbearbei-
tung gefährdete, waren der Anlaß, angebliche Abtren-
nungsbestrebungen gewisser kleiner Kreise als ernste
Bedrohung der Staatssicherheit hinzustellen und ein für
alle Mal mit legalen und illegalen Selbständigkeitsbe-
strebungen

in die

Deutsche Botschaft

in Moskau.

A 39 b

strebungen dieses zweitgrößten Bundesstaates aufzuräumen. Die Verlegung der Hauptstadt ist ein Schlag, den die Parteizentrale, deren Vertrauensmann Postyschew in der Ukraine diktatorisch regiert, gegen die Ukraine als solche geführt hat. Die Verlegung der Regierung in die mehr landwirtschaftlich orientierte westliche Ukraine gab gleichzeitig den Moskauer Zentralstellen die Möglichkeit, unmittelbar unter Ausschaltung der ukrainischen Instanzen die Donezindustrie zu leiten und zu beeinflussen. Ende Januar, als die Verlegung des Regierungssitzes bekannt wurde, wurden alsbald Gerüchte laut, daß beabsichtigt sei, den Donezbezirk mit Charkow aus dem Bestande der Ukraine zu lösen und hieraus einen selbständigen Verwaltungsbezirk (Krai) als wirtschaftliches Zentrum zu schaffen. Diese Gerüchte sind danach verstummt, doch sind sie in den letzten Wochen wieder aufgetaucht in Verbindung mit dem Plane, Swerdlowsk oder, wie neuerdings mit größerer Bestimmtheit verlautet, Charkow zur Hauptstadt der RSFSR zu machen, was dann einer gleichzeitigen Verkleinerung der Ukraine einen Teil der Schärfe nehmen könnte. Insbesondere soll Postyschew für eine Teilung sein, der als zukünftiger Leiter eines neuen größeren Charkower Verwaltungsbezirkes und überdies in ihm nahestehenden Kreisen als der spätere Nachfolger Stalins, von diesem selbst dazu bestimmt, angesehen wird. Die Entscheidung über die Zukunft der Ukraine und Charkow soll

soll in Januar von den alsdann stattfindenden Tagungen der maßgebenden Bundes- und Parteinstanzen zu erwarten sein. Es wird weiter, wenn die Gerüchte sich verwirklichen sollten, damit gerechnet, daß die als Bundesrepublik verbleibende Ukraine möglichst verkleinert werde, Kiev sei sozusagen für den Fall eines Zusammenstosses mit Polen bereits abgeschrieben, ein Zeichen, daß in weiteren Kreisen ernstlich der Bestand der Ukraine außenpolitisch für gefährdet gehalten wird. Seit der Revolution hat die Selbständigkeit der ukrainischen Republik sich in absteigender Linie bewegt, die dieses Jahr erfolgte Verlegung der Hauptstadt ist vielleicht nur ein vorläufiger Abschluß dieser Entwicklung. Der Umzug ist mit anerkannter Energie und Pünktlichkeit durchgeführt, ohne Rücksicht auf die großen Kosten und mancherlei Schwierigkeiten. Zufrieden scheint niemand der Betroffenen zu sein. Die Regierung und die Beamtenschaft haben Charkow ungern verlassen, da für die Unterbringung in Kiev, zumal für die vorerst zum größten Teile zurückgebliebenen Familien, die nötigen Wohnungen und Gebäude für die Behörden trotz angestrengter Bautätigkeit nicht in kürzester Frist beschafft werden können. Nach Charkow werden weitere Wirtschaftsorganisationen verlegt und vor allem wissenschaftliche Institute; diesen wird u. a. das für die Zentralverwaltung der Korporative bestimmte, noch nicht ganz fertig gestellte große Gebäude zur Verfügung gestellt. Die Bauarbeiten sind nach dem Fortgange der Regierung

Regierung in den letzten Monaten besonders rege gewesen und die neue Stadtverwaltung wird alles tun, die Stadt weiter zu vergrößern und zu verschönern.

Die Anfang 1933 begonnene Verfolgung der ukrainischen nationalen Bestrebungen hatte in der ersten Hälfte d.J. nachgelassen, es machte sich sogar eine versöhnliche Haltung den Ukrainern gegenüber bemerkbar. Unerwartet setzte im Oktober eine neue Welle der Verfolgungen ein. Der Charkower Parteisekretär Sapozhnikow führte auf einer Konferenz der Direktoren und Parteisekretäre der Hochschulen aus, die bourgeoisen Nationalisten hätten die Waffen nicht gestreckt, sie hätten sich mit Trotzkisten gegen die Parteimaßnahmen verbunden und die kulturellen Bestrebungen, wie sie selbst in Fabriken zum Ausdruck gekommen seien, seien mehr national als proletarisch. Auch auf dem Lande bei den Feldarbeiten und der Aufbringung des Getreides sollten, sogar unter den Funktionären, trotskistisch-nationalistische Schädlinge festgestellt sein.

Das Charkower Gebietskomitee der Partei ordnete eine Säuberung der mit trotskistischen und nationalistischen Elementen durchsetzten Lehrkräfte der Charkower Universität an, 12 Dozenten wurden ausgeschlossen, der Rektor und der Parteisekretär ihrer Posten enthoben und die Parteistelle der Universität aufgelöst. Unter den Gemaßregelten befanden sich mehrere Personen, die bereits

bereits früher aus der NUAMLIN (Allukrainische Association der Marx-Lenin-Institute) ausgeschlossen worden waren und trotzdem in der Universität Aufnahme gefunden hatten. Die Führer dieser Gruppe Naukow und Winokur und ihre Anhänger sind verhaftet; in der Gruppe sollen sich Frotskisten, großrussische Chauvinisten und ukrainische Nationalisten zu einem Block zusammengefunden haben, um für eine Demokratisierung der Ukraine zu kämpfen. Die NUAMLIN, die als Herd der ukrainischen nationalen Bestrebungen galt, mußte bei dem nunmehrigen Mangel an geeigneten ukrainischen Lehrkräften solche aus Moskau anfordern; es wurden nicht nur Russen, denen man gleichfalls mißtraut, sondern auch Tataren und Usbeken entsandt, die eine bolschewistische Ukrainisierung durchzuführen können. In dem Institut für Sowjetaufbau und Recht wurden gegenrevolutionäre Betätigung, Antisemitismus und offene nationale Propaganda festgestellt und aus dem Allukrainischen Institut kommunistischer Bildung 16 Personen, die als Nationalisten verächtigt wurden, entfernt. In Kiew wurden etwa 40 Studenten verhaftet, letzthin auch ein Mitglied der Regierung, der Vorsitzende des ukrainischen Planausschusses Kotzjubinski, und der der Akademie der Wissenschaften angehörende frühere ukrainische Landwirtschaftskommissar Schlichter soll ebenfalls als Frotskist gemeldet worden sein. Der marxistische Kritiker Korjak, Redaktionsmitglied der literarischen Zeitschrift „Für marxistisch-leninische Kritik“ wird beschuldigt Anhänger der Nationalisten zu sein, der aus der Partei auszuschließen sei; er führte

vor kurzem die Säuberung der ukrainischen Sowjetliteratur von den nationalen Elementen durch und bezeichnete sich selbst als den „Ischekisten der ukrainischen Literatur“. Desgleichen steht der Schriftsteller Sossjura vor dem Ausschluß aus der Partei, wegen Verherrlichung der ukrainischen Geschichte.

Entsprechend der stets eingehaltenen Doppellinie läuft neben der Verfolgung der Ukrainer eine Aktion für die Belebung der bolschewistischen Ukrainisierung, um das ukrainische Gesicht zu wahren. Es wird gerügt, daß die Ukrainisierung nachgelassen habe und die Schuld kurzerhand dem Block der ukrainischen Nationalisten, Trotzkiisten und großrussischen Chauvinisten zugeschoben. Das Charkower Parteikomitee bemängelte, daß eine Reihe von Werksektionen zur russischen Sprache übergegangen ist. Getadelt wird ferner, daß in mehreren Instituten und Hochschulen der Unterricht in russischer Sprache erteilt wird. Die ukrainische Sprache soll in den Schulen und Hochschulen mit noch größerer Anstrengung eingebürgert und die weitere Ukrainisierung der Behörden und des Parteiapparates als wichtig für die internationale Erziehung der Massen durchgeführt werden. Trotzdem hielt der Charkower Parteisekretär Dentschenko die Festrede bei der Feier der Oktoberrevolution in russischer Sprache.

Über die Ergebnisse der diesjährigen Säuberung der ukrainischen P a r t e i organisation, deren Mitgliedersahl sich auf etwa 550.000 beläuft, liegen

noch

noch keine abschließenden Angaben vor. Es sollen klassenfremde und nationalistische Elemente entfernt und das politische Niveau der Parteimitglieder gehoben werden. Die vorläufigen Ergebnisse in einigen Gebieten der Ukraine zeigen, daß etwa 10% ausgeschlossen und 8% in die Kategorie der Sympathisierenden versetzt sind, letztere um parteipolitisch besser ausgebildet zu werden. Die Organisierung dieser Schulung ist bisher sehr mangelhaft, die mit dem Unterricht betrauten Parteimitglieder sollen selbst oft nur über ungenügende Kenntnisse verfügen, wie überhaupt der ganze Lehrkörper der Schulen, dessen Hochschulbildung ab 1937 gefordert werden wird. Es wird empfohlen, daß die Parteifunktionäre mehr Interesse für die Môte und persönlichen Lebensverhältnisse der einzelnen Parteigenossen zeigen und durch Besuche und Meinungsaustausch mit ihnen Fühlung nehmen. Auf einem Charkower Werk war bei 40% der Ausgeschlossenen geringes Interesse für die Partei der Grund. In Saporoschje wurden von 8400 Mitgliedern 1680 ausgeschlossen.

Die K o r r u p t i o n in den Behörden und Organisationen ist ungeachtet des scharfen Kampfes der Partei und Regierung immer noch weit verbreitet, die Unterschlagungen und Veruntrauungen gelangen in den wenigsten Fällen in die Öffentlichkeit. Wie die Kommission der Sowjetkontrolle bekannt gegeben hat, wurde der Tarif für die juristische Beratung und Hilfe in den Anwaltsbüros erhöht und aus den so aufgekommenen Mitteln

noch keine abschließenden Angaben vor. Es sollen klassenfremde und nationalistische Elemente entfernt und das politische Niveau der Parteimitglieder gehoben werden. Die vorläufigen Ergebnisse in einigen Gebieten der Ukraine zeigen, daß etwa 10% ausgeschlossen und 8% in die Kategorie der Sympathisierenden versetzt sind, letztere um parteipolitisch besser ausgebildet zu werden. Die Organisation dieser Schulung ist bisher sehr mangelhaft, die mit dem Unterricht betrauten Parteimitglieder sollen selbst oft nur über ungenügende Kenntnisse verfügen, wie überhaupt der ganze Lehrkörper der Schulen, dessen Hochschulbildung ab 1937 gefordert werden wird. Es wird empfohlen, daß die Parteifunktionäre mehr Interesse für die Mängel und persönlichen Lebensverhältnisse der einzelnen Parteigenossen zeigen und durch Besuche und Meinungsaustausch mit ihnen Fühlung nehmen. Auf einem Charkower Werk war bei 40% der Ausgeschlossenen geringes Interesse für die Partei der Grund. In Saporoschje wurden von 8400 Mitgliedern 1680 ausgeschlossen.

Die K o r r u p t i o n in den Behörden und Organisationen ist ungeachtet des scharfen Kampfes der Partei und Regierung immer noch weit verbreitet, die Unterschlagungen und Veruntrauungen gelangen in den wenigsten Fällen in die Öffentlichkeit. Wie die Kommission der Sowjetkontrolle bekannt gegeben hat, wurde der Tarif für die juristische Beratung und Hilfe in den Anwaltsbüros erhöht und aus den so aufgekomenen Mitteln

ob sie der Partei angehören, sich aktiv an dem Aufbau der sozialistischen Gesellschaft beteiligen. Um Fehler und bürokratische Mängel zu beseitigen soll die Tätigkeit der Räte bei den Neuwahlen einer scharfen Kritik unterzogen werden. Der Prozentsatz der in die Dorf- und Stadträte zu wählenden Frauen, bei den letzten Wahlen etwas mehr als 20%, wird in diesen Jahre erhöht, auch der der unter der Führung des kommunistischen Jugendverbandes stehenden Jugend, der bisher etwa 5% betrug.

Die Förderung der Landesverteidigung und die Verbreitung militärischer Kenntnisse wird allen Stadt- und Dorfräten nachdrücklichst zur Pflicht gemacht, da der nächste Krieg nach Auffassung der Regierung nicht nur ein Kampf der uniformierten Armeen sein werde, sondern ein Krieg auf Tod oder Leben aller Völker der Sowjetunion gegen diejenigen kapitalistischen Länder, die den Überfall wagen würden. Stets wird die Bedeutung der Roten Armee und ihre Verbundenheit mit dem Volke betont. Sportliche Übungen haben unter den Truppen weite Verbreitung gefunden. In dem Wettbewerb mit dem weißrussischen Militärbezirk hat der ukrainische Militärbezirk gesiegt. Nach der Verlegung der Hauptstadt von Charkow nach Kiew wurde der Stab des 14. Schützenkorps, der sich bisher in Winniza befand, nach Charkow verlegt, das bisher nur Standort der 28. Schützendivision und einiger besonderer, hauptsächlich technischer

technischer Truppenteile war.

Auf das D e u t s c h t u m in der Ukraine sind die Sozialisierungsmaßnahmen nicht ohne nachhaltigen Einfluß geblieben. Die deutschstämmigen Siedler haben sich dem Kollektivierungszwange auf die Dauer nicht entziehen können, in den zusammenhängenden größeren Kolonien der Molotschna sind jetzt alle Deutschstämmigen den Kollektiven beigetreten, als Einzelwirte bestehen nur noch Russen und vereinselte Reichsdeutsche; die Kollektivierung soll in manchen deutschen Rayons nahezu hundertprozentig durchgeführt sein. In diesen fruchtbaren Gegenden war der Druck auf die höher stehenden und früher wohlhabenden Landwirte besonders stark. Auf dem Lande, das durch die Neuverteilung, die Kulakenuverschickungen und den Fortfall der Verhungerten freigeworden war, wurden Russen angestellt, in den Verwaltungsstellen sitzen deutsche Kommunisten, Russen und Landfremde. Der Einfluß der Kirche schwindet, die Propaganda der Schulen und der Presse ist kommunistisch-proletarisch und auch in ihrer Form der deutschen Kultur abträglich. Ein Blick in die deutschen Zeitungen und Lehrbücher zeigt, wie die deutsche Sprache übel behandelt und gefährdet wird. Auch der mündliche Gebrauch soll zurückgehen und die Deutschen unter einander es vielfach vorziehen, russisch, jedoch nicht ukrainisch, zu sprechen, zumal wenn sie die Mittel- und Fachschulen besucht haben. Es wird berichtet, daß auch der Charakter und die Moral

sehr

sehr gelitten haben. Unter dem Druck und der Not ist der Zusammenhalt gelockert, jeder denkt nur an sich, gegenseitige Denunzierungen sind an der Tagesordnung.

Das Hilfswerk „Brüder in Not“ hat nicht nur der materiellen Not gesteuert, sondern auch diesen Verfall geahnt, durch die Hilfe aus der Heimat wurde das Zusammengehörigkeitsgefühl gestärkt. Umso mehr ist es zu bedauern, daß das Hilfswerk erschwert ist. Die Sowjetregierung wußte, daß sie das Deutsche tief treffen würde, wenn sie verbot, die Deutschen als solche zu betreuen. Die Einzelspenden können nach Lage der Sache die bisherige Wirkung nicht haben. Die Beziehungen der Kolonisten zu der Heimat waren meist sehr lose, die nach der Revolution einsetzende Abwanderung wandte sich zum großen Teil nach Amerika. Es sind dann einige Tausend Deutschstämmige und Reichsdeutsche nach Deutschland ausgewandert, aber meist ganze Familien. Der jetzige Aufenthaltsort wird schwierig festzustellen sein und sie werden kaum Hilfe leisten können. Auch wenn das Hilfswerk die Übermittlung der Spenden übernehmen würde, bleibt nur eine verhältnismäßig geringe Anzahl von Absendern übrig. Das Hilfswerk verliert den Charakter einer allgemeinen deutschen Hilfe und die aus Deutschland eingehenden Spenden werden voraussichtlich weniger zahlreich sein und geringere Bedeutung haben als die seit Jahren regelmäßig, hauptsächlich aus Amerika von den Mennoniten und Juden, an die zurückgebliebenen Verwandten eingehenden

henden Einzelspenden. Bei allen Bemühungen, das Hilfswerk lediglich durch Einzelspenden fortzusetzen, kann unter diesen Umständen kaum erwartet werden, daß der großen Not in der südlichen Ukraine in fühlbarer Weise gesteuert wird. Die Notrufe werden im Laufe des Winters immer dringender werden, das Ausbleiben der bisherigen Hilfe wird den Deutschen das Gefühl geben, daß sie von der Heimat verlassen sind, und so kann leider das Deutschtum einen weiteren ernsten Schlag erhalten.

Besonders bedroht ist die evangelische Kirche, die Hauptstütze des Deutschtums, namentlich auf dem Lande. Es haben wieder in diesem Jahr einige Kirchen geschlossen werden müssen, die evangelische Kirche in Poltawa ist niedergerissen, die Charkower Kirche soll von der Arbeiterschaft der Elektromechanischen Fabrik (früher AEG-Konzern) als Klublokal beansprucht werden. Einige weitere Pfarrer sind verhaftet, zuletzt auch Pastor Baumann, der besonders tätige und hochverdiente Propst Birth und Pastor Withol sind auf 10 Jahre verschickt. Die noch amtierenden Geistlichen haben mit Schwierigkeiten aller Art zu kämpfen. Die Gemeinden können nicht mehr ausreichende Gehälter zahlen, sodaß die Pastoren auf die Hilfe des Auslandes angewiesen sind, ihre Unterbringung und Aufenthaltserlaubnis werden erschwert, sie dürfen nicht mehr die Gemeinden des Kirchspiels außerhalb des Amtssitzes bedienen, die Gottesdienste werden in den Kirchen dieses Amtsbezirks nur noch von einer kleinen Zahl besucht. Die evangelische Kirche

11 in der Ukraine vermisst insbesondere eine Leitung, es fehlt an Fühlung zwischen den Gemeinden und dem Bischof und Oberkirchenrat. Die Lage ist hoffnungslos, zumal da verlautet, daß die Sowjetregierung bis 1937 die Kirchen liquidieren will. Es wird damit gerechnet, daß einer der Pfarrer nach dem anderen durch Verhaftung, Besteuerung, Entziehung der Aufenthaltserlaubnis und sonstige Schwierigkeiten ausscheiden muß und so das kirchliche Leben allmählich zum Erlöschen kommt. Es wird daher gefragt, ob es nicht vorzuziehen ist, die Kirche freiwillig und in möglichst eindrucksvoller Weise zu schließen, damit, solange noch etwas aufzugeben ist, die Welt von diesem Ende der evangelischen Kirche in Rußland Kenntnis nimmt. Die Pfarrer haben dann den Wunsch, daß für sie und insbesondere die Verschiedenen und Verhafteten freier Ausgang erwirkt wird. Aus diesem Gesichtspunkt haben sie sich um die Einbürgerung bemüht um die Möglichkeit zu haben das Land zu verlassen; auch für den Fall der Verhaftung erwarten sie ein besseres Los, wenn sie die Ausbürgerung haben beantragen können. Sie sollen und wollen bis zum Äußersten auf ihren Posten bleiben, aber sie sehen keine Möglichkeit mehr, sich angemessen und mit Erfolg zu betätigen und sie sind um die Zukunft ihrer Familien besorgt.

Gegen die orthodoxe Kirche geht der Kampf ebenfalls weiter, nicht mehr mit lauter Propaganda wie vor einigen Jahren, als die Gottlosenbewegung sehr tätig war, aber doch zielbewußt. Immer mehr verfallen auf dem Lande die Kirchen, da sie nicht in Stand gehalten

ten werden, manche werden für die Einlagerung von Getreide oder als sonstige Speicher benutzt. Die Jahre arbeiten für das System, die Propaganda auf allen Gebieten bleibt nicht ohne Wirkung, durch die Schulen wird die Jugend den Auffassungen ~~den Auffassungen~~ der älteren Generation immer mehr entfremdet und der kommunistischen Lehre als der nun einmal herrschenden und als selbstverständlich hingestellten Weltanschauung zugeführt. Das Schulwesen zeigt eine aufsteigende Entwicklung, die Anforderungen und Leistungen werden höher, die Ansprüche an die Disziplin von Schülern und Lehrern schärfer.

Die ukrainische Sprache und Kultur dürfen nur soweit gefördert werden, als sie die allgemeine internationale, proletarisch-kommunistische Denkungsweise nicht gefährden. Die praktische Durchführung zeigt nach den harten Erfahrungen der letzten beiden Jahre eine gewisse Unsicherheit. Die russische Sprache wird wieder häufiger gebraucht, auch mündlich und im schriftlichen Verkehr der Behörden untereinander hat sie an Boden gewonnen. Russische Zeitungen und Theater sollen der sogenannten russischen Minderheit in der Ukraine gerecht werden, ihr Bestehen beiseite, das seit der Bekämpfung des ukrainischen Nationalismus mit der Sicherung der Herrschaft der Moskauer Parteizentrale auch der russische Einfluß größer geworden ist. Die ukrainische Sprache bleibt weiterhin die Landessprache. Darüber hinaus sind kaum mehr Merkmale einer Selbständigkeit festzustellen. In

den

den Kämpfe dieser beiden Jahre wurden nicht nur die Lösungsbestrebungen zu Boden geworfen, sondern mit demselben Schläge auch die verfassungsmäßig zulässige und in bestem Glauben unternommene Ukrainisierung getroffen. In Gegensatz zu anderen Bundesrepubliken mit eigener Sprache und Kultur hält die Sowjetmacht in der Ukraine jede nationale Bewegung auch für die Zukunft für gefährlich, im Hinblick auf die Größe dieses Landes und Volkes, die Bodenschätze und die Bedeutung der ukrainischen Landwirtschaft. Bei der Lage an der Westgrenze glaubt sie zudem feindliche Absichten des Auslandes befürchten zu müssen. In dem Bestreben, diesen Bundesstaat möglichst fest an die Zentrale und an das System zu binden, hat sie bewußt darauf verzichtet, daß eine der Bundesverfassung und den Grundanschauungen der marxistischen Lehre entsprechende selbständige Ukraine auf die polnische Westukraine ausstrahlen könnte. Mit dieser sehr einseitigen Bekämpfung aller nationalen Bewegungen ist das Hauptziel erreicht, in der Ukraine und von ihr aus gesehen sind Sowjetmacht und Generallinie wieder ganz gesichert.

Außenpolitisches

Die Bekämpfung der nationalen und Lösungsbestrebungen war begleitet von dauernden heftigen Ausfällen gegen Deutschland, das angeblich diese Bestrebungen gefördert haben soll und mit Japan und Polen als Friedensstörer hingestellt wurde. Mit der Beendigung des Kampfes haben diese Angriffe im allgemeinen etwas nachgelassen, sie haben aber Eindruck gemacht, namentlich auf die Landbevölkerung.

kerung. Immer wieder hört man, daß das Volk durch diese Behauptungen beunruhigt ist, besonders unter den deutschen Siedlern sind Hoffnungen auf eine deutsche Intervention erweckt. Noch vor kurzen äußerte der Vorsitzende des ukrainischen Rates der Volkskommissare in einer Rede sein Bedauern, daß in dem benachbarten Polen, obwohl es mit der Sowjetunion einen Nichtangriffspakt geschlossen habe, einflußreiche Persönlichkeiten von dem Erwerb der Ukraine westlich des Dnepr träumten. Man sucht Polen davon zu überzeugen, daß es in der Politik Deutschlands und noch mehr Japans keinesfalls die Rolle eines gleichwertigen Partners spiele, sondern nur das Werkzeug zur Erreichung der egoistischen Ziele des deutschen und japanischen Imperialismus sei. Der Umschwung in Deutschland ist nicht ohne Einwirkung geblieben. Presse und Regierungsstellen sind zum großen Teil in jüdischen Händen und es wird aus der ablehnenden Einstellung gegenüber dem neuen Deutschland kein Hehl gemacht. Es wird behauptet, Deutschland sei dem Ostpakt deshalb nicht beigetreten, um in geeigneten Augenblick zu den Waffen zu greifen. In ausführlichen Darlegungen mit Zahlenmaterial werden die Kriegsvorbereitungen Deutschlands auf industriellen und ohendischen Gebiet, der Ausbau der Luftwaffen und die Herstellung von Tanks erörtert. Nach dem Attentat in Marseille wurde der Nachweis versucht, daß die Spur der Mörder nach Deutschland führe und daß die

kroatische

kroatische Terroristenorganisation die Unterstützung ausgebender deutscher Kreise gefunden habe. Über die innerpolitischen, kulturellen und anderen Lebensverhältnisse Deutschlands werden Netzartikel deutscher Emigranten gebracht. Von den Teilnehmern des Moskauer Schriftstellerkongresses besuchten Charkow Ernst Toller und Oskar Graf, wobei Toller erklärte, es würde die Zeit kommen, in der die ukrainischen Proletarier und Schriftsteller in einem Sowjetdeutschland ebenso freundlich empfangen werden würden. Einige deutschfeindliche Karikaturen der führenden ukrainischen Blätter liegen bei.

Diese merklich kühler gewordenen deutsch-sowjetischen Beziehungen scheinen auch auf die amtliche Einstellung der Sowjetbehörden gegenüber den Reichsdeutschen nicht ohne Einfluß zu sein, obwohl hin und wieder der Wunsch nach einer Wiederherstellung des früheren besseren Verhältnisses laut wird. Die Beschwerden, zu denen sie vor einigen Jahren insbesondere das rücksichtslose Vorgehen gegen die Bauern, die nach der schlechten Ernte ihrer Getreideabgabepflicht nicht nachkommen können, Anlaß gibt, finden weniger sie je auch nur einigermaßen Entgegenkommen und Berücksichtigung. Auch vertragliche Verpflichtungen werden nicht eingehalten, grundsätzlich werden Verhaftungen nicht mitgeteilt und die Steuerbescheide nicht begründet. Die reichsdeutschen Bauern sehen sich daher gezwungen, das Land, das ihnen keine Existenzmöglichkeit

Möglichkeit mehr bietet, zu verlassen, wobei durch Falschmeldungen die Ausreise noch in vielen Fällen ungebührlich verzögert wird. Da nur noch in einigen Städten Reste der früheren reichsdeutschen Kolonien ansässig sind und in der Sowjetindustrie gegenüber den früheren Jahren verhältnismäßig wenige deutsche Fachleute beschäftigt sind, nimmt die Zahl der Reichsdeutschen stetig ab. Andererseits ist keineswegs festzustellen, daß der Einfluß anderer Staaten wächst. Auf kulturellem Gebiete wird im Gegensatz zu früher auf die Heranziehung ausländischer Künstler und Vertreter der Wissenschaften weniger Wert gelegt, was zum großen Teile in Valutaschwierigkeiten begründet sein mag. Im allgemeinen aber scheint es, daß die Sowjetunion eine Berührung der Inländer mit Ausländern fürchtet und mehr und mehr sich bewußt vom Auslande fern hält, um mit den für ausreichend erachteten eigenen Machtmitteln vorerst nach Möglichkeit das Sowjetsystem im Innern zu festigen.

Die Konsulate Kiew und Odessa haben Durchdruck erhalten, drei Durchschläge für das Auswärtige Amt liegen bei.

Wassner

Документ № 15

**Генеральне консульство Німеччини
в Харкові**

Харків, 5 грудня 1934 року

Посольству Німеччини в Москві

Журн. 251

Політичний звіт за 1934 рік

3 копії

1 додаток

[Штемпель]

Німецьке посольство
Москва

надійшов 5 грудня 1934 року
[вписано від руки] № А 3141

Внутрішньополітична ситуація. Головною подією для України стало *перенесення столиці* з Харкова до Києва, що, як результат боротьби проти українських націоналістів, було не тільки суто адміністративним заходом, а мало ще й внутрішньополітичне значення. Українізація, тобто самі по собі законні заходи щодо сприяння розвитку української мови та культури на противагу російській, та масовий голод 1932–1933 років, який не тільки істотно скоротив чисельність населення, а й, що видалося можновладцям важливішим, загрожував соціалізації сільського населення та обробітку землі, стали приводом для того, щоб вважати прагнення певних вузьких кіл до відділення як серйозну загрозу національній безпеці та раз і назавжди покінчити із законними та незаконними прагненнями до самостійності цієї другої за величиною республіки.

Перенесення столиці є ударом, якого ЦК партії (що його довірена особа, Постишев, керував Україною як диктатор) завдав Україні як такій. Водночас перенесення уряду в Західну Україну, орієнтовану здебільшого на сільське господарство, дало змогу московським центральним органам влади керувати та впливати на донбаську промисловість без посередництва українських інстанцій. Наприкінці січня, коли стало відомо про перенесення резиденції уряду, одразу ж поширилися чутки, що зі складу України буцімто планують вивести Донбас із Харковом і перетворити їх – як економічний центр – на самостійну адміністративну одиницю (край). Пізніше ці чутки затихли, але

кілька тижнів тому знову поновилися у зв'язку з планом зробити Свердловськ або, за достовірними даними, Харків столицею РСФСР, що могло би пом'якшити від'єднання цього регіону від України. Зокрема, прибічником такого поділу може бути Постишев, що, як майбутній керівник нового великого Харківського адміністративного округу, мав би стати згодом – так вважають у наближених до нього колах – наступником Сталіна.

Рішення про майбутнє України та Харкова слід очікувати в січні, коли відбудуться з'їзди керівних органів Радянського Союзу та партії. Якщо чутки справдяться, то Україна як республіка, напевно, значно зменшиться за площею, а Київ у разі зіткнення з поляками буде приречений. Поява таких чуток свідчить про те, що широкі верстви населення вважають зовнішньополітичне становище України загрозливим.

Після революції Українська республіка поступово втрачала свою самостійність, тож цьогорічне перенесення столиці є, можливо, лише завершенням цього процесу. Попри великі витрати та деякі труднощі, переїзд відбувся, слід визнати, організовано й швидко. Проте серед тих, хто мусив переїздити, задоволених, здається, не було. Урядовці та чиновники неохоче залишали Харків, тому що там ще деякий час залишалися їхні родини, оскільки розмістити всіх у Києві за короткий термін було неможливо. Попри посилену будівельну активність, бракувало також приміщень для державних установ і відомств. До Харкова було перенесено економічні організації та насамперед наукові інститути; у користування їм надали, серед іншого, незавершені великі будівлі, що призначалися для органів центрального управління. Після переїзду уряду за останні місяці особливо пошквалилися будівельні роботи, міська адміністрація докладє всіх зусиль для розбудови і благоустрою міста.

Розпочате на початку 1933 року переслідування українських національних устремлінь у першому півріччі цього року послабилося, помітним навіть стало толерантне ставлення до українців. У жовтні несподівано почалася нова хвиля переслідувань. Харківський партійний секретар Сапов на конференції директорів і партійних секретарів вищих шкіл заявив, що буржуазні націоналісти нібито не склали зброї та об'єдналися з троцькістами для боротьби проти партії, а культурні потреби робітників заводів виявилися більш національними, ніж пролетарськими. Також на селі під час польових робіт і заготівлі зернових буцімто викрито троцькістсько-націоналістичних шкідників, навіть серед партійних функціонерів.

Харківський обласний комітет партії видав розпорядження про проведення чистки викладацького складу Харківського університету, що нібито

кишить троцькістськими та націоналістичними елементами. В результаті виключили 12 доцентів, звільнили ректора та партійного секретаря і розпустили партійний орган університету. Розправилися насамперед із тими, кого вже раніше виключили із ВУОМЛІН (Всеукраїнської організації марксистсько–ленінських інститутів), але все ж таки прийняли на роботу до університету. Лідери цієї групи, в якій нібито об'єдналися троцькісти, великоросійські шовіністи та українські націоналісти, щоб боротися за демократизацію України, Наумов і Винокур, та їхні прибічники були ув'язнені. ВУОМЛІН, яку вважали осередком українських національних устремлінь, через брак викладачів в Україні змушена була відправити відповідний запит до Москви. На роботу в Україну відрядили не тільки росіян (до них також ставляться з недовірою), а й татар та узбеків, які навряд чи можуть провести більшовицьку українізацію. В Інституті радянського будівництва та права викрили контрреволюційну діяльність, антисемітизм і відкриту національну пропаганду, а з Всеукраїнського інституту комуністичної освіти виключили 16 осіб за підозрою в націоналізмі. У Києві було заарештовано 40 студентів, а також колишнього члена уряду, голову українського планового комітету Коцюбинського; а колишнього комісара сільського господарства України Шліхтера було звинувачено у троцькізмі. Марксистського критика Коряка, члена редакції літературного журналу «За марксистсько–ленінську критику», який нещодавно провів чистку української радянської літератури від національних елементів і називав себе «чекістом української літератури», за прихильність до націоналістів виключено з партії. Також загрожує виключення з партії через прославляння української історії письменнику Сосюрі.

Щоб зберегти українське обличчя, партія дотримується подвійних стандартів і, поряд з переслідуванням українців, активно провадить більшовицьку українізацію. Лунає критика щодо послаблення українізації, в чому безапеляційно звинувачують українських націоналістів, троцькістів і великоросійських шовіністів. Харківський партійний комітет засудив те, що низка заводських газет перейшла на російську мову. Догану виносять і багатьом інститутам, і вищим навчальним закладам за викладання предметів російською мовою. Українську мову слід активніше впроваджувати в школах та вищих навчальних закладах, а подальша українізація установ та партійного апарату становить важливий чинник в інтернаціональному вихованні мас. Попри це, харківський партійний секретар Денченко під час святкування Жовтневої революції свою урочисту промову виголосив російською мовою.

Про результати цього річної чистки української партійної організації, що налічує 550 тис. членів, остаточних даних ще немає. Головним завданням є усунути ворожі класові та націоналістичні елементи та підняти політичний рівень членів партії. Попередні результати в деяких областях України свідчать про те, що приблизно 10 % членів було виключено з партії, а 8 % – понижено до кандидатів у члени, щоб підвищити їхню партійно-політичному підготовку. Організація такого навчання поки що незадовільна. Члени партії, яким доручено викладати, дуже часто самі не мають достатніх знань, як і загалом увесь викладацький склад шкіл, адже до 1937 року від них не вимагатимуть вищої освіти. Партійним функціонерам рекомендують більше цікавитися потребами та умовами життя членів партії та налагоджувати з ними контакт, частіше відвідувати їх та спілкуватися з ними. На харківському заводі, де було виключено близько 40 % членів, причиною цього стала низька зацікавленість партією. В Запоріжжі з 8400 членів партії було виключено 1680 осіб.

Корупція в установах та організаціях, попри запеклу боротьбу проти неї з боку партії та уряду, є ще досить поширеною, розтрата та розкрадання часто приховують від широкої громадськості. Як повідомила комісія радянського контролю, в адвокатських конторах був збільшений тариф за юридичну консультацію та допомогу, а отримані таким чином 1,8 млн карбованців чиновники комісаріату юстиції привласнили; заступника генерального прокурора України та інспектора прокуратури притягнуто до судової відповідальності. На харківській пошті було встановлено привласнення у розмірі 8 млн карбованців внаслідок затримання грошових переказів, а на Харківському тракторному заводі продукти харчування та товари, призначені для іноземних спеціалістів, продавали селянам навколишніх сіл. Навесні у Всеукраїнському ДПУ було викрито корупційний скандал з приводу розтрата 27 млн карбованців, керівника фінансового відділу ДПУ було вислано. Дрібне хабарництво знову процвітає, майже так само, як у довоєнній Росії, його вочевидь не можна успішно побороти через низькі зарплати.

У листопаді та грудні в Україні відбуваються вибори до сільських, міських і районних рад, обласні ради мають засідати між 15 та 25 грудня. Сьогодні в Україні існує понад 11 тис. сільрад, 98 міськрад та 361 райвиконкомів. Національні меншини повинні вибрати 21 райвиконком (зокрема 7 німецьких, 3 єврейських, 2 болгарських та 1 польський) і 1177 сільрад (381 російську, 258 німецьких, 170 польських, 113 єврейських, 94 молдавських, 47 болгарських, 31 грецьких, 3 албанських та 1 шведську). Під час виборів велике значення надають тому, щоб члени рад, незалежно від того,

чи є вони членами партії, брали активну участь в побудові соціалістичного суспільства. З метою усунення помилок і бюрократичних недоліків, під час нових виборів підтримують гостру критику діяльності рад. Процент жінок, яких обирають до сільських та міських рад, що на останніх виборах становив трохи більше за 20 %, цього року зріс, як і відсоток молоді – членів Комуністичного союзу молоді, що донині дорівнював лише 5 %.

Усі сільські та міські ради зобов'язали сприяти забезпеченню оборони країни та поширенню військової підготовки, оскільки наступна війна, як вважає уряд, буде не тільки боротьбою між військовими формуваннями, а війною не на життя, а на смерть усіх народів Радянського Союзу проти тих капіталістичних країн, які посміють напасти. Влада невтомно наголошує на значенні Червоної Армії та її тісному зв'язку з народом. Значного поширення у війську набули спортивні заняття. Український військовий округ переміг у змаганнях Білоруський військовий округ. Після перенесення столиці з Харкова до Києва штаб 14-го стрілецького корпусу, що перебував у Вінниці, передислокований до Харкова, де до цього базувалися лише 28-ма стрілецька дивізія та деякі спеціальні, переважно технічні військові частини.

Соціалізація істотно позначилася на становищі українських німців. Селяни німецького походження не могли тривалий час опиратися колективізації. В об'єднанні великих колоній Молочна всі мешканці – німці за походженням вступили до колективних господарств, господарями–одноосібниками залишилися тільки росіяни та поодинокі німецькі громадяни. У деяких німецьких районах колективізацію проведено майже на 100 %. На цих родючих землях особливо сильним був тиск на тих, хто мав авторитет на селі, та колишніх заможних господарів. У селах, які внаслідок перерозподілу землі, заслання куркулів і масового вимирання від голоду обезлюдніли, поселилися росіяни, а в адміністративних органах засіли німецькі комуністи, росіяни та чужоземці.

Вплив церкви слабшає, у школі та пресі поширюється комуністично–пролетарська пропаганда, що за своєю формою шкідлива для німецької культури. Вистачає лише одного погляду на німецькі газети та навчальні посібники, щоб зрозуміти, в якому прикрому стані перебуває німецька мова. Занепадає також усне вживання мови, німці дедалі більше спілкуються між собою переважно російською мовою, а не українською, особливо якщо вони вчилися у школі та технікумі. Розповідають, що негативних змін зазнали також характер і мораль. Через утиски та скруту згуртованість дуже послабилася, кожен думає лише про себе, обопільні доноси стали звичайною практикою.

Доброчинна організація «Брати у скруті» боролася не тільки з матеріальними нестатками, а й стримувала цей занепад; завдяки допомозі з батьківщини зміцнилося відчуття єдності. Тим більше шкода, що діяльності організації перешкоджають. Радянський уряд знав, що він глибоко вразить німецьку націю, заборонивши підтримку німців як таких. Окремі пожертви навряд чи матимуть такий ефект. Зв'язки колоністів з батьківщиною були здебільшого дуже слабкими.

Хвиля еміграції, що розпочалася після революції, була спрямована насамперед на Америку. Хоча кілька тисяч осіб німецького походження та німецьких громадян і виїхали до Німеччини, це були переважно цілі сім'ї. Їхнє нинішнє місцеперебування встановити дуже важко, та й навряд чи вони зможуть надавати допомогу. Навіть якби доброчинна організація і взяла на себе переказ пожертв, відправників виявилось б порівняно мало. Тому така організація втрачає характер загальнонімецької допомоги, і пожертви, що надходять з Німеччини, напевно, і близько не дорівнюють обсягам і значенню окремих пожертв переважно з Америки, що їх меноніти та євреї регулярно переказують своїм родичам. Пори всі намагання продовжити діяльність доброчинної організації лише завдяки окремим жертвам, навряд чи можна сподіватися від неї відчутної протидії великій скруті в Південній Україні. Прохання про допомогу лунатимуть взимку ще гучніше, але, залишившись без нинішньої підтримки, німці вважатимуть, що батьківщина їх залишила, а отже, німецька нація, на жаль, може зазнати ще одного серйозного удару.

Особливо загрозливим є становище *євангелістської церкви*, головного опертя німецької нації, особливо на селі. Цього року знову закривалися церкви: євангелістську церкву в Полтаві знесено, церкву в Харкові робітники електромеханічного заводу (колись належав німецькому концерну АЕГ) хочуть перетворити на клуб відпочинку. Деяких священників, зокрема пастора Бауманна, заарештовано, дуже активного і заслуженого старшого пастора Бірта та пастора Вітола заслано на 10 років. Священнослужителі, які залишилися на волі, постали перед багатьма труднощами. Громади більше не можуть утримувати церкву, тому пастори залежать від допомоги закордону, їх проживання тут та отримання дозволу на перебування ускладнюються. Пастори вже не мають права служити в інших церквах поза межами своєї офіційної парафії. Богослужіння в цих церквах службового округу відвідує досить мало людей.

Євангелістській церкві в Україні особливо бракує керівництва, зв'язок між громадами, єпископом та вищою консисторією дуже слабкий. Становище безнадійне, тим більше, як стало відомо, що радянський уряд

до 1937 року хоче взагалі ліквідувати церкви. Він розраховує на те, що внаслідок арештів, непосильних податків, позбавлення дозволів на перебування та інших труднощів священники один за одним залишать служіння, і церковне життя таким чином поступово згасне. Тому виникає питання, чи не краще було б добровільно оголосити про припинення діяльності церкви, щоб увесь світ довідався про закриття євангелістської церкви в СРСР. В такому разі священники, особливо заслані та заарештовані, могли б безперешкодно виїхати. Саме для того, щоб мати можливість залишити країну, вони домагалися отримання громадянства; на випадок арешту вони також могли би сподіватися кращої долі, якби мали змогу подати заяву на позбавлення громадянства. Пастори повинні й хочуть до останнього залишатися зі своєю паствою, але більше не бачать і найменшої можливості здійснювати свою діяльність, до того ж вони стурбовані майбутнім своїх сімей.

Триває цілеспрямована боротьба і проти православної церкви, але тепер не за допомогою гучної пропаганди, як ще кілька років тому, коли активно діяв атеїстичний рух. На селі дедалі більше церков занепадають, оскільки їх не підтримують у належному стані, а деякі використовують як зерносховища або склади. Час працює на систему, повсюдна пропаганда не зникає безслідно, через шкільне навчання молодь відходить від поглядів старшого покоління і засвоює комуністичне вчення як основу єдино правильного світосприйняття. Шкільна освіта поступово розвивається, вимоги та успішність стають вищими, дисципліна учнів та вчителів поліпшується.

Українську мову та культуру підтримують тільки за умови, що вони не загрожують загальному інтернаціональному, пролетарсько-комуністичному способу мислення. На практиці, як свідчить гіркий досвід двох останніх років, їхнє становище дуже непевне. Російську мову знову вживають частіше, вона поширилася також в офіційних сферах і діловій кореспонденції. Російські газети й театр прагнуть задовольнити потреби так званої російської меншини в Україні, її існування доводить, що після придушення українського націоналізму і за безпосередньої підтримки московського ЦК партії значно зріс російський вплив. Українська мова продовжує залишатися мовою села. Тому жодних ознак самостійності вже не залишилося.

Внаслідок боротьби, що тривала два останні роки, було нанівець зведено не тільки прагнення до відокремлення, а й цілком законну українізацію, що мала винятково мирні наміри. На відміну від інших республік з власною мовою та культурою, кожний прояв національних почуттів в Україні радянська влада вважає небезпечним, зважаючи на розмір цієї країни та кількість її

населення, корисні копалини та значення українського сільського господарства. Крім того, через безпосередню близькість західного кордону Україні нібито особливо загрожують ворожі наміри із закордону. У прагненні якомога міцніше прив'язати цю республіку до центру та системи радянська влада свідомо відмовилася від того, що, відповідно до конституції та постулатів марксистського вчення, самостійна Україна могла б істотно вплинути на польську Західну Україну. За допомогою такого одностороннього поборення всіх національних устремлінь головної мети було досягнуто, радянська влада й генеральна лінія в Україні знову повністю в безпеці.

Зовнішньополітична ситуація. Поборення національних та самостійницьких устремлінь супроводжувалося тривалими та запеклими випадками *проти Німеччини*, яка нібито сприяла цим устремлінням і яку, разом з Польщею та Японією, зображали як порушника миру. Загалом, із закінченням боротьби ці нападки припинилися, однак вони істотно вплинули на широкі верстви, переважно на сільське населення. Постійно з'являються повідомлення, що внаслідок таких відомостей серед населення ширяться занепокоєння, зокрема серед німецьких поселенців ожили сподівання на німецьку інтервенцію.

Так, зовсім нещодавно голова Української ради народних комісарів у своєму виступі висловив жаль, що впливові особи в сусідній Польщі, хоча вона й уклала з Радянським Союзом пакт про ненапад, мріють про захоплення України на захід від Дніпра. Польщу намагаються переконати в тому, що вона в політиці Німеччини, а тим більше Японії не відіграє ролі рівноцінного партнера, а є лише інструментом для досягнення егоїстичних цілей німецького та японського імперіалізму. Перелом у Німеччині не залишився без впливу. Преса та урядові установи перебувають здебільшого під керівництвом євреїв, тож вони не приховують негативного ставлення до нової Німеччини. Стверджують, що Німеччина нібито тому не вступила до східного блоку, щоб у слушний момент взятися за зброю. У детальному викладі, з наведенням цифр, розглядали підготовку Німеччини до війни в промисловій та хімічній галузях, розвиток військово-повітряних сил та виробництво танків. Після замаху в Марселі тут намагалися довести, що слід убивць веде начебто до Німеччини і що хорватську терористичну організацію підтримували авторитетні німецькі кола. Про внутрішньополітичну, культурну та інші сфери життя Німеччини друкують статті німецьких емігрантів. З німецьких учасників московського конгресу письменників Харків відвідали Ернст Толлер та Оскар Граф, при цьому Толлер заявив, що настане час, коли українських пролетарів та письменників так само дружньо

вітатимуть у радянській Німеччині. На додачу, у провідних українських газетах з'явилися антинімецькі карикатури.

Такі помітно прохолодні німецько–радянські стосунки, здається, позначилися і на офіційних відносинах радянських установ з громадянами Німеччини, хоча час від часу лунають побажання про відновлення колишніх добрих стосунків. Як і раніше, на скарги з приводу безцеремонного поводження з селянами, які внаслідок поганого врожаю не можуть виконати норм хлібозаготівлі, ніхто не зважає. Договірних зобов'язань теж не дотримуються, про арешти принципово не повідомляють, а розмір податків не обґрунтовують. Тому селяни – громадяни Німеччини змушені залишати країну, яка більше не дає їм можливості для прожиття, при цьому в багатьох випадках через проблеми з паспортами виїзд дуже затягувався.

Кількість німців постійно зменшується, оскільки лише в деяких містах ще залишилися колишні німецькі колоністи, а в радянській промисловості порівняно мало зайнято німецьких спеціалістів. Немає помітних ознак того, що зростає вплив інших країн. У сфері культури, через брак валюти запрошують значно менше іноземних митців і науковців, ніж раніше. Проте загалом складається враження, що Радянський Союз побоюється контакту своїх громадян з іноземцями й дедалі більше свідомо тримається на відстані від закордону, щоб насамперед за допомогою достатніх власних засобів примусу зміцнити радянську систему зсередини.

Підпис

**Deutsches Konsulat
Odessa.****Jahresbericht 1934****I. P o l i t i k .**

Die im Laufe des Jahres weitergeführte Säuberung (" Tschistka ") der kommunistischen Partei zeigt, wie groß der Anteil von Mitläufern und opportunistischen Elementen in der Partei ist. Der Prozentsatz der Ausschließungen ist außerordentlich hoch, unter den Ausschließungsgründen spielen " Verlust des Klassenbewußtseins " oder unkommunistische Lebenshaltung eine große Rolle. Auch außerhalb der Tschistka kommen immer wieder Fälle der Absetzung, Maßregelung oder Ausschließung höherer Beamter vor, die sich nur zum Teil aus dem Bestreben erklären, einzelne für Fehler des Systems verantwortlich zu machen, während in vielen Fällen dienstliche oder kriminelle Delikte vorliegen, wie dies ja überdies aus den zahlreichen Korruptionsprozessen auch der größeren Öffentlichkeit bekannt ist. Aus derartigen Erscheinungen muss geschlossen werden, dass die idealistische Werbekraft der kommunistischen Idee weiter im Rückgang begriffen ist. Immer mehr geht der herrschenden Oberschicht der leitenden Partei- und Beamtenkreise der Sinn für

eine

eine proletarisch-einfache Lebensführung verlor, immer stärker wird das Bestreben dieser in ihrer Lebenshaltung sich bereits deutlich von der Masse der Bevölkerung einschließlich der Arbeiterschaft abhebenden Schicht, sich als gehobene Kaste zu etablieren, und wenn die legalen Mittel zur Bestreitung des nötigen Aufwands nicht ausreichen, verschafft man sich eben illegale Einnahmen.

Es entspricht diesem Zug der Entwicklung durchaus, wenn in der Inlandspropaganda die Wohlhabenheit eine immer größere Rolle spielt. Vor allem dem Kollektivbauern soll die Aussicht auf ein materiell behagliches kleinbürgerliches Leben einen Ausgleich für den Verlust der wirtschaftlichen Selbständigkeit bieten. Freilich ist es in dieser Hinsicht bisher bei Versprechungen geblieben, während die oberen Zehntausend das Ziel des wohlhabenden Lebens bereits erreicht haben.

Es darf natürlich aus derartigen Erscheinungen, die vom Standpunkt eines "Ideal-kommunisten" als Verfallserscheinungen anzusehen wären, nicht auf eine Minderung der Machtposition der kommunistischen Oberschicht im Lande geschlossen werden. Das kommunistische

Dogma bleibt vielmehr unberührt, auch wenn es, scholastisch erstarrend, an innerem Leben verliert, und unberührt ist vor allem der Machtapparat, die Diktatur der kommunistischen Kaste über das Volk.

Der Kampf gegen eine fingierte ukrainische Nationalbewegung oder - Verschwörung, der im vorigen Jahr eine so große Rolle spielte, hat nachgelassen, allerdings wohl hauptsächlich, weil er sein Ziel der Terrorisierung der Bevölkerung erreicht hat. In diesem Zusammenhang sind bekanntlich etwa vom Sommer des vorigen bis zum Frühjahr dieses Jahres Hunderte von deutschstämmigen Lehrern, Geistlichen, Technikern, Buchhaltern, überhaupt Angehörigen gebildeterer Schichten unter der Beschuldigung, einer nationalsozialistischen Organisation anzugehören, verhaftet worden. Auf Grund erpresster unwahrer Geständnisse und Denunziationen ist ein großer Teil von ihnen auf 5, 6 und 10 Jahre verschickt worden. Für die G.P.U. ist somit aktenkundig erwiesen, dass eine derartige Organisation, die Tausende umfasste und sich vom Schwarzen Meer bis zum Dongebiet erstreckte, existiert oder existiert hat; eine typische G.-P.-U.-Leistung, die aber der Realität nicht mehr entspricht, als etwa

das

das Zauberkunststück, jemandem Taler aus der Nase zu ziehen.

Im geringeren Maße wird zur Zeit in der Krim eine Kampagne gegen den tatarischen Nationalismus geführt. Hier handelt es sich außer der negativen Bekämpfung zweifellos bedeutender nationaler Regungen um das positive Ziel, das Tatarentum der Krim sprachlich-kulturell zu separieren, um die Möglichkeit einer panturanischen Bewegung oder einer turko-tatarischen Annäherung zu erschweren.

Die Lage der deutschstämmigen Kolonisten vor allem im Gebiet Odessa, das eine sehr schlechte Ernte gehabt hat, ist sehr trübe. Dem Druck zur Kollektivierung haben die deutschen Kolonisten sich schon in früheren Jahren gefügt, sodass die derzeitigen Sondermaßnahmen gegen die noch übrigen Einzelbauern sie weniger betreffen. Aber auch in den meisten Kollektiven des Odessaer Gebiets ist die Ernte schlecht gewesen und für den Winter wenig oder nichts verblieben. Nach wie vor sind die Machthaber in den deutschen Dörfern überwiegend Fremde und Fremdstämmige. Die materielle Not, die langsame Auflösung der nationalen Geschlossenheit der deutschen Dörfer, die stetige
weitere

weitere Zurückdrängung und Unterdrückung des kirchlichen Lebens bedingen einen nationalen und ethischen Niedergang dieses wertvollen Zweigs des deutschen Volkstums, dessen Tempo und Fortgang sich vorderhand noch nicht absehen lässt.

Der Eintritt der Sowjetunion in den Völkerbund ist der Bevölkerung ohne jede Vorbereitung und Erläuterung durch Veröffentlichung des in Genf vorangegangenen Notenwechsels mitgeteilt worden. Die weiteren Berichterstattungen der hiesigen Presse über Tagungen und Verhandlungen in Genf erwecken den Eindruck, als ob dort eigentlich nur Herr Litwinow und Herr Hirschfeld reden. Dementsprechend hat die Polemik gegen den Völkerbund vorderhand aufgehört.

Groß ist nach wie vor die Angst vor einem Krieg, d.h. vor allem vor Japan. Die fortlaufenden Maßnahmen zur Stärkung der militärischen Position der Sowjetunion sind bis in den hiesigen Amtsbezirk zu spüren, vor allem in den dauernden Verschiffungen nach Wladiwostok, die außer Lebensmitteln, Baumaterial u. dergl. offenbar auch Munition und Waffen betreffen. Es scheint auch, dass weniger reguläre militärische Formationen in dem hiesigen Amtsbezirk

vorhanden

vorhanden sind. Andererseits war bei den militärischen Paraden im Mai und November der Fortschritt in der Motorisierung der Armee deutlich erkennbar. Übrigens sind auch die Küstenbefestigungen auf beiden Seiten von Odessa verstärkt und erweitert worden.

Die dauernde Pressehetze gegen Deutschland, die in gleichem Maße die innere Lage Deutschlands wie seine außenpolitischen Absichten betrifft, ist erst in der letzten Zeit ein wenig abgeflaut. Sie hat jedoch in der Partei und den unmittelbar von ihr abhängigen Kreisen eine gewisse prononzierte Deutschfeindlichkeit geschaffen, während die sowjetfeindliche Mehrheit der Bevölkerung die Entwicklung in Deutschland im Stillen mit Zustimmung, Neid und gerade durch die Sowjethetze genährten irrationalen Hoffnungen ansieht. Die Position der an sich nicht zahlreichen Reichsdeutschen des hiesigen Amtsbezirks ist durch die deutsch-feindliche Einstellung der maßgebenden Sowjetkreise schwieriger geworden; bei den Deutschen auf dem Lande kommen als weitere Erschwerung die Maßnahmen gegen die Einzelbauern hinzu. Infolgedessen hat sich das Tempo der ständigen Abwanderung der Reichsdeutschen beschleunigt. Auffallend ist,

dass

dass gerade in diesem Jahre eine ganze Reihe der von dem Seemannsstreik 1931 hier verbliebenen Deserteure abgewandert oder in der Abwanderung begriffen ist.

Eine neue unerfreuliche Erscheinung bilden die Ausweisungen Reichsdeutscher durch Verweigerung der weiteren Aufenthaltsgenehmigung. Allerdings sind von derartigen Massnahmen auch Angehörige anderer Staaten betroffen worden, doch wäre wohl auf Reichsdeutsche bei einer anderen politischen Konstellation mehr Rücksicht genommen worden. Immerhin sind die Ausweisungen dieser Art im hiesigen Amtsbezirk auf einzelne wenige Fälle beschränkt geblieben.

Deutsche Emigranten sind im hiesigen Amtsbezirk nicht hervorgetreten.

Die Beziehungen des Konsulats zu den amtlichen Sowjetstellen haben sich im Ganzen nur wenig verschlechtert; mit Böswilligkeit, Verschleppung und skrupelloser Vertragsverletzung musste ja von jeher, auch zur Zeit guter politischer Beziehungen, gekämpft werden. Im persönlichen Verkehr ist es nicht zu Reibungen gekommen, in manchen Fällen ist sogar das Bestreben festzustellen, dem Konsulat entgegen zu kommen. Der direkte Verkehr mit Sowjetamtstellen,

stellen, den das Konsulat stets gemäß dem Konsularabkommen und aus praktischen Gründen außer dem Verkehr mit der Agentur des Außenkommissariats gepflegt hat, ist häufiger auf Schwierigkeiten gestoßen als früher. Da eine interne Verordnung besteht, dass Sowjetbehörden nicht unmittelbar mit fremden Konsulaten verkehren sollen, geben diese häufig Zuschriften des Konsulats an die Agentur des Außenkommissariats ab oder leiten dieser ihre Antwort zu. Trotzdem besteht aber auch dieser direkte Verkehr mit Sowjetbehörden noch, meist auf Grund persönlicher Bekanntschaft, und erweist sich des Öfteren als nützlich.

II. Wirtschaft und Verkehr.

Der Rückgang des sowjetischen Außenhandels ist auch im hiesigen Amtsbezirk spürbar. Zwar werden statistische Angaben über den Hafenverkehr schon seit Jahren nicht mehr veröffentlicht, aber Mitteilungen der Schiffahrtsgesellschaften oder schon der bloße Augenschein der Häfen zeigt, dass der Schiffsverkehr sehr schwach ist. Die einzige Ausnahme bilden die bereits erwähnten Verfrachtungen nach Wladiwostok, die mit der Aufstellung und Ausrüstung der fern-

östlichen

östlichen Armee zusammenhängen.

Zugenommen hat der Binnenhandel, aber ohne den Bedarf decken zu können. Außerdem entwickelt sich dieser Handel nach dem System der sogenannten Kommerzläden, also zu hohen Preisen, die zu dem niedrigen Durchschnittseinkommen der Mehrheit der Bevölkerung in keinem Verhältnis stehen.

In der Industrie zeigt sich das schon seit Jahren bekannte Bild: Die großen Investitionen führen zu einer absoluten Steigerung der Industrierzeugnisse. Die Fehlleitungen, die Organisationsmängel, die geringe Qualifikation der Ingenieure und Arbeiter und die in der Regel unbefriedigenden Bedingungen der Lebenshaltung derselben haben zur Folge, dass die Planziffern nicht erreicht werden. Aus den gleichen Gründen lässt die Qualität der erzeugten Waren zu wünschen übrig. Wirklich befriedigende, dem Plan entsprechende oder ihn übersteigende Leistungen gelangen nur in Einzelfällen und meist auch nur vorübergehend.

Auch die Publikation industrieller Statistik wird von Jahr zu Jahr dürftiger. Referate auf Parteiversammlungen oder Plenarsitzungen von Behörden bilden für den hiesigen Amts-

bezirk

bezirk fast die einzige Quelle derartiger Informationen. Charakteristisch ist in dieser Hinsicht ein Bericht des Vorsitzenden des Rats der Volkskommissare der Krim, Samedinow, den dieser im Oktober d.J. vor dem Gebietspartei - komitee erstattet hat. Danach ist in den ersten 8 Monaten des laufenden Jahres die industrielle Produktion der Krim um 15,9 % größer gewesen als im Vorjahr. Die durchschnittliche Planerfüllung liegt aber unter 60 % des Jahresplans, erreicht also die auf 8 Monate entfallende Ziffer von $66 \frac{2}{3}$ % nicht. Gut gearbeitet hat im ersten Halbjahr u.a. das große Kertscher Eisenwerk, aber unter besonderem Druck von Parteiseite, was im zweiten Halbjahr infolge des übermäßigen Verschleißes der Maschinen zu starken Rückschlägen geführt hat. Auf der Werft und Eisenerfabrik in Sewastopol ist ein gutes Ergebnis durch 340 000 Überstunden erzielt worden, und in den Marmorbrüchen, die den Marmor für die Moskauer Untergrundbahn liefern, hat man aus Prestigegründen besondere Anstrengungen gemacht, um eine Übererfüllung des Plans zu erzielen. Aus alledem geht hervor, dass ein gleichmäßiges, qualitativ und quantitativ den Plänen entsprechendes Niveau der industriellen Produktion

nicht

nicht zu erzielen ist.

In der Landwirtschaft hat das Odessaer Gebiet in diesem Jahr infolge der Trockenheit eine sehr schlechte Ernte gehabt, wie das ja sogar von Kalinin in seiner Rede vom 6. November zugegeben worden ist. Das Ernteergebnis ist nicht einheitlich, weil strichweiser Regen hie und da noch günstig gewirkt hat. Für den größeren Teil des Territoriums und der Bevölkerung des Odessaer Gebiets muss jedoch festgestellt werden, dass kein Brot für den Winter vorhanden ist, da das geringe Ernteergebnis durch die Ablieferungen an den Staat erschöpft und der unbedeutende Rest, soweit ein solcher vorhanden war, inzwischen konsumiert worden ist. Kohl, Rüben, Obst bilden vorderhand noch eine Ersatznahrung, aber für viele Rayons steht die Hungersnot vor der Tür. Wird von der Regierung keine Hilfe geleistet - und bis jetzt ist kein Anzeichen hierfür vorhanden - so ist ein neues Hungersterben unausbleiblich. Die ersten Fälle von Menschenfresserei, die in dem Hungerwinter 1932/33 einen großen Umfang angenommen hatte, wurden bereits glaubwürdig aus dem Norden des Gebiets berichtet.

Gut war die Obst- und Weinernte. Die

Krim hat auch eine mittlere Getreideernte.

Die Veränderungen im Viehstand dürften im Großen und Ganzen den kürzlich für die gesamte Sowjetunion publizierten Ziffern entsprechen. Weiterer Rückgang der Zahl der Pferde, geringe Zunahme des Rindvieh- und Schafbestandes, stärkere Zunahme des Schweinebestandes. Ob es freilich gelingt, bei der Futtermittelknappheit, die durch die schlechte Ernte bedingt ist, den Zuwachs an Vieh über den Winter hinaus zu erhalten, ist fraglich.

Der Rubelkurs, d.h. das Verhältnis des Papierrubels zum Torgsinrubel im illegalen Geldverkehr, ist gegen das Vorjahr gestiegen. Dies ist diesseitigen Erachtens nur zum kleineren Teil aus einer tatsächlichen Steigerung der Kaufkraft des Rubels zu erklären. Vielmehr dürfte hier die Einschränkung des Torgsinhandels einerseits, die Einrichtung zahlreicher neuer Kommerzläden andererseits eine Rolle spielen, d.h., die größere Möglichkeit, überhaupt für Rubel notwendige Bedarfsartikel zu erstehen. Dagegen sind eine Reihe von Torgsinläden in kleineren Orten geschlossen, während die noch bestehenden im Allgemeinen schlechter mit

Waren

Waren beliefert sind als früher.

Der Eisenbahnverkehr hat sich gegen das Vorjahr nur wenig gebessert. Der Straßenbau liegt völlig darnieder. Die Flugverbindung über Nikolajew - Cherson nach Charkow ist etwas ausgebaut worden. Der Schiffsverkehr hat im Ganzen einen Rückgang erfahren.

Bei dem Schiffsverkehr ist zu unterscheiden :

a., der überseeische Außenhandel. Dieser ist, wie bereits erwähnt wurde, stark zurückgegangen. Bedauerlich ist, dass damit auch der Anteil der deutschen Schifffahrt an dem Seeverkehr der sowjetischen Häfen weiter gesunken ist. Odessa z.B. ist in den ersten 11 Monaten des laufenden Jahres nur von 3 deutschen Schiffen angelaufen worden gegen 9 im Jahre 1933, 31 im Jahre 1932, 41 im Jahre 1931. Wie schon im vorigen Jahre, liegt die Ursache des unverhältnismäßig großen Rückgangs der Verwendung deutscher Tonnage an den niedrigen sowjetischen Frachtraten, woraus sich andererseits die Heranziehung griechischer Tonnage erklärt.

Im Frühjahr des Jahres war mit viel Reklame die Einrichtung einer Schifffahrtslinie Odessa - Amerika angekündigt worden. Diese

Linie

Linie ist, wohl aus Mangel an Fracht, wieder eingeschlafen. Für die häufigen Verschiffungen nach dem fernen Osten, besonders nach Wladiwostok, wird viel ausländische Tonnage herangezogen, aber ebenfalls zu sehr niedrigen Raten. Auf die auffallende Steigerung dieser Verschiffungen wurde bereits hingewiesen.

b., Der normale Auslandspassagierverkehr auf den von Odessa ausgehenden Schiffslinien ist sehr schwach. Dagegen haben in diesem Jahr wieder, wie im Vorjahr, zwei große italienische Turistenschiffe, Roma und Oceania, Odessa und Jalta angelaufen. Im nächsten Jahr werden, soweit hier bekannt ist, auch je ein Schiff der Hapag und des Norddeutschen Lloyd ihre Mittelmeerturistenreisen bis nach Jalta oder Odessa ausdehnen. Eine zweifellos unerwünschte politische Nebenwirkung derartiger Kurzbesuche liegt in der Gefahr, dass die hierbei entwickelte Inturistpropaganda ihren Zweck erfüllt, die negativen Seiten und Misserfolge des kommunistischen Systems zu verdecken.

c., Der Sowjetschiffsverkehr längs der Küste des Schwarzen Meeres ist, was die Häufigkeit der Reisen betrifft, kaum gestiegen. Die Zahl der Touristen, die überwiegend Sowjetstaatsangehörige

angehörige sind, soll nach gelegentlichen Pressemeldungen gewachsen sein. Freilich ist dies insofern wenig glaubwürdig, als die auf diesen Routen verkehrenden Schiffe von jeher weit über ihre normale Aufnahmefähigkeit mit Fahrgästen angefüllt waren.

III. Soziale und Bevölkerungsfragen.

Eine Auswanderung aus dem Amtsbezirk ins Ausland findet nur insoweit statt, als ständig ausländische Staatsangehörige, insbesondere außer Deutschen auch Italiener und Türken, das Land verlassen. Eine normale Einwanderung gibt es nicht. Emigranten aus Deutschland oder Österreich sind anscheinend im hiesigen Amtsbezirk wenig zahlreich, abgesehen von der vorübergehenden Unterbringung in Sanatorien der Krim. Auch eine ins Gewicht fallende Binnenwanderung dürfte im hiesigen Amtsbezirk nicht vorliegen. Nach dem Hungerwinter 1932/33 hat man hie und da Großrussen in ausgestorbene Dörfer im Norden des Odessaer Gebiets eingesiedelt, aber sie sind nur zum Teil hier geblieben. Also bestimmt sich die Bevölkerungsziffer im Wesentlichen durch die natürlichen Bevölkerungsvorgänge.

gänge. Danach ist aber ein Bevölkerungsrückgang anzunehmen, der sich durch die Ernährungslage auf dem Lande im kommenden Winter verschärfen dürfte.

Unter diesen Umständen gibt es keine Arbeitslosigkeit als Massenproblem, während für den einzelnen Arbeitslosen, insbesondere für alte Leute oder Paßlose, die Unmöglichkeit, einen Verdienst zu finden, bei dem fast völligen Fehlen einer Wohlfahrtspflege eine hoffnungslose Lage schafft. Die ungeheuerliche Vorschrift, dass Arbeitslose alle sozialen Ansprüche (Brotkarten, Wohnung, ärztliche Versorgung) verlieren, wirkt ebenfalls im Einzelfall besonders hart. Im Allgemeinen besteht für die grosse Mehrheit der Bevölkerung die soziale Frage aber nicht in der Schwierigkeit Arbeit zu finden, sondern von dem Arbeitseinkommen leben zu können. Ein legales Arbeitseinkommen von einigen hundert Rubeln im Monat ist bereits ein hohes Einkommen, im Hinblick auf die "kommerziellen Preise", die mehr und mehr massgebend geworden sind, jedoch kaum für den dürftigsten Lebensunterhalt ausreichend. Infolgedessen müssen möglichst viele Familienmitglieder arbeiten oder es muss Zusatz- und Nebenverdienst gesucht werden.

den. Hierbei aber spielt unehrlicher Erwerb eine ausserordentliche Rolle. Die Korruption ist noch weit grösser, als die vielen Monstre- und Skandalprozesse des vergangenen Jahres annehmen lassen. Auch die Kriminalität (Diebstähle, Raub) dürfte im Wachsen sein.

Die beherrschende Frage für die Mehrheit der Bevölkerung ist bei dieser Lage die Magenfrage. Deshalb gehen auch alle Schlüsse fehl, die auf Grund der Unzufriedenheit der Mehrheit der Bevölkerung annehmen, dass ein günstiger Boden für politisch-oppositionelle Tendenzen oder programmatische Bestrebungen dieser Art da sein müssten. Die Unzufriedenheit der Bevölkerung geht über den Wunsch auf eine Veränderung nicht hinaus, wobei die Hoffnung auf einen Krieg die einzige konkrete Vorstellung von der möglichen Ursache einer solchen Veränderung bildet. Die Sorge um das tägliche Brot lässt keinen Raum für politische Pläne, die überdies an der Wachsamkeit der G.P.U. sofort scheitern würden. Die G.P.U. ist infolgedessen genötigt, sei es, zu Zwecken präventiven Terrors, sei es, um ihre Unentbehrlichkeit zu beweisen, von Zeit zu Zeit politische staatsfeindliche Organisa-

tionen

tionen zu erfinden und " auszurotten " .

- - - - -

Wenn die vorstehende Darstellung der Lage und Entwicklung im hiesigen Amtsbezirk ein anderes Bild gibt als Sowjetpropaganda, Inturist, Torgsin- und Gastronomläden, wenn danach die sowjetischen Errungenschaften auf ein bescheidenes Mass reduziert werden, Rückständigkeit, Misserfolge und Elend dagegen eine grosse Rolle spielen, so darf aus diesem objektiven Tatbestand so wenig wie vor 1 oder 2 oder 5 Jahren der Schluss gezogen werden, dass die Machtstellung des hiesigen Systems erschüttert sei. Der Staats- und Parteiapparat, bis ins kleinste zur Beherrschung von Land und Volk ausgebildet, ist technisch in dieser Hinsicht intakt. Europäische Schlussfolgerungen und Maßstäbe aber darf man hier nicht anwenden. Wenn die Lage, wie im bevorstehenden Winter für den größeren Teil der ländlichen Bevölkerung des Gebiets Odessa, katastrophal ist, so bedeutet das keine Gefahr für den Staat, sondern nur für den einzelnen. Die Menschen sterben. Damit ist die katastrophale Lage " liquidiert " .

Dem

Dem Staat aber droht von innen heraus keine Gefahr.

Es ist auch im hiesigen Amtsbezirk nach wie vor nichts zu spüren von einer Entwicklung im nationalen Sinne. Wenn in Reden und Artikeln von " Vaterland " oder " Heimat " die Rede ist, ist das vielleicht nebenher berechnet auf die Erweckung einer Art patriotischen Empfindens etwa bei Angehörigen der Roten Armee. Für die Parteidoktrin und für deren Hüter, die wirklichen Oligarchen des Staates, kann und darf dies aber nur bedeuten " Vaterland aller Proletarier ", zumal ja nach wie vor die meisten massgebenden Leute nicht Russen, sondern Juden, Armenier, Letten und andere Fremdstämmige sind. Dass auch die propagandistisch vielgerühmte Nationalitätenpolitik mit der Formel " national in der Form - sozialistisch im Inhalt " in der Praxis eine Entnationalisierungspolitik ist, zeigt gerade im hiesigen Amtsbezirk das Beispiel der Deutschen und Tataren. Auch in diesen Fragen muss man sich hüten, europäische Maßstäbe, Begriffe und Formulierungen auf den Sowjetstaat zu übertragen. Dieser ist vielmehr nur zu verstehen einerseits aus einem eingehenden Studium der kommunistischen Dogmatik heraus, andererseits auf der Basis der Kenntnis der tatsächlichen Lage.

Документ № 16

**Консульство Німеччини
в Одесі**[вписано від руки] А 3205³⁴

4.XII

Річний звіт за 1934 рік

I. Політика

Чистка Комуністичної партії, що тривала протягом цього року, засвідчила, наскільки великою є частка попутників й опортуністичних елементів у партії. Процент виключених надзвичайно високий. Серед підстав виключення важливе місце посідають «втрата класової свідомості» або некомуністичний стиль життя. Навіть після закінчення чистки мають місце звільнення, накладення дисциплінарних стягнень або виключення високопосадовців з партії. Такі випадки лише частково можна пояснити прагненням перекласти на окремих людей відповідальність за помилки системи. Водночас, у такий спосіб розкривають багато службових або кримінальних злочинів, про що відомо навіть широкій громадськості з численних корупційних процесів. Усе це свідчить про зменшення ідеалістичної привабливості комуністичної ідеї. Стає дедалі більше помітно, що правлячий прошарок керівних партійних кадрів і чиновників уже не задовольняється простим пролетарським життям. Прагнення цього прошарку, який за своїм стилем життя вже істотно відрізняється від маси населення, зокрема робітників, утворити вищу касту стає щоразу дужчим. І якщо легальних засобів для покриття необхідних витрат не вистачає, шукають способів отримати нелегальні доходи.

Відповідно до цієї тенденції, у внутрішній пропаганді дедалі більшу роль відіграє добробут. Перспектива матеріально влаштованого дрібно-буржуазного життя повинна насамперед компенсувати колгоспникам втрату економічної самостійності. Звісно, все це досі залишається на рівні обіцянок, тоді як десять тисяч високопосадовців уже досягли мети заможного життя.

Зрозуміло, що ці явища, які з погляду «ідеального комуніста» є виявами розкладу, не свідчать про послаблення владних позицій вищого комуністичного прошарку. Комуністична догма радше, навпаки, залишається недоторканою, навіть якщо, схоластично застигнувши, вона

втрачає життєвість. Недоторканим залишається також владний апарат, диктатура комуністичної касті над народом.

Боротьба проти вигаданого українського національного руху чи змови, що відігравала таку велику роль у минулому році, послабшала, в кожному разі насамперед тому, що вона, вочевидь, досягла своєї мети — тероризування населення. У зв'язку з цим, як відомо, приблизно з літа минулого року до весни цього року сотні німецьких учителів, духовних осіб, інженерів, бухгалтерів і взагалі представників освічених верств були заарештовані за звинуваченням у приналежності до націонал-соціалістичної організації. На основі неперевіраних зізнань, добутих насильницькими методами, та доносів більшість затриманих заслали на 3, 5 й 10 років. ДПУ, таким чином, документально довела існування такої організації, до якої належало тисячі членів і яка простягалася від Чорного моря до Дону. Типове досягнення ДПУ, що, проте, не більше відповідає реальності, ніж фокус видобування монети з чийогось носа.

Менш інтенсивною нині є кампанія проти татарського націоналізму в Криму. Окрім подолання незначних, без сумніву, національних прагнень, вона має на меті відокремити кримських татар у мовному й культурному сенсі, щоб унеможливити виникнення пантюркського руху або турецько-татарського зближення.

Становище німецьких колоністів, передусім в Одеській області, де був поганий урожай, дуже скрутне. Перед тиском колективізації вони не встояли ще в попередні роки. Тому спеціальні заходи проти тих окремих селян-одноосібників, які ще залишилися, їх мало стосуються. Проте навіть у більшості колгоспів Одещини врожай був поганим, і на зиму залишилося дуже мало зерна або нічого не лишилося. Як і раніше, влада у німецьких селищах належить переважно особам іншої національності або походження. Матеріальні злидні, повільний відхід від національної замкненості німецьких сіл, подальше систематичне витіснення й придушення церковного життя можуть призвести до національного й етнічного занепаду цієї важливої гілки німецького народу, наслідки якого поки що неможливо передбачити.

Про приєднання Радянського Союзу до Ліги Націй населення дізналося без попередньої підготовки й роз'яснення з публікації про обмін нотами, який відбувся в Женеві. Подальші повідомлення тутешньої преси про засідання й переговори створюють враження, що там власне говорять лише пан Литвинов і пан Гіршфельд. Відповідно, полеміка проти Ліги Націй поки що стихла.

Великим, як і раніше, залишається страх перед війною, тобто, передовсім війною з Японією. Заходи з посилення військової позиції Радянського Союзу відчуються навіть у нашому службовому окрузі, насамперед, у безперервних морських перевезеннях вантажів до Владивостока, серед них, крім продовольства, будівельних матеріалів і под., очевидно, є зброя та амуніція. Видається також, що в цьому службовому окрузі значно менше регулярних військових з'єднань. Під час військових парадів у травні й листопаді було виразно помітно прогрес у моторизації армії. Крім того, по обидва боки Одеси зміцнюють і розширюють берегові укріплення.

Нагінки на Німеччину в пресі, що однаковою мірою зачіпали як внутрішнє становище, так і зовнішньополітичні наміри країни, лише останнім часом дещо послабилися. Проте вони спричинили яскраво виявлені антинімецькі настрої у партії та безпосередньо залежних від неї колах, тоді як неприхильна до радянської влади більшість населення ставить до розвитку Німеччини зі схваленням, заздрістю та реальними сподіваннями, які й живляться саме радянськими нагінками. Становище нечисленних у цьому службовому окрузі німецьких громадян стало важчим через вороже ставлення до німців керівних радянських органів. На селі додатковим тягарем для них стають заходи проти селян-одноосібників. Внаслідок цього громадяни Німеччини продовжують виїждати. Впадає в око те, що саме цього року багато дезертирів, які залишилися тут після страйку моряків 1931 року, вже виїхали або збираються це зробити.

Новим невітшним явищем стало вислання німецьких громадян через відмову в продовженні дозволу на перебування. Хоча ці заходи зачепили також і громадян інших держав, проте за іншої політичної ситуації на німців зважали б більше. У кожному разі подібні вислання становлять лише поодинокі випадки у службовому окрузі.

Німецьких емігрантів у нашому окрузі немає.

Відносини консульства з відповідними радянськими інстанціями в цілому не дуже погіршилися. З умисним перешкоджанням, затягуванням справ і нахабним порушенням угод доводилося мати справу й раніше, зокрема в період добрих політичних відносин. У особистих контактах до прикрих непорозумінь не доходило, навпаки, часто можна спостерігати навіть прагнення посприяти консульству. Частіше виникали труднощі у безпосередніх стосунках із радянськими інстанціями, що їх, поряд з контактами з представництвом Комісаріату закордонних справ, консульство постійно підтримує, згідно з консульською угодою й виходячи з практичних міркувань.

Через внутрішнє розпорядження про те, що радянські відомства не повинні підтримувати безпосередніх контактів з іноземними консульствами, вони часто передають листи консульства представникам Комісаріату закордонних справ або скеровують їм свої відповіді. А проте, прямі відносини з радянськими органами влади досі зберігаються, здебільшого завдяки особистим знайомствам, і нерідко вони виявляються корисними.

II. Економіка і транспорт

Зменшення обсягів радянської зовнішньої торгівлі відчутне також і в службовому оточенні. Хоча офіційні дані про портовий вантажообіг не оприлюднюються уже протягом останніх років, але з повідомлень судноплавних товариств або навіть внаслідок звичайного спостереження за портами видно, що рух суден є дуже слабким. Єдиний виняток становлять уже згадані фрахтування на Владивосток, пов'язані зі спорядженням й озброєнням Далекосхідної армії.

Збільшилася внутрішня торгівля, але вона не може задовольнити попит. Крім того ця торгівля розвивається через систему так званих комерційних крамниць, високі ціни в яких зовсім не відповідають низьким середнім заробіткам більшості населення.

Картина розвитку промисловості вже кілька років не змінюється. Внаслідок вкладення великих інвестицій відбувається абсолютне зростання обсягів виробництва. Через помилки керівництва, недоліки в організації, низьку кваліфікацію інженерів і робітників і, як правило, незадовільні умови їхнього життя досягнути планових показників не вдається. З тих же причин якість вироблених товарів низька. Справді задовільних, відповідних до плану або таких, що його перевищують, показників досягають лише в окремих випадках і здебільшого теж тимчасово.

Оприлюднення промислової статистики також з року в рік погіршується. Доповіді на партійних зборах і пленарних засіданнях відповідних відомств становлять чи не єдине джерело інформації про цей сектор у нашому службовому оточенні. Характерною в цьому сенсі є доповідь голови Ради народних комісарів Криму Самедінова, яку він виголосив перед обласним партійним комітетом у жовтні цього року. Згідно з нею, у перші 8 місяців поточного року промисловість зростала на 15,9 % швидше, ніж у попередньому. Проте середнє виконання річного плану становить менше 60 %, що свідчить про відставання, тому що за 8 місяців треба було виконати 66 %, річного плану.

У першому півріччі добре працював, серед інших, Керченський металургійний комбінат, але надмірний тиск з боку партії призвів до того,

що в другому півріччі через надмірне зношення машин він істотно відставав у випуску продукції. На верфі та металургійному заводі Севастополя добрих результатів було досягнуто за рахунок 340 тис. понаднормових годин. У мармурових кар'єрах, що постачають мармур для московського метро, робітники з міркувань престижу доклали максимум зусиль, щоб перевиконати план. Отже, більш–менш задовільного рівня промислового виробництва, що кількісно та якісно відповідав би плану, досягнуто не було.

У сільському господарстві результати теж не дуже втішні. Через посуху Одеська область цього року збрала дуже поганий урожай, що визнав навіть Калінін у своїй промові 6 листопада. Хоча в окремих районах все–таки були дощі, що позитивно позначилося на врожаї. Проте на переважній території Одеської області селяни не мають запасу хліба на зиму, оскільки бідний урожай повністю пішов на державну хлібозаготівлю, а незначні залишки, якщо вони взагалі були, вже спожиті. Поки що селяни харчуються здебільшого капустою, буряками, фруктами, але в багатьох районах існує загроза голоду. Якщо уряд не надасть допомоги, а про такі його наміри немає жодних свідчень, то не уникнути нової хвилі вимирання від голоду. Випадки людоїдства, що набуло значного розмаху під час голодної зими 1932–1933 років, уже, здається, зафіксовано у північних районах області.

Добрим був урожай фруктів і винограду. Крим має також середній урожай зернових.

Зміни в поголів'ї худоби мають у цілому відповідати даним, оприлюдненим нещодавно для всього Радянського Союзу. А саме: має місце подальше зменшення поголів'я коней, незначне збільшення поголів'я корів та овець, значне збільшення поголів'я свиней. Не відомо, чи вдасться зберегти приріст поголів'я худоби–взимку, з огляду на неврожай і, відповідно, нестачу кормів.

Курс карбованця, тобто співвідношення між паперовим карбованцем і карбованцем торгівлі в нелегальному обігу, порівняно з минулим роком зріс. Це можна лише частково пояснити реальним збільшенням купівельної спроможності карбованця. Значно більшу роль у зростанні курсу відіграли, з одного боку, обмеження торгівлі через торгсін, з другого – облаштування численних нових комерційних крамниць, тобто розширення можливостей придбати за карбованці необхідні товари. У невеликих населених пунктах, навпаки, низку крамниць торгівлі було зачинено, тоді як ще наявні в цілому гірше забезпечені товарами, ніж раніше.

Залізничне сполучення, порівняно з минулим роком, покращилося лише незначною мірою. Будівництво доріг залишається на дуже низькому рівні.

Дещо ліпше стало функціонувати повітряне сполучення через Миколаїв і Херсон до Харкова. Суднові перевезення в цілому зменшилися. Тут слід розрізняти наступне.

а) *Міжнародну торгівлю*, що, як уже зазначалося, різко зменшилася. Шкода, що при цьому німецька частка у морських перевезеннях через радянські порти й надалі зменшується. Наприклад, в Одесу за перші 11 місяців поточного року заходили лише 3 німецьких судна, тоді як 1933 року – 9, у 1932 року – 31, 1931 року – 41. Як і в минулого року, причиною різкого зменшення попиту на німецький тоннаж є низькі радянські ставки оплати за фрахтування, чим пояснюється залучення грецького тоннажу.

Навесні цього року дуже урочисто було повідомлено про відкриття морського сполучення Одеса – Америка. Проте цей напрямок перевезень нині не працює, вочевидь, через брак фрахтування. Для численних морських перевезень на Далекий Схід, особливо до Владивостока, залучають багато іноземного тоннажу, але також за дуже низькими ставками оплати. Ми вже зазначали, що кількість цих перевезень помітно зростає.

б) *Звичайні міжнародні пасажирські перевезення*. В одеському порту вони слаборозвинені. А проте, цього року, як і торік, два великі італійські туристичні судна «Рома» й «Океанія» відвідали Одесу та Ялту. Наступного року, наскільки відомо, Ялту чи Одесу також відвідають по одному судну з Гапагу та Північної Німеччини, що здійснюватимуть середземноморські круїзи. Без сумніву, одним із небажаних політичних наслідків таких коротких візитів є те, що спрямована на закордонних туристів пропаганда, яка приховує негативні аспекти та недоліки комуністичної системи, досягає своєї мети.

в) *Радянські морські перевезення вздовж узбережжя Чорного моря*. Їх кількість майже не збільшилися. За повідомленнями преси, кількість туристів, переважно радянських громадян, зростає. Проте у це важко повірити, оскільки пасажировмісність кораблів, які курсують на цих маршрутах, вже давно перевищила допустимі норми.

III. Соціальні питання і проблеми народонаселення

За кордон зі службового округу виїзять лише іноземні громадяни, особливо німці, а також італійці та турки. Нормального в'їзду до країни не існує. Емігрантів з Німеччини чи Австрії, за винятком тих, які тимчасово перебувають у кримських санаторіях, у службовому окрузі, здається, небагато. Активної внутрішньої міграції також не відбувається. Після голодної зими 1932–1933 років в окремі села на півночі Одеської області, населен-

ня яких вимерло, переселили росіян, але лише дехто з них залишився тут. Отже, кількість населення значною мірою регулюється природними чинниками. До того ж, у зв'язку зі скрутною ситуацією з продовольством на селі кількість населення невинно зменшується.

За таких обставин безробіття не становить масової проблеми. Водночас, через неможливість знайти заробіток і практично повну відсутність соціального забезпечення деякі безробітні, особливо літні люди або ті, хто не має паспортів, перебувають у безнадійному становищі. Антигуманне розпорядження, згідно з яким безробітні втрачають право на всі види соціального забезпечення (хлібні картки, житло, медична допомога), в окремих випадках має особливо жорсткі наслідки. В цілому головна соціальна проблема для переважної більшості населення полягає не в тому, щоб знайти роботу, а в тому, щоб прожити із заробітку від неї. Офіційна зарплата робітника у розмірі кількох сот карбованців на місяць є порівняно високою, але її через дуже високі комерційні ціни ледве вистачає на скромне життя.

Тому якомога більше членів родини повинні працювати, або ж потрібно деінде підробляти. Крім того, надзвичайно важливу роль відіграють нечесні заробітки. Корупція набула значно більших масштабів, ніж про це можна довідатися з корупційних скандалів і показових процесів. Зростає також кримінальна злочинність (крадіжки, пограбування).

Головним питанням для більшості населення за таких обставин є здобуття шматка хліба. Тому не відповідають дійсності всі припущення про те, що загальне незадоволення населення створює підставу для виникнення політичної опозиції або програмних прагнень такого роду. Незадоволення населення не переходить межі бажання змін, при цьому надія на війну творить єдине конкретне уявлення про можливу причину таких змін. Піклування про хліб насущний не залишає місця для політичних планів, які й без того одразу ж будуть знищені пильним ДПУ. Тому ДПУ змушене як з метою попереджувального терору, так і для того, щоб довести свою незамінність, час від часу вишукувати й «викорінювати» антидержавні політичні організації.

Вищенаведений опис становища в службовому окрузі та його розвитку істотно відрізняється від тієї картини, яку змальовує радянська пропаганда, «Інтурист» і гастрономи та крамниці торгсінку. Радянські здобутки мізерні, а відсталість, невдачі й злидні, навпаки, посідають чільне місце. А проте, так само як і рік, два чи п'ять тому, немає жодних підстав вважати, що владні позиції радянської системи похитнулися. Державний і партійний апарат,

що звик у найменшому панувати над країною та народом, залишається у цьому сенсі недоторканим. Тут не спрацьовують європейські мірки та закономірності. Якщо ситуація, як і попередньої зими, для більшості населення Одеської області стане катастрофічною, це означатиме небезпеку не для держави, а для окремих осіб. Люди вмирають. Катастрофічне становище у такий спосіб ліквідується. А державі зсередини нічого не загрожує.

У службовому окрузі, як і раніше, не відбувається національного розвитку. Якщо в промовах і статтях лунає слово «батьківщина» чи «вітчизна», то, вочевидь, йдеться про пробудження патріотичної свідомості, зокрема у червоноармійців. Для партійної доктрини та її стражів, справжніх олігархів держави, це може й повинно означати лише «батьківщину всіх пролетарів», хоча б тому, що при владі, як і раніше, перебувають не росіяни, а євреї, вірмени, литовці та інші чужинці за походженням. Про те, що національна політика за формулою: «національною є форма, соціалістичним – зміст», яку так часто повторює пропаганда, на практиці є політикою денаціоналізації, у нашому окрузі свідчить приклад німців і татар. У цих питаннях також слід утримуватися від екстраполяції європейських мірил, понять і формулювань на радянську державу. Їх набагато краще можна зрозуміти, з одного боку, внаслідок докладного дослідження комуністичної догматики, а з другого – ознайомившись із реальним становищем.

Підпис [нерозбірливо]

zu empfinden 1. L. 1933!

83

Bericht auf Grund von persönlichen Eindrücken
bei einer mehrwöchigen Reise durch die Ukraine.

Ukrainische Ukraine?

Kiew, im Mai 1936

Um die heutige Lage der Sowjetukraine zu verstehen, ist es nötig, sich in kurzen Zügen die Geschichte dieses Landes unter der Herrschaft des Bolschewismus zu vergegenwärtigen. Es war natürlich, daß auch das Ukrainertum nach seiner wechsellöbigen Jahrhundertlangen Geschichte in den Stürmen der Revolution von 1917 sich seiner nationalen Eigenart wieder stärker bewußt wurde. In den Formen der nationalen Nationalitätenpolitik wurde auch die Ukraine nach den langen erbitterten Kämpfen des Bürgerkrieges ein "selbständiger" Bestandteil des Rätebundes, sie wurde zur "Ukrainischen Sozialistischen Sowjetrepublik". Die Sowjetukraine hat, vor allem dank der führenden Stellung des Freundes Lenins, des ukrainischen Volkskommissars für Volksbildung, Skripnik, bis zum Jahre 1932, also während der ersten 12 Jahre ihres Bestehens, tatsächlich eine weitgehende kulturelle Autonomie besessen. Es war die Zeit, wo die alte Garde der ukrainischen Bolschewiki im Lande herrschte, zweifelloses Vollkommene, aber eben Kommunisten eines besonderen ukrainischen Typus, die mit den nationalen Bestrebungen der kleinen Intelligenz in Lande Fühlung hielten, da sie sowohl die nichtkommunistischen ukrainischen Patrioten in der neuen föderativen Konstruktion des Sowjetstaates einen bedeutenden Fortschritt gegenüber den alten zarischen Zentralismus sahen. Es hatte sich eine Art Dualismus zwischen nationalukrainischen Bestrebungen und nationaler kommunistischer Ideologie herausgebildet, der bei den ersten ernststen Konflikt mit Moskau, wo man die Entwicklung zur ukrainischen Eigenart, Sprache und Kultur mit größten Mißtrauen beobachtete, zum Bruch führen mußte.

Der Konflikt kam mit der Hungersnot von 1932/33, die in Folge der Kollektivierung der Bauernschaft die Ukraine besonders schwer heimsuchte. Die örtlichen ukrainischen Funktionäre wehren sich dagegen, daß der vorherrschenden Diktatur die letzten Getreidevorräte auf Befehl Moskaus abgenommen werden. Die Moskauer Zentrale, mit Stalin an der Spitze, entschied sich für eine energische Aktion. Der Vertrauensmann Stalins erschien 1932 Pawel Petrowitsch Postyschew in Charkow als Bevollmächtigter Moskaus. Ihn wurde das Organ der ukrainischen Regierung, der Rat der Volkskommissare, untergeordnet. Er rottete mit eiserner Energie die "Nationalisten" aus Moskau nun Staatsverrat und Separatismus vorwarf, aus Partei- und Staatsapparat wurden "gokubert". Skripnik, der Freund Lenins, endete mit Selbstmord. Die alte Garde der ukrainischen Bolschewiki wurde erschossen, verbannt, vernichtet, darunter auch einige Dutzend hohe Offiziere.

Moskau hätte vielleicht nicht gewagt, mit dieser Brutalität einzugreifen, wenn nicht der "Verrat der Chauvinisten" einen bequemen Vorwand zur "Entschuldigung" des Millionensterbens abgegeben hätte. Natürlich hatten die "Chauvinisten", so hieß es jetzt, die Getreidehinterziehung organisiert, die Kollektivierung sabotiert, also die Hungersnot direkt verschuldet. Diese Leute, so sagte damals der leitende Moskauer, Postyschew, saßen in den Kolchosen, in den Sowchosen, in den landwirtschaftlichen Ämtern, in Volkskommissariaten für Volksbildung, in einer Reihe von Organen der staatlichen Vermögensverwaltung und vollführten dort das Werk des Feindes.

Die ukrainische Ukraine wurde vernichtet. Von den 30 bis 35 Millionen ihrer Bevölkerung sind 1932/33 nach ungefähren Schätzungen ein Fünftel, nämlich 6 Millionen, an Hungertod gestorben. Jetzt war das Volk müde genug, um die letzten Schläge des Moskauer Zentralismus zu ertragen: Abschaffung des bis dahin bestehenden ukrainischen Sprachexamens für Beamte und Angestellte, "Reorganisation" der ukrainischen Akademie der Wissenschaften, "Reinigung" der Hochschulen, Vernichtung von Millionen von Büchern und Druckerzeugnissen der vorpostyschewischen Ära, "in ihrer

reicht und Offenständigkeit geradezu einzigartige nationalistische Erzeugnisse, die schlang die Bibliotheken und Buchhandlungen füllten, um so die einzelnen Gruppen der Arbeiter- und Kolchosmassen mit den Gift des Chauvinismus zu erfüllen." (Postyschew), "Einstellung erprobter bolschewistischer Elemente in sämtlichen Gebieten" (Postyschew), Aufbau einer "ukrainischen Sowjetkultur."

Wie ist die Lage heute in der Ukraine, nachdem der tatthafter Stalins schon zweieinhalb Jahre am "Aufbau der ukrainischen Sowjetkultur" gearbeitet Zeit gehabt hat? Einige Beispiele sollen hier angeführt werden:

Ich stehe am Schalter des Haupttelegraphenamtes der Stadt Kiew. Ich bitte um ein Telegrammformular. Ich erhalte einen Vordruck in ukrainischer Sprache. Ich schreibe darauf einen Text in ukrainischer Sprache (den ich mir in deutschen Konsulat eigens zu diesem Zweck aufsetzen ließ). Die Schalterbeamtin schaut mich groß an. "So was" nehme nun nicht an. Ich entschuldige mich scheinheilig auf russisch. Ich sei Ausländer und hätte angenommen, daß man in Kiew besser die Landessprache" gebrauchte. "In der Sowjetunion spricht man russisch" belehrt mich die Genossin. Ich nehme ein neues Formular und setze einen deutschen Text auf. Nach Rücksprache mit dem Chef wird das deutsche Telegramm angenommen. ...

Ich habe Gelegenheit den höchsten außenpolitischen Beamten der Ukraine zu besuchen. Er spricht kein ukrainisch. In Volkskommissarenrat der Ukraine, so erfahre ich von ihm, wird russisch gesprochen.

In den Städten hört man fast nur russisch. Wer ukrainisch spricht, zeigt damit, daß er von Lande kommt und rückständig ist. ...

Weder in Kiew noch in Stalino, noch in Charkow konnte ich ein russisch-ukrainisches oder ukrainisch-russisches Wörterbuch bekommen. "So was" gibt es nicht mehr.

Die ukrainische Presse wird wenig gekauft. Russische Sitzungen sind in Ru vergriffen. Ukrainische Literatur gibt es nicht. Aber es gibt nur ein ukrainisches Buch, das nicht eine Übersetzung aus dem Russischen wäre. Es ist kein ukrainische Geschichtsbuch mehr.

Die Aufschriften auf den Straßen, in den Ämtern sind nur ukrainisch. Aber der Mann, der hinter der Tür sitzt, die eine ukrainische Aufschrift trägt, spricht nur in seltenen Fällen ukrainisch. Nur die Juden sprechen mit ihren berüchtigten Akzent das Russische und das Ukrainische. Ich erlebte in Stalino, daß ein Beamter, den ein altes Mitterlein sein Anliegen auf ukrainisch vortrug - trotz der nahen Verwandtschaft der Sprachen - die Bittstellerin nicht einmal verstand.

Ich besuchte an verschiedenen Orten Schulen. Der Eindruck ist überall derselbe. Die Schulen sind meist in Parallelklassen aufgebaut. Klasse A mit russischer Unterrichtssprache, Klasse B mit ukrainischer Unterrichtssprache, die Eltern können für ihr Kind die Schulsprache wählen. Rein ukrainische Schulen sind sehr selten, da auch Ukrainer ihre Kinder oft in russische Schulen schicken. In den Abteilungen mit russischer Unterrichtssprache sind den russischen Sprachunterricht scheinlich 5 Stunden gewidmet, den ukrainischen wöchentlich 3. Die ukrainische Abteilung hat wöchentlich 5 Stunden ukrainischen Sprachunterricht und 3 Stunden russischen Sprachunterricht. Dieses Parallelsystem ist von vornherein so angelegt, daß das Russische als Umgangssprache der Kinder überwiegt. Außerdem sind die Lehrer in der ukrainischen Abteilung meist Russen, in der russischen Abteilung oft Ukrainer. Diese Beobachtung machte ich in 6 von 8 Schulen, die ich besuchte. Die Schreibkenntnisse der Schüler in den ukrainischen Klassen sind auffallend schlecht. Überall wird darüber klage geführt. Kaum ein Kind verläßt die Schule, das orthographisch richtig ukrainisch.

schreiben kann. Bei der nahen Verwandtschaft beider Sprachen kommt meist ein schreckliches Kauderwelsch heraus. Un so sehr, als die ukrainische Schriftsprache den Dialekt der (galizischen) Westukraine entnommen ist, während die in der Sowjetukraine gesprochenen Dialekte oft ganz beträchtlich von ihr abweichen. Daß heute immer noch der größte Teil sogar der städtischen ukrainischen Bevölkerung für ihre Kinder – trotz der offensichtlichen Benachteiligung des Ukrainischen – die ukrainische Unterrichtssprache wählt, ist ein Zeichen, wie tief das Bewußtsein der sprachlichen und kulturellen Besonderheit doch noch in Volke verwurzelt ist. In den Universitäten von Kiew und Charkow wird fast ausschließlich, auf den Hochschulen von Stalino ausschließlich russisch doziert.

Sämtliche "Hauptverwaltungen" der Industrien, die wie z. B. Kohle und Eisen, für das europäische Rußland größtenteils auf die Ukraine konzentriert sind, befinden sich in Moskau. Die Gerichte von einer Abtrennung der industriellen Ostukraine (mit Charkow und den Donbass) und ihrer Angliederung an die RSFSR sind noch nicht verstummt.

Eine künftige, gerechte Geschichtsschreibung wird vielleicht einmal feststellen, daß dem ukrainischen Volk in den Schreckensjahren von 1932 und 1933 das moralische Rückgrat gebrochen worden ist, sicherlich für Jahrzehnte, vielleicht für immer. Wenn heute wieder das ukrainische Volkslied von Postyschews Gnade "rehabilitiert" wird, wenn heute die ukrainische Oper in Moskau mit ukrainischen Vorstellungen gastiert, wenn heute auf den Estraden des Moskauer Kinos wieder Tänzer in ukrainischer Volkstracht auftreten, so ist dies nichts anderes als eine groteske Farsche auf das Schicksal der Ukraine.

Die Sowjetukraine, über die heute der Großrusse Postyschow als Statthalter des Kronk in unbeschränkter Machtvollkommenheit gebietet, droht aber auch noch eine andere Gefahr, die nicht unerwähnt bleiben soll. Es ist die jüdische Gefahr. Wenn Postyschow schon 1932 davon sprach, daß an die Stelle der sogenannten "Nationalisten" "erprobte, bolschewistische Elemente in sämtlichen Gebieten" treten müßten, so hat das Judentum diese Konjunktur sofort begriffen. An die Stelle der alten Garde der ukrainischen Bolschewiki, die Postyschow zertrümmert hat, sind die Juden getreten. Der ukrainische örtliche Funktionär ist durch den Juden ersetzt. Der Jude hat es verstanden, sich in Laufe ganz weniger Jahre nach den maßigsten Schätzungen weit über die Hälfte aller einflußreichen, gutbesahlten, angenehmen Posten des Staats- und Verwaltungsapparates zu erobern. Die Juden sind in der Bevölkerung der Ukraine an sich schon mit 7 - 8 % (ungefähr 2 Millionen) vertreten, aber ihr Anteil an Partei- und Staatsapparat übertrifft um das Zehnfache ihren Anteil an der Bevölkerung. Wenn die teilweise Okkupation des Staatsapparates durch das Judentum für die ganze Sowjetunion charakteristisch ist, so ist dieser Prozess in der Ukraine bereits nahezu zur Vollendung gediehen. Medizin und Justiz, Theater, Film, Radio, Presse und Wissenschaft sind in jüdischer Hand. In Verwaltungs- und Wirtschaftsbehörden, Fabrik- und Grubendirektionen, in Post- und Eisenbahnen, in den Buchhaltungen der Trusts, wie in den Beamtentrain der Städte (stroitelseto) sind die Juden das vorherrschende Element geworden. Sie sind Moskau sicherste Stütze, denn sie sind keiner national-ukrainischen Tendenz verdächtig. Sie verstehen ebenso gut, (bzw. ebenso schlecht) ukrainisch zu sprechen und zu schreiben als russisch. Moskau ist ihnen immer wieder vorkommenden Unterschätzungen und Veruntreuungen gegenüber geduldig. Die Juden sind Moskau getreue "ukrainische" Trabanten, mit zweifellos echter Begeisterung und Gründlichkeit betreiben sie auch die zur Zeit geforderte Propaganda gegen den "Fasismus" d.h. gegen Deutschland. Es ist für jedermann, der durch die Ukraine reist, ein unvergößliches Schauspiel, in der "weichen Klasse" aller Züge die jüdischen Funktionäre mit ihren wohlgekleideten

Додаток
Документ № 17

Повідомлення, що ґрунтується на особистих враженнях

від кількатижневої поїздки Україною

Чи є Україна українською ?

Київ, травень 1936 року

Щоб зрозуміти нинішнє становище Радянської України, слід коротко охарактеризувати історію цієї країни за панування більшовизму. Природно, що українська нація після багатовікової історії під час революційних потрясінь 1917 року знову цілком усвідомила й зміцнила почуття своєї національної своєрідності. Відповідно до ленінської національної політики, Україна після заперкції боротьби у громадянській війні як «самостійна» складова Радянського Союзу стала Українською Соціалістичною Радянською Республікою. Радянська Україна протягом перших дванадцяти років мала широку національно-культурну автономію, насамперед завдяки провідній ролі друга Леніна, Народного комісара народної освіти України Скрипника, який обіймав цю посаду до 1932 року. Це був час, коли країною керувала стара гвардія українських більшовиків. Поза сумнівом, вони були справжніми комуністами, хоч і особливого українського типу, що підтримували зв'язки з національно налаштованою інтелігенцією, оскільки вона, як і українські патріоти-некомуністи, федеративний устрій Радянської держави вважала великим кроком уперед порівняно з добою царату. Сформувався особливий дуалізм між українськими національними прагненнями та космополітичною комуністичною ідеологією. Проте цей дуалізм викликав спротив у Москві, де на розвиток української національної своєрідності, мови та культури дивилися з величезною підозрою, що призвело до серйозного конфлікту.

Особливого загострення цей конфлікт набув з настанням голоду 1932–1933 років, що став наслідком колективізації українського селянства. Місцеві українські функціонери опиралися наказам Москви відбирати у голодного населення останні запаси зерна. Центральний комітет у Москві, на чолі зі Сталіним, вдався до дуже рішучих заходів. 1932 року до Харкова було відряджено представника центральної влади, довірену особу Сталіна Павла

Петровича Постишева, який очолив виконавчу владу в Україні – Раду народних комісарів. Він наполегливо й нещадно викорінював «націоналістів», яких було звинувачено в державній зраді та сепаратизмі. Партиї та державний апарат було «очищено». Скрипник, друг Леніна, покінчив життя самогубством. Стару гвардію українських більшовиків, серед них і десятки вищих офіцерів, було розстріляно, вислано, знищено.

Москва, можливо, не зважилася б на такий брутальний крок, якби не «зрада шовіністів» – зручний привід для «виправдання» мільйонів людських жертв. Звичайно, що «шовіністи», це тепер так називають, організували нещадне вилучення врожаю зерна, саботували колективізацію, а отже, й безпосередньо завинили у масовому голоді. «Ці люди, – як казав тоді ставленик Москви Постишев, – засіли в колгоспах і радгоспах, у сільськогосподарських відомствах, у наркоматі освіти, в органах управління державної власності, де здійснювали свою шкідницьку діяльність»

Українська Україна була знищена. Від понад 30 млн її населення, за приблизними підрахунками, п'ята частина, тобто близько 6 мільйонів людей, померли голодною смертю. Нині народ настільки слабкий, що не зможе встояти перед останніми ударами московського централізму: відміною обов'язкового іспиту з української мови для чиновників і службовців, «реорганізацією» Всеукраїнської академії наук, «чисткою» вищої школи, знищенням мільйонів книжок та інших друкованих свідчень допостишевської доби, «відвертих і нахабних націоналістичних продуктів, які роками переповнювали бібліотеки й книгарні та отруювали окремі групи робітників і колгоспників трунком шовінізму» (Постишев), «відрядженням у всі без винятку області вірних, випробуваних комуністів» (Постишев) і розвитком «української радянської культури».

Яким є нинішнє становище України, після того, як ставленик Сталіна вже 2,5 року займається «розвитком української радянської культури»? Наведу тут кілька прикладів.

Я стою біля вікна у головному телеграфі міста Києва. Прошу папірець для телеграми й отримую потрібний бланк, надрукований українською мовою. Я записую туди текст по-українськи (який мені заздалегідь дали у консульстві). Працівниця дивиться на мене здивовано: «Що це? Це не приймається!» Я відповідаю російською мовою, пояснюючи, що я іноземець і з поваги до країни послугуюся в Києві місцевою мовою «В Советском Союзе говорят по-русски», – повчально зауважила мені товаришка. Я беру наступний бланк і заповнюю його вже німецькою. Після короткої розмови з начальником телеграфістка прийняла телеграму німецькою мовою...

Мені трапилася нагода відвідати високопоставленого чиновника зовнішньополітичного відомства України. Він не розмовляє українською. Від нього я довідався, що в народних комісаріатах розмовляють російською мовою.

У містах чути лише російську мову. Якщо хтось розмовляє українською, це вважають, що він малоосвічений і прибув із сільської місцевості.

Ні в Києві, ні в Сталіно, ні в Харкові я не зміг дістати російсько-український чи українсько-російський словник. «Нічого подібного» більше немає. Такою була відповідь.

Українська преса непопулярна, тоді як російські газети розкуповують умиць. Української літератури немає. Немає також жодної української книжки, яка б не була перекладом з російської мови. Українських історичних книжок також більше немає.

Написи на вулицях та будівлях установ і відомств були українською. Проте люди, які сидять за цими дверима з українськими табличками, лише у рідкісних випадках розмовляють українською. Тільки євреї, зі своїм славнозвісним акцентом, розмовляють і російською, і українською мовами. В місцевій раді Сталіно я був свідком такої ситуації: літня жінка зверталася до одного російськомовного службовця українською мовою, але він, не зважаючи на близькість мов, робив вигляд, що не розуміє прохачку.

Я відвідував у різних містах школи. Враження скрізь були однаковими. Майже всюди у школах є поділ паралельні класи: клас «А» – з російською мовою навчання, клас «Б» – з українською мовою навчання. Батьки мають можливість вибирати мову навчання для своїх дітей. Суто українських шкіл дуже мало, українці досить часто віддають своїх дітей до російських шкіл. У класах з російською мовою навчання 5 годин щотижня приділяють вивченню російської, на заняття з української мови припадає 3 години на тиждень. В українських класах, навпаки, щотижневе вивчення української мови займає 5 годин, російської – 3 години.

Така паралельна система від самого початку була розрахована на те, щоб діти у повсякденному спілкуванні надавали перевагу російській. Крім того, в українських класах викладають переважно вчителі-росіяни, а в російських – часто українці. Так було в 6 з 8 шкіл, які я відвідав. Учні в українських класах пишуть здебільшого дуже безграмотно. Досить рідко учні добре знають українську орфографію і можуть правильно писати українською.

Через те, що ці дві мови близькостпоріднені, часто виникає жаклива тарабарщина. Українську літературну мову часто називають західноукраїнським

(галицьким) діалектом, який помітно відрізняється від тієї мови, якою говорять у Радянській Україні. Проте той факт, що й сьогодні велика частина українського населення, навіть міського, всупереч очевидним утишкам української, обирає цю мову для навчання своїх дітей, є свідченням того, як глибоко закорінене в народі усвідомлення мовної та культурної своєрідності. Викладання в університетах Києва та Харкова майже виключно, а у вузах Сталіно виключно відбувається російською мовою.

Майже вся промисловість європейської частини Росії, зокрема вугільна та металургійна, сконцентрована в Україні, тоді як усі без винятку «головні управління» промисловості знаходяться в Москві. Чутки про відокремлення промислової східної частини України (Харкова та Донбасу) і включення їх до РСФСР все ще не вщухли.

У майбутньому ретельне історичне дослідження, можливо, встановить, що волю українського народу протягом жахливих 1932–1933 років було зломлено, щонайменше на десятки років, а може, й назавжди. Коли сьогодні Постишев великодушно «реабілітує» українські народні пісні, коли українська опера гастролує в Москві з українськими виставами, коли в московських кінотеатрах знову можна побачити танцівників у шароварах – то це є не що інше, як гротескна пародія на долю України.

Не варто забувати, що перед Радянською Україною, якою нині керує великорос Постишев, ставленик Кремля з необмеженими повноваженнями, постає ще одна загроза. Це єврейська загроза. Коли Постишев ще у 1932 році говорив, що замість так званих націоналістів «в усі без винятку області прийдуть випробувані більшовики», цією кон'юктурою скористалися євреї. Місце старої гвардії українських більшовиків, знищених Постишевим, зайняли євреї. Українських місцевих функціонерів замінили євреями. За скромними підрахунками, євреї за короткий час захопили більше половини впливових, добре оплачуваних і престижних посад у державному та управлінському апаратах. Частка євреїв серед населення України становить 7–8 % (близько 2 млн осіб), але у партійному та державному апаратах їх у десятки разів більше.

Якщо для всього Радянського Союзу характерною є часткова окупація державного апарату з боку єврейства, то в Україні цей процес уже досягнув свого піку. Медицина, юстиція, театр, кіно, радіо, преса та наука перебувають у їхніх руках. В управліннях та економічних відомствах, серед керівників заводів і шахт, на пошті та залізниці, в бухгалтерії та трестах, як і в сфері будівництва – скрізь переважають євреї. Вони є надійною опорою Москви, оскільки їх не можна запідозрити в українських національних

устремліннях, Вони так само добре (чи так само погано) розмовляють українською, як і російською. Москва на їхні зловживання та розтратаи завжди дивиться крізь пальці. Євреї – це вірні «українські» супутники Москви, які нині на замовлення центральної влади, поза сумнівом, по-справжньому натхненно й ґрунтовно займаються пропагандою проти «фашизму», тобто проти Німеччини. Для кожного, хто проїздить через Україну, це стане незабутнім спектаклем, у якому, з притаманним їм завзяттям, беруть участь всі ешелони єврейських функціонерів.

Список аббревіатур і скорочень

- В. Аташе – Військовий Аташе
В. консул – Віце–консул
ВКП(б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)
ВУАН – Всеукраїнська Академія наук
ВУЦВК – Всеукраїнський центральний виконавчий комітет
Генконсульство – Генеральне консульство
Генсек – Генеральний секретар
Диппредставництво – Дипломатичне представництво
ДПУ – Державне політичне управління
КНС – Комітет незаможних селян
Комінтерн – Комуністичний інтернаціонал
КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України
КПЗУ – Комуністична партія Західної України
КПН – Комуністична партія Німеччини
Наркомзем – Народний комісаріат землеробства
Наркомпрос – Народний комісаріат просвіти
НКВД – Народний комісаріат внутрішніх справ
НСРПН – Націонал–соціалістична робітничка партія Німеччини
ОДПУ – Об’єднане державне політичне управління
Осоавіахім – Товариство сприяння обороні та авіаційно–хімічному будівництву СРСР
П.П. – п’ятирічний план
Політвідділ – Політичний відділ
Пос–во – Посольство
Прим. – примітка
Прим. наук. ред. – примітка наукового редактора
Прим. упор. – примітка упорядника
Прот. – протокол
Профспілка – професійна спілка
Райвиконком – районний виконавчий комітет
Ред. – редактор
РНК – Рада Народних Комісарів
РНК, Раднарко – Рада Народних Комісарів
РРФСР – Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
РСФРР – Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка
СВУ – Спілка визволення України

Сільрада – сільська рада

Союзтранс – Всесоюзне транспортне об'єднання

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

ТОЗ – товариство зі спільного обробітку землі

Торгсін – Всесоюзне об'єднання торгівлі з іноземцями – мережа крамниць, де продавалися товари і продукти лише за валюту або золото

УКП – Українська комуністична партія

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка

Х. – Харків

ЦВК – Центральний Виконавчий Комітет

ЦК КП(б) У – Центральний комітет Комуністичної партії більшовиків)

України

ДУ «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ» НАН УКРАЇНИ

Іменний покажчик

- Андрєєв
Арутюнян
Аттоліко Б.
Балицький В.
Бауманн
Берія Л.
Біберай О.
Бірт
Борисенко В.
Васильєв В.
Вернер
Винокур
Вітол
Волобуєв М.
Ворошилов К.
Ганн Х.
Гєббельс Й.
Гєнке А.
Герасимюк О.
Геринг
Гєте Й.
Гірняк
Гіршфельд
Гітлер А.
Горбачов М.
Граціозі. А.
Граф О.
Гьорінг
Данилов В.
Дєнченко
Діманштейн С.
Дюранті В.
Еллман М.
Ендєрт А.
Ерріо Е.
Ерстенюк М.
Злєпко Д.
Зоммер К.
Каганович Л.
Калінін М.
Кравченко В.
Кіров С.
Конквест Р.
Коновалець С.
Коряк
Косіор С.
Коцюбинський М.
Кульчицький С.
Курбас Л.
Кучма Л.
Лебідь
Лємкін Р.
Лєнін В.
Литвинов
Любченко П.
Молотов В.
Мєйс Дж.
Наумов
Озерський Ю.
Осборн Ф.
Петровський Г.
Пиріг Р.
Полоз М.
Попов М.
Постишев П.
Приходьмо В.
Пройс Е.
Рєйган Р.
Рєчицький В.
Рот Ф.
Рудницький С.
Сандберг Дж.
Самєдінов

Себастьян
Скарбик
Скрипник М.
Сосюра В.
Сталін Й.
Стасюк О.
Твардовський фон
Толлер Е.
Фейхтвангер Л.
Хатаєвич М.
Хвильовий М.
Ченцов В.

Чирко Б.
Чубар В.
Шаповал Ю.
Шиллер О.
Шліхтер
Шоу Б.
Шумський О.
Щербицький В.
Ющенко В.
Унгер Г.
Уолтер К.
Яснопольський Л.

Для нотаток

ДУ «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ» НАН УКРАЇНИ

Для нотаток

ДУ «ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ» НАН УКРАЇНИ

Наукове видання

ГОЛОДОМОР В УКРАЇНІ 1932–1933 РОКІВ

за документами Політичного архіву

Міністерства закордонних справ

Федеративної Республіки Німеччина

Упорядник

доктор історичних наук, професор *Кудряченко А. І.*

Літературне редагування, коректура:

Коваль І. О., Філіппова Т. М.

Редагування перекладу з німецької мови:

Якубчак Н. В.

Комп'ютерна верстка:

Левицький О. Ю.

Підп. до друку 14.10.2008. Формат 60х90/16.

Папір офс. Друк офсетний. Гарн. «Times New Roman».

Ум. друк, арк. 21,25. Обл.-вид. арк. 22,61. Наклад 500 пр. Зам. № _____

Друк ДП «Друкарня ДУС»

01008, м. Київ, вул. Шовковична, 4а, тел. 253–82–01